

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДДІЛ ОСВІТИ СЕВЕРОДОНЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
ПОЛОЦКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
(НОВОПОЛОЦК, РЕСПУБЛІКА БЕЛАРУСЬ)
КАНАДСЬКИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ (НІМЕЧЧИНА, КАНАДА)
ВЫСШАЯ ШКОЛА ИНФОРМАТИКИ И ПРИКЛАДНЫХ УМЕНИЙ
(ЛОДЗЬ, ПОЛЬША)
ІНСТИТУТ ДРУЖБИ НАРОДІВ КАВКАЗУ (СТАВРОПОЛЬ, РОСІЯ)
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО (УКРАЇНА)
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (УКРАЇНА)
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (УКРАЇНА)
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ (УКРАЇНА)

Факультет гуманітарних наук, психології та педагогіки
кафедра психології та соціології

МАТЕРІАЛИ

XIII науково-практичної конференції

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА (з міжнародною участю)

24-25 березня 2017 року

м. Северодонецьк

УДК 159.9(063)

ББК 88.5

С 69

Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 9 від 31 березня 2017 року)

С69 Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: зб. наук. праць / За заг. ред. д. психол. н., проф. Ю.О. Бонковий. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – 232 с.

Збірник містить матеріали XIII науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства» (м. Северодонецьк, 24-25 березня 2017 р.). До збірки увійшли тези доповідей, есе, присвячені сучасному науковому осмисленню гендерного питання, ролі жінок та чоловіків у політичній, економічній, професійній діяльності, особливостей сімейних стосунків, репродуктивної поведінки, життєвих стратегій поведінки особистості тощо.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за достовірність фактів, цитат та інших відомостей несуть автори.

УДК 159.9 (063)

ББК 88.5

© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
2017

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. Проблема профорієнтаційної роботи з молоддю в сучасних умовах є однією з гостро актуальних не тільки з точки зору вирішення власне професійних завдань, але передусім як найповнішого розкриття творчого потенціалу кожної людини. Сучасному суспільству потрібні розвинені, ініціативні фахівці з творчим мисленням, здатні до постійного вдосконалення своєї особистості та професійної діяльності.

Особливої значущості при вивченні проблеми професійного самовизначення студентської молоді набувають питання повноцінного гуманістичного розвитку студентської молоді, зокрема в напрямку набуття гендерної грамотності, опанування основ гендерної культури.

Викладення основного матеріалу. Гуманізація цілей навчання і виховання підростаючого покоління, що становить собою магістральну лінію перебудови в сфері державної освіти, передбачає всебічний розвиток особистості вихованців, демонстрацію ними ініціативи і самостійності, зокрема при виборі майбутньої професії. На цьому ґрунті загострюється потреба у вивченні творчих здібностей молоді, їх інтересів та схильностей, а також дослідження умов, за яких ці інтереси та схильності перетворюються на дієві мотиви професійного самовизначення.

У сучасній психології самовизначення особистості розуміється як активне визначення людиною свого місця у системі суспільних відносин. В цьому зв'язку важливо розглядати особистісне і професійне самовизначення під час вибору людиною життєвого шляху. Особистісне самовизначення являє собою вибір життєвої позиції, визначення перспектив у діяльності та сімейному плануванні, а також перехід від однозначної ролі (студента) до соціально диференційованих ролей. Від того як здійсниться особистісне самовизначення залежить і професійне [3; 4].

Психолого-педагогічні аспекти даної проблеми на рівні вищої школи зумовлюють необхідність у створенні та впровадженні педагогічних технологій, орієнтованих не тільки на підвищення рівня знань студентів, але й на розвиток професійного самовизначення їх як майбутніх фахівців.

У психологічній науці проблемами професійного визначення особистості займалися відомі фахівці (О. Бодальова, В. Бодров, Л. І. Божович, М. Ю. Варбан, Е. Гінзберг, О. Є. Голомшток, І. В. Дубровіна, Е. Еріксон, М. М. Захаров, Л. О. Йовайша, Є. О. Клімов, М. С. Коган, І. С. Кон, Б. С. Круглов, С. Крягжде, Т. Кудрявцев, Ф. С. Львовочкіна, А. Маслоу, О. В. Мудрик, М. М. Муканов, Г. П. Ніков, Є. М. Павлютенков, С. Л. Рубінштейн, В. Ф. Сазонов, В. Сафін, В. Ф. Сахаров, Д. Сьюпер, Б. О. Федоришин, Ф. Філіппов, З. Фрейд, Дж. Холланд, П. А. Шавір, В. Шегурова), гендерний підхід у процесі професійної підготовки представлений дослідниками С. Матюшковою, М. Поливянною, Н. Смірною, Л. Шолоховою, О. Шнировою.

На сучасному етапі розвитку суспільства «гендерна культура» є складовою загальної культури. Гендерну культуру розглядають і як особливий вид «локальної» культури, що властива суспільству в цілому, й конкретній людині, як суб'єктові суспільних відносин – окремо. В якості особливого соціального явища, вона виявляється як певна сукупність матеріальних і духовних багатств, цінностей, норм, традицій, яка використовується суспільством для закріплення, збереження й передачі надбань накопиченого соціального досвіду, забезпечення комунікації і регуляції статево-рольової поведінки його членів, як представників певної соціальної статі – жіночої й чоловічої [1; 2].

У культурі інтегруються матеріальні й духовні цінності особистості, які зберігаються, набуваються в процесі їхнього засвоєння і передаються майбутнім поколінням. Гендерне виховання ґрунтується на методологічних принципах: самоцінності особистості, глибокої поваги та емпатії до неї, врахування її індивідуальності як суб'єкта культури і власного життя. Тому цінність гендерного підходу полягає в тому, що він базується на індивідуальному підході до проявів особистістю гендерної ідентичності, враховує як біологічні, так і соціально-культурні фактори, які детермінують відмінності у поведінці представників різної статі [2].

Вища школа надає студентам можливості опанувати систему компетенцій, відповідних до фаху та кваліфікаційного рівня. Гендерна компетентність Спеціальному розгляду цього питання присвячено роботи С. Заваржина, І. Загайнова, В. Мошненко, М. Назаровой, С. Рожкової. Вони вважають гендерну компетентність однією з базових компетентностей педагога.

„Гендерна компетентність, – пише І. Загайнов, – визначається як базова компетентність студентів гуманітарного профілю, представлена сукупністю засвоєних ним знань про сутність гендерного підходу в освіті, вмінь здійснювати гендерну стратегію в організації професіоналізації та

досвіду використання гендерних знань та умінь як основу гендерної взаємодії в умовах освітньої системи” [1].

Отже, у процесі професійного становлення особистості інтенсивно змінюються критерії її ставлення до себе. Тобто в процесі професійної підготовки студентської молоді зміни індивідуальних еталонних моделей професіоналізації виступають показником змін критеріїв ставлення особистості студента до себе як до суб'єкта професійної діяльності.

Література

1. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 308 с.
2. Літвінова О. В. Гендерна психологія: навч. посіб. Для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
3. Павлютенков Е. М. Профорієнтація учнів / Е. М. Павлютенков. – К.: Наукова думка, 1983. – 152 с.
4. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н. С. Пряжников. – М.: Наука, 1996. – 340 с.

Аксенченко Кристина Борисівна – магістр з психології, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, кафедра психології та соціології (м. Северодонецьк).

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к.психол.н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Алмаші С. І.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ

Постановка проблеми. Проблема подружніх конфліктів у молодій сім'ї на сьогодні є дуже актуальною. Конфлікт - це стимул до змін, це виклик, що вимагає творчої реакції. У конфлікті, безперечно, є ризик руйнування відносин, небезпека не подолання кризи, але є також і сприятлива можливість виходу на новий рівень відносин. В останні роки велика увага приділяється новому напрямку в сучасних психологічних дослідженнях - вивчення гендерних особливостей. Гендерні відмінності

простежуються у дітей вже в дошкільному віці, і їх облік необхідний для організації будь-якої роботи з людьми різного віку.

Проблему подружніх конфліктів досліджувало багато як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема Г.М. Андрєєва, Ю.Е. Альошина, Н.В. Грішина, Е.Г. Ейдемільер, М.А. Іванова, С.В. Ковальова, С. Кратохвіла, В.А. Сисенко, Т.М. Трапезнікова, Л.Б. Шнейдер тощо [3]. Не зважаючи на високий ступінь вивченості проблеми поведінки подружжя в конфлікті, гендерний аспект подібної поведінки розглянуто недостатньою мірою, що й стало метою нашого дослідження.

Викладення основного матеріалу. Розуміння шлюбу чоловіком та жінкою, як відомо, дуже відрізняється. Гендерні особливості сприйняття шлюбу й, відповідно, сімейних ролей та очікувань у ньому, на думку І.С.Кона [4], пов'язані з чоловічим та жіночим Я-образом, Я-концепцією. Вчений стверджував, що чоловічий Я-образ складається здебільшого з інформації про значення Я у трудових, ділових, професійних, спортивних та інтимних сферах. Молоді чоловіки здатні переоцінювати свої здібності, чи то на рахунок положення у групі, чи особистих здібностей. Завищена самооцінка допомагає чоловікам відповідати стереотипу маскулінності. А молоді жінки у Я-образі відображають здебільшого те, наскільки вони привабливі. Жіноча самооцінка здебільшого є досить скромною та реалістичною.

Дослідження Т.В.Андрєєвої [2] наводять цікаві фактори моделювання чоловічого Я-образу здебільшого у сферах: «робота», «любов», «пізнання», з одночасним ігноруванням сфери, що пов'язана з сімейними ролями. Натомість жіночий Я-образ здебільшого формується навколо сфер: «любов», «сім'я», «діти», «матеріально забезпечене життя».

За дослідженням В. А. Сисенко, причини всіх подружніх конфліктів можна об'єднати у три великі групи:

1. Конфлікти на основі несправедливого розподілу праці. Головним у розподілі сімейних обов'язків є саме їх узгодженість, внаслідок чого і традиційна, і егалітарна модель сім'ї можуть бути досить прийнятними для сімейного благополуччя, якщо вони задовольняють обох партнерів. Якщо ж члени сім'ї по-своєму розуміють свої ролі і пред'являють один одному неузгодженні очікування і вимоги, сім'я, насамперед, є конфліктною.

2. Конфлікти на основі незадоволеності певних потреб. Кожен партнер хоче задовольнити власні потреби у шлюбі. Водночас, партнери досить часто не знають справжніх потреб один одного, тому не задовольняють їх.

3. Суперечки через недоліки у вихованні. Багато конфліктів у молодих сім'ях виникають через розбіжності у правилах сімейної поведінки, які партнери винесли із своїх батьківських сімей [3].

Думка багатьох наукових і громадських діячів, сучасних дослідників проблем сім'ї та шлюбу приводить до висновку про те, що інститут сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві знаходиться в стані кризи. Проявами цієї проблеми є, перш за все, величезний відсоток шлюбів, що закінчуються розлученням, збільшення віку вступу в шлюб, поява великої кількості так званих «цивільних шлюбів», до якого більшість цивільного подружжя відносяться як до спільного проживання, яке можна легко завершити в будь-який момент.

В якості найважливішої з причин такого ставлення до шлюбу є відсутність готовності до нього, яка може і повинна формуватися не тільки в родині, а також в суспільстві. У зв'язку з цим, особлива увага приділяється вивченню особливостей ставлення підростаючого покоління до питань сім'ї та шлюбу, а також формуванню готовності до них.

Таким чином, можна відзначити, що дослідження гендерних відмінностей є досить новим напрямком в сімейній та соціальній психології. Незважаючи на появу в останні два десятиліття великої кількості теоретичних і прикладних досліджень, в ньому залишається багато нерозкритих питань. У гендерних дослідженнях ХХІ століття велика увага приділяється більш глибокому розумінню мускулінності-фемінності, відмінностей в самосприйнятті особистості, її Я-концепції, динаміки стереотипів в різні вікові періоди.

Висновки. Таким чином, нами розглянуті теоретичні основи проблеми гендерних особливостей поведінки подружжя в конфліктах. Вивчивши наявну літературу, ми прийшли до висновків про те, що конфлікти в сім'ях неминучі, і безконфліктних сімей практично не існує. Причини сімейних конфліктів, так само як і способи поведінки подружжя в них залежать від безлічі факторів, таких як вік і рівень освіти подружжя, склад сім'ї і тривалість перебування в шлюбі, а також індивідуально-особистісні особливості подружжя. Проте важливе значення має фактор гендерної приналежності, вивчення якого почалося відносно недавно і активно триває. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в емпіричному дослідженні подружніх пар з різним типом гендерних особливостей

Л и т е р а т у р а

1. Андреева Т.В. Психология современной семьи. Монография. / Т.В. Андреева – СПб.: Речь, 2005. – 436 с.
2. Дружинін В.М. Психология сім'ї. / В.М. Дружинін – М.: КСП, 3 вид. 2008.

3. Зеркин Д.П. Основи конфліктології: курс лекцій. Ростов н / Д.П. Зеркин. –
4. Сисенко В.А. Брачно-семейная адаптация, ее характер и содержание // Райгородский Д.Я. Психология семьи / Д.Я.Райгородский. – Самара: «БАХРАХ», 2007. – С. 245.
5. Поліщук В.М Психологія сім'ї / В.М. Поліщук, Н.М. Ільївна, С.А. Поліщук та ін. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 239 с. Д., 2000.

Алмаші Світлана Іванівна – старший викладач кафедри психології, Мукачівський державний університет.

Андрєв Т. П.

ПРО ПОЛПШЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПИТАНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Постановка проблеми. Європейський шлях розвитку, що намітився в Україні протягом останніх років, вимагає якісного перетворення вітчизняного законодавства у відповідності до європейських стандартів, кінцевою метою чого повинно стати формування ефективної правової держави, у якій будуть надійно захищені права та свободи людини. За інформацією, яку надає Національна поліція, у минулому році 130 тисяч громадян звернулися до неї із повідомленнями про домашнє насильство, досудове розслідування розпочалось у 5303 випадках. Проте навіть ці великі цифри не показують реальної ситуації –адже не враховується при цьому феномен латентної злочинності. Вирішити ж дану проблему може лише цілеспрямована діяльність держави та українського суспільства, що, безперечно, не може відбуватися на існуючій правовій базі, яка показала свою недостатню ефективність. Метою даного наукового дослідження є спроба на основі аналізу сучасних реалій запропонувати правові заходи, що допоможуть мінімізувати вказані негативні соціальні явища.

Викладення основного матеріалу.

Сучасну правову базу з питань запобігання сімейного насильства в Україні можна поділити на три основні групи:

1) Норми, що закріплені у основному законі держави та міжнародних договорах. Наприклад, ст. 21 Конституції України проголошує: «Усі

люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними».

2) Закони України, зокрема, «Про попередження насильства у сім'ї».

3) Підзаконні нормативно-правові акти, наприклад, Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу».

Проте практика показує, що юридичної сили наявного законодавства недостатньо для ефективної протидії даним негативним соціальним явищам, внаслідок чого існує необхідність прийняття нових та внесення змін до існуючих нормативно-правових актів. Аналізуючи проекти вітчизняних науковців та рекомендації міжнародних організацій, можна визначити приблизний перелік законодавчих змін, що мають якісно покращити правову регламентацію проблеми домашнього насильства. З нашої точки зору сьогодні задля мінімізації цього соціального явища Українській державі потрібно здійснити наступні основні заходи:

1) Верховній Раді потрібно якнайшвидше прийняти проект Закону про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (так звана Стамбульська конвенція), що був внесений Президентом України 14 листопада 2016 року. До цього часу уже 16 країн Ради Європи ратифікували даний міжнародний договір, прийняття ж його Україною дозволить визнати на законодавчому рівні серйозною проблемою насильство відносно жінок та вимагатиме від України реалізації ефективної політики у сфері протидії гендерно-спрямованого насилля проти жінок.

2) Необхідно прийняти Законопроект №4952 про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, що приведе вітчизняне законодавство у відповідність до вимог Стамбульської конвенції.

3) Важливим є прийняття проекту Закону про запобігання та протидію домашньому насильству, який уже готується до другого читання.

4) Задля реалізації ефективної державної політики у сфері протидії сімейному насильству необхідним кроком є розробка та прийняття Державної стратегії протидії насильству, що встановить цілі, прийоми, методи та засоби, форми діяльності державних та суспільних інституцій щодо запобігання цьому явищу в українських сім'ях.

5) Необхідно також привернути увагу до дещо специфічного виду сімейного насильства – насильства жінок над чоловіками; тому б непоганим кроком було внесення змін до існуючої нормативно-правової бази

для закріплення даного поняття та створення законодавства щодо протидії цьому явищу.

б) Існує потреба внесення змін до підзаконних нормативно-правових актів задля посилення правової регламентації протидії насильству у сім'ї.

Висновки. Проаналізувавши сучасний стан законодавчого забезпечення протидії сімейному насильству в Україні, можна дійти до висновку, що існуючих правових засобів недостатньо для дієвого захисту прав і свобод людини у сім'ї. Сьогодні існує нагальна проблема ратифікації окремих міжнародних договорів, прийняття нових та внесення змін до чинних нормативно-правових актів задля створення підвалин для дієвої протидії домашньому насильству, що дозволить значно мінімізувати кількість подібних випадків у нашій державі.

Л і т е р а т у р а

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e>
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4952&skl=9
3. Проект Закону про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306
4. Аналітичний звіт «Відповідність окремих законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/Legislative_Assessment_Report_UA.pdf

Андрєв Тит Петрович – студент Слідчо-криміналістичний інститут Національного Юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого **Д. А. Шигаль**.

СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Проблема самоактуалізації молодого особистості у процесі побудови свого професійного шляху у сучасній психології розкривається різноманітними теоретичними підходами і конкретними дослідженнями. Один із напрямків вивчення пов'язаний з гендерними установками щодо кар'єрних орієнтацій особистості. Сила культурних очікувань, яка формується у соціумі знаходить своє відображення у особливостях кар'єрних орієнтацій особистості, а разом і професійній поведінці чоловіків та жінок. На сьогоднішній день значна кількість жінок приділяє велику увагу своїй кар'єрі та професійним досягненням. Амбіційність, незалежність, активність, прагнення досягнень – всі ці якості, у патріархальному суспільстві неприйнятні, стають доволі розповсюдженими в характері поведінки сучасної молодого жінки.

Викладення основного матеріалу. При теоретичному аналізі з'ясовано, що стать – це комплекс анатомічних, репродуктивних, поведінкових і соціальних ознак, що визначають індивіда як чоловіка або жінку. В залежності від аспекту дослідження статі розрізняють психологічну стать – це характеристика особистості і поведінки індивіда з точки зору маскулітності-фемінності. Маскулітність – сукупність ознак, які відрізняють чоловіка від жінки. Фемінність – це сукупність ознак, які відрізняють жінку від чоловіка. Поняття «гендер» – рід означає стать як соціальне явище, як усе те соціальне, що утворюється над біологічною статтю [1]. Отже, гендер – це соціально-психологічне поняття, яке визначає статус людини з точки зору маскулітності або фемінності. Статева диференціація визначається як сукупність генетичних, морфологічних і фізіологічних і психологічних характеристик, на основі яких розрізняється чоловіча і жіноча стать [2].

У процесі емпіричного дослідження були використані наступні методи та методики: метод теоретичного аналізу літератури з теми дослідження; метод емпіричного дослідження; метод якісно-кількісної обробки отриманих даних; метод порівняння t-критерій Ст'юдента; метод лінійної кореляції Пірсона; методика «Мотивації професійної діяльності» (К. Замфір у модифікації А. Реана); Методика дослідження ціннісних орієнтацій С. Бубнової; Методика діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі «Якорі кар'єри» (Е. Шейн, переклад і адаптація – В. Чикер, В. Винокурова); гендерно-рольовий опитувальник С. Бем; 16-факторний осо-

бистісний опитувальник Р. Кеттела (форма С); авторське опитування «Що на Вашу думку, дозволить досягти успіху в кар'єрі чоловіку/жінці?». У дослідженні взяло участь 100 студентів Львівського національного університету імені І. Франка.

Результати емпіричного дослідження дали можливість виокремити наступні гендерні особливості кар'єрних орієнтацій студентської молоді. Провідними цінностями жінок є милосердя, пізнання, любов, а у чоловіків – відпочинок, повага. Вмотивованішими до діяльності є жінки, а чоловіки більше прагнуть до зовнішнього мотивування. Кар'єрні орієнтації чоловіків спрямовані на підприємництво та виклик. Жіночі кар'єрні орієнтації спрямовані на служіння та стабільність діяльності. Важливо відзначити, що з особистісних рис для жінок притаманною є підозріливість, твердість та надійність, емоційна неврівноваженість, кмітливість, а для чоловіків – товариськість, жорсткість, прагматичність, прагнення розслабитись. Цікаво зауважити, що і для чоловіків і жінок характерною рисою є консерватизм та практичність.

У процесі дослідження виявлено відмінності у кар'єрних орієнтаціях чоловіків та жінок. Встановлено на статистичному значущому рівні, що для жінок характерніше служіння, а для чоловіків – виклик. Окрім цього, визначено, що кар'єрні орієнтації чоловіків та жінок пов'язані з їх ціннісно-мотиваційними пріоритетами. Зокрема, фемінно спрямовані жінки є більше милосердні, а маскуліні чоловіки зорієнтовані на відпочинок.

Результати дослідження засвідчують, що жінкам для досягнення професійного, кар'єрного успіху важлива підтримка родини та близьких, високий професійний рівень, міцне здоров'я. А для чоловіків – здоров'я, освіта, вміння працювати в колективі.

Факторизація отриманих даних дала змогу експлікувати 5 факторів, а саме: «спрямованість на управлінську діяльність», «гендер», «стабільність у інтеграції стилів життя», «статеві ролі молоді», «служіння інтересам соціуму», а також «професійної компетентності». Це засвідчує важливість у житті студентської молоді підприємницьких, управлінських, стабілізаційних та стійких характеристик. Таким чином, розуміння своєї справи, самовмотивованість, можливість самостійно влаштувати свою кар'єру, орієнтація на професійний саморозвиток, спілкування з товаришами та повага оточення визначають основні складові кар'єрних орієнтацій студентської молоді.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що у суспільстві, зазвичай, побутують кар'єрні орієнтації, котрі пов'язані з гендерними стереотипами і притаманні конкретно маскуліно чи фемінно спрямованим особистостям.

Ми не можемо ствердно сказати, що гендерні відмінності обумовлені лише біологічними, соціальними чи психологічними факторами. На нашу думку, на гендерну роль впливає величезна кількість зовнішніх та внутрішніх факторів з самого народження. Ми спостерігаємо, наслідуюмо, граємо в певні життєві ігри. Тому, з кожним кроком вперед, ці рамки стають все більш розмиті і гендерні відмінності вже не такі й великі, як прийнято вважати.

Л і т е р а т у р а

1. Ильин Е. Пол и гендер. / Е. Ильин – СПб.: Питер, 2010. – 688 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).
2. Шептицький, Р. Особливості гендерного виховання сучасної молоді у ВНЗ / Роман Шептицький // Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 27-29 квіт. 2011 р. / редкол.: В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Тернопіль, 2011. – С. 646–649. – (Гендерна освіта). – Бібліогр. в кінці ст.

Андрушко Ярина Степанівна – к. психол. н, доцент кафедри психології, Львівський державний університет внутрішніх справ.

Антонюк О. С.

ПРОЯВИ АГРЕСІЇ У ПІДЛІТКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. В наш час проблема агресивної поведінки є актуальною у зв'язку з розповсюдженням агресії в суспільстві. Найгостріше проблема агресії постає у підлітковому віці, що пов'язано з його складністю. Адже, в підлітковому віці не тільки відбувається докорінна перебудова раніше складених психологічних структур, але виникають новоутворення, закладаються основи свідомої поведінки, вимальовується загальна спрямованість і формування моральних уявлень та установок.

Викладення основного матеріалу. Агресивна поведінка є відносно стабільною у часі, тому очікувати, що вона поступово перейде у соціально схвалювані поведінкові патерни, було б помилковим. Проте, агресія не є абсолютно ірраціональною та некерованою стихійною силою. Небажаною не є агресія сама по собі. Небажаними є неприйнятні форми її прояву. Тому при роботі з агресивними підлітками зусилля слід спрямо-

увати не на усунення агресії як такої, працювати потрібно із виявленням негативних переживань: гнівом, обуренням, неприйняттям і в той же час розвивати позитивні сторони агресії. Для цього необхідно робити спілкування дітей гуманнішим, вчити їх жити в мирі і злагоді з собою та іншими і не тільки закликати до добра, милосердя, але й вчити аналізувати свою поведінку.

Нові можливості для дослідження і корекції агресивності відкриває гендерний підхід, що передбачає такий спосіб пізнання дійсності, в якому відсутній «безстатевий погляд» на психічні явища, і в той же час немає поляризації та ієрархії «чоловічого» і «жіночого». Отже, актуальною є соціальна значущість проблеми в плані гендерних відмінностей прояву агресії та можливостей її корекції у підлітковому віці.

Характер агресивної поведінки багато в чому визначається статевіковими та індивідуальними особливостями. Кожен віковий етап має специфічну ситуацію розвитку і висуває певні вимоги до особистості. Адаптація до вікових вимог нерідко супроводжується різними проявами агресивної поведінки. Кризові, перехідні періоди пов'язані з незадоволеністю своїм положенням, протестною поведінкою, негативізмом, капризністю та неврівноваженістю. Вікові кризи, що супроводжуються природним зростанням агресивності, пов'язані з появою нових потреб, які не задовольняються існуючими стосунками та вміннями. Більшість дослідників вважає, що агресивна поведінка підлітків зумовлюється чинниками середовища [1, с. 185].

Специфічною рисою агресивної поведінки підлітків є їх залежність від групи однолітків на тлі руйнування авторитету дорослих. У цьому віці бути агресивним часто означає «здаватися або бути сильним».

В окремих випадках ініціаторами агресивної поведінки можуть бути підлітки аутсайтери, дезадаптовані через різні причини, що здійснюють спроби самоствердитися з допомогою агресії. Більшість досліджень проведених в цьому напрямку показують, що однією з головних причин агресивності підлітків є порушення стосунків з однолітками, вчителями та батьками, і досить часто визначається їх статусом у групі. Високий рівень агресії спостерігається у лідерів та відторгнутих [2, с. 21].

Традиційно вважається, що хлопці більш схильні до проявів агресії, однак це не зовсім так, просто агресія у дівчат виглядає дещо інакше. Останнім часом вчені відзначають зменшення відмінностей між агресивною поведінкою хлопців та дівчат.

Хлопчики, не дивлячись на те, що вони фізично сильніше за дівчат, володіють більшою емоційністю до дії як фізичних так і психологічних факторів. Невипадково у хлопчиків частіше за дівчат зустрічаються психічні розлади.

Хлопці-підлітки виявляють агресію відкрито, грубо, вона менш керована і контрольована. Крім цього, донині зберігається стереотипний погляд суспільства на те, що дівчатам не личить виявляти свою агресію, і тому їх набагато раніше починають учити стримувати її.

Ще одна відмінність полягає в тому, що дівчатка більш чутливі і вразливі, грубий прояв агресії зазвичай їм не властивий. Тому вони досить рано замінюють фізичну агресію вербальною, а деякі з них з раннього віку привчаються камуфлювати агресивність іронією і сарказмом. Це виглядає м'якше, але діє болючіше.

Дівчата раніше навчаються контролювати свою агресивність, тому вона рано стає у них вибірковою, що б'є точно в ціль. Дівчатка чітко спрямовують свою агресію на конкретну людину, причому точно обирають її вразливе місце. Дівчача агресія завуальована і зовні менш помітна, але більш ефективна. Хлопці контролюють свою агресію погано, вона носить у них більш генералізований характер і щедро виплескується на всіх оточуючих без розбору.

У підлітковому віці дівчатка починають випереджати хлопців у своєму фізичному та психічному розвитку. Маючи кращий контроль, дівчата нерідко «підставляють» хлопців. Вони частіше виступають провокаторами агресивних дій хлопців.

Результати проведених Р.М. Масагутовим досліджень свідчать про те, що у 20,7% хлопців та 7,5% дівчат спостерігається систематична фізична агресія (участь у бійках частіше 1-2 разів на місяць). Найбільш значущими показниками ризику агресії у хлопців є мікросоціальні чинники: захоплення, пов'язані з насиллям і жорстокістю, спілкування з раніше засудженими особами, вживання психоактивних речовин, батьківська агресія. При цьому захисним чинником, що гальмує розвиток агресивного поведінкового стереотипу, є такі особистісні характеристики, як нерішучість, підвищена тривожність, сором'язливість [2, с. 23].

Агресивні дівчата відрізняються дратівливістю, образливістю, мають відхилення у статево-рольовій поведінці. Фізична агресія дівчат значно частіше спрямована на протилежну стать і членів сім'ї, часто поєднувалась з аутоагресією та змішаною агресією. У хлопців фізична агресія значуще частіше спрямовується проти осіб своєї статі, незнайомих перехожих і мотивується бажанням підтримати самооцінку та статус серед однолітків.

Отже, не випадково дані психологів різних країн світу свідчать про те, що агресивна поведінка частіше зустрічається у хлопчиків, ніж у дівчаток, а випадки антисуспільних вчинків знаходяться у відношенні 10:1. Адже, психічні відмінності хлопчиків та дівчаток визначаються як статевим деформізмом та загальними особливостями та закономірностями їх розвитку, так і специфікою прояву характерних типів мужності та жіночості, рівнем розвитку суспільства.

Звідси витікає необхідність більш детального вивчення особливостей саме дівчачої агресивності. За зовнішньою грубістю хлопчиків-підлітків та скритістю дівчат лежить складна картина статевовікових розрізень їх розвитку, в тому числі і прояву різних форм агресивності.

Отже, підлітковий вік є періодом гострої кризи дорослішання і часто супроводжується ризиковою поведінкою та девіаціями. Підліток стоїть перед завданням формування власних поглядів на життя і потребує мудрої і ненав'язливої поради дорослого.

Незважаючи на широку поширеність, прояви підліткової агресивності не мають серйозних негативних наслідків для оточуючих, не порушують функціонального та психологічного розвитку підлітків. Тяжкі форми насильницької поведінки, асоціальні та явно патологічні форми агресії спостерігаються значно рідше [3, с. 15].

Висновки. Таким чином, можна відзначити, що для підліткового віку агресія – достатньо звичне явище. Більше того, у процесі соціалізації підлітка агресивна поведінка має низку важливих функцій. У нормі вона звільняє від страху, допомагає відстоювати свої інтереси, захищає від зовнішніх загроз, сприяє адаптації. У зв'язку з цим можна говорити про два види прояву підліткової агресії – «доброякісно-адаптивний» та «деструктивно-дезадаптивний». Причому для розвитку особистості небезпечні не стільки самі агресивні прояви, скільки їх результат і неправильна реакція оточуючих. У випадку, коли насилля дає різноманітні привілеї (визнання, увагу тощо), у дітей та підлітків з великою вірогідністю формується поведінка, що ґрунтується на культурі сили. Такий тип поведінки складає основу соціального функціонування дорослих людей, зокрема у кримінальних угрупованнях. Прагнення оточуючих придушити агресію силою нерідко призводить до ефекту, протилежного очікуваному.

Література

1. Журавлев Д. Подростковая агрессивность – психологическая закономерность / Д. Журавлев. // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 185-193.
2. Зилеева З. А. Агрессивное поведение юношей и личность родителей / З.А. Зилеева. // Психология обучения. – 2002. – № 9. – С. 21-24.
3. Иванова В. В. Причины та форми агресивної поведінки підлітків / В. В. Іванова. // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 5. – С. 14-16.

Антонюк Олена Сергіївна – магістрантка спеціальності «Соціальна педагогіка. Практична психологія», Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: к. пед. н., доц. Луганського національного університету імені Тараса Шевченка **Мальцева О. І.**

СУТНІСТЬ ҐЕНДЕРУ І ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Питання про роль жінки, про її соціальне становище у суспільстві існувало у всі часи. Але на кожному етапі історичного розвитку гострота, характер постановки цього питання мали свої особливості. У сучасних умовах Україна виходить на нові критерії визначення місця жінки у сучасному суспільстві. Ґендерний підхід – один із тих аспектів, що забезпечує якісно новий рівень забезпечення рівності у реалізації конкурентоспроможності чоловіків і жінок у трудових відносинах.

Ґендерна теорія розглядає проблему диференціації чоловічого і жіночого у суспільстві з принципово інших позицій. Її основою є уявлення про те, що майже всі відмінності, які традиційно вважаються «природними», між статями мають не біологічні, а соціальні підстави. ХХ сторіччя стає періодом виникнення нових ґендерних теорій, основними серед них є: ідеї ґендерної нерівноправності; ґендерного утиску і теорія ґендерних відмінностей. Вказані концепції мали вирішальний вплив на формування ґендерної теорії права на Заході, а тому їх осмислення з позицій права слід вважати доцільним і для української правової науки. У цілому слід підкреслити, що у сучасній науці ґендер трактується не як атрибут особи, а як соціальний інститут, як спосіб організації суспільства, що впливає на ролі і правові статуси чоловіка і жінки і закріплює певні нормативні зразки їх поведінки.

У 70-х роках ХХ ст. починає формуватися ґендерна теорія права, тобто концепція аналізу правових документів, що базується на принципах ґендерної теорії. Розвиток концепції і принципів ґендерного аналізу права були обумовлені рівнем сприяння і можливостями адаптації вченими-юристами феміністської, а пізніше ґендерної ідеології. Дослідження цієї проблеми розпочалися у США, Канаді, країнах Європи. У роботах Джудіт Батлер, Кетрін Бартлет, Кетрін Маккінен, Надін Тауб, Ребеки Кук були сформульовані принципові підходи до ґендерної концепції права. У 90-х роках ґендерними підходами до права зацікавилися і в країнах СНД, зокрема, в Україні. Проте, слід зазначити, що вказана проблема все ще вважається актуальною і вимагає послідовного обговорення у середовищі вчених і практиків.

За останній час актуальність, доцільність і практична значущість урахування ґендерного чинника у розвитку людського потенціалу під-

креслюється у багатьох офіційних документах світової спільноти, а також наголошується у сучасних наукових дослідженнях. Основна ідея всіх документів полягає у тому, що врахування гендерного чинника у всіх питаннях, що стосуються життєдіяльності суспільства цілеспрямовано сприятиме прогресу у розвитку людства взагалі.

У зв'язку з цим стає важливим розуміння того, що мається на увазі у сучасній науці під поняттями «гендер», «гендерний підхід», «гендерна рівноправність». Чітке і логічне поняття дозволить не тільки визначити явище, його суть, зміст, характерні ознаки, обрати необхідну норму у ході використання правових норм, забезпечити таким чином обґрунтованість і законність правозастосовчого процесу, але й концептуально узгоджувати національне і міжнародне законодавство.

Викладення основного матеріалу. У сучасній літературі існує велика кількість визначень «гендера». Останнім часом гендер розглядається як цілий комплекс понять. Особливістю поняття «гендер» є відсутність його універсального визначення. Хоча гендерні дослідження налічують не одне десятиліття, дискусії з приводу визначення цього поняття не припиняються.

Існують різні підходи, по-перше, що поняття «гендер» походить від грецького слова «генос» («походження», «матеріальний носій спадковості»), «той, хто народжується»; найбільш воно може бути передане українською мовою, як «рід» або «досвід роду». По-друге, цей термін розглядається як початковий від англійського позначення граматичного роду «гендер» (від англійського gender) - рід, пів, породжувати.

Термін «гендер» в англійській філософській і соціологічній літературі з'явився наприкінці 1960-х рр. До цього він використовувався тільки у мовознавстві, як граматична категорія роду. СENS його запозичення соціологами і філософами полягає в акцентуванні того, що відмінності між статями у галузі розподілу суспільної праці, ролей у сім'ї, сегрегація соціального простору за ознакою статі такі ж умовні, наскільки умовний рід іменників. Теж саме відноситься і до гендерних відмінностей у культурах та у різних поколіннях людей у межах однієї культури.

У сучасній науці існує думка, згідно з якою, зміст, що вкладається в термін «гендер», сходиться не до значення англійського слова gender - граматичний рід, а до іншого значення цього слова, виявленого в американському словнику спадщини: gender - уявлення, презентація. Це саме представлення індивіда (чоловіка або жінки) у всій сукупності його фізіологічної і соціальної суті з акцентом на соціальну.

У словнику гендерних термінів поняття «гендер» визначене як «сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство наказує виконувати людям залежно від їх біологічної статі. Не біологічна

стать, а соціокультурні норми визначають, врешті решт, психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності, професії жінок і чоловіків. Бути у суспільстві чоловіком або жінкою означає не просто мати ті чи інші анатомічні особливості - це означає виконувати ті чи інші наказані нам гендерні ролі» [1, с.6].

Поняття «гендер» застосовне не тільки відносно жінок і не є абсолютно жіночим питанням. Гендер створюється (конструюється) суспільством як соціальна модель жінок і чоловіків, що визначає їх становище і роль у суспільстві та його інститутах (сім'ї, політичній структурі, економіці, культурі й освіті та ін.) [1, с.6]. Гендер, підкреслює А.І. Кравченко, - це не чисто жіноче питання, але - відносини статей. Тому він вписується у соціальний контекст розподілу влади, престижу, власності [2, с.61].

«Гендер» - поняття багатоаспектне, не тільки соціальне, але й правове; воно достатнє точно виражає суть проблеми з забезпечення рівності у трудових відносинах, виходячи з ознак статі. Як справедливо зазначається, гендер - це система (точніше, комплексне переплетіння) відносин і взаємодій, що створюють фундаментальну складову соціальних зв'язків; система стійка й одночасно мінлива, що є основою стратифікації (тобто соціального розшарування) суспільства за ознакою статі та ієрархізації його представників. Саме ця система відносин укоріняється у культурі, дозволяє створювати уявлення про «чоловіче» і «жіноче» як про категорії соціального порядку, наділяти владою одних (як правило, чоловіків) і субординувати інших (жінок) [3, с.161].

Сьогодні без згадки гендера не обходиться жоден міжнародний юридичний документ. До гендерного підходу світова спільнота звернулася порівняно недавно. Лише в останні тридцять років у науці почали оперувати поняттям «гендер», або «соціальна стать» і активно розробляти концепцію взаємин чоловіків і жінок - як соціально організованих груп зі своїми інтересами й особливостями. Аналіз розвитку суспільних відносин з позицій гендера є розмежуванням соціальних відмінностей функцій і ролей чоловіків і жінок. На підставі цього поняття «вдалося подолати багатовікове уявлення про чоловіків і жінок тільки як про біологічних істот, яким наказано або «захищати і воювати», або «народжувати й оберігати дітей». За статтю визнали вищу соціальну функцію, статус, певні поведінкові стереотипи [4, с.56].

Проблема забезпечення рівних прав і рівних можливостей чоловіків і жінок належить до найбільш актуальних, теоретичні напрацювання з вирішення якої знайшли своє відображення у спеціально присвячених цьому питанню нормативно-правових актах. Так, важливим кроком вперед у забезпеченні рівності прав чоловіків і жінок стало прийняття Закону України від 8 вересня 2005р. «Про забезпечення рівних прав та мож-

ливостей жінок і чоловіків», в якому розкрито поняття гендерної рівності, під якою розуміється рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [5]. Вважаємо, що таке законодавче визначення поняття «гендерна рівність» відповідає європейському розумінню, сформульованому Європейською Економічною Комісією, відображає світові тенденції з цього питання й є важливим кроком вперед у забезпеченні рівності прав чоловіків і жінок, у тому числі й у сфері праці.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз теоретичних підходів дозволяє виділити два аспекти, що характеризують гендер як правову категорію.

Можна дійти висновку, що категорія «гендер» відображає, по суті складний соціокультурний і правовий процес побудови відносин між чоловіками і жінками, що виявляється у всіх сферах суспільного життя, включаючи політику, економіку, право, ідеологію, культуру, і сам результат цього процесу - або гендерну нерівність, або гендерну рівність. Вважаємо, що принцип гендерної рівності у різних аспектах свого прояву знайшов сьогодні закріплення на міжнародно-правовому рівні і на рівні Української держави. В Україні немає жодного законодавчого документа, який містив би статті або норми дискримінаційного змісту щодо жінок. Але всі вищезгадані правові досягнення не означають, що принцип гендерної рівності реально повною мірою діє у житті нашого суспільства, у тому числі й у сфері регулювання трудових відносин. При нинішньому недостатньому рівні реалізації гендерної рівності у сфері праці держава має передбачити правові норми, що дозволяють виправити ситуацію, забезпечити реальне втілення рівності чоловіків і жінок у трудових відносинах і таким чином сприяти зміні соціальних стереотипів у цій сфері.

Література

1. Словарь гендерных терминов / под. ред А.А. Денисовой. – М.: Информация – XXI век, 2002. – 189 с.
2. Кравченко А.И. Социология / А.И. Кравченко. – Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 368с.
3. Пушкарева Н.Л. Зачем он нужен, этот гендер? / Н.Л. Пушкарева // Социальная история. – 1998/1999. – С. 155-177.
4. Самакова А.Б. Гендерная политика в контексте социальной трансформации казахстанского общества: Дис. канд. полит. наук: **23.00.02** / Л.Б. Самакова. – Алматы, 2004. – 168 с.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

Арсентьєва Олена Сергіївна – к. ю. н., доц., декан юридичного факультету, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Афтонюк Т. Г., Гарькавець С. А.

К ВОПРОСУ ОБ ОКАЗАНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ В РАЗРЕШЕНИИ ГЕНДЕРНЫХ ПРОБЛЕМ

Постановка проблемы. Вопросы гендера, на сегодняшний день, становятся особенно актуальными, поскольку сетевая эпоха порождает новые формы взаимодействия между людьми, что способствует расширению, как знания об особенностях поло-ролевых проявлений, так и практических репрезентаций касающихся различного рода трансформаций и перевоплощений. В этой связи роль психолога и возможность оказания им необходимой психологической помощи индивидам, которые переживают гендерные проблемы, значимо возрастает.

Изложение основного материала. Общеизвестно, что пол – это биологическая характеристика человека, которая отражает совокупность морфологических и физиологических особенностей организма, генетически детерминированных признаков, определяющих плод в процессе оплодотворения. Под гендером, большинство специалистов рассматривают поло-ролевую характеристику индивида, с помощью которой стараются дать определение понятиям «мужчина» и «женщина» [1; 2].

Гендерная роль – передает смысл социальных ожиданий от мужчины и женщины (требования и ограничения общества в определенных экономических, социокультурных и политических условиях). Фактически, содержание гендера определяет точку зрения данного общества на место и роль в нем мужчины и женщины. Причем содержание гендера различно для разных обществ. Например, рассматривая взгляд общества на женщину, мы заметим, в странах востока права женщины в социуме, и даже в отношениях с мужчиной значительно ограничены. В то же время в западных индустриальных странах женщина не испытывает каких либо ограничений в общественной и семейной жизни (доступны средства контроля рождаемости, увеличилось количество работающих женщин, монополия мужчин в семье и общественной жизни не так проявлена).

Вместе с этим, мы наблюдаем различные формы ограничений, которые накладываются природой и обществом на жизнедеятельность человека, у которого наблюдаются расхождения физиологического и социального порядка. Нежелание индивида соответствовать этим ограничениям приводит его к состоянию внутриличностного конфликта. Возникает противоречие между подструктурами человека – «Я как индивидуальность» и «Я как представитель группы».

Для любого человека состояние внутреннего конфликта является психологической проблемой, требующей своего разрешения. Человек теряет способность свободно говорить, думать и выражать свои чувства, чтобы быть адекватно понятыми окружающими. Информационная изоляция еще больше уменьшает возможность разрешения конфликта, так как другая точка зрения на данную проблему просто не воспринимается.

В состоянии внутриличностного конфликта типичными становятся такие эмоциональные проявления индивида, как:

- деструктивные чувства (раздражительность, обида, агрессия, досада, упрямство, придирчивость, мнительность, зависть);
- чувство одиночества (ненужность, непонимание, ощущение «тупика»);
- депрессия (апатия, равнодушие, разочарование, усталость, тоска, подавленность, безразличие).

Именно такие личностные проявления и образуют предметное поле деятельности профессионального психолога, который обязан оказать помощь в разрешении данного конфликта.

Учитывая, что внутриличностный конфликт гендерной направленности имеет биологическую, психологическую и социальную формы проявления, прежде всего, необходимо скоррелировать самоотношение индивида к самой проблеме.

Например, одним из способов реализации такой практики может быть работа с духовной сущностью человека. Феофилакт Болгарский отмечал, что жизнь – это школа для души, а душа не имеет пола, так как бестелесна. Мы пришли в этот мир не для того, чтобы продемонстрировать свою принадлежность к тому или иному полу, а чтобы использовать, данные нам возможности физиологические и социальные для решения собственных задач.

Пол и гендер – это средства для достижения цели, и ни в коем случае не должны становиться целью. Жизнь слишком коротка, чтобы тратить ее на изменение того, что нам изменить не дано. Тем более все типы гендерных ролей — маскулинный, феминный, андрогинный – присутствуют в каждом из нас, в той или иной степени одновременно. И нет чисто маскулинных мужчин, как нет чисто феминных женщин.

Поэтому помощь психолога в разрешении гендерного конфликта предполагает серьезную духовную работу. Познание не только себя, но и

других. Уважение к себе, равное уважению другого. Исключение из общения личностных негативных оценок. Постоянное напоминание себе о том, что ближе и роднее семьи у тебя никого нет. В каждом, независимо от возраста и положения, надо увидеть личность.

Выводы. Таким образом, мы считаем, что основными путями разрешения внутриличностного гендерного конфликта, при котором психолог может оказать действенную помощь, являются:

- предложение по пересмотру целей, в которых пол или гендер является основным, нахождение глубинных причин такой акцентуации;
- трансформация деструктивной позиции неприятия в конструктивную позицию попытки понять;
- примирение сторон, путем нахождения общих черт и задач мужчин и женщин, возможности увидеть в противоположной стороне такого же, как ты сам.

Л і т е р а т у р а

1. Зимбардо Ф. Мужчина в отрыве: игры, порно и потеря идентичности / Филип Зимбардо, Никита Коломбе ; Пер с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2017.
2. Ильин Е. П. Пол и гендер / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009.

Афтонюк Татьяна Георгіївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Байдик В. В., Харченко Т. В.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ НА ВИБІР СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В КОНФЛІКТІ

Постановка проблеми. Підлітковий вік є періодом особливої концентрації конфліктів, які часто призводять до агресивної поведінки. Підлітку, що переживає одну із самих гострих вікових криз, властивий конфлікт, викликаний суперечками із самим собою, самопізнанням, самоствердженням і спробами самореалізації. Підлітки погано контролюють себе, емоційно нестабільні, що призводить до підвищення агресивності і

конфліктності, що пов'язано зі специфікою протікання даного вікового періоду.

Як зазначають працівники шкільної психологічної служби, в останні роки агресивну і конфліктну поведінку підлітків дедалі важче контролювати. Конфліктологічна компетентність психолога передбачає здатність не просто вирішувати вже сформовані конфліктні ситуації в шкільному соціумі, а вміння «керувати» конфліктами. І перш за все вміння прогнозувати можливий конфлікт в середовищі учнів: чим раніше висвітлена проблемна ситуація соціальної взаємодії, тим менш часу і зусиль треба буде докласти для того, щоб її попередити або розв'язати конструктивно.

Як відомо, в ситуації конфлікту опоненти у взаємодії використовують певну стратегію. Коли виникає конфліктна ситуація або ж коли конфлікт щойно починає розгоратися, його учасники повинні вибрати форму, стиль своєї подальшої поведінки для того, щоби це найменшою мірою позначилося на їхніх інтересах. Логічним буде твердження, що стиль поведінки підлітка в конфлікті, його установки на певні форми і методи взаємодії обумовлюються як факторами ситуаційного впливу, так і відносно стабільними характеристиками особистості. До таких стабільних характеристик форм і методів поведінки в конфліктній ситуації можна віднести і гендерні особливості. Тим часом, проблема врахування гендерних особливостей протікання конфліктів в підлітковому середовищі вивчена сьогодні в психологічній науці недостатньо. Проведене дослідження в загальноосвітніх закладах Біловодського району дозволяє встановити вплив гендерних відмінностей на перебіг конфліктної взаємодії в середовищі підлітків.

Викладення основного матеріалу. Особливості конфліктної поведінки підлітків визначалися за допомогою «Методики типового реагування на конфліктні ситуації К. Томаса» (адаптація Н. В. Грішиної) та анкетування. Дослідження проводилося у 8-10 класах. Вік досліджуваних – від 15 років. Загальна кількість учнів, які брали участь в тестуванні, - 184 (102 дівчинки, 82 хлопчика).

Традиційно психологами прийнято виділяти наступні стратегії поведінки: стратегії домінування (суперництво, боротьба); бігство (уникнення); поступка (пристосування); співробітництво; компроміс.

У процесі проведеного дослідження хлопчики - підлітки (53 %) при опитуванні стверджували, що для них більш прийнятною в конфлікті є стратегія суперництва. Аналіз реальних ситуацій показав, що суперництво, домінування обирають 71% хлопчиків. Таким чином, конкуренція представляється їм найбільш переважним стилем комунікації, хлопчики в конфлікті швидше будуть використовувати стратегію «наступу». Такий стиль поведінки в конфлікті не дозволяє їм бути відкритим у спілкуванні, створювати простір, сприятливий для діалогу і переговорів. Близько

50 % дівчаток, які брали участь в дослідженні, також демонстрували тенденцію до домінування. Але тільки на початковому етапі конфліктної взаємодії.

В цілому, дівчата поведуться більш відкрито в конфлікті і досить активно переходять вже на початковій стадії конфронтації від стратегії домінування до прояву готовності йти на компроміс та інтеграцію. Слід зазначити, однак, що представлені результати дослідження вказують на гендерні відмінності у виборі підлітками стратегій поведінки в конфлікті, які проявляють себе у взаємодії в групі, а не в «співтоваристві індивідуальностей». Тим часом, групи підлітків підкоряються особливим механізмам, в яких міжособистісні відносини строго обумовлені соціальним контекстом, який спонукає учасників конфлікту відповідати гендерної ролі.

Таким чином, відмінності хлопчиків і дівчаток в їх способах комунікації, особливо в ситуації емоційної напруженості, відображає їх прагнення не виходити за рамки ролей, які нав'язують соціальні стереотипи. Дівчата більш схильні проявляти такі емоції як любов, теплота, сором, почуття провини і симпатії, висловлюють готовність до поступок.

Хлопчики, навпаки, в соціальній взаємодії виявляють тенденцію до суперництва, боротьби, уникають виявляти «ніжні» емоції. Причому, якщо підлітку не вдається здобути перемогу в конфлікті, він буде докладати зусиль до того, щоб переможцем не вийшов ніхто. Дівчата більш конструктивно керують конфліктною ситуацією, прагнучи до того, щоб переможцями стали всі (або ж допускають таку можливість). Навіть якщо деякі з них використовували «закритий» спосіб комунікації, приймають компроміс, переконавшись у відсутності інших шляхів вирішення конфлікту.

Висновки. Дослідження дозволило зробити висновок про те, що у виборі стратегії взаємодії в конфлікті, дівчинки - підлітки, незважаючи на високий емоційний фон спілкування, орієнтуються на соціально схвалювані норми поведінки і прояви почуттів. Хлопчики, як правило, більш стримані емоційно, не надають їм особливого значення, керуючись, перш за все, прагненням максимально ефективно вирішити протиріччя. Цікавим видається висновок про те, що підлітки, хлопчики і дівчатка, проявляючи приблизно рівний рівень розвитку гендерної толерантності, при конфліктній взаємодії з представниками протилежної статі поведуться по-різному.

У більшості випадків дівчинки виявляють в конфлікті індіферентність по відношенню до відмінностей статі: на який обирається ними стиль взаємодії даний фактор не робить істотного впливу. Хлопчики керуються в конфлікті один з одним прагненням до домінування. Але взаємодії з дівчатками в ситуації конфлікту, вони більш схильні до поведінці на основі співпраці.

Проведене дослідження факторів, що впливають на вибір стратегій поведінки в конфлікті, не є вичерпним. Однак його результати дозволяють зробити висновок про те, що їх аналіз та облік сприяють більш обґрунтованого і раціонального управління конфліктною взаємодією підлітків.

Отже, гендерний аспект проявляється досить чітко, вже з дитинства, особливо – у сфері стратегії конфліктної поведінки. Гендерні відмінності поведінки в конфлікті зумовлені особливостями гендерних ролей кожної зі статей. Знання про гендерні особливості стратегій конфліктної поведінки підлітків необхідно для організації психокорекційної роботи з ними, а також організації роботи з ефективного вирішення конфліктних ситуацій в освітньому середовищі.

Л і т е р а т у р а

1. Ващенко І. В. Конфліктологія та теорія переговорів: навчальний посібник / І. В. Ващенко, М. І. Кляп. – Мукачево: Вид-во ЗакДУ, 2011. – 350 с.
2. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13. 00. 07 / Вихор С. Т. – Тернопіль, 2005. – 268 с.
3. Гришина Н. В. Психологія конфлікта / Н. В. Гришина. – СПб: Питер, 2003. – 464 с.
4. Краснопольська Т. М. Основні теоретичні конструкти гендера / Т. М. Краснопольська // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса, 2012. – Вип. 44. – С. 236 – 244.

Байдик Віта Володимирівна – к. психол.н., ст. викладач кафедри педагогіки та психології, Луганський обласний інститут післядиплоної педагогічної освіти.

Харченко Тетяна Вікторівна – методист з психологічної служби, Біловодський районний методичний кабінет Луганської області.

Барчій М. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

З розвитком демократичних процесів в Україні дедалі актуальнішою постає потреба інтеграції гендерного компонента у різні сфери життєдіяльності українського соціуму. Це вимагає вивчення індивідуа-

льності педагогічної культури вчителя, яка значною мірою визначається його гендерною приналежністю. Актуальність даної проблеми зумовлена реальними потребами сучасного суспільства в підготовці вчителів нового типу, здатних професійно й особисто реалізувати себе в педагогічній діяльності, чого неможливо досягти без урахування гендерних особливостей педагогічної культури вчителя.

Низка вітчизняних науковців, таких як: С. Вихор, В. Гайденко, Т. Голованова, С. Гришак, С. Губіна, Т. Дороніна, О. Кікінежди, В. Кравець, О. Луценко, Т. Марценюк, О. Петренко, Г. Петручені, О. Плахотник, Н. Світайло, О. Цокур та ін. у своїх працях наголошують на важливості гендерної складової професійної компетентності вчителів.

Мета дослідження полягає у здійсненні теоретичного аналізу проблеми гендерної компетентності сучасного педагога.

Перехід до особистісноорієнтованої моделі взаємодії вчителя та учня зобов'язують педагогів враховувати освітні потреби особистості. Оскільки особистість є статевою категорією, то пріоритети в освіті відкривають перспективи успішнішого навчання і виховання дітей різної статі. Дослідження у галузі гендерної педагогіки та психології сприяють розв'язанню завдань, які стоять перед освітою, розширюють самосвідомість, самопізнання і рефлексію своїх особливостей і можливостей в педагогічному процесі.

Гендерна компетентність – це ключова освітня компетенція у сфері гендерних питань, що включає загальнокультурні, ціннісно-змістові, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудові та самоактуалізуючі елементи; це – сукупність особистісних якостей людини (ціннісно-змістових орієнтацій, знань, вмінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом її діяльності в сфері гендерної самоактуалізації та гендерних відносин [2].

Професійна гендерна компетентність педагога – це новий та важливий аспект професіоналізму сучасного педагога як фахівця сфери освітніх послуг, що забезпечує успішність його педагогічної діяльності на підставі коректного впровадження принципів гендерного підходу в освітній процес шляхом оволодіння необхідними предметними компетенціями, гнучкими способами виконання професійних завдань і відповідними психологічними установками, мотиваціями. Це інтегральна характеристика педагога, котра складається з трьох провідних компонентів: теоретико-методологічного, що відображає суть концептуальних засад у розумінні феноменів гендера, гендерованого суспільства, гендерної свободи та демократії, егалітарних відносин в освітньому середовищі; організаційно-технологічного, що орієнтує педагога на виконання специфічних функцій професійної діяльності, пов'язаних із реалізацією принципів гендерного підходу в освіті; мотиваційно-особистісного, що зумовлює ві-

дмову від застарілих гендерних стереотипів, прояв гендерної чутливості, толерантності, пошук стратегій самореалізації як педагога-гендеролога.

У структурі гендерної компетентності виділяються три її основні складові: когнітивну (обізнаність та усвідомлення гендерної проблематики), операційну (уміння і навички щодо впровадження гендерного підходу в управлінні в практику) та особистісну (прийняття себе і своєї статі, толерантне відношення до представників іншої статі, що базується на усвідомленні гендерної рівності обох статей, усунення та попередження негативних проявів гендерних стереотипів, позитивне ставлення до реалізації гендерного підходу) [3].

С. Рожкова зазначає, що гендерна компетентність педагогічних працівників передбачає, у першу чергу, вміння керувати процесом гендерної соціалізації учнів та організувати навчально-виховний процес на основі ідеї гендерної рівності [4]. Необхідним також є застосування нових, гендерно-орієнтованих підходів у викладанні різних предметів та спецкурсів (наприклад, аналіз і коментування підручників, навчальних посібників, у яких містяться стереотипні уявлення про роль жінки і чоловіка в суспільстві; пропагування егалітарних моделей взаємовідносин між статями; включення в освітній процес діяльності, що сприятиме руйнуванню патріархатної гендерної системи (орієнтація на «педагогіку співробітництва»); застосування інтерактивних технологій, котрі сприятимуть участі всіх і кожного/кожної у навчально-виховному процесі; рівне ставлення педагогів до учнів та учениць під час оцінки знань, заохочення і покарання та ін.), а також гендерна чутливість, якою мають володіти вчителі. Л. Штільова визначає «гендерну чутливість» як здатність педагога сприймати, усвідомлювати і моделювати вплив вербальних, невербальних і предметних впливів соціального середовища, методів і форм роботи з учнями у плані формування їх гендерної ідентичності, вловлювати й реагувати на будь-які прояви дискримінації за ознакою статі [1].

Важливими складовими гендерних перетворень передовсім є подолання стереотипів та просвітницька робота як у школі, так і в закладах педагогічної освіти, через які впровадження гендерного підходу в педагогічний простір навчального закладу передбачає забезпечення рівного доступу обох статей до якісної освіти, усунення формальних та неформальних бар'єрів на шляху до гендерної рівності в нашій державі [5].

Гендерні підходи сьогодні міцно впроваджуються до змісту вищої освіти через дисципліни соціогуманітарного циклу: філософію, соціологію, психологію, культурологію тощо, у зв'язку з чим актуальними стають проблеми легітимації гендерного підходу в ті чи ті навчальні дисципліни, вибору оптимальних методів гендерної освіти. Важливу роль у формуванні гендерної компетентності майбутніх педагогів відіграють науково-дослідницька діяльність студентів, участь у конкурсах та проєк-

тах з гендерних проблем, проведення крос-культурних досліджень з проблем гендерного виховання і освіти у зарубіжних країнах, проведення тренінгів, семінарів; створення гендерних центрів, мережі осередків гендерної освіти.

Отже, гендерна компетентність – це спеціальна вчительська навичка, здатність усвідомлювати, як, у який спосіб зміст навчання, а також використані форми й методи викладання, впливають на формування гендерних нерівностей. У навчально - виховному процесі потрібно застосовувати гендерний підхід та створювати умови розвитку в особистості позитивного ставлення до представників протилежної статі, розуміння між членами різних груп, загального розвитку культури особистості.

Література

1. Гендерна педагогіка в контексті сучасних педагогічних напрямків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pedahohikam.net/nervs-1008-1.html>.
2. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / В. П. Кравець [та ін.]; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.
3. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посіб. / Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді. – К.: Академія, 2004. – 308 с.
4. Кравець В.П. Педагогіка та психологія: гендерний аспект: навч. посіб. / В.П. Кравець, О.М. Кікінежді – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 124 с.
5. Цокур О.С. Щодо здобутків і перспектив розвитку гендерних досліджень у галузі теорії і методики професійної освіти майбутніх фахівців / О.С.Цокур // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д.Ушинського. – Одеса, 2005. – Вип. 9-10. – С. 5-10.

Барчій Магдаліна Степанівна – старший викладач, Мукачівський державний університет.

Бацман Є. В., Лосієвська О. Г.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК НА УСПІШНІСТЬ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. У наш час у науці та соціумі загострився інтерес до питань досягнення успішності жінки у всіх сферах її життєді-

яльності і, зокрема, в сфері її професійної діяльності. Успішність у професійній діяльності залежить від того, як жінка ставиться до неї, як саме жінка вмотивована. Також впливає які риси проявляє жінка (фемінінні, андрогінні або маскуліні). Проблема успішності не нова для світової психології в цілому, а зараз вже і для вітчизняної психології. Успішність вивчалась на рівні її структури і змісту (Є. В. Паршикова, Г. А. Тульчинський, Б. Х. Швальбе), уявлень про неї (Ю. В. Артамошина, В. А. Білих), детермінант (А. А. Амбарцумян, Т. Я. Решетова), засобів і технологій її досягнення (Н. Б. Енкельман, Х. Р. Кауфман, В. Г. Поляков, Р. Хизрич, Н. Г. Шевченко), феноменів, що перешкоджають її набуття (Г. В. Турецька) т. ін. [1].

Викладення основного матеріалу. Прагнення бути успішною у професійній діяльності є невід'ємним бажанням жінки, орієнтованої на реалізацію свого особистісного потенціалу. Сильний вплив на формування трудової мотивації мають такі фактори як вік, сімейний стан і професійно-посадовий статус, прагнення до економічної незалежності і страх перед залежністю від чоловіка, який може залишити сім'ю, зробивши її беззахисною; впевненість в нездатності чоловіка одному вирішити вантаж проблем. Останнім часом в соціально-психологічних дослідженнях особлива увага приділяється гендерним аспектам побудови успішної професійної діяльності. Основні гендерні стереотипи, що стосуються побудови професійної діяльності, пов'язані з поло-рольовою соціалізацією, соціальними стереотипами, пристроєм соціуму [2]. Психологія жіночої професійної діяльності може бути охарактеризована як новий напрямок дослідження в загальній психології та психології особистості. Специфіка жіночої професійної діяльності полягає в тому, що жінка поєднує в активному виконанні ролі матері, дружини, домогосподарки, що служить джерелом рольової напруги, стресу, тому що професійна і сімейні ролі є однаково значущими. Вплив гендерних особливостей жінок на успішність їх професійної діяльності можна дослідити за наступними методиками: 1. Сандра Бем висловила припущення, що крім навчання специфічним поняттям і формам поведінки, що асоціюється в даній культурі з уявленнями про чоловіків або жінок, дитину також навчають сприймати і організувати інформацію відповідно до гендерних. Була проведена серія досліджень, в ході яких було виявлено, що індивідууми, ідентифіковані як андрогінні, проявляли і такі маскуліні риси, як незалежність, і такі фемінні риси, як дбайливість, тоді як сексуально-типізовані індивідууми (чоловіки, які мають маскуліні риси, і жінки, що володіють фемінними рисами), як правило, демонстрували тільки форми поведінки, характерні для своєї статі. У результаті проведення даної методики: визначається 5 категорій гендерної ідентичності: яскраво виражена маску-

лінність, маскуліність, андрогінність, фемінінність, яскраво виражена фемінінність. 2. У рішенні управлінських проблем зіграла свою роль мотиваційна теорія Д. МакКлелланда. Він намагався дати об'єктивну оцінку науковим способам вимірювання мотивації, виділивши три фактори: прагнення до успіху, отримання визнання, прагнення до влади. 3. А. А. Реан розробив опитувальник діагностики мотивації успіху і боязні невдачі (МУН) Мотивація на успіх відноситься до позитивної мотивації. При такій мотивації людина, починаючи справу, має на увазі досягнення чогось конструктивного, позитивного. В основі активності людини лежить надія на успіх і потреба в досягненні успіху. Такі люди зазвичай впевнені в собі, в своїх силах, відповідальні, ініціативні й активні. Їх відрізняє наполегливість у досягненні мети, цілеспрямованість. Мотивація на невдачу відноситься до негативної мотивації. При даному типі мотивації активність людини пов'язана з потребою уникнути зриву, осуду, покарання, невдачі. Взагалі в основі цієї мотивації лежить ідея уникнення та ідея негативних очікувань. Починаючи справу, людина вже заздалегідь боїться можливої невдачі, думає про шляхи уникнення цієї гіпотетичної невдачі, а не про способи досягнення успіху. 4. Для дослідження мотиваційної сфери використовувалася методика А. Мехрабіана. Мотивація досягнення виражається в потребі долати перешкоди і досягати високих показників у праці, самовдосконалюватися, змагатися з іншими і випереджати їх, реалізовувати свої таланти і тим самим підвищувати самоповагу [3].

Висновки. У подальшому необхідна розробка нових психологічних технологій, що дозволять розпізнавати і формувати професійні орієнтації ще на початкових етапах особистісного і професійного самовизначення. Необхідна професійна психологічна допомога жінці, яка прагне бути успішною у професійній діяльності. Одним з напрямків такої допомоги можуть бути створення навчальних програм, направлених на зростання жіночого самовизначення, робота з сімейним оточенням, консультування з проблеми професійної діяльності жінок.

Література

1. Гендер і культура: зб. ст. / Упоряд.: В. Агеєва, С. Оксамитна – К.: Факт, 2001. – 224 с.
2. Кімелл Майкл Гендероване суспільство / Майкл Кімелл. – К.: Сфера, 2003. – 490 с.
3. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.

ГЕНДЕРНИЙ ВИБІР ПРОФЕСІЇ СТУДЕНТАМИ

Питання вибору професійної діяльності особистістю, гендерних особливостей надання переваги певним професіям набувають все більшої актуальності та значущості. Особи чоловічої і жіночої статі пред'являють до майбутньої професійної діяльності в значній мірі різні вимоги, вбачають у ній джерело задоволення різних потреб.

Гендерним аспектам вибору професії присвятили свої роботи як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники С.А. Бутковська, С.І. Вершинін, Р.Г. Гаджиева, Л.А. Головей, А.Е. Голомшток, Є.О. Клімов, А.К. Маркова, О.В. Літвінова, Н.Ф. Наумова, Н.В. Самоукіна, Л.Г. Почебут, Р.О. Семенової-Пономарьової, М.А. Слюсарянський, М.Х. Тітма, В.В. Чебишева, С.Н. Чистякова, В.А. Чікер, В.Д. Шадріков, Л.Ф. Шеховцова, В.Н. Шубкін та ін. Автори зазначають, що правильний вибір професії позначається на успішності та продуктивності професійної діяльності в подальшому, реалізації особистісних потенціалів і, як наслідок, задоволеності людиною своїм життям.

Емпіричне дослідження гендерних аспектів вибору професії студентами проводилось на базі Мукачівського державного університету. Загальна кількість досліджуваних складала 90 осіб (50 дівчат, 40 хлопців). Нами застосовано методики: тест В. Павлова «Ваша готовість до саморозвитку», тест «Як Ви ставитесь до навчання?», тест Я.Л. Голланда для визначення оптимального типу професії», методика «Мотиви вибору професії», тест «Екстраверт та інтроверт» за К. Юнгом та «Акцентуалізація особистості» за Леонгардом-Шмішеком [1; 2; 3].

За тестом В. Павлова «Ваша готовність до саморозвитку» ми визначили, що 82% опитаних нами дівчат та 72,5% хлопців хочуть знати себе та можуть змінюватись. Прагнення все більш глибоко пізнавати себе поєднується з потребою в дійсному самовдосконаленні, що є найбільш сприятливим поєднанням для подальшого особистісного розвитку. У 18% дівчат, у 15% хлопців проявляється бажання знати себе, але вони не можуть змінити себе, тобто випробувані бажають знати більше про себе, але ще не володіють навичками самовдосконалення. Також нами виявлено у 12,5% хлопців великі можливості до саморозвитку, однак немає бажання зрозуміти себе.

Отже, гендерні відмінності незначні: у хлопців є потенційні великі можливості до саморозвитку, однак немає бажання зрозуміти себе, що вплинуло на рішення у процесі вибору професії.

Тест «Як Ви ставитесь до навчання?» дозволив нам визначити, що високий рівень ставлення до професійного навчання та готовності до його продовження навчання є у 66% дівчат та у 42,5% хлопців, тобто вони готові вчитись та сумлінно ставляться до навчання. Середній рівень ставлення до навчання проявляється у 34% дівчат та 32,5% хлопців, тобто не всі сумлінно ставляться до навчання. Низький рівень ставлення до навчання виявлено у 25% опитаних нами хлопців, тобто у них відсутня мотивація до навчання та бажання вчитись, здобувати нові знання. Щодо гендерних відмінностей у ставленні до навчання, то дівчата більш серйозно ставляться до навчання, позитивно ставляться до професійного навчання та більше готові до його продовження, ніж хлопці.

За тестом визначення оптимального типу професії (Дж. Голланда) нами виділено найбільше студентів із проявами високого рівня соціального (50% дівчат та 67,5% хлопців) та артистичного (48% дівчат та 35% хлопців) типів, найменше з таким рівнем студентів інтелектуального (12% дівчат та 12,5% хлопців) та підприємливого (2% дівчат та 2,5% хлопців) типів, зовсім не проявляється високий рівень конвенційного та реалістичного. Отже, у хлопців більше проявляється соціальний тип особистості, у дівчат – артистичний.

За методикою «Мотиви вибору професії» визначили провідний тип мотивації вибору професії. У студентів переважають внутрішні мотиви у виборі професії. Так, 18% дівчат та 22,5% хлопців проявляють внутрішні соціальні мотиви вибору тієї чи іншої професії. Тобто ці професії пов'язані з громадською та особистісною значимістю; із задоволенням, яке приносить робота завдяки її творчому характеру; із можливістю спілкування, керівництва іншими людьми. У 45% дівчат та хлопців виявляють внутрішні індивідуально значимі мотиви. Ці мотиви виникають з потреб самої людини, тому людина працює із задоволенням, без зовнішнього тиску. Однак 23% дівчат та 20% хлопців проявляють зовнішні позитивні мотиви. Тобто це заробіток, прагнення до престижу, боязнь осуду, невдачі. А також це матеріальне стимулювання, можливість просування по службі, схвалення колективу, престиж, тобто стимули, заради яких людина вважає за потрібне докласти свої зусилля. 14% дівчат та 12,5% хлопців вказують на зовнішні негативні мотиви. Тобто вплив на особистість через тиск, покарання, критику, осуд і інші санкції негативного характеру.

Отже, майже немає відмінностей у показниках прояву мотивів вибору професії: як у дівчат, так і хлопців переважають внутрішні мотиви у виборі професійної діяльності.

За опитувальником-тестом К. Юнга – «Екстраверт чи інтроверт?» визначено, що 50% опитаних нами дівчат та 62,5% хлопців відносяться

до екстравертів. 20% дівчат та 20% хлопців є інтровертами, які спрямовані на себе, заглиблені у власні проблемами і переживання. Отже, більшість наших опитаних є екстравертами, при цьому вони є особистостями з високим рівнем прояву соціального типу.

За тестом «Акцентуалізація особистості» Леонгарда-Шмішека ми діагностували акцентуації характеру і темпераменту. Виявлено певні гендерні відмінності у показниках акцентуацій характеру та темпераменту. У дівчат найбільше проявляються афективно-екзальтований, неврівноважений, гіпертимний та збудливий типи. У хлопців – гіпертимний, демонстративний та неврівноважений

Таким чином, у результаті дослідження визначено, що гендерні відмінності у питаннях вибору професії є, однак вони не значні. Опитані нами хлопці та дівчата готові працювати над собою, готові до саморозвитку, бажають самовдосконалюватись, змінюватись, що є найбільш сприятливим поєднанням для подальшого особистісного розвитку. Прагнення все більш глибоко пізнавати себе поєднується з потребою в дійсному самовдосконаленні. Дівчата більш позитивно ставляться до професійного навчання та більше готові до його продовження, ніж хлопці. Хлопці проявляють соціальний тип особистості, дівчатам – артистичний. Майже немає відмінностей у показниках прояву мотивів вибору професії: як у дівчат, так і хлопців переважають внутрішні мотиви у виборі професії. Проявляються певні гендерні відмінності у показниках акцентуацій характеру та темпераменту – у дівчат найбільше проявляються афективно-екзальтований, неврівноважений, гіпертимний та збудливий типи, у хлопців – гіпертимний, демонстративний та неврівноважений.

Очевидно, що в сучасному світі жінки хочуть бути незалежними, прагнуть лідерства та досягають успіхів не гірше, ніж чоловіки. Реальний стан справ свідчить, що жіночих або чоловічих професій немає, тому що все частіше чоловіки та жінки працюють за покликанням, або, як складається в житті не за спеціальністю та не за бажанням.

Література

1. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. – СПб.: Речь, 2001. – С. 45-50.
2. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. учебное пособие. / Д.Я. Райгородский. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ», 1998. – С. 626-629.
3. Чикер В.А. Психологическая диагностика организации и персонала / В.А. Чикер. // – СПб.: Речь, 2003. – 176 с.

Березовська Лариса Іванівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, Мукачівський державний університет.

Благая Н. Ю., Лосієвська О. Г.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. На емоційну сферу особистості в багатьом впливають гендерні особливості. Так жінки вважаються більш емпатичними, емоційними, експресивними. Жінки більш вільні у прояві своїх емоцій. Чоловіча поведінка навпаки вбачається у стриманості почуттів. Чоловіки вважаються більш егоцентричними, схильними до злості та агресії. Однак що з цього є вродженим, а що стереотипом гендерної поведінки.

Викладення основного матеріалу. Багато дослідів та експериментів показують, що жінки і чоловіки по різному виявляють емоційність. В дитячому віці це не так явно, але з віком гендерні відмінності в емоційній сфері стають очевидними. Так жінки мають більш чутливу емоційність та емоційну нестабільність. Жінки більш виявляють емоції особливо такі як страх та смуток. М. Ля - Франс проаналізувавши декілька тисяч фотокарток виявив, що жінки більш усмішливі ніж чоловіки. Відмінності в емоційній експресії чоловіків і жінок психологи пов'язують з особливостями виховання. К. Юнгу вважав, що у хлопчиків в процесі їх виховання почуття придушуються, в той час як у дівчаток вони домінують. Хлопцям забороняється бути емоційними. Емоції які вважаються гарними у прояві дівчат, висміюються у прояві хлопців. Тому маючи від народження однакову емоційність дівчат заохочують її проявляти, а хлопців навпаки заохочують стримувати [5].

Джонсан та Шульман виявили, що жінки проявляють більше почуттів до оточуючих, чоловіки ж навпаки відрізняються більш егоцентричністю. Існує такий стереотип, що жінки більш схильні до емпатії ніж чоловіки. Проводячи великий та багато охоплюючий дослід Ненсі Айзенберг та Леннон виявили, що чим більш очевидним було те, що тест виявляє рівень емпатії, тим менші гендерні відмінності виявлялись. Великі відмінності були в дослідях зі шкалами, де випробуваний повідомляв, наскільки емпатичним він хоче бути, середні результати були у дослідях

в яких повідомлялось про свої почуття після переживання емоційної ситуації. У дослідях в яких використовувались фізіогномічні та мімічні виміри відмінностей у емпатії не було. Все це свідчить, що чоловіки також вміють виявляти почуття інших та співпереживати, проте вважають зі стереотипів це не відповідає чоловічій ролі. В жінках з дитинства підтримують та схвалюють цю якість, вважаючи, що емпатія це жіноча якість. Тому чоловіки намагаються не виявляти емпатії у своїй поведінці. На вміння співпереживати впливають і дитячі ігри, так дівчата граючи з ляльками розвивають емпатійну експресію, а ігри хлопців цьому не сприяють [2].

Є. Маккобі та К. Джеклин проводячи експериментальні досліді прийшли до висновку, що від народження та перші роки життя дівчата та хлопці мають однакову частоту та інтенсивність гніву. Проте з часом у хлопців вона зростає, а у дівчат навпаки зменшується. Це пояснюється тим, що дівчата бояться проявляти гнів, бо можуть понести за це покарання. До прояву гніву у хлопців відносяться більш прихильно. Тому маючи від народження однакову частоту та інтенсивність гніву у дівчат та хлопців з віком вона починає суттєво відрізнятись. Що стосується запальності, то дослідженням П. А. Ковалева виявлено, що вона більш виявляється у жіночій статі [4]. До агресивності схильні як жінки, так і чоловіки. Дженетт Хайд своєю працею виявила, що тільки 2-5% агресивної поведінки можна пояснити гендерними особливостями. Вважається що чоловіки більш виявляють злість, однак відчувають її однаково як і жінки. Фейбс і Мартін своєю працею виявили, що чоловікам більше властиво, порівняно з жінками, вести себе агресивно, що змушує деяких думати, що чоловіки проявляють більше злості [2]. В деяких емоціях чоловіки перевершують жінок: так переживання таких негативних емоцій, як гнів, презирство і огиду, та по точності декодування невербальних сигналів, які свідчать про переживання гніву у оточуючих [1].

Почуття провини чоловіки та жінки відчувають по різному. Так за дослідями Л. В. Кулікова, В. С. Савина встановлено, що чоловіки менш переживають провину та значно ріже про це говорять. Тривожність жінки та чоловіки теж по різному відчувають. Так багато дослідів (Л. П. Баданиной, О. І. Винокурова, В. Д. Кузаковой,) підтверджують, що жінки більш тривожні ніж чоловіки. Велика тривожність та нейротизм у жінок виявляється й у більшій занепокоєності ніж у чоловіків [3].

Висновки. Аналіз емоційної сфери особистості показує, що жінки є більш емоційними у своєму прояві. Жінки мають високий рівень тривожності, вони більш експресивні ніж чоловіки, проявляють більшу емпатію до оточуючих. Для чоловіків навпаки характерне прагнення приховувати свої емоції. Все це є проявом того, що поведінка хлопців більш

регламентується з боку суспільства. Через те, що гендерне виховання залишає великий вплив на емоційній сфері особистості, можна говорити про існування гендерно типових «чоловічих» і «жіночих» емоцій.

Л і т е р а т у р а

1. Бендас Т. В. Гендерная психология / Т. В. Бендас. - СПб.: Питер, 2006. - 431 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. - М.: Прайм-Еврознак, 2004. - 320 с.
3. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 308 с.
4. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин.- СПб.: Питер, 2003. - 544 с.
5. Літвінова О. В. Гендерна психологія: навч. посіб. Для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.

Благая Наталя Юрївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к.психол.н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Бова В. П.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЙ»

Саме слово «концепція» походить від латинського слова *conceptio* - єдиний задум, провідна думка, що означає систему поглядів на розуміння явища. Відповідно Я-концепція неповторна система поглядів, когнітивно-емоційний конструкт розуміння себе, відношення до себе та світу. Як стверджує Х. Ремшмідт, це - «теорія самого себе» [2].

У психології феномен Я-концепції традиційно досліджується з позиції гуманістичного підходу до вивчення людини. Поняттю Я-концепції присвячено чимало досліджень. І тому за кордоном Я-концепція детально досліджувалася в контексті концептуальних підходів: її зародженням

та закладенням основ займалися такі вчені (У. Джемс, Ч. Кулі, Д. Мід, К. Роджерс, Е. Еріксон та ін.), її розвитком (Р. Бернс, А. Комбс, Д. Соупер і багато інших).

Потрібно також зазначити, що в Україні поняття Я-концепція використовується недавно, на відміну від закордонних вчених які вже тривалий час займаються вивченням цього явища.

Звичайно, на даний момент, ніхто вже не зможе заперечити вплив гендера на формування Я-концепції. З самого дитинства батьки виховують дітей враховуючи їх стать, що в майбутньому формує пласт для самостійного розвитку особистості та для становлення її Я-концепції.

У чоловіків я-концепція відзначається більшою спрямованістю на самоактуалізацію в творчості, а Я-образ моделює і усвідомлює себе переважно в сферах: «робота», «любов», «пізнання», з деяким ігноруванням Я-образу, пов'язаного з сімейними ролями.

У жінок я-концепція, поряд з «чоловічими» типами спрямованості самоактуалізації (пізнання, творчість), містить і специфічні жіночі моделі Я-образу, пов'язані з сім'єю, любов'ю, матеріально забезпеченим життям. Часто працювали не за основною професією, але знаходили роботу на неповний день (ведення гуртків або наукова робота), з тим щоб мати можливість займатися сім'єю і дітьми [3].

Жінки більше, ніж чоловіки, потребують інтимності і довірливості відносин з конкретною людиною. Це дозволяє вважати, що Я-концепція жінок більш індивідуалізована, на відміну від чоловічої –спрямованої на соціум. Якщо реальний Я-образ жінки досить далекий від ідеальної моделі Я-образу (наприклад, жінка не має довірчих особистих відносин), то вона відчуває свою ущемлення більше, ніж чоловік. Крім того, жінки частіше використовують психологічні захисти (стабілізуючі Я-концепцію).

Становлення компонентів «Я-концепції» індивіда характеризується певними гендерними та динамічними особливостями. Когнітивний і поведінковий компоненти «Я-концепції» дівчаток є схожими до відповідних компонентів хлопчиків, які на один-два роки старші від них.

На процес становлення Я-концепції особистості істотний вплив роблять переважні в їх соціальному оточенні гендерні норми і стандарти, які знаходять своє відображення в змістовних характеристиках основних структурних компонентів і модальностей цього особистісного феномена.

Гендерна специфіка змісту Я-концепції особистості буде проявлятися в її концентрації на різного роду характеристиках, при якій у дівчаток може спостерігатися яскраво виражена орієнтація на норму зовнішньої привабливості і конструктивні взаємини з дорослими, з одного боку, і більш висока самокритичність своїх інтелектуальних якостей і на-

вчальної компетентності, з іншого, тоді як у хлопчиків - орієнтація на норми фізичної і розумової твердості (компетентності) і орієнтація на спілкування людьми своєї статі, що закріплюють гендерну сегрегацію в соціальній взаємодії, при досить високій їх самокритичності щодо соціального прийняття з боку дорослих [1].

Становлення компонентів «Я-концепції» індивіда характеризується певними гендерними та динамічними особливостями. Когнітивний і поведінковий компоненти «Я-концепції» дівчаток є схожими до відповідних компонентів хлопчиків, які на один-два роки старші від них.

Отже для формування компонентів і позитивного змісту «Я-концепції» особистості необхідно враховувати гендерні особливості її становлення і механізмів становлення «Я-концепції» (рефлексія та самоконтроль).

Л і т е р а т у р а

1. Васильев Н. Н. Я-концепция: в согласии с собой. — Элитариум: Центр дистанционного образования, 2009.
2. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. - К: Академвидав, 2006. - 360 с.
3. Про рівність статей. Збірник / Пер. з фр. Під заг. ред. О. Хоми. — Київ: Альтерпрес, 2007. —484с.

Бова Валерія Павлівна – студентка 4 курсу факультету №7 психології, ЛьвДУВС

Науковий керівник: старший викладач кафедри психології факультету №7 ЛьвДУВС: **Калька Наталя Миколаївна.**

Бова О. П.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ НАРЦИСИЗМУ ОСОБИСТОСТІ

У наш час зростає науковий інтерес до феномену нарцисизму. Ймовірно, це обумовлено тим, що багато дослідників відзначають істотних зростання нарцисизму і нарцисичних розладів в суспільстві. Деякі західні дослідники, вважають, що «... проблеми нарцисизму не носили такого характеру епідемії, який вони мають сьогодні». Також, важливо відзначити, що нарцисизм буде по-різному проявлятися залежно від статі.

Нарцисизм — риса характеру, яка полягає у виключній самозакоханості. Термін походить з грецького міфу про Нарциса, прекрасну молоду людину, який відкинув кохання німфи Ехо. У покарання за це він був приречений закохатися у власне відображення у воді озера, і помер від цієї любові. Фрейд остаточно ввів термін «нарцисизм» при створенні теорії психоаналізу в 1914 році[1].

Надмірний нарцисизм негативно впливає на якість життя людини, на її об'єктні відносини з іншою статтю та на характер діяльності. Так, нарцисичні особистості болісно і часом агресивно реагують на критику, що обумовлено проблемами в області самосприйняття, образів себе і, ймовірно, поведінням з власною агресією, яка, в свою чергу, впливає на відносини з оточуючими. Крім того, нарцисичні особистості важко переживають вікові кризи і зміни, пов'язані з екзистенційними аспектами життя, а також зазнають серйозних труднощів у побудові особистих відносин. Іншими словами, багато в чому особиста проблематика нарцисичних особистостей пов'язана зі сприйняття себе, власного життя та оточуючих, тобто з окремими компонентами Я-концепції.

Як вже згадувалося, особливості нарцисизму проявляються у чоловіків і жінок по-різному. Нарцисичні чоловіки намагаються мобілізувати свої сили для досягнення лише однієї мети-статусу значущим в своїх очах і для оточуючих. Це прагнення допоможе досягнути успіхів у кар'єрі і знайти матеріальні блага - задовольнити свої амбіції. Досягнувши бажаного результату, чоловіки-нарциси радіють недовго. Через якийсь час вони стикаються зі спустошеністю. В результаті бажання і прагнення починають рости в геометричній прогресії. У них труднощі з жінками, погані стосунки з дітьми, тому що вони не розуміють, що таке діти з їхніми емоціями, почуттями і проблемами. Жінки-нарциси також відрізняються амбітністю, вони не вміють цінувати простоту і радість. В таких жінок можуть виникати проблеми в налагодженні контакту з дітьми через надмірні вимоги. Мати буде підсвідомо розуміти, що тісного зв'язку з дитиною немає і буде почувати себе винною, але попри це буде зривати свій гнів на дитині. Неминуче і розчарування через те, що дитя не виправдало очікувань. Примітно, що такі жінки досить часто вибирають супутником по життю саме спокійного і турботливого чоловіка, якого не вважають за потрібне поважати.

Максимально ускладнюється ситуація в разі, коли кожен з подружжя є представником такого типу особистості. При такому розкладі їм не вдасться уникнути постійної боротьби за звання кращого з кращих. Часті уїдливі зауваження і жорстка критика швидко зруйнують відносини між подружжям, поставивши хрест на шлюбі. Часто в такої пари буде виникати боротьба за можливість домінувати над іншим партнером, вони бу-

дуть змагатися в критиці, розподілі обов'язків, у всьому, що буде стосуватися їхнього спільного життя. Нарциси не вміють вибудовувати відносини з людьми

Іноді нарцисину людину можна впізнати по виразу обличчя. На ньому можна спостерігати проблиск розуму або усмішку, яка одним може здатися вираженням самовдоволення, а іншим дозволяє виглядати сяючими від щастя. Нарцисичний чоловік не завжди робить предметом свого нарцисизма всю свою особистість. Часто він забезпечує нарцисизмом тільки окремі її аспекти, наприклад честь, інтелігентність, фізичні здібності, дотепність, зовнішність. Чим інтенсивніше нарцисизм, тим менше чоловік визнає свою помилку, тим менше він визнає справедливую критику з боку інших. Він буде не в собі від ганебної поведінки іншої людини або буде думати, що комусь бракує чуйності, щоб мати можливість про щось правильно судити.

Отже, нарцисизм можна визначити як індивідуальну характеристику особистості людини, що виявляється в її егоцентричності, хвалькуватості, заздрості іншим, гіперчутливості до образ та емоційній нестабільності. Особливості нарцисизму проявляються у чоловіків і жінок по-різному, а найяскравіше в ставленні один до одного.

Л і т е р а т у р а

1. Алексеев А. П. Краткий философский словарь. / А. П. Алексеев, Г. Г. Васильев; под ред А.П. Алексеева. «Издательство Проспект», 2008 – 365 с.
2. Соколова Е. Т. Психология нарцисизма: учебное пособие для студентов факультета психологии вузов по направлению 521000 – «Психология» и специальности 022700 – «Клинич. психология» / Е. Т. Соколова, Е. П. Чечельницкая. – М.: Учебно-методический коллектор «Психология», 2001. – 89 с.
3. Фрейд З. Психология несвідомого / З. Фрейд. Вид-во: Освіта, 1990. - 448 с.

Бова Олександр Павлівна – студентка 4 курсу факультету №7 психології, ЛьвДУВС.

Науковий керівник: викладач кафедри психології факультету №7 ЛьвДУВС: **Майорчак Наталя Михайлівна**.

КОРЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

*«Физические упражнения могут заменить
множество лекарств, но ни одно лекарство
в мире не может заменить физические упражнения.».*

Анджело Моссо

Фізична реабілітація (ФР) — це складова частина медичної і соціально-трудової реабілітації, що використовує засоби і методи фізичної культури, масаж і фізичні чинники.

Фізичну реабілітацію слід розглядати як лікувально-педагогічний і виховний процес або, правильніше сказати, освітній процес. Основним засобом фізичної реабілітації є фізичні вправи і елементи спорту, а застосування їх — завжди педагогічний, освітній процес [3].

Фізичні вправи дають позитивний ефект в реабілітації, коли вони, по-перше, адекватні можливостям хворого або інваліда, а по-друге, надають тренуючу дію і підвищують адаптаційні можливості, за умови, що методист знає і враховує ряд методичних правил і принципів фізичного тренування.

До засобів реабілітації відносяться психотерапевтична дія, медикаментозна корекція, ЛФК (кінезотерапія), фізіотерапія, масаж, працетерапія, курортно-санаторне лікування, музикотерапія, фітотерапія, аеротерапія, хореотерапія, мануальна дія і ін. Провідне місце серед засобів фізичної реабілітації відводиться фізичним вправам, оскільки рухова активність — найважливіша умова формування здорового способу життя, основа правильної побудови медичної реабілітації.

Засоби фізичної реабілітації можна підрозділити на активні, пасивні і психорегулюючі. До активних засобів відносяться всі форми лікувальної фізичної культури: різноманітні фізичні вправи, елементи спорту і спортивної підготовки, ходьба, біг і інші циклічні вправи і види спорту, робота на тренажерах, хореотерапія, працетерапія та ін.; до пасивних — масаж, мануальна терапія, фізіотерапія, природні і преформіровані (музикотерапія) природні чинники; до психорегулюючих — аутогенне тренування, м'язова релаксація, та ін., нетрадиційні засоби - іпотерапія, дельфінотерапія.

Психологічні впливи насамперед здійснюють шляхом прослуховування різних музичних творів. Музика переключає активність мозкової діяльності, знижує нервову напруженість, відволікає від думок про

професійну діяльність. Крім того, правильно індивідуально підібраний музичний твір сприяє посиленню відновлювальних процесів у фізіологічних системах, функція яких пригнітилась внаслідок трудової діяльності.

Фізіотерапевтичні реабілітаційні заходи включають:

- рефлексотерапію;
- електростимуляцію;
- кисневі коктейлі;
- інтервальне гіпоксичне тренування та ін.

Рефлексотерапія передбачає пошировий вплив на тканини певних рефлекторно-сегментарних ділянок, завдяки чому відбуваються сприятливі функціональні зміни відповідних систем і органів.

Відомо, що впливи з внутрішніх органів на певні зони поверхні тіла мають діагностичне значення і супроводжуються змінами біофізичних параметрів шкіри. У свою чергу, можливість впливати у зворотньому напрямку — з поверхні тіла на внутрішні органи і системи — дає змогу використовувати ці зони для рефлексотерапії, коригувальних психофізіологічних впливів [2].

Загальнотонізуюча дія - обумовлена нейрогуморальними механізмами, в результаті яких покращується регуляційна функція ЦНС, а також діяльність вегетативної нервової системи стимуляція моторно-вісцеральних рефлексів, мобілізація й інтенсифікація основних фізіологічних процесів, підвищення адаптаційних можливостей і захисних механізмів, покращення емоційного стану (підвищення настрою, впевненості в собі і т.д.), покращення психологічного статусу (зняття «психогенного гальма», відволікання від патологічного процесу) [3].

Заняття спортом — дієвий і ефективний засіб удосконалення структур і функцій організму, які життєво необхідні для нормального існування. Автоматизація праці, високе психоемоційне напруження ведуть до порушення біологічного режиму внутрішніх систем організму [5].

Оптимальний режим фізичних навантажень створює значний стимул для раціональної взаємодії усіх фізіологічних функцій. Фізичне тренування, якщо воно правильно сплановано, є важливим фактором для вдосконалення механізмів керування в організмі.

Врахування індивідуальної схильності до певної трудової діяльності залежно від поточних можливостей організму може значною мірою сприяти підтриманню необхідного психофізіологічного стану.

Л і т е р а т у р а

1. Ананьев В.А. Основы психологии здоровья. Книга 1. Концептуальные основы психологии здоровья. / В.А. Ананьев— СПб: Речь, 2006. — 384 с.

2. Камінський В.Б. Друг здоров'я: Система природного оздоровлення. / В.Б.Камінський – Київ: МП “Колаж”, 1993. – 304 с.
3. Клиническая физиотерапия: Справочное пособие для практического врача / Под редакцией И.Н. Сосина. – Киев: Здоров'я, 1996. –624 с.
4. 4.Клиническая физиотерапия / Под общей редакцией В.П. Оржешковского. – Киев: Здоровье, 1984. – 448 с.
5. Мухін В.М. Фізична реабілітація. / В.М.Мухін – Київ: Олімпійська література, 2000. – 424 с.

Болгова Марина Олександрівна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м.Севеодонецьк).

Замога Дар'я Володимирівна – студентка спеціальності «Здоров'я людини», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м.Севеодонецьк).

Бохонкова Ю. О.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Нові соціально-економічні умови розвитку сучасного українського суспільства суттєво змінили всі сторони життя нашої країни і зумовили необхідність перетворення діяльності всіх структур. Демократизація і гуманізація суспільства неминуче позначилася на системі вищої освіти і зажадала від вищої школи як суспільної структури здійснення внутрішніх перетворень. В якості основного принципу реформи вищої освіти був висунутий принцип гуманізації, що передбачає розвиток індивідуальності, високого соціально-психологічного професіоналізму. Отже, сама вища школа постає як система умов, що забезпечують розвиток індивідуальності в усіх проявах суб'єкта праці, суб'єкта пізнання і суб'єкта спілкування, тобто в усіх проявах особистості. Однією з особливостей, що відбуваються нині у соціальних, культурних, наукових перетвореннях стає формування сучасного підходу до освіти й виховання - гендерного підходу. Гендерна проблематика в освіті виникла як наслідок утвердження гуманістичної парадигми в педагогіці та психології, усвідомлення важливості збереження інтелектуального потенціалу суспільства і розуміння ролі особистісних аспектів у розвитку здібностей [1; 3].

Впровадження категорії «гендер» у педагогічний процес має принципове значення, оскільки у вищій школі формується професійне самовизначення, життєва стратегія тощо. Розвиток гендерної освіти дозволить сформулювати уявлення про те, що стать не є підставою для дискримінації за яким-небудь критерієм або показником, що вона дає можливість жінці і чоловікові користуватися правами людини, і вільно обирати шляхи і форми самореалізації на рівні своєї неповторної індивідуальності.

Основний зміст гендерної тематики пов'язаний з ідеєю утвердження прав і можливостей самореалізації людини незалежно від її статевої приналежності. Тобто в рамках гендерного спрямування основним завданням є не тільки вивчення закономірностей формування і розвитку характеристик особистості як представника певної статі (обумовлених явищами статевої диференціації і стратифікації), але і конкретизація шляхів і способів досягнення гендерної рівності. Оволодіння основами гендерних знань відповідає основним цілям модернізації вищої освіти та підвищення якості університетської освіти. Гендерна освіта спрямована на стимулювання навичок аналізу соціальної реальності та індивідуального досвіду чоловіків і жінок з метою подолання наслідків несправедливої диференціації чоловічих і жіночих ролей і нерівності їх статусних позицій. Тому гендерні курси та дисципліни вносять значний внесок у формування таких базових компетенцій, як: громадянськість; гуманістична орієнтованість; готовність до соціально-культурного діалогу; здатність до критичного осмислення свого професійного і особистого соціального досвіду [4].

Гендерний підхід до освіти передбачає аналіз наступних сторін і процесів у сучасній освіті: фемінізація освіти (значне переважання жінок на низькооплачуваних рівнях системи - дитячих садках і школах) та пов'язане з цим процесом падіння престижності педагогічних професій у суспільстві; зміст освіти (аналіз навчальних планів та програм, підручників з точки зору гендерної рівності); стиль викладання і взаємодії зі студентами, виявляє гендерні стереотипи і сексизм - явну або неявну демонстрацію переваги однієї статі над іншою.

Навчання з урахуванням гендерних особливостей вимагає відбору такого змісту навчального матеріалу та застосування таких методів і форм навчання, які відповідали б різному типу функціональної асиметрії мозку у сприйнятті інформації дівчатками і хлопцями, відповідали б запитам і тих, і інших у ставленні до навчальної роботи. При побудові процесу навчання на основі врахування ідей гендерного підходу слід керуватися тим, що при одних і тих же методах навчання, при одному і тому ж викладачеві хлопці і дівчата приходять до знань та умінь різними шляхами, використовуючи різні стратегії мислення. Так, дівчата краще

засвоюють інформацію, коли їм відомий алгоритм, коли інформація укладена в схему. Зазвичай, для них не становить труднощів запам'ятати правило або порядок операції і потім застосовувати його у типових ситуаціях [2; 3].

В силу біологічних і психофізіологічних властивостей дівчата є більш конформними, ніж хлопці. Їх сприйняття більш деталізовано, звідси велика чутливість до зовнішньої упорядкованості, а мислення більш конкретно і прагматично, що орієнтує не стільки на виявлення закономірностей, скільки на отримання необхідного результату.

Дослідження проблеми гендерного підходу до навчання у системі вищої освіти має принципове значення для підвищення продуктивності та ефективності навчального процесу. Аналіз впливу спільного навчання хлопців та дівчат на їх особистісні характеристики вказує на те, що «безстатеве» виховання може призвести до фемінізації чоловіків і маскулінізації жінок. В результаті хлопці будуть позбавлені емоційної стійкості, витривалості, рішучості, а дівчата - ніжності, скромності, терпимість, прагнення до мирного розв'язання конфліктів. Завдяки гендерному підходу до навчання відбудеться оптимізація навчального процесу у системі вищої школи.

Література

1. Введение в гендерные исследования: учебное пособие / Под ред. И. Жеребкиной. – СПб.: Алетей, 2001. – 240 с.
2. Клєцина И. С. Гендерная социализация: Учебное пособие / Клєцина И. С. – Санкт-Петербург: Питер, 1998. – 315 с.
3. Клєцина И. С. Гендерная психология и направления ее развития / Клєцина И. С. // Практикум по гендерной психологии / Под ред. И. С. Клєциной. – СПб.: Питер, 2003. – 471 с.
4. Скутнева С. В. Гендерные аспекты жизненного самоопределения молодежи / Скутнева С. В. // Социологические исследования (СоцИс). - 2003. - № 11.
5. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис / Эриксон Э. – М.: Наука, 1996. – 320 с.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ ТВОРЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ АБИТУРІЄНТАМИ

Постановка проблеми. Під час вибору професії в наш час більшість юнаків і дівчат керуються двома головними критеріями – престижністю та високою заробітною платою. Багато творчо обдарованих молодих людей, особливо під впливом засобів масової інформації, мріють про успішну кар'єру телеведучого, співака або актора. Наукові підходи до творчості – багатоаспектні, її вивчення обумовлено з різних позицій: процесу, продукту, особистості. Чи є вимоги до гендерної складової творчих професій? Потреба дослідження особливостей сучасної творчої особистості в контексті гендерного підходу залишається сьогодні актуальною: динаміка культури та рухливість у ній понять «чоловіче» та «жіноче» впливають на трансформацію образу творчої особистості.

Викладення основного матеріалу. Гендер є однією з базових характеристик особистості, яка впливає на її інші характеристики. Він має відношення до професійного становлення та особливостей процесу самоактуалізації. Вибір професійного шляху людини зумовлюється життєвими цінностями, що й складають професійну мотивацію. Гендерні стереотипи впливають на формування в суспільстві поділу в професійному середовищі. Тому найчастіше професійний вибір молодих людей визначає вже стала система ролей між чоловіками і жінками. Творча сфера діяльності людини також не є виключенням з певних стереотипів. Людина ще з раннього віку відчуває вплив соціального оточення. У ній суспільство формує установку на виконання різноманітних видів діяльності, готує представників різних статей до володіння різними професіями з дитячих років. Шукаючи професію, людина підсвідомо вибирає її під впливом тих соціальних стереотипів, носіями яких є її сім'я, навчальний заклад, оточуюче середовище, ЗМІ. Одним з найбільш ранніх психологічних проявів гендеру в цілому, і у творчій сфері зокрема, є різниця в тому, що хлопчики з дитинства більш цікавляться природними науками, а дівчата – гуманітарними. Також різність інтересів проявляється в тому, що згідно з психометричними даними в жінок більш проявляється вербальний інтелект, а в чоловіків – зорово-просторовий. Гендерна різність у здібностях проявляється в інтересах та уподобаннях професійного вибору. Мотивація, професійні та життєві плани, претензії на суспільне визнання під час вибору професії мають гендерну специфіку. Наприклад, для чоловіків важливими складовими є перспектива, можливість

кар'єрного зростання, рівень заробітної плати, незалежність, прагнення до влади; для жінок – можливість отримати цікавий досвід, займатися соціально значущою діяльністю, взаємодіяти з іншими людьми. Вибір останніх характеризує емоційність, залежність, ситуативність. Отже, у чоловіків домінує професійно-діяльнісний аспект професійного вибору, у жінок – соціально-психологічний [3]. Стереотипні уявлення про суто «чоловічі» та «жіночі» професії часто впливають на вибір, незважаючи на те, що представникам обох статей надані однаково рівні права та можливості отримання професій. Частіше жінки без бажання йдуть в ті сфери, де домінують чоловіки, побоюючись упередження та дискримінації, а також, що їх можуть вважати менш «жіночими». Однак, останнім часом жінки змінюють свої орієнтири, цінності, мотивації, посилюючи жіночу самоактуалізацію. І, навіть обираючи одну й ту ж професію, чоловік і жінка можуть мати різні цілі, стилі поведінки, форми та методи роботи.

Творчість передбачає відтворення, зміну, новоутворення, спадкоємність, стійкість, спрямованість діяльності не лише в майбутнє, але й у минуле культури. Ці підходи пов'язані з тим, що жінці стереотипно приписувалися консервативні тенденції в життєдіяльності, а чоловікові – новаторські. Наприклад, в образотворчому мистецтві в протиставленні «чоловічій» та «жіночій» творчості мали значення ієрархія кольору, форми і матеріали, види занять (живопис або ліплення). Монументальне мистецтво співвідносилось з діяльністю переважно чоловіків і ставилося вище роботи з глиною, нитками, декоративно-прикладним мистецтвом, властивим переважно жінкам, а споглядальна функція вважалася вище за практичну, мистецтво – вище ремесла [2]. У повсякденній свідомості за деякими професіями сфери культури й мистецтв поступово закріпилося визначення «чоловічих», а за деякими – «жіночих». Наприклад, бібліотекар або документознавець – жіночі професії, а диригент, фотограф, звукорежисер – чоловічі. Проте, останнім часом жінки все ж «посунули» чоловіків серед звичних їм сфер на «творчому Олімпі» професій. Наприклад, усього лише 100 років нараховує еволюція професійного жіночого оркестрового диригування. Так, у Лондоні перші музикантки з'явилися в 1913 р. в оркестрі англійського диригента Г. Вуда, а Нью-Йоркський філармонічний оркестр взагалі не допускав до свого складу жінок до 1966 р. [1]. Є лише чотири жінки, які очолили професійні оркестри в оперних театрах Німеччини. Це Ромелі Пфунд – диригент Державного театру Мекленбургу, Катрін Рюквардт – диригент Державного театру Майнца, Сімона Янг – музичний директор Державної опери в Гамбурзі, Карен Каменск – музичний директор Ганноверської опери. Зараз у Німеччині широко відомо ім'я українки Оксани Линів (Баварська опера). Загалом

нараховується близько 20 прізвищ жінок-диригентів, серед них Вероніка Дударова (перша жінка-диригент у СРСР), яка більше 50 років працювала з найбільшими оркестрами. Серед українських жінок-диригентів є такі імена як Тетяна Калініченко (Київ), Вікторія Жадько (Київ), Аліса Відуліна (Харків), Ірина Стасишин (Львів).

Нами був проведений статистичний аналіз з виявлення гендерної специфіки вибору професій абітурієнтами у ВНЗ культури і мистецтв. Зведені дані показали такі тенденції: у суспільстві є певний стереотип закріплення як «жіночих» деяких спеціальностей сфери культури і мистецтв (бібліотекарі, модельєри одягу, діловоди), але невеликий відсоток їх вибору від 2,6% до 9,4% абітурієнтів спостерігається й серед юнаків. Майже «жіночими» залишаються всі спеціалізації хореографії, але в останні роки її вибирають від 13,8% до 24,1% юнаків; в естрадно-цирковому мистецтві серед юнаків спостерігається більший відсоток вибору творчих спеціалізацій (у різні роки – 71,4%, 55,2%). Напевно, це пояснюється тим, що в цирковому мистецтві багато силових спеціалізацій, жанрів, що вимагають маскулітних рис від представників професії (відвага, сміливість, схильність до ризику тощо). Співвідношення юнаків і дівчат у музичному мистецтві коливається, але виглядає досить гармонійно (від 34% – 49,6% до 50,4% – 64,5% відповідно); у візуальних мистецтвах (кіно-, телемистецтво, образотворче мистецтво) співвідношення щодо вибору професії між дівчатами та юнаками 1/3 – 1/5. Такі само тенденції можна спостерігати серед театральних спеціалізацій. У фотографів показники дещо вищі (у різні роки: юнаки – 35,9%, 43,8%; дівчата – 64,1%, 56,2%).

Висновки. Проаналізувавши статистичні дані щодо професійного вибору абітурієнтами спеціальностей сфери культури і мистецтв, можна сказати, що в перехідну культурно-історичну епоху, яка відрізняється переоцінкою цінностей, зміною художніх стилів, народженням новаторських тенденцій у творчість активно включені як чоловіки, так і жінки. Також ці трансформації пов'язані з тим, що поняття «жіноче» та «чоловіче» в сучасній культурі досить рухливі. Наукові пошуки в цьому питанні підштовхують до подальшого вивчення гендерних характеристик та їх впливу на креативність представників творчих професій.

Література

1. Бабич Т. Н. Гендерный подход к профессии дирижера: женщина за оркестровым пультом – миф или реальность? [Електронний ресурс] / Т. Н. Бабич // Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания». – № 3 (4). – Октябрь, 2009. – Режим доступа: http://grani.vspu.ru/files/publics/51_st.pdf

2. Коноплева Н. А. Гендерные основания творческой деятельности и «человека творческого» в культуре / Н. А. Коноплева // Ученые записки Комсомольско-го-на-Амуре государственного технического университета. – 2012. – № 1 – 2 (9). – С. 71 – 76.
3. Стасенкова Т. Влияние гендерных различий на выбор профессии [Электронный ресурс] / Т. Стасенкова. – Режим доступа: <http://blog.ubr.ua/obshhestvo-2/vliianie-gendernyh-razlichii-na-vybor-professii-1641>

Бриль Марина Миколаївна. – к. психол. н., доцент кафедри індустрії моди Київського національного університету культури і мистецтв, старший науковий співробітник Українського центру культурних досліджень, Київський національний університет культури і мистецтв.

Бутко В. В.

ЖІНКА В ПОЛІТИЦІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Сьогодні питання гендерної рівності є досить актуальним у світовому співтоваристві та вимагає до себе дослідницької уваги. Перш за все, через те, що є складовою частиною сталого розвитку як тренду сучасного розвитку країн світу. Його мета полягає у необхідності створення механізму захисту від різного роду дискримінації, яка присутня і в наші дні у різних сферах суспільного життя. Незважаючи на те, що вже з ХХ ст. жінки мають право обирати та бути обраними, а останнім часом ми бачимо їх на найвищих політичних та управлінських щаблях в Україні та світі, все ж таки дана проблема існує.

Основою рівності є невід’ємні права людини на життя та повноцінний розвиток. Як відомо, найслабшими та незахищеними є жіноча частина населення та діти. Саме вони найбільш страждають під час різного роду військових дій та конфліктів. Через це ми вважаємо, що шлях до миру і в Україні, і в світі лежить й через усвідомлення та прийняття гендерних аспектів розбудови миру. Саме тому Радою Безпеки ООН було прийнято Резолюції щодо жінок, миру та безпеки, першою з яких стала Резолюція 1325 (2000).

В даній Резолюції підкреслюється важливість забезпечення рівноправної, всебічної та активної участі жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів, миробудівництві та підтримці миру. Резолюція закликає держав-членів забезпечити рівноправну і всебічну участь жінок у всіх

зусиллях з підтримки і зміцнення миру і безпеки та рекомендує всім сторонам розширити участь жінок і забезпечити врахування гендерної проблематики у всіх заходах в області розбудови миру. У розвиток ідей, сформульованих у Резолюції 1325, Рада Безпеки прийняла резолюцію 1889 (2009), в якій міститься заклик до подальшого розширення участі жінок у політичних процесах і розробки показників для оцінки прогресу в здійсненні Резолюції 1325 [4]. Кабінет Міністрів України розробив Національний план дій щодо цього питання [5].

Саме для цього необхідно звернути увагу на гендерний аспект не лише через призму військового конфлікту. Адже існує проблеми й більш глибокі, наприклад, перевага чоловікам при працевлаштуванні, низький відсоток жінок на рівні прийняття важливих рішень в органах державного управління та місцевого самоврядування, насильство в сім'ї та несерйозне його сприйняття органами державної влади. Все це має вирішуватися на місцевому та державному рівнях. Адже, статтею 3 Конституції України передбачається рівність чоловіків і жінок у всіх сферах життя, а частина третя статті 24 Конституції України [3], безпосередньо присвячена подоланню дискримінації по відношенню до жінок в Україні, відзначає, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується шляхом надання жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї [2].

Згідно з результатами дослідження, опублікованими Всесвітнім Економічним Форумом, Україна знаходиться на 67 місці за індексом гендерної нерівності серед 145 країн. Але, спираючись на показники дослідження, в середньому різниця в заробітній платі по різних посадах в Україні становить від 25 до 40 % на користь представників сильної статі. Що дозволяє зробити висновок, що чоловіча праця оцінюється вище, ніж жіноча. За даними ПРООН, жінки контролюють менше 10 % економічних ресурсів в Україні [1]. Але зазначимо, що за останні роки відчувається прогрес в області гендерної рівності за рахунок приходу жінок в політику. Дані вказують на те, що в політиці в цілому стало на 26 % більше жінок серед парламентарів. Найменша ж кількість жіночого населення задіяна у таких сферах, як інформаційні технології, видобуток сировини, антикризове управління. Але слід додати, що в парламенті останнього скликання 47 депутатів-жінок, що дорівнює 11,1 % від загального складу, а Верховна Рада VIII скликання є найбільш гендерно збалансованою у порівнянні з Верховною Радою попередніх скликань. Проте середній світовий показник становить 22 %. Водночас маємо іншу ситуацію на нижчих владних рівнях: у сільських радах жінок – понад 50 %, селищних – близько 40 %, міських – близько 30 %, районних – 25 %, а

обласних – 14 %. На державній службі в Україні працює майже 75 % жінок, проте керівні посади практично завжди обіймають чоловіки [7]. Щодо заробітків, то українські жінки заробляють у середньому на 19 % менше чоловіків. Середня зарплата ж в країнах Євросоюзу у жінок становить на 16,4 % менше, ніж у чоловіків.

Долаючи соціальні та політичні реалії, жінки дедалі частіше займають керуючі посади в Україні. Наприклад, першим віце-спікером Верховної Ради України є жінка – Оксана Сироїд. Також додамо, що у Верховній раді діє комітет з питань гендерної рівності та недискримінації Комітету з прав людини та національних меншин Верховної Ради України під керівництвом народного депутата України Ірини Суслової. Вона ініціювала створення робочої групи з напрацювання комплексних змін до законодавства України з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Зокрема, метою групи є розробка механізмів відповідальності за недотримання гендерних квот, які задекларовані у виборчому законодавстві України.

Рух ЧЕСНО під час дискусії «Підсумки 8 березня. Долаємо гендерні стереотипи у політиці, армії, ЗМІ» навів таку статистику: лише 2 % українців беруть до уваги стать кандидата при голосуванні на виборах; пересічні громадяни хотіли б бачити від 10 до 20 % жінок у парламенті. Також дослідження програми NDI «Жінки-лідери» показало, що головними перешкодами жінок на політичному шляху є не стільки гендерні стереотипи виборців, а упереджене ставлення чоловіків до жінок при висуванні кандидатур на керівництво партією чи іншим органом [6].

Майбутнє політики неодмінно належить жінкам. Сучасна ситуація тому має підтвердження – кандидатка на посаду Президента Сполучених Штатів Америки, колишня перша леді цієї ж країни – Гіларі Клінтон, яка прогнала чинному президенту лише близько двох відсотків. 3 липня 2016 року посаду Прем'єр-міністра Великобританії посідає жінка – Тереза Мей, яка є головою уряду. З 2005 року канцлером Німеччини є Ангела Меркель, яка також зробила багато для внутрішньої та зовнішньої політики даної держави. Також ми не можемо не назвати видатних жінок політиків минулого століття Маргарет Тетчер та Індіру Ганді, які внесли якісні зміни в політику своїх країн, реформували певні галузі, зокрема економічну.

Підсумовуючи робимо висновок, що сьогодні гендерна рівність є необхідною умовою для функціонування держави та підтримки гідної державної політики в різних сферах. Проведені дослідження вказують на те, що останнім часом існує тенденція збільшення кількості жінок у владних структурах, наприклад, у парламентах. Це є свідченням того, що жінки у владі є стабілізуючим чинником, адже практика доводить, що

жінки більше переймаються соціальними та економічними проблемами суспільства. А історичні приклади жінок-політиків не лише доводять їхню дієвість при владі, але слугують прикладом та натхненням для наступного покоління жінок. Отже, гендерна рівність сьогодні є умовою для дійсно якісного функціонування як суспільства, так і політичної влади. Жінки можуть сприяти суспільному прогресу й через свої моральні якості, здатність підтримувати добрі стосунки, емпатію тощо.

Бутко Валерія Валеріївна – студентка кафедри політології та міжнародних відносин, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м.Сєверодонецьк).

Науковий керівник: к. політ. н., доц. **Г. С. Агафьова**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

Ващенко І. В.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ФОРМА ТА ЗМІСТ

Постановка проблеми. Однією з ознак сучасного суспільства у всьому світі є зміна гендерної культури, гендерних стереотипів. Це, в свою чергу, зачіпає практично всі сторони життя та діяльності сучасної людини і може бути проаналізована в різних площинах, у зв'язку з іншими соціальними проблемами і процесами. Пошук форм соціокультурних стосунків, які б були оптимальними для того, щоб кожна стать знайшла самостійність, не утискала і не пригнічувала один одного, зберігала сім'ю, ліквідувала «вторинний» стан жінки є предметом наукових пошуків психологів, соціологів, культурологів, політологів тощо.

Доволі швидко поширення у всьому світі біполярної моделі стосунків «чоловікам-чоловіче», а «жінкам-жіноче», актуалізує вивчення самої особистості: її цінності, потреби та моделі поведінки. Оскільки процес змін відбувається всередині конкретної особистості, яка розширює або підтверджує свої гендерні пріоритети, то дослідження даної проблематики відображається також у площині психічних станів і переживань людини. Отже, як особистість визначає, закріплює та конструює у власній свідомості гендерні ролі і стереотипи, а також як це переживається,

оцінюється та реалізується у зовнішньому середовищі самою особистістю актуалізує наукові розвідки.

Викладення основного матеріалу. Розробка означеної проблематики здійснюється в різних підходах, аналізуються зміст гендерних стереотипів і механізми їх утворення в соціокультурному просторі (Ф. Дель Бока, Р. Ешмор та ін.). Автори розкривають «гендерні або статоворольові стереотипи як схематизований набір уявлень про персональні характеристики чоловіків і жінок», тобто через особистісні характеристики чоловіків і жінок.

На думку Рода, «гендерні стереотипи – це соціально конструйовані категорії «маскулінності» та «фемінності», які підтверджуються своєрідною, залежно від статі, поведінкою, різним розподілом соціальних ролей і статусів серед чоловіків і жінок і які підтримуються психологічною потребою людини поводитися відповідно до соціальних очікувань і відчувати свою цілісність і несуперечливість». Схоже розуміння гендерних стереотипів віднаходимо в роботах Рентзетті та Курран, які їх визначають як «схематизовані, узагальнені образи маскулінності та фемінності».

Гендерні стереотипи – це стандартизовані уявлення про моделі поведінки та риси характеру, які відповідають поняттям «чоловіче» та «жіноче» [2]. Вони являють собою специфічний когнітивний конструкт, якому притаманна схематичність та спрощеність. Діючи подібно схемам, ці стереотипи управляють обробкою інформації, яку ми отримуємо; внаслідок цього ми схильні запам'ятовувати лише ту інформацію, яка є підтвердженням цих стереотипів. Гендерні стереотипи як когнітивна структура базуються на чіткій системі орієнтирів (схем) щодо прийнятної або неприйнятної для чоловіків або жінок поведінки.

Аналіз гендерних стереотипів як соціально-психологічного феномену відбувається або за когнітивітським напрямком, або за соціально-конструкціоністським [4]. Тому вивчення гендерних стереотипів залежно від напрямку відбувається через аналіз їх: 1) як стійкої когнітивної схеми, в якій відображені характеристики гендерних груп; 2) як культурного нормативного еталону, з яким співвідносяться індивідуальні та групові риси та особливості поведінки.

І. С. Кльоцина виділяє декілька груп гендерних стереотипів [3]:

1) стереотипи маскулінності – фемінності. Чоловікам і жінкам приписують конкретні соціально-психологічні якості та властивості особистості, стиль поведінки. Стереотипні уявлення приписують чоловікам «активно-творчі» характеристики, інструментальні риси особистості, такі як активність, домінування, впевненість у собі, агресивність, логічне мислення, здібність до лідерства. Жіночність, навпаки, розглядається як «пасивно-репродуктивне начало», яке проявляється в експресивних осо-

бистісних характеристиках, таких як залежність, турботливість, тривожність, низька самооцінка, емоційність. Чоловіче вважається позитивним, значимим, домінуючим, раціональним, духовним, культурним, активно-творчим, а жіноче пов'язується з негативним, вторинним, чуттєвим, тілесним, гріховним, природним, пасивно-репродуктивним [2]. Маскулінні характеристики зазвичай протиставляються ремінним, вони розглядаються як протилежні, що доповнюють один одного;

2) стереотипи пов'язані з закріпленням сімейних і професійних ролей відповідно статі. Вважається, що для жінки основне значення має сімейна роль, а для чоловіка – професійна, відповідно, й оцінка успішності пов'язана з виконанням цієї ролі. Отже, жінка повинна реалізовуватися в мікросередовищі (сім'я, побут), а чоловік – в макросередовищі (робота, політика, наука).

Відповідно з традиційними уявленнями жіноча праця повинна мати виконавський, обслуговуючий характер, бути реалізацією експресивної сфери діяльності. Жінки переважно повинні працювати у сфері торгівлі, охорони здоров'я, освіти. Для чоловіків можлива творча та керівна робота, їх праця реалізує інструментальну сферу діяльності. Т. Парсонс та Ф. Бейлс, розкриваючи позитивний вплив такої диференціації ролей, відмічають, що «незважаючи на протилежності, якими є чоловік і жінка, вони можуть різноманітно взаємодіяти з урахуванням виконання призначених їм ролей». Жінки частіше, ніж чоловіки стикаються з безробіттям і дискримінацією на ринку праці.

Отже, гендерні стереотипи орієнтують чоловіків і жінок на різні життєві стратегії, пропонують різні шляхи і способи самореалізації, а це означає нерівноцінні соціальні позиції чоловіків і жінок. Типово жіночі якості особистості, сімейні ролі, репродуктивний характер діяльності – все це зменшує соціальний статус жінки в системі суспільного устрою. Якості «справжнього чоловіка», професійні успіхи, творча праця – всі ці складові визначають високий соціальний статус, престиж та суспільне визнання.

Гендерні стереотипи спонукають чоловіків і жінок у ситуаціях взаємодії вибудовувати нерівноправні, паритетні стосунки, а супідрядні, взаємно доповнюючі, комплементарні стосунки, при яких чоловіки, що володіють більш високим суспільним статусом, виконують лідируючу роль і займають домінуючу позицію. Свобода від подібних стереотипів, які не засновані на реальних фактах, дають людині можливість знайти душевне і фізичне здоров'я і здатність жити повним життям.

До характеристик гендерних стереотипів [5] відносять: узгодженість, схематичність та спрощеність, емоційно-оцінна навантаженість, стійкість, ригідність, неточність.

Стереотипне сприйняття приводе до того, що з одичного випадку робиться далеко досяжне узагальнення, як-то: якщо жінка-водій порушує правила дорожнього руху, то чоловіки вигукують: «Я ж казав, що жінці не місце за рулем!». Негативний ефект гендерних стереотипів полягає в тому, що вони гальмують розвиток тих якостей, які не відповідають стереотипу. Наприклад, чоловіки бояться проявляти м'якість та емоційність, бо ці риси в межах гендерних стереотипів асоціюються з жіночністю.

Розглядаючи зміст стереотипів маскуліності/фемінності в контексті різних культур, дослідники зазначають, що різноманітність цих стереотипів доказує, що більшість статеких відмінностей пояснюється скоріше соціальними і культурними факторами, ніж біологічними або психологічними характеристиками [1]. Біологічні відмінності між статями, будучи вираженими в соціальному і культурному контексті, можуть бути згладжені або, навпаки, розширені останнім. Якщо культура є маскуліністськи орієнтованою, або патріархальною культурою (західний тип культури), то це робить вирішальний вплив на формування моральних гендерних стереотипів. Витоки чоловічої домінанти в культурі лежить в розподілі соціальних ролей в первісному суспільстві, коли чоловік був активним началом, добував їжу, захищав від ворогів, в той час як жінка народжувала і виховувала дітей, готувала їжу та ін., при цьому залежала від чоловіка, від його сили і витривалості.

Закріплення гендерних ролей відбувається поступово, і разом з цим виробляються гендерні стереотипи, що закріплюють відмінності в поведінці чоловіків і жінок, а також уявлення про належне і неналежне їх поведінці.

У гендерних моральних стереотипах також знаходить відображення пасивна роль жінки, бо в області моралі пріоритетне місце відводиться таким цінностям як індивідуальна свобода, володіння правами, рівність, автономія, свобода волі і т.д., які в повній мірі можуть бути реалізовані тільки чоловіками.

Висновки. Нині існує декілька теорій, які пояснюють появу гендерних стереотипів та їх стійкість. Це, зокрема:

– теорія «зерно істини», за якою гендерні стереотипи мають під собою певне підґрунтя, тобто відображають реальні різниці між статями, хоча й перебільшують їх;

– теорія соціальних ролей, за якою гендерні стереотипи виникають в результаті особливостей соціалізації хлопчиків і дівчаток, навчання їх різним соціальним ролям по причині історичного розподілу праці між статями, пов'язаного з традиційним домінуванням чоловіків;

– теорія когнітивного розвитку, яка акцент робить на придбанні дітьми відомостей про світ – пізнаючи світ, вони вивчають гендерні стереотипи;

– теорія «гендерної схеми», за якою слід враховувати у придбанні гендерних стереотипів культурний фактор.

Моральні гендерні стереотипи як стійка низка уявлень, характерна для конкретного суспільства в межах певної культури, складається на основі уявлень про маскуліність/фемінність, закріплена в різних символах, акумулює досвід багатьох поколінь про належне і неналежне у поведінці чоловіків і жінок, про особливості їх моральне обличчя тощо, і як частина культури передається із покоління у покоління в процесі соціалізації [1]. Відтак, культура впливає на формування і зміну моральних гендерних стереотипів. Вивчення механізмів і зміни стереотипів у межах культури надає можливість зрозуміти, як можна впливати на цей процес.

Л і т е р а т у р а

1. Азарова Е. А. Влияние культуры на формирование и измерение моральных гендерных стереотипов // Российские женщины и европейская культура: материалы V конференции, посвященной теории и истории женского движения / Сост. и отв. ред. Г. А. Тишкин. – Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – С. 213-219.
2. Воронина О. А., Клименкова Т. А. Гендер и культура / О. А. Воронина, Т. А. Клименкова // Женщины и социальная политика. – 1992. – С.16.
3. Клецына И. С. Психология гендерных отношений. Теория и практика [Текст] / И. С. Клецына. – Санкт-Петербург: Алетея, 2004. – 408 с.
4. Малкина-Пых И. Г. Гендерная терапия. Справочник практического психолога /Ирина Германовна Малкина-Пых. – Москва: Эксмо, 2006. – 926 с.
5. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология: Учебник /Т. Г. Стефаненко. – 5-е изд., испр. и допол. – Москва: Аспект Пресс, 2014.

Ващенко Ірина Володимирівна – д. психол. н., проф., професор кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ).

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖІНОК

Постановка проблеми. У суспільстві давно вже сформувався стереотип, що займати керівні посади повинен чоловік і зруйнувати його поки що не вдається, хоча жінки останнє століття ведуть активний спосіб життя: маємо і бізнес-вумен, і жінок-військовослужбовців, і жінок-президентів. Для сьогоденної України актуальною є проблема стереотипного ставлення до представників різних статей, що проявляється під час відбору кандидатів на певні посади, в тому числі й керівні. Сучасне жіноче лідерство функціонує в різних сферах суспільного життя, виявляється у різноманітних формах політичної діяльності як перспективна організаційна модель суспільного розвитку. Розбудова економічної, політичної та суспільної систем в Україні залежить від активної участі жінки-лідера у формуванні якісно нових та модернізації традиційних державних механізмів і структур. Питаннями жіночого лідерства займалися Г. М. Андреева С. Бем, Т. В. Бендас, Дж. Боумен, І. П. Волков, Б. Гутек, І. С. Кон, О. В. Літвінова, В. В. Москаленко, Е. Оуклі, Б. Д. Паригін, А. В. Петровський, Д. Спенс, С. Суттон.

Викладення основного матеріалу. Фахівці, котрі досліджують особливості чоловічого і жіночого лідерства, до цього часу не можуть дійти спільної думки. Одні вважають, що успішне лідерство – прерогатива чоловіків, жінкам залишається підлаштовуватися до їх манери керівництва. Інші припускають, що в процесі підприємницької діяльності жінка виробляє свій стиль управління, який помітно відрізняється від чоловічого [2].

Дослідження Я. І. Свєрдлюка показують, що жінки, як і раніше, поступаються чоловікам на керівних посадах, займаючи лише 5% вищих корпоративних посад і меншість посад у виборних законодавчих органах (наприклад, всього 8% в Україні в порівнянні з 45% в Швеції). Виявлено, що серед 1941 правителя незалежних держав, що правили протягом двадцятого століття, тільки 27 жінок, приблизно половина з яких прийшла до влади як спадкоємиця свого чоловіка або донька свого правителя-батька. Менше 1% правителів двадцятого століття склали жінки, які прийшли до влади самостійно [3].

Існує думка, що працювати під керівництвом жінки – завдання не з легких. Мова не про те, звичайно, що жінці не вистачає розуму бути успішним стратегом, безліч прикладів (Катерина II, М. Тетчер,

Х. Клінтон та ін.) говорить про зворотнє. І все ж керівників розрізняють за статевою ознакою, а ділові якості не розглядаються взагалі. Думка про те, що жінка не може бути хорошим лідером у нашому суспільстві давно уже перетворилась на стійкий стереотип. І тільки жінки, котрі досягли у власному бізнесі значних успіхів, які зуміли створити успішну компанію і команду, продовжують доводити зворотнє. Сучасні дані низки досліджень демонструють, що жінки не тільки наздогнали чоловіків в оволодінні методами успішного управління, але і виробили свої власні, відмінні від чоловічих технології [4].

В. Г. Шипунов виділяє наступні специфічні риси жіночого лідерства: 1) особливу увагу жінки-лідери приділяють морально-психологічному клімату в колективі, активно намагаються створити сприятливу атмосферу взаємодії з усіма підлеглими; 2) у випадках, що вимагають покарання підлеглих, жінка-лідер розглядає більш широке коло можливих рішень: пробачити на перший раз, попередити, висловити несхвалення на словах тощо. Однак вони можуть реалізовувати і жорсткі стратегії по відношенню до тих, хто не справляється з поставленими завданнями; 3) при вирішенні конфліктів жінки детально вивчають суть проблеми, аналізують причини. Конфліктну ситуацію на робочому місці, як правило, розв'язують ясним викладенням своїх позицій і відмовою від подальших суперечок; 4) в умовах ризику жінки-лідери намагаються обирати більш обережні стратегії прийняття рішень і налаштовані на поступові перетворення без орієнтації на моментальний прорив, що робить їх дії досить ефективними в ситуації невизначеності. Їм потрібно більше часу на те, щоб зорієнтуватися, але рішення ці стають більш зваженими і обачливими; 5) жінки-лідери є прибічниками суворого контролю за умови прийняття колективних рішень всередині своєї команди, з підлеглими поведуться гнучко, розумно поєднують жорсткість, інтуїцію і дипломатичність [4].

Особлива якість керівників-жінок – надмірна емоційність, яка стає серйозним недоліком жіночої моделі управління, оскільки може стати джерелом невпевненості і несправедливості, бути причиною конфліктів [1].

Жінки-лідери конкурують із чоловіками завдяки реалізації таких рис і якостей як: високий освітній потенціал (за рівнем освіти жінки лідирують у сфері як вищої, так і середньої професійної освіти); схильність жінок до виховного процесу дозволяє актуалізувати потенціал тих працівників, котрі, на перший погляд, не можуть бути ефективними; жіноча інтуїція у поєднанні зі схильністю до перепроверки інформації через різні джерела дозволяє вибрати з великої кількості рішень найбільш ефективне; масштабність мислення, тобто здатність

керівників-жінок думати одночасно про декілька справ і складати плани на майбутнє; комунікабельність жінки-менеджери краще використовують можливості зворотного зв'язку, їм властива довірча поведінка, вони скоріше пристосовуються до зміни умов; жінки за своєю суттю більш законслухняні, що призводить до встановлення конструктивних відносин з органами влади [5].

Таким чином, жінка-лідер має ряд важливих рис для побудови ефективної взаємодії в колективі. Функція керівника – об'єднувати людей в колектив, планувати і координувати їх дії, здійснювати контроль за виконанням своїх розпоряджень. Для цього мало бути професіоналом, необхідно стати лідером. Підлеглі повинні визнавати безперечний авторитет начальника, який здатний бачити на перспективу, вміє брати на себе ініціативу, визнається арбітром в міжособистісних стосунках і не боїться ризику.

Висновки. Отже, сучасна жінка має безліч необхідних якостей для ефективного лідерства, проте не кожна представниця жіночої статі має ці психологічні якості. Для цього потрібні сили, відповідний склад характеру, цілеспрямованість, і багато інших якостей, які необхідні, щоб перемогти в жорсткому світі бізнесу. Декому ці якості дістаються від природи, комусь доводиться виховувати їх у собі, а комусь вони і зовсім не потрібні, тому що мета таких жінок це сім'я, дім, рідні та близькі.

Література

1. Гвоздева Е. Штрихи к портрету женщины-менеджера / Е. Гвоздева, В. Герчиков // Социологические исследования (СоцИс). – 2000. – № 11. – С. 36-44
2. Микитко О. Г. Вплив гендерних стереотипів на статус жінки лідера в сучасному українському суспільстві / О. Г. Микитко// Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2009. – № 21. – С. 132- 135.
3. Сverdlyuk, Я. І. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / Я. І. Сverdlyuk. – К.: Атіка, 2006.– 145 с.
4. Шипунов В. Г. Основы управленческой деятельности: социальная психология, менеджмент / В. Г. Шипунов, Е. Н. Кишкель. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М.: Высшая школа, 2004. – 320 с.
5. Філонович С. Р. Лідерство і практичні навички менеджера / С. Р. Філонович, Л. Є. Миронова. – К.: ИНФА-М, 2000. – 203 с.

Витришко І. С. – студентка спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент **О. В. Літвінова**, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

ИНТЕРИОРИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ГЕНДЕРНОТНОШЕНИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Постановка проблемы. Новые социальные условия и динамизм общественной жизни, ломка традиционной системы половых ролей, а также соответствующих ей культурных стереотипов, переход от жестких стандартов маскулинности/фемининности к гибким партнерским отношениям - эти изменения, происходящие в обществе, требуют поиска новых подходов в воспитании дошкольников, учитывающих половозрастные, индивидуальные особенности в социальном контексте.

Изложение материала. Организуя гендерное воспитание дошкольников, нужно осознать, что анатомические и биологические особенности являются лишь потенциальными возможностями психических различий мальчиков и девочек. Психические различия формируются под влиянием социальных факторов – общественной среды и воспитания. Вопросы воспитания девочек и мальчиков в настоящее время рассматриваются не как от рождения данные, а как явление, вырабатывающееся в результате взаимодействия природных задатков и социализации, а также с учётом индивидуальных особенностей каждого ребёнка.

Под гендерной принадлежностью раскрывается процесс осознания себя представителем определенного пола. Длительность пребывания детей в дошкольном учреждении на протяжении 10-12 часов ежедневно, актуализирует естественную необходимость решения вопросов развития и формирования гендерных отношений в условиях учреждения образования. Данные отношения формируются в процессе гендерного воспитания как целенаправленно, так и спонтанно в различном темпе и по определенным алгоритмам.

Управляемый процесс формирования гендерных отношений осуществляется поэтапно следующим образом:

- когнитивно-рациональный этап – является первичным при рассмотрении гендерного воспитания как целенаправленного педагогического процесса и предполагает получение детьми представлений о нормах, правилах и содержании типичного ролевого поведения, осознание гендерной роли ребенком и идентификацию себя по отношению к одному из двух полов.

- эмоционально-чувственный этап – предполагает, что выработка собственной системы ролевого поведения невозможна только на уровне осознания (когнитивно-рациональном). В этом процессе активную роль

играют эмоции, так как представления о нормах, правилах и содержании типичного ролевого поведения воспринимаются не только сознанием, рациональным мышлением, но и чувствами. Следовательно, воздействия, направленные на развитие у ребенка понимания своей гендерной идентичности, должны существенно влиять и на его эмоциональную сферу. Участие чувств определяет реальность принятия гендерной роли личностью, а не просто ее понимание. Поэтому, обостряя чувства и опираясь на них, воспитатели достигают правильного и быстрого восприятия и усвоения дошкольниками половых преимуществ, интересов, ценностных ориентаций, реакций на оценку, проявления эмоций, связанных с формированием черт маскулинности и феминности; требуемых норм, правил и отношений в целом.

- деятельно-поведенческий этап предполагает усвоение типичной для пола модели поведения: формирование системы привычных действий, поступков, которые становятся для дошкольника нормой и постепенно переходят в черты характера, свойства личности. Чтобы формируемое у ребенка понимание гендерной роли действительно стало регулятором его поведения, необходимо создание ситуаций, которые ставили бы мальчика или девочку в условия совершения действий и поступков, свидетельствующих о маскулинности или феминности ребенка, а также о наличии многих других качеств, подтверждающих, что у личности интенсивно идет развитие гендерной идентичности.

В социальном, спонтанном процессе формирования гендерных отношений выявляются следующие этапы.

Перцептивно-поведенческий этап характеризуется тем, что восприятие гендерных отношений, проявляемых взрослыми людьми в своей повторяемой воспроизводимости, запечатлевается сознанием дошкольника в виде модели определенного устойчивого поведения. Он видит гендерные проявления действий и поступков окружающих по отношению к лицам разного пола и возраста, обобщает воспринимаемое как привычное и постоянное. Действия и поведение, как материализованная связь человека (субъекта) с объектом действительности принимают в его сознании некий постоянный характер. С возрастом мера способности к обобщению увеличивается, и то, как станет протекать такое обобщение, скажется на характеристике гендерного образа. Наглядный образ гендерного поведения окружающих становится основанием для будущего отношения в силу первичности и своей исключительности для ребенка.

Деятельно-поведенческий этап заключается в том, что образ гендерных отношений в его индивидуальной модификации, обусловленной природными особенностями, воспроизводится в реальных действиях дошкольника, иногда с ошибочным пониманием увиденного, а иногда и в точном отражении воспринятого.

Эмоционально–чувственный этап предполагает оценочно-эмоциональный отклик, который сообщает о степени соответствия ролевого поведения общепринятому в данной социальной среде. Положительная реакция окружающих обеспечивает благоприятное переживание своей гендерной роли. Ребенок повторяет сделанное, чтобы пережить такое же состояние. Это повторное воспроизведение является началом накопления гендерного поведенческого опыта. Негативная реакция окружающих отрицательно влияет на состояние ребенка. Психологический механизм эмоций исполняет свою защитную функцию, предохраняя его от будущего повторения негативного состояния [2, с.54].

Однако, если формирование хотя бы одного звена в указанных триадах запаздывает или оказывается в противоречии с двумя остальными ее звеньями, то стойко положительного, и глубоко вписавшегося в структуру личности понимания и принятия гендерной роли не отмечается [1, с. 206].

Вывод. Таким образом, интериоризация системы гендерных отношений требует учета диалектического единства когнитивного и чувственного, рационального и практического (готовность к деятельности), социального и индивидуального в развивающейся личности. В процессе воспитания оба алгоритма: целенаправленный, управляемый и спонтанный, социальный выступают как взаимосвязанные, решают задачу формирования гендерных отношений на основе взаимодополняемости. Реализация гендерного подхода в дошкольном образовании предполагает индивидуальный подход к проявлению ребёнком своей гендерной идентичности, что даёт в дальнейшем растущему человеку большую свободу выбора и самореализации, помогает быть достаточно гибким и уметь использовать разные модели поведения, оценивать свои возможности и притязания, определять перспективы жизнедеятельности.

Л і т е р а т у р а

1. Бодалев, А. А. Психология общения. Избранные психологические труды / А.А. Бодалев – М.: Издательство МПСИ, 2002. – 320 с.
2. Щуркова Н. Е. Прикладная педагогика воспитания / Н.Е. Щуркова – СПб.: Питер, 2005. – 366 с.

Воеводина Светлана Анатольевна – старший преподаватель кафедры технологии и методики преподавания, Полоцкий государственный университет, Республика Беларусь.

Жукова Татьяна Леонидовна – магистр педагогики, ст. преподаватель кафедры технологии и методики преподавания, Полоцкий государственный университет, Республика Беларусь.

ПРОЯВИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЖІНКИ ЗРІЛОГО ВІКУ

Грунтовні дослідження в області розвитку емоційної сфери дали зрозуміти, що емоційний інтелект, емоційна компетентність є важливими чинниками, що забезпечують успішну самореалізацію людини, жінки зрілого віку, зокрема.

Численні дослідження, проведені теоретиками і практиками психології, показали, що рівень особистих досягнень людини великою мірою визначається не класичним показником інтелекту IQ, а емоційними здібностями. Іншими словами, «бути розумним» – зовсім не означає «бути успішним», важливо розбиратися в своїх і чужих емоціях і вміти контролювати їх.

Як зазначає відомий представник гуманістичної психології Маслоу, люди залишаються напруженими, невротичними і тривожними тому, що вони не розуміють себе і один одного. Вчений висловлює думку, що із збільшенням кількості людей, які досягли самоактуалізації, змогли б змінитися потреби людства в цілому.

Низка вчених, наприклад, Джон Майер, вважають що підвищити рівень ЕІ практично неможливо, оскільки це відносно стійка здібність. Але емоційні знання, тобто вид інформації, якою оперує емоційний інтелект, відносно легко набуваються, в тому числі і в процесі навчання.

Інша точка зору полягає в тому, що емоційний інтелект можна і потрібно розвивати. Зокрема, Д. Гоулман наводить таку аргументацію: нервові шляхи мозку продовжують розвиватися аж до середини людського життя, тому можливий і емоційний розвиток, який виявляється в усвідомленому регулюванні емоцій.

Окрему увагу вчені приділяють гендерним відмінностям, зокрема тому, наскільки особистості прищеплено якості відповідної статі. Виявляється, ні суто чоловічий, ні суто жіночий тип характеру не сприяє високому EQ. Найкращий варіант – це андрогінність, тобто поєднання якостей обох статей. І. Андреева стверджує: «Андрогінність як передумова емоційного інтелекту може формуватися в результаті певної стратегії виховання в родині, за якої у дівчаток розвивається самоконтроль і витримка, у той час, як прояви співпереживання і ніжних почуттів у хлопчиків не нашттовхуються на осуд дорослих. Андрогінні особистості залежно від ситуації можуть бути то незалежними і сильними, то м'якими, турботливими і люблячими»

Представниці жіночої статі приділяють значно більшу увагу емоційним аспектам міжособових стосунків і своїм переживанням. Вважається, що вони більш емпатичні. К. Хорні (1993) пише, що відповідно до розділення соціальних ролей сформувався певний погляд на жінок як на інфантильні створіння, що живуть емоціями. Л. В. Куліков (1997) відзначає, що у жінок емоційна сфера більш диференційована і складніше, ніж у чоловіків. Дійсно, в багатьох дослідженнях виявлені виразні відмінності в емоційній сфері осіб чоловічої і жіночої статі. Правда, до цих пір не ясно, чи є хоч би деякі з них природженими. Відмінності в емоційній сфері чоловіків і жінок багато психологів пов'язують саме з особливостями виховання тих і інших.

У зарубіжних дослідженнях емоційні особливості жінок пов'язують з їх соціальним положенням в суспільстві і розглядають їх в двох площинах. Існуюча провина перед родиною у працюючих жінок, є наслідком внутрішньо-особового конфлікту, коли жінка прагне відповідати і ролі хранительки родинного вогнища і ролі гарного професіонала. Нарешті, відчуття провини перед сім'єю заставляє жінку менше уваги привертати і до себе, оскільки інші (діти і чоловік) залишаються без її уваги. Учениця Дж. Аткинсона М. Хорнер (Horner, 1968) ввела в двохфакторну модель свого вчителя (мотивацію досягнення успіху – уникнення невдачі) третій чинник - мотивацію уникнення успіху. Оскільки, успіх в професійній сфері і у сфері значимих стосунків (сім'я, друзі) представляється для жінки взаємовиключним, вона віддає перевагу значимим стосункам, починає боятися успіху в професійній діяльності. Хорнер вважала страх успіху властивий жіночій природі особливістю, гальмівною досягнення жінок в будь-якій сфері діяльності. Інші психологи бачили в появі страху успіху вплив зовнішніх чинників (в сферах професійної діяльності, нетипових для жінок).

В професійній діяльності, саме жінці, складніше доводити свою компетентність, свою успішність, саме жінка стикається з нерівноправним відношенням до себе стосовно складності виконання роботи, розміру заробітної плати, підвищенням її по посаді та ін. Трапляються ситуації, коли жінку сприймають, як сексуальний об'єкт, вона зазнає критики та цинізму в своїй професійній діяльності. Тут може і виникнути занижена самооцінка, емоційне вигорання. Кожна жінка відповідальна за власний настрій. Прояв негативних емоцій також, є сигналом для внутрішньої роботи жінки над собою, над своїм особистим розвитком. Головне для жінки зрозуміти, що негативна емоція може стати як "рухом вперед", так і "руйнівною силою".

Отже, можемо зробити висновки, що успішність жінки сьогодні у світі визначається вмінням правильно сприймати та ставитися до конфліктних ситуацій, розуміти себе, свій внутрішній світ, емоції.

Складність і різнобічність функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму, сприяють утвердженню особистості як найвищої соціальної цінності, найповнішому розвитку її здібностей, забезпеченню гармонізації міжособистісних стосунків, зумовлюють гостру потребу розвитку потенціалу емоційного інтелекту, жінки зрілого віку зокрема, задля її ефективної соціальної адаптації та успішної самореалізації.

Л і т е р а т у р а

1. Андреева. И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии.– Новополюк: ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Бем С. Линзы гендера. Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем. – М.: РОССПЭН, 2004. – 329 с.
3. Берн Ш. М. Гендерная психология. (Секреты психологии) / Ш. М. Берн. - СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320с.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект.- М.: АСТ, 2008. - 550с.
5. Ильин Е.П. Эмоции и чувства.-СПб.: Питер, 2001.- 752с.
6. Майерс Д. Социальная психология. СПб.: Питер, 2002.–512с.

Волкова Інна Анатоліївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к.психол.н., доц., доцент кафедри психології та соціології **Лосієвська Ольга Геннадіївна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Волченко Л. П.

ПРО ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПРОКРАСТИНАЦІЇ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ГЕНДЕРНИМ РОЗПОДІЛОМ

Постановка проблеми. Поняття «прокрастинація» є відносно новим у вітчизняній психології. Проте, власно феномен, що позначається цим поняттям, знайомий кожній людині, оскільки синонімами слова

«прокрастинація» є «відкладання» або «зволікання». У психологічній літературі під прокрастинацією розуміють свідоме відкладання суб'єктом намічених дій, рішень, незважаючи на те, що це може привести за собою певні проблеми, або затримка виконання необхідної діяльності на невідзначений термін [1; 3].

Прокрастинація є комплексним, неоднорідним в психологічному плані феноменом, що включає конотативні, афективні та когнітивні компоненти, тісно пов'язані з мотиваційною сферою індивіда. До різноманітних форм її прояву відносяться також страх ризикувати, складання грандіозних, але таких, що не виконуються планів тощо [2].

Очевидно, що рівень прокрастинації зворотно пропорційний до успішності у навчанні. Чим більше рівень прокрастинації, тим слабше успішність учня. Тобто можна казати про каузальні зв'язки прокрастинації та результатів навчання.

Отже, актуальність вивчення проблеми прокрастинації в учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів зумовлює пошук шляхів із подолання її проявів на когнітивному, афективному та конотативному рівнях особистісного розвитку.

Викладання основного матеріалу. Нами було проведене емпіричне дослідження проявів прокрастинації у старших школярів. У якості досліджуваних виступали 38 юнаків та 40 дівчат у віці 16-17 років.

Отже, експериментально було з'ясовано, що високим рівнем прокрастинації володіють >70% дівчат і 30% юнаків, а у інших був встановлений приблизно однаковий середній та низький її рівні. Тобто, дівчата виявляються більше прокрастинованими, ніж юнаки.

Разом із цим, за кожним рівнем прокрастинації були проаналізовані особистісні властивості учнів і характеристики таких копінгів як надпильність, пильність, уникнення, соціальна фрустрованість, мотивація успіху та остраху невдач, невмотивована тривожність, мотиви навчання.

Надпильність – непродуктивний копінг, який показує невиправдане метання між альтернативами. Надпильність виключає інтелектуальне орієнтування, пошук виходу з дилеми, тобто передбачає імпульсивне прийняття рішення, яке обіцяє позбавлення від ситуації; в екстремальних формах – «паніка» у виборі між альтернативами. За цим копінгом, випробувані з високим рівнем прокрастинації мають більш високий показник, ніж випробувані з середнім і низьким рівнями прокрастинації.

Пильність – продуктивний копінг, який дозволяє приймати раціональне рішення; уточнення цілей і завдань рішення, розгляд альтернатив, пов'язане з пошуком інформації, асиміляцією її «без забобонів» та оцінки перед вибором. Отже пильність, яка є продуктивним копінгом,

навпаки вище у групі випробуваних, які мають низький рівень прокрастинації, ніж у групах з середнім та високим рівнями.

Уникнення – непродуктивний копінг, який проявляється в перекладанні відповідальності та раціоналізації сумнівних альтернатив через прокрастинацію. Тож показник копіngu у групі з високою прокрастинацією є вищим, ніж у двох інших групах.

Соціальна фрустрованість випробуваних фіксувалася за ступенем незадоволення учнів соціальними досягненнями в основних аспектах їхньої життєдіяльності. Випробувані з високим рівнем прокрастинації мають вищий показник соціальної фрустрованості, ніж випробувані з середнім та низьким рівнями.

У більшості випробуваних з групи з високим рівнем прокрастинації була виявлена мотивацію остраху невдач. При цьому, випробувані з двох інших груп мали високий рівень мотивації на успіх.

У групі випробуваних з високим рівнем прокрастинації невмотивована тривожність проявляється сильніше, ніж у групах із середнім та низьким рівнями прокрастинації. Тобто невмотивована тривожність стала невід'ємною частиною поведінки старших школярів із високим рівнем прокрастинації.

Аналіз мотивів навчання груп випробуваних із різними рівнями прокрастинації засвідчив, що у групі з низьким рівнем прокрастинації переважають пізнавальні мотиви навчання (56%), вони наділені когнітивною мотивацією, як потребою в пізнанні, що визначається як «тенденція залучатися до «мислення» і в складні когнітивні процеси, отримуючи від цього задоволення». У випробуваних з середнім рівнем прокрастинації домінують соціальні мотиви навчання (40%). Тобто свою навчальну діяльність вони співвідносять із релевантними для них людьми, соціальними ситуаціями. У випробуваних з високим рівнем прокрастинації розкид типів мотивів навчання рівномірний, розсіяний, мотиви не визначені, тобто особливо не виділяються ні соціальні, ні пізнавальні мотиви. Такі випробувані керуються виключно інстинктивними спонуканнями, є, так би мовити, уподобанням «людини-флюгера», у яких не виокремлюються ні когнітивні, ні соціальні установки щодо мотивів навчання.

Висновки. Результати емпіричного дослідження показали, що у старших школярів з високою прокрастинацією є набагато вищим рівень надпильності, уникнення, соціальної фрустрації, мотивації остраху невдач і невмотивованої тривожності. При цьому констатується низький рівень такого продуктивного копіngu, як пильність, а мотиви навчання таких юнаків і дівчат розсіяні, невизначені, ні у когнітивній, ні у соціальній сферах.

Оскільки дівчат з високим рівнем прокрастинації було виявлено в два рази більше, ніж юнаків, то власне проблема непродуктивних когнітивних, емоційних і поведінкових стратегій, які ними використовуються під час навчання набуває особливої актуальності. Її вирішення ми вбачаємо в розробці низки соціально-психологічних заходів, які потрібно спрямовувати на зниження ступеня проявів захисного уникнення, надпильності, соціальної фрустрованості, мотивації остраху невдач і невмотивованої тривожності.

Література

1. Варваричева Я. И. Феномен прокрастинации: проблемы и перспективы исследования / Я. И. Варваричева // Вопросы психологии. – 2010. – № 3. – С. 121-130.
2. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций / Ф. Е. Василюк. – М.: Изд-во МГУ. – 1984. – 200 с.
3. Пономаренко К. І. Особливості соціально-психологічної адаптації учнів з різним рівнем прокрастинації / К. І. Пономаренко, А. А. Шиліна // Матеріали науково-практичної конференції «Бочаровські читання (29 березня 2013 р.)». – Харків: ХНУВС, 2013 – С. 314-317.

Волченко Лариса Петрівна – к. психол. н., директор школи, середня загальноосвітня школа I-III ступенів № 6 м. Северодонецька.

Воронова О. Ю., Шелемба Г. М.

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Дослідження диференціації цінностей сучасної молоді обумовлені модернізацією українського суспільства. Вивчення психології чоловіків та жінок, їхніх відмінностей один від одного, різниці цінностей активізувалось в останньому десятилітті.

Питання, що включають в себе дослідження статі людини, їхні психологічні відмінності та життєві орієнтації, останнім часом активно обговорюються, оскільки роль чоловіка і жінки в сучасному суспільстві зазнає кардинальних змін. Дана тема хвилює багатьох сучасних вчених та дослідників, які вбачають у зміні гендерних ролей також і відмінності представників двох статей в сфері цінностей.

Викладення основного матеріалу. Дослідженнями гендеру як соціального феномену, тобто як дійсності міжстатевих стосунків, займалися такі вчені: Н. Абубікірова, Т. Бендас, Д. Воронцов, Н. Городнова, Н. Лавриненко, О. Лосєва, Т. Мельник, Р. Петрова, Р. Столер та ін. Гендер як культурний феномен, тобто як уявне (символічне) намагалися пояснити: С. Бем, В. Брайсон, Б. Елліот, Д. Коновалов, В. Менжулін, К. Трофімова, Р. Хаббард, Ю. Шабаліна та ін. Як когнітивний феномен гендер розглядали: В. Кириченко, Д. Майєрс, О. Містриюкова, Н. Приходькіна [1].

Окрему роль гендерним відмінностям приділяла дослідниця І. Назарова, яка зауважувала, що різні соціальні групи різняться за своїми ціннісними установками та поведінкою. Гендер (англ. gender – рід) – соціально психологічна характеристика особистості, сформована у процесі соціалізації, що визначає людину як чоловіка чи жінку і обумовлена культурою, традиціями, соціальними очікуваннями та нормами. Гендер тлумачать не тільки як систему міжособистісних взаємодій і владних відносин, а також як соціальний інститут та особистісну характеристику [3]. Гендер знаходиться під постійним впливом як культурних норм, які встановлюють рамки поведінки чоловіків та жінок, так і соціальної інформації, котра маніпулює людською свідомістю та встановлює різницю між чоловіками і жінками [2].

Існують також детермінанти гендерних відмінностей в соціальній поведінці. Наприклад, виявлено, що жінки частіше ніж чоловіки можуть погоджуватися з іншими людьми, також вони є менш агресивними. Жінки в цілому більш соціальні та менш діяльні, ніж чоловіки.

Чоловіки схильні підтримувати принципи універсалізму, вважаючи, що закон та істина більш значимі, ніж особисті відносини. Дівчата навпаки частіше готові проявити дружню лояльність, вони цінують міжособистісні зв'язки, для них манери поведінки є більш важливими ніж правила [3].

Нами було проведено дослідження гендерних відмінностей ціннісних орієнтацій юнацького віку. Загальна вибірка респондентів складала 30 осіб, з яких 18 осіб жіночої статі, та 12 осіб чоловічої. Метою дослідження було емпірично дослідити зв'язок між гендерною приналежністю та ціннісними орієнтаціями студентів. Для діагностування гендерних відмінностей цінностей молоді було використано такі методики: методика «Маскулінність-Фемінність» (С. Бем); методика виявлення ціннісних орієнтацій (М. Рокіч); методика діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості (С.С. Бубнова). Доцільність підбору даних методик обумовлена метою та завданнями дослідження.

Аналізуючи результати за методикою Сандри Бем «Маскулінність – Фемінність» для визначення гендерної приналежності особистості вияв-

лено, що 43% жінок з 53% є фемінно спрямованими, 3 % є андрогенами, та 7 % маскулінно спрямованими. Показники чоловічої частини групи дещо відрізняються від жіночих, оскільки 37 % чоловіків з 47% є маскулінно спрямованими, та 10 % фемінно спрямованими.

В результаті дослідження за методикою С.С. Бубнової з'ясувалося, що представникам фемінного типу притаманні такі цінності у житті як: допомога та милосердя оточуючим, приємне проведення часу та відпочинок, любов, здоров'я, високий матеріальний добробут. Така цінність як спілкування займає останнє місце серед цінностей, що є проблематичним для даного віку. Юнацький вік направлений на встановлення більш тісних дружніх зв'язків, що не характерно респондентам даної вибірки, їх спрямованість встановлення контакту з оточуючими займає останні позиції цінностей.

Представники маскулітного типу на перші шаблі власних ціннісних орієнтацій висунули такі цінності: приємне проведення часу та відпочинок, визнання і повага оточуючих, високий матеріальний добробут, здоров'я. Останнє місце у списку цінностей маскулітних осіб зайняла соціальна активність, що є несподіваним результатом. Оскільки, даний вік є віком формування світогляду, то отриманий показник вказує на те, що студенти даної вибірки не виявляють активності у громадському житті задля позитивних змін у суспільстві.

За даними методики М. Рокіча для маскулінів притаманні такі цінності як самоствердження, а для фемінних осіб цінності – прийняття інших. Такі результати характеризують маскулітних особистостей як таких, що прагнуть самоствердитися, бути незалежними. Проте, представники фемінної спрямованості більше орієнтовані на оточуючих, здатні допомагати, емпатійні, альтруїстичні.

Порівнюючи результати між фемінно спрямованими та маскулітними особистостями можна сказати, що диференціація їх цінностей невелика, вони дещо різняться між собою, хоча порядок їхнього ранжування майже однаковий. Беручи до уваги той факт, що з 53 % фемінних осіб 10 % є особами чоловічої статі, то дані показники вражають, що достатньо велика частина юнаків не відрізняється ціннісними орієнтаціями від представниць жіночої половини. На противагу цьому 7% жінок маскулітної спрямованості орієнтуються на чоловічі цінності. Отримані результати надають цінну інформацію про сучасних юнаків, та провокують актуальність подальших психологічних досліджень гендерних орієнтацій молодих людей.

Отже, більшість досліджуваних, не залежно від гендеру, не орієнтовані на духовне задоволення. На нашу думку, це може бути пов'язане з тим, що на даному етапі суспільного життя культивуються матеріальні, а не духовні цінності, зменшується популяризація театрів, виставок, музеїв через сильну зайнятість населення економічними проблемами.

Л и т е р а т у р а

1. Боровцова М. С. Гендер як неповторна репрезентація статі / М. С. Боровцова // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія. - 2012. - 17, вип. 5. - С. 6-12. - Бібліогр.: 14 назв. - укр.
2. Кікінежді, О. М. Формування гендерної культури молоді. / О. М. Кікінежді, О. Б. Кізь // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – №1. – С.25-30.
3. Назарова И. Ценности и ценностные установки студенческой молодежи: гендерный аспект // Дети и молодежь: Електр. ресурс. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/text/33373130/>
4. Ткалич М. Г. Гендерна психологія: навч. посіб. / М. Г. Ткалич. – К.: Академ-видав, 2011. – 248с. – (Серія «Альма-матер»).

Воронова Ольга Юрїївна – старший викладач кафедри психології, Мукачівський державний університет.

Шелемба Г.М. – студентка 4 курсу, Мукачівський державний університет.

Вязовська О. В.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасна Україна переживає складний період побудови нового демократичного суспільства, що ґрунтується на егалітарних засадах. Зокрема, однією з визначних ознак демократизму є побудова міжстатевих відносин на принципах рівних можливостей для чоловіків і жінок, рівноправного партнерства між представниками обох статей та взаємовідповідальності. Забезпечення рівності прав та можливостей кожної людини – це важлива сучасна соціальна цінність, досягнення якої сприятиме позитивному розвитку особи, суспільства та держави. Інтегрування гендерного підходу в державну політику визнає своєю метою запобігання дискримінації за ознакою статі в будь-якій сфері суспільного життя: професійній, економічній, політичній, освітній, культурній тощо. Розвиток наукових пошуків з приводу гендерних відносин сприяв тому, що на сьогодні ця проблема вже не сприймається як локальний малозначущий аспект людського буття, а є повноправною складовою сучасного наукового дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Успішність суспільних трансформацій істотно визначається наявністю ціннісно-нормативних орієнтирів, усвідомленням та прийняттям їх більшою або, принаймні, найбільш активною частиною соціуму. Неодмінною складовою підтримки в суспільному житті цінностей справедливості, поваги до особистості поза її груповою приналежністю є визнання рівного права всіх українців – жінок і чоловіків – на повнішу реалізацію себе у професійній діяльності. Велика відповідальність у забезпеченні справедливості в колективі, в тому числі й гендерного її аспекту, лежить на керівникові, який повинен усвідомлювати, що несправедливість дестабілізує відносини, знижує мотивацію до праці, провокує конфлікти.

Гендерний стереотип – це спрощений, стійкий, емоційно забарвлений вид поведінки й рис характеру чоловіків або жінок. Дані стереотипи виявляються у всіх сферах життя людини: самосвідомості, у міжособистісному спілкуванні, міжгруповій взаємодії. Наявність гендерних стереотипів визначає відповідне ставлення до жінок і чоловіків у професійній діяльності. У стереотипному уявленні маскулітності приписуються «активно-творчі» характеристики, інструментальні риси особистості, такі як активність, домінантність, впевненість у собі, агресивність, логічне мислення, здатність до лідерства. Фемінінність, навпаки, розглядається як «пасивно-репродуктивний початок», що проявляється в експресивних особистісних характеристиках, таких як залежність, тривожність, низька самооцінка, емоційність. Маскулітні характеристики зазвичай протиставляються фемінінним, розглядаються як протилежні, взаємодоповнювальні.

Врахування гендерного підходу робить наочним гендерний вимір у всіх галузях стратегічної політики і може виявити необхідність змін у цілях, стратегії і діях для того, щоб і жінки, і чоловіки в рівній мірі могли впливати на процеси розвитку, брати в них участь і користуватися їх благами. Підтримка досягнення гендерної рівності між жінками та чоловіками має своєю метою забезпечення стабільного розвитку суспільства. Більше того, досягнення цілей сталого людського розвитку можливе лише за умов рівноправної участі жінок та чоловіків у прийнятті рішень, у всіх сферах професійного та суспільного життя. В Україні існують історичні та культурні передумови і перспективи для розвитку гендерного паритету. Щоб не зупинитися на цьому шляху, необхідні зусилля державних органів, неурядових організацій, добра воля громадян.

Висновки. На сучасному етапі трансформаційних процесів в Україні актуальним питанням стало переосмислення ролей жінки й чоловіка в професійному спілкуванні, а точніше – створення егалітарних принципів рівності. Егалітарна концепція виходить з того, що жінка й

чоловік рівні як особистості, і тому повинні мати в професійній сфері однакові можливості для свого розвитку, самореалізації. Важливим завданням на сьогодні є створення мови, вільної від сексизму. Цей принцип треба розуміти зовсім не як нівелювання різниці між жінкою та чоловіком, а навпаки, зважаючи на природну роль жінки, вибудовувати такі соціальні умови, щоб всі громадяни, незалежно від статі, мали однакові можливості гранично повно виявити свої таланти, реалізувати новаторські ідеї.

Література

1. Айвазова С. Гендерное равенство в контексте прав человека / С. Айвазова. – М.: Изд-во «Эслан», 2001.
2. Балакірева О. Громадська думка про статево – рольові стереотипи в гендерному світогляді / О. Балакірева // Гендерний аналіз українського суспільства. – К.: ПРОООН, 1999. – С. 103-112.
3. Введение в гендерные исследования / Под ред. И.А. Жеребкиной. – Х.: ХЦГИ, 2001 ; СПб.: Алетейя, 2001. - Ч.І.
4. Головніова І.В. Жінки-лідери: психологічні проблеми змін соціальних ролей / І.В. Головніова // Громадські ініціативи жіночих організацій та сучасний політичний процес в Україні. – Х., 1998. – С. 27–40.
5. Клецина И.С. Гендерная социализация / И.С. Клецина. – СПб., 1998.
6. Пушкарёва Н. Гендерные исследования: рождение, становление, методы и перспективы в системе исторических наук. Женщина. Гендер. Культура / Н. Пушкарёва. – М.: МЦГИ, 1999. – С. 15-34.

Вязовська О. В. – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Гарькавець С. О.

ПРО ДЕЯКІ СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІВЧАТ І ЖІНОК

Постановка проблеми. Існує хибна думка, що поведінкові проблеми та їхні наслідки нібито притаманні переважно чоловікам, а більшість жінок не мають таких виразних соціально-негативних екстраполяцій. Проте, це є далеким від дійсності. Насправді жінки мають не менші проблеми, що пов'язані з особливостями їхньої соціальної активності, а останнього часу кількість таких соціальних інсталяцій тільки зростає.

Викладення основного матеріалу. На теперішній час залишається все менше поведінкових проблем, які б вважалися суто чоловічими. Наприклад, проблема ожиріння або огрядних жінок є не меншою, ніж у чоловіків, а за визначенням дослідників у розвинених країнах жінок з надмірною вагою, вже значно більше, ніж чоловіків [3].

Іншою проблемою є підвищена залежність жінок від соціальних мереж і мобільних засобів зв'язку. Молоді дівчата так захоплюються мережевим спілкуванням, що іноді втрачають здоровий глузд. Встановлено, що у середньому 14-17-літня дівчина пише 100 та більше повідомлень у день, що в два рази більше вихідних і вхідних повідомлень юнаків [2, с. 167].

Також відомо, що жінки є значно менше конфліктними, ніж чоловіки і в той же час, слабко розбираються у конфліктологічних питаннях. Це сприяє тому, що жінки не навчаються конструктивно критикувати та сприймати критику, накопичують образи та йдуть до помсти, а до того догоджають будь за що. Чоловіки виявляються більш відвертими, частіше йдуть на компроміс та конструктивне вирішення конфліктів. Тому не випадково, що за результатами опитування Геллапа у 2013 році тільки 25% жінок мали бажання, щоб їхнім начальником була жінка, 40% – був чоловік, а 30% не мали ні яких переваг [2, с. 168].

Інші емпіричні констатації свідчать проте, що хоча чоловіки значно більше скоюють різних антисоціальних учинків і вчиняють насильницьких злочинів, у площині порушення резидуальних норм або неформальних правил поведінки, жінки переважають чоловіків. Так, нами було з'ясовано, якщо у черзі переважають жінки, кількість спроб присвоєння загублених грошей сторонніми людьми, є більшою, ніж у черзі з переважанням чоловіків. Жінки, які знаходяться у черзі серед чоловіків, частіше намагаються присвоїти чужі гроші, а чоловіки – навпаки [1, с. 254].

Можна навести ще приклади викривлень соціальної активності жінок (самозакоханість, авторитаризм, інфантилізм тощо) де вони значно переважають чоловіків, але нас цікавлять шляхи подолання таких негарздів і заходи щодо мінімізації деструктивних соціальних проявів. Як ми вважаємо, за сучасних умов розвитку інформаційного суспільства, найбільш дієвими засобами нівелювання зазначених особистісних викривлень стають соціально-психологічні впливи, під які дівчата потрапляють з дитинства. У цьому сенсі, на першому місці знаходяться батьківські впливи (батьківське виховання) та впливи, що здійснюють дошкільні та шкільні заклади освіти. Саме там «визрівають» майбутні успіхи або поразки дорослих жінок.

Висновки. Таким чином, на теперішній час, для того щоб дівчата ставали самостійними та успішними особистостями батькам та учителям треба навчати їх адекватному сприйняттю соціальної дійсності, конструктивному доланню труднощів, вирішуванню конфліктів, а також роз'яснювати, що читати потрібно не тільки журнал «Viva» або переглядати гламурні фото в «Instagram», а літературу аналогічну «Economist» та артикулювати увагу на те, що майбутнє материнство релевантно впливає на коло можливостей їхнього подальшого вибору.

Література

1. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: [монографія] / С. О. Гарькавець. – Луганськ: вид-во «Ноу-лідж», 2010. – 343 с.
2. Зимбардо Ф. Мужчина в отрыве: игры, порно и потеря идентичности / Филип Зимбардо, Никита Коломбе ; Пер с англ. – М.: Альпина Паблицер, 2017. – 343 с.
3. Шебанова В. І. Феноменологія харчової поведінки у континуумі «норма-патологія»: [монографія] / В. І. Шебанова. – Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2016. – 612 с.

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Гоблик В. В., Алмашій І. І.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФОРМАЛЬНОЇ ЕКОСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Формування гармонійної особистості природоцентричного типу насамперед залежить від особливостей екологічного виховання у сім'ї. Спрямованість дитини до одного з батьків часто визначає її стиль взаємодії з природним середовищем. Тому важливим є вивчення спрямованості дитини до одного з батьків, та її вплив на екологічну соціалізацію, зокрема формуванню екологічної культури особистості.

Викладення основного матеріалу. Екологічна соціалізація є насамперед процесом становлення особистості у системі «людина-природа» під впливом багатьох факторів соціального середовища, як су-

купність ролей і соціальних статусів, соціальних спільнот, в межах яких індивід може реалізувати певні соціальні ролі й набути конкретного статусу; система соціальних цінностей і норм, які домінують у суспільстві й унаслідуються молодшими поколіннями від старших; соціальні інститути, що забезпечують виробництво й відтворення культурних зразків, норм і цінностей та сприяють їх передачі й засвоєнню тощо.

Однак історично від чоловіків та жінок очікували виконання більшою чи меншою мірою різних соціальних ролей в усіх суспільствах відповідно до тих ціннісно-нормативних уявлень, які формувалися й відтворювалися в процесі соціально-історичного розвитку. Завжди існував якийсь розподіл праці між статями, специфічні для чоловіків і жінок види діяльності та соціальні функції, що виходили далеко за межі суто біологічних відмінностей між ними. Досі продовжують відтворюватися ціннісно-нормативні очікування до жінок щодо виконання ними соціальних ролей матері, виховательки, домогосподарки, доглядальниці, за новітньої доби припустимою стала й робота поза домом, бажано сумісна з внутрішньосімейними ролями, а від чоловіків – щодо виконання соціальних ролей батька-годувальника, захисника, здобувача засобів для існування, працівника поза домом, лідера й керівника [1].

Часто в сім'ях, де процесом виховання займається лише мама, в її моделі поведінки та діяльності відтворюються ціннісно-нормативні очікування слабкої ролі. Дитина наслідує модель підпорядкування при взаємодії в суспільстві.

3. Фрейд виокремлює такі механізми соціалізації:

- імітація (усвідомлені спроби дитини копіювати і наслідувати поведінку дорослих);
- ідентифікація (засвоєння дітьми поведінки батьків, соціальних норм і цінностей як власних;
- почуття сорому і провини (негативні механізми соціалізації, що забороняють і придушують деякі моделі поведінки).

Виходячи із трьохкомпонентної моделі формування екологічної культури особистості, основні зусилля повинні бути спрямовані на формування:

- інформаційно-інтелектуальної компоненти;
- мотиваційно-ціннісної компоненти;
- поведінково-діяльнісної компоненти.

Розглядаючи гендерні стереотипи, а саме роль у професійному житті людини, чоловіки частіше взаємодіють у системі «людина-природа». А саме для них характерні професії, що носять більш «завойовницький» характер (освоєння та перероблення природних ресурсів). У

вихованні дитина освоєння такої ролі носить наслідування «сильної» моделі поведінки і діяльності (ПД).

В переважній більшості сформованість екологічної культури за формальними ознаками спричинене наслідуванням моделі природовідповідної поведінки та діяльності від «недомінантної» особи (мати, батько), тобто не лідерської позиції в сім'ї. В цьому випадку рушійною силою до природовідповідної поведінки і діяльності є модель поведінки, з якої беруть приклад для наслідування. Тут нівельована ціннісна компонента, яка складає основу фундаменту у формуванні особистості. «Природовідповідна поведінка», а саме не спричинення шкоди природі через страх засудження вчинків. Але навіть така «природовідповідна» поведінка і діяльність має місце, поки така особа не потрапить під вплив людини з прирозагрозливим стилем життя.

Висновки. У формуванні екологічної культури особистості є важливим представлення в оточенні дитини двох моделей поведінки («сильної» (лідера) та «слабкої» (підпорядкування)), де «сильна» модель ПД служить рушійною силою розвитку особистості, а «слабка» стримуючим фактором.

В подальшому є важливим створення комплексу методик, які б дали змогу виявити сформованість екологічної культури за формальними ознаками, в основі якої є копіювання лише «слабкої» моделі ПД.

Л і т е р а т у р а

1. Харченко С.Я. Гендерна освіта і виховання студентської молоді в процесі соціалізації: теорія та практика: монографія / С. Я. Харченко, С. М. Гришак, Н. С. Шабаєва ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 258 с.

Гоблик Володимир Васильович – д. е. н., доц., перший проректор, Мукачівський державний університет.

Алмаші Світлана Іванівна – старший викладач кафедри психології, Мукачівський державний університет.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ

Постановка проблеми. Сьогодні до особистісних та професійних якостей управлінця ставляться високі вимоги. У роботі будь-якого керівника багато ситуацій, пов'язаних з переживанням стресу і високим емоційним напруженням. Важливим показником професіоналізму сучасного керівника є його психологічна стійкість. Питання про адекватність засобів формування даної складової управлінської діяльності залишається недостатньо вивченим.

У психологічній літературі накопичений великий матеріал з вивчення діяльності керівників. Керівник, для якого властива активна міжособистісна взаємодія, повинен вміти встановлювати ділові контакти, організовувати спільну та індивідуальну роботу [2]. Саме в професійній діяльності в системі «суб'єкт-суб'єкт» загострюється питання психологічної стійкості, яка включає не тільки знаневий компонент, але і емоційний, який є визначальним у створенні психічного, психологічного комфорту. До таких представників можна віднести і керівників виробництва. Для їх професійної діяльності характерним є – високий рівень відповідальності, насиченості та напруженості. Всі ці особливості професійної діяльності керівників сприяють формуванню у них синдрому емоційного вигорання [1; 3; 4].

Отже, проблемою представленого дослідження виступає вивчення особливостей формування психологічної стійкості керівників як найважливішої умови їх професійного зростання. У науковій літературі відчувається дефіцит у подібних дослідженнях. Актуальність представленого дослідження ще й в тому, що проблема формування психологічної стійкості та профілактики синдрому емоційного вигорання не розглядала гендерний аспект. Мета дослідження – виявити психологічні деякі психологічні особливості формування синдрому емоційного вигорання керівників виробничої сфери.

Викладення основного матеріалу. Методологічну основу дослідження склали теоретичні засади вивчення: психічної напруженості особистості (Г.І.Косицький, В.Л. Маріщук, Н.І. Наєнко, В.М.Смірнов та ін.); особливостей і показників працездатності особистості (К.М. Гуревич, Н.О. Дмитрієва, М.Д. Левітов, Ю.Т. Коженцев та ін.); підтримки особистісного зростання в несприятливих умовах середовища (Н. Агаєв, Г. Дубровинський, І. Касьянов, І. Ліпатов, О. Назаров та ін.); проблема

формування професійної мотивації (О. Бандурка, О. Житник, С. Занюк та ін.); професійної самореалізації (В.О. Бодров, О.В. Карпов, Т.В. Кудрявцев, А.К. Маркова, Е.Ф. Зеєр та ін.).

В ході теоретико-емпіричного дослідження уточнено зміст поняття синдрому емоційного вигорання - це динамічний процес поступового втрачання емоційної, пізнавальної та фізичної енергії, що виявляється в ознаках емоційного та інтелектуального виснаження, фізичної втоми, особистої відстороненості та зменшення почуття задоволення від виконаної роботи. Емоційне вигорання виникає поетапно, у відповідності з механізмом розвитку стресу, коли в наявності є всі три фази стресу: нервові напруження, резистенція (опір) та виснаження. З'ясовано, що синдром емоційного вигорання розвивається в процесі професійної діяльності керівників організації у формі стереотипу емоційного поведінки та спілкування.

Для розв'язання мети дослідження було застосовано такий психологічний інструментарій: методика діагностики рівня емоційного вигорання Бойко, опитувальники FPI та AVEM. У дослідженні протестовано працівників виробництва (керівники середньої ланки), в кількості 25 осіб (14 жінок та 11 чоловіків).

Результати проведеного дослідження переконують, що визначальним компонентом синдрому емоційного вигорання для керівників є «резистенція» (40% діагностованих мають високий рівень розвитку саме цього компоненту). Причому більшість становлять чоловіки (27%). За таких умов управлінці схильні реагувати згоранням комунікативної діяльності. Для того, щоб зберегти своє здоров'я, вони часто вдаються до тактики економії емоцій, вибудовують захисні бар'єри на шляху виснажливого спілкування. Аналізуючи отримані результати, можна стверджувати, що у фазі «напруга» домінує симптом «переживання психотравмуючих обставин» (40%). Причому дані числові показники можна вважати однаковими відповідно до статі. Це означає, що відбувається вплив психотравмуючих факторів, зростає напруга, яка виливається у відчай і обурення. Нерозв'язність ситуації призводить до розвитку компонентів вигорання. У фазі «резистенції» домінуючим є симптом «неадекватного емоційного реагування». Даний симптом є сформованим у 53% працівників виробничої сфери. Причому більші числові показники є характерними для жінок (34%). Сформованість цього симптому доводить те, що керівник перестає диференціювати різницю між двома принципово відмінними явищами: економним виявом емоцій і неадекватним емоційним реагуванням. Неадекватна «економія» емоцій обмежує емоційну віддачу за рахунок вибіркового реагування в ході робочих контактів. При цьому людині здається, що вона чинить правильно. Суб'єкт спілкування при

цьому фіксує зовсім інше – емоційну черствість, байдужість і неповагу до особистості.

Наступним є симптом «редукції професійних обов'язків», який є сформованим у 53% керівників виробничої сфери. Якщо розглядати цей показник за гендерними критеріями, то більші числові показники притаманні (хоча і не стуттєво) жінкам (28%). Це означає, що у працівників є наявні спроби полегшити або скоротити обов'язки, які вимагають емоційних витрат. Одним із прикладів такого спрощення є нестача елементарного впливу на колег та підлеглих.

Висновки. Отримані емпіричні результати свідчать про професійну деформацію - зміни характеру, що виникають в результаті багаторічної професійної діяльності. Узагальнюючи також можна виокремити деякі гендерні особливості формування синдрому емоційного вигорання працівників. Для жінок характерними є високі показники компонентів «неадекватного емоційного реагування», «редукції професійних обов'язків». Для чоловіків характерними є високі показники компоненту «резистентії». На основі результатів дослідження нами розроблено та апробовано концептуальні засади формування психологічної стійкості щодо емоційного вигорання з метою попередження і надання допомоги керівника, які схильні до СЕВ з врахуванням гендерних особливостей.

Л і т е р а т у р а

1. Ансофф И. Стратегическое управление / Науч. Ред. Л.И. Евенко. – М.Экономика, 1989.-519.
2. Психология Учебник для экономических вузов / Под. общ. ред. В.Н. Дружинина. – СПб.: Питер, 2000.- 672с.
3. Файоль Анри. Общее и промышленное управление. – М.; Контролдинг, 1992.-111с.
4. Щербан Т.Д. Деякі проблеми професійної готовності / Т.Д. Щербан, В.В. Гоблик // Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя: збірник наукових статей. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – С.22-27.
5. Щербан Т.Д. Деякі психологічні особливості підготовки успішного фахівця / Т.Д. Щербан, В.В. Гоблик // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. - Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2016. – Випуск 31. – С.569-582.

Гоблик Володимир Васильович – д. е. н., доц., перший проректор, Мукачівський державний університет.

Щербан Ганна Вікентіївна – старший викладач кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти, Мукачівський державний університет.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ У МІЖОСОБИСТІСНІЙ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ

Визначена проблема актуальна в сучасному середовищі, тому що відбувається реформування освіти, а саме створення життєздатної системи навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації, що є складним в процесі навчальної діяльності. Тому ненасильницьке спілкування є виходом з цього положення.

Студентські роки – один із найважливіших періодів у житті людини, коли вона вже частково звільняється від батьківської опіки і стоїть на межі самостійного життя, а саме, оволодіває повним комплексом соціальних ролей дорослої людини (громадянськими, професійними та ін.), виникає початок самостійної «економічної» активності, створення власної сім'ї [3].

Особливе значення для групової динаміки має спілкування студентів, адже навчальна діяльність, міжособистісні контакти, аудиторні заняття, проходження практики, перебування у гуртожитку, проведення дозвілля відбувається у групі, в колі однокурсників [4].

Ненасильницьке спілкування - це властивий людині від природи стан співпереживання, при якому душа позбавлена від насильства [6]. Метод ненасильницького спілкування заснований на мові і навичках спілкування, які підсилюють нашу здатність залишатися людьми в найскрутніших умовах. Ненасильницьке спілкування вчить уважно і дбайливо визначати стиль поведінки, і умови які впливають на нашу поведінку.[5]. Таке спілкування допомагає створити таку якість стосунків, при якій задовольняються потреби всіх її учасників. Один з головних принципів ненасильницького спілкування – це відчуття радості від процесу спілкування.

Сприятлива морально-психологічна атмосфера студентів в групі, впливає на формування доброзичливих відносин представників протилежних сторін. Під впливом цих відносин студенти виявляють більшу активність, у їхній поведінці знижується вияв недоброзичливості, виникає атмосфера довіри і взаємних симпатій, що знімає емоційну напругу та має величезний вплив на характер перебігу навчально-пізнавальної діяльності [2]. Отже, виникнення таких позитивних почуттів залежить від

атмосфери, у якій доводиться діяти, від підтримки, взаєморозуміння та позитивних оцінок з боку одногрупників.

На думку О. Дусавицького, студент, що відчуває повагу та взаєморозуміння, має можливість розкрити свої здібності, взяти активну участь у навчально-пізнавальному процесі (має свій погляд на будь-яку проблему, яка виникає в навчальному середовищі, висуває пропозиції щодо можливих шляхів її вирішення, при цьому толерантно ставиться до поглядів та пропозицій інших студентів, вільна, впевнена поведінка на заняттях, відсутність страху перед можливими помилками, звернення до викладача про допомогу в разі необхідності, відсутність будь-яких бар'єрів в обміні думками щодо пропозицій вирішення навчально-пізнавальних завдань) [2].

При негативній атмосфері спілкування як хлопці, так і дівчата неохоче відносяться до навчання, не бажають вчитися, мають слабку базову підготовку, низьку самооцінку чи навпаки підвищену, як наслідок у майбутньому студенти втрачають інтерес до навчання і до майбутньої професії.

Отже, ненасильницьке спілкування допомагає створити таку якість стосунків, при якій задовольняються потреби всіх її учасників. Гармонія може бути досягнута тоді, коли люди зможуть зрозуміти свої потреби, потреби оточуючих і відчуття, які викликані цими потребами [1].

На сучасному етапі розвитку суспільства «гендерна культура» є складовою загальної культури. Поняття гендерної культури набуває надзвичайно важливого значення в контексті обґрунтування культурологічного змісту вищої освіти, тому що залучення до цінностей гендерної культури становить сутність процесу освіти [8].

Гендерна культура – це індивідуальна характеристика особистості, зумовлена прагненням до максимальної реалізації своїх сил і здатностей, розвиток духовних потреб, інтересів, засвоєння цінностей, норм і правил статево-рольової поведінки в соціальній, професійній і побутовій сферах життєдіяльності, що відповідає принципам гендерної рівності та демократії.

Основу формування гендерної культури студентської молоді становлять: усвідомлення особою власної статі й позитивне до неї ставлення; усвідомлення фізіологічних, анатомічних і психологічних характеристик і особливостей своєї статі; усвідомлення специфіки протилежної статі і позитивне до неї ставлення; визначення й усвідомлення сфери соціальної активності, адекватної змісту та статево-рольовим складовим з метою реалізації її потенціалу [8].

Отже, формування гендерної культури студентів набуває особливої актуальності в контексті питання про забезпечення рівних прав і можли-

востей особистості, незважаючи на стать. Тому, освіта повинна виконувати основну роль в зміні гендерних стереотипів щодо обмежування розвитку потенціалу особистості студентів - і юнаків, і дівчат, через розповсюдження знань щодо гендерної культури серед студентства, викладачів, виявленні механізмів змін стереотипів і створення соціально-педагогічних умов для засвоєння моделей поведінки, які передбачають діалог, співпрацю та конструктивне вирішення проблем.

Література

1. Венера Є. Що таке ненасильницьке спілкування / Є. Венера. – К.: «Майдан», 2015.
2. Веретенко Т. Г. Шляхи підвищення активності навчально-пізнавальної діяльності студентів / Т. Г. Веретенко. – Х.: «УДК», 2008. – 53 с.
3. Калько І. В. Гендерна культура в духовно-моральному розвитку студентської молоді / І. В. Калько // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. - 2012. – [вип. 3]. - 65-71 с.
4. Мухина В. С. К проблеме социального развития личности / Психологический журнал // В. С. Мухина. – М.: «Эксмо», 1999. – Т. 1.- № 5. – 35 с.
5. Подоляк Л. Г. Психологія студентської групи / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К.: «Філ.- студія», 2010. – 320 с.
6. Розенберг М. Мова життя. Ненасильницьке спілкування / М. Розенберг. – К.: Изд. - во «Софія», 2009. – 169 с.
7. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник для вузов / Н. И. Семечкин. - СПб.: «Питер», 2004. -376 с.
8. Терзі П. П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Пилип Пилипович Терзі. – Одеса, 2007. – 236 с.

Голуб Тетяна Володимирівна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології **Лосієвська Ольга Геннадіївна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНКИ-КЕРІВНИКА

У наш час керівниками стають не лише чоловіки, як було раніше, але й жінки. Жінка-керівник вже більше не викликає такого здивування, як декілька років тому. І звичайно, існують деякі особливості, які відрізняють жінку-керівника від керівника-чоловіка. Жінки ламають стереотипи, властиві, привносять в керівне життя нові зміни. Про ці психологічні особливості поведінки і діяльності жінок-керівників і піде мова в цій роботі.

М. Хеннінг і А. Жарден старалися як найповніше розкрити жінку, яка працює на керівних посадах.

«Шлях до успіху є дуже не легким, інколи навіть небезпечним. Жінці-керівнику постійно потрібно доводити собі та оточуючим, що вона займає те місце на яке заслужила, що вона є компетентною у справах управління. Обоє авторів прийшли до висновку, що головна перешкода кар'єри багатьох жінок - в невмінні дівчаток, а потім і жінок ладнати між собою, "грати в команді", бути більш м'якшими до недоліків інших» [2, с. 213].

Жінки володіють багатьма перевагами, завдяки яким можуть досягти великого успіху.

Жінка володіє великим багажем соціального інтелекту, вона добре відчуває нюанси стосунків, у тому числі ставлення до себе.

Жінка володіє більшою комунікабельністю і гнучкістю мислення. На відміну від жінок, чоловіки схильні будувати плани на майбутнє, розраховувати на довгострокову перспективу, а жінки віддають перевагу гарантії на вдалий результат, вони виконують роботу "тут і зараз". Жінка краще за чоловіка контролює свої і чужі помилки; вона, як правило, краще формулює свої думки і виражає ідеї. Було виявлено, що вона менше, ніж чоловіки реагує на залицяння і сексуальні домагання в ділових стосунках. Вона чітко розрізняє справу і розваги.

Один з головних підводних каменів на дорозі розвитку кар'єри ділової жінки - брак глобального, оглядового погляду на проблему, розвинений консерватизм, тенденція «занурюватися» в дрібницях та емоціях.

Жінка-керівник не є новизною в наші дні. Ділові якості, уміння добиватися успіху, володіння методами управління, рівень інтелекту властиві будь-якому керівникові. Найбільш значимою якістю є єдність слова і справи. Саме діловий керівник завжди готовий взяти на себе відповідальність, в цьому виявляється його професіоналізм. За своєю природою

жінка більш організована в порівнянні з чоловіком, вона доводить всі розпочаті справи до кінця, а не залишає при появі труднощів [1, с.112].

Організаторські вміння керівника виявляється в умінні коротко і ясно викласти суть проблеми. Багатослівність - є ворогом керівництва. Слово ділової жінки відрізняється емоційністю, їй не властива лаконічна мова. Піддавшись настрою, жінка може дати волю словам і відчуттям. Яку б керівну посаду не займала жінка, вона завжди внесе з собою особисті переживання, емоційне забарвлення подій, глибоке сприйняття міжособистісних стосунків. Але, не дивлячись на всі відмінності в стилі керівництва, єдність слова і справи є важливою ознакою професіоналізму керівника, будь він чоловіком чи жінкою.

У жінки-керівника в порівнянні з чоловіком при доведенні початого до кінця є своєрідна перевага - вона вміє вчасно зупинитися. Чоловік зазвичай неухильно прагне до мети. У жінки дещо інша тактика: якщо справа не вдається, вона зупиняється, поволі нагромаджуючи сили і знаходячи ефективніші засоби.

М. Хеннінг і А. Жарден склали портрет ідеальної жінки. Це яскрава особа, вона жіночна, не жорстока і не холодна, інтелектуально і фізично активна, рішення приймає сама, але прекрасно вловлює настрої інших; їй невластива дріб'язкова опіка підлеглих. Вона готова ризикувати, цілеспрямована, впевнена в собі, адекватно реагує на критику, зауваження і навіть образи. Уміє оперативно перемикатися з однієї соціальної ролі («керівник, ділова жінка») на іншу («дочка, мати, дружина»), впевнена в розумінні, підтримці і допомозі з боку чоловіка і дітей. [2, с.105].

Отож, підводячи підсумки, можна зробити висновок, що жінки є хорошими керівниками, вони легко знаходять спільну мову з підлеглими, схиляються до їхніх порад та думок, вміють підібрати підхід до кожної особистості. Жінки у своєму керівництві і наполегливими та цілеспрямованими, вони відповідально ставляться до поставленої роботи, усі розпочаті справи доводять до кінця. Можна спростувати міф, що жінки – погані керівники.

Література

1. Самыгин С. И., Столяренко Л. Д. Психология управления: Учебное пособие. — Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 1997. 112 с.
2. Хеннинг М. Леди-босс / М. Хеннинг, А. Жарден. М.: Дело, 2001. -213 с.,105 с.

Гривнак Ірина Володимирівна – студентка 3-го курсу факультету психології ЛДУВС.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент кафедри **Андрушко Ярина Степанівна**, Львівський державний університет внутрішніх справ.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СКЛАДОВОЇ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНУ РОБОТУ ВНЗ

Постановка проблеми. У сучасних умовах неможливо ставитись до особистості без урахування соціокультурних особливостей статі. Значне місце у трансформації існуючої системи гендерних відносин, формуванні егалітарної свідомості молодого покоління належать освіті – як одного з найважливіших соціальних інститутів, що виконують функції передачі та поширення знань, умінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію гендерних підходів у навчальний процес, спроможна закласти основи для становлення суспільної гендерної культури.

Виклад основного матеріалу. Впровадження гендерної складової у навчально-виховну та позанавчальну роботу ВНЗ потребує системного підходу, а саме включення гендерної складової у розділи плану позанавчальної роботи ВНЗ; інформаційно-методичний супровід позанавчальних заходів, що проходять у ВНЗ з метою відстеження наявності та репродукування гендерних упереджень та стереотипів; організацію та проведення систематичних навчань щодо підвищення рівня гендерної чутливості професорсько-викладацького складу ВНЗ. У своїй діяльності співробітники мають використовувати різноманітні форми виховної роботи, серед яких тренінги, круглі столи, майстер-класи, відеоклуби, кінозали та відеолекторії, екскурсії, табори, школи, естафети, флеш-моби, квести, конкурси студентських робіт, фотоконкурси тощо. В ході їх реалізації ефективним є застосування нових інформаційних технологій: залучення волонтерського потенціалу до активності у соціальних мережах, участі у форумах, створення гендерночутливих інформаційних продуктів, як-то відеоролики, плакати тощо.

Аналіз досвіду більш ніж трирічної діяльності Всеукраїнської мережі ОГО ВНЗ – інституцій, що створюються в закладах освіти з метою надання інформаційно-методичної та науково-практичної підтримки викладацькому складу та студентській молоді ВНЗ щодо впровадження у навчально-виховний процес гендерної складової показав, що осередками, які входять у мережу, напрацьовано та апробовано цікавий та багатий практичний матеріал з гендерного виховання студентської молоді. Серед авторських методик, розроблених та апробованих осередками мережі: школа гендерного волонтерства (авторська розробка осередку гендерної освіти Харківської гуманітарно-педагогічної академії) – комплекс

інтерактивних інформаційно-просвітницьких заходів для студентської молоді, мета яких полягає у підготовці групи тренерів з числа студентської молоді для проведення виховних заходів у загальноосвітніх навчальних закладах з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та запобігання насильству в сім'ї; школа гендерної урбаністики (авторська розробка Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова) – у позанавчальний час студенти активно опановують методики гендерного моніторингу міста (архітектурно-просторові рішення, транспортні системи, міські екосистеми і т.ін.); гендерні кінозали та відеоклуби (авторські розробки Центру гендерної освіти при Житомирському державному університеті імені Івана Франка та осередку гендерної освіти Харківського національного університету внутрішніх справ) – методика включає розробку та організацію програми перегляду художніх та документальних фільмів з гендерної тематики та методику проведення дискусії зі студентською молоддю щодо висвітлених тем; створено потужну відеотеку, яка містить навчальні, просвітницькі, документальні та художні фільми, відеоролики, соціальну рекламу з питань гендерної рівності, відповідального батьківства, гендерних стереотипів, різних видів насильства й торгівлі людьми, сексизму у ЗМІ, рекламі та культурі загалом; інтерактивні міжвузівські «круглі» столи «Сім'я – це партнерство» (авторська методика ЦГО ХНУРЕ та ЦГО ХНУВС щодо проведення виховних заходів, під час яких студентська молодь обговорює питання відносин у сім'ї, відповідальності щодо сімейних обов'язків); досвід проведення подібних заходів свідчить про те, що вони викликають інтерес молоді до запропонованих тем і спонукають її до роздумів щодо майбутнього сімейного життя; гендерні студії для студенток та студентів-іноземців, які навчаються в Україні (авторська розробка ОГО Харківського національного університету радіоелектроніки) – у програму навчальних занять включені питання міжнародного та національного законодавства та гендерної рівності як складової сфери прав людини; гендерний клуб (авторський проект ГЦ Національного гірничого університету та міського юридичного ліцею (м. Дніпро)). Особливої уваги заслуговують ініціативи «Студентський лелека» та «Університет, дружній до сім'ї» (авторська розробка ГРЦ СумДУ, що має на меті створення в університетському середовищі сприятливих умов для поєднання сімейних та професійних обов'язків та формування таким шляхом умов для забезпечення гендерної рівності). Втілення ініціативи «Університет, дружній до сім'ї», над якою декілька років поспіль працює Сумський державний університет, повністю відповідає сучасним європейським стандартам і засвідчує відповідальність університету перед

студентським та викладацьким складом, демонструє розуміння і повагу до їх сімейних обов'язків.

Висновки. Аналіз досвіду щодо реалізації гендерночутливих ініціатив, демонструє широкі можливості ВНЗ у просуванні ідей гендерної рівності в освітньому просторі. Доповнені різноманітними інформаційними включеннями, тренінгами, кураторськими годинами, спортивно-масовими та розважальними заходами, створенням комунікацій, названі ініціативи забезпечують комплексну і послідовну роботу по формуванню гендерночутливого простору у ВНЗ.

Література

1. В поисках гендерного воспитания: методическое пособие / Под. ред. О. Андрусик и О. Марушенко. – Х.: Золотые страницы, 2013. – 140 с.
2. Гендер і Ми. Інтегрування гендерного підходу в освіту та виховання: навч.-метод. пос. для шк. та студ. молоді. – К., 2009. – 378 с.
3. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді / Т. О. Дороніна. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – 332 с.
4. Кікінеджи О. М. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми / О. М. Кікінеджи, О. Б. Кізь. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – 160 с.
5. Кімелл М. С. Гендероване суспільство / М. С. Кімелл [пер. з англ.]. – К.: Сфера, 2003. – 400 с.

Завацька Наталія Євгенівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Завацький В. Ю.

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Постановка проблеми. Галузь освіти виступає важливим інститутом формування гендерних знань, зокрема, гендерної культури студентської молоді, сформувані яку можливо за умови виконання низки соціально-психологічних умов. На сучасному етапі розвитку суспільства в навчально-виховному процесі вищих закладів освіти акцентується увага на розвитку особистості як суб'єкті засвоєння, використання й відтворення

культурних цінностей, серед яких найвищою цінністю є сам студент, що зумовлено необхідністю дотримання гуманістичних і демократичних принципів соціального життя, зосередження уваги на особистості студента, його становищі, статусі, національності та віці, а також усвідомлення потреби для студентської молоді в новій комплексній системі знань.

Виклад основного матеріалу. Поняття «гендерна культура» на сьогодні стало предметом міждисциплінарного вивчення. Так, різні підходи до його визначення ми знаходимо в роботах філософів, правознавців, соціологів, педагогів. До проблеми її формування звертаються педагоги і психологи. Попри існуючі дослідження, здійснені в цій галузі, слухним у даній статті вважаємо звернення до аналізу сутності та виявлення особливостей гендерної культури як теоретичного підґрунтя її формування у студентської молоді. Розглядаючи поняття гендерної культури маємо зазначити, що перша особливість цього феномена полягає в поєднанні двох понять – „гендер” і „культура”. Спроби розкрити сутність феномену гендеру знайшли відображення в працях багатьох дослідників. Аналізуючи різні підходи щодо визначення поняття в соціальних та гуманітарних науках, визначено, що більшість науковців має спільний погляд щодо відмінності гендеру від біологічної статі, його соціального походження, який конструється через певні інститути соціалізації, культурні норми, розподіл праці, існуючі в суспільстві ролі і стереотипи, та відтворює відносини влади і нерівності, які, в свою чергу, можна деконструювати. Науковці доводять, що гендерні відносини є конструктами певної культури, в рамках якої вони працюють, а роботу цієї культури щодо визначення гендерної належності вони називають гендером. Гендер конструється через певну систему соціалізації, розподілення праці й утвердження в суспільстві культурних норм, ролей і стереотипів, тож він є своєрідним підсумком соціалізації людини в суспільстві відповідно до її статевої належності. Гендерні системи різних поколінь і культур можуть бути різні, а культура завжди спирається на досягнення попередніх поколінь. У цьому разі, не викликає сумніву висновок дослідників, що чоловіки і жінки є соціально-культурними продуктами своїх суспільств, а культура є вирішальним чинником у формуванні відмінностей між ними.

Оскільки гендерні орієнтації завершують формування і набувають стійку структуру в період юності і на ранніх етапах дорослішання, в 18-25 років, найбільш значущим для формування гендерної культури молоді уявляється саме цей вік. Гендерна соціалізація студентської молоді відбувається під потужним стереотипізуючим тиском соціального оточення, що транслює, здебільшого, споконвічні патріархатні цінності та від-

повідні їм норми та зразки поведінки. Тому для вирішення проблем гендерного насильства недостатньо юридичних та соціально-економічних заходів – потрібні цілеспрямовані, систематичні, комплексні зусилля з повноцінного гуманістичного розвитку української молоді в напрямі формування в неї гендерної культури егалітарного типу, що відмовляється від поляризації і протиставлення «чоловічого» і «жіночого», від уявлення специфічні соціальні та психологічні статеві відмінності, що виправдовують нерівність статей, придушують розвиток індивідуальності, що виходить за межі гендерної норми, обмежують можливості особистісної самореалізації рамками статевої приналежності.

Висновки. Ефективними засобами формування гендерної культури студентства виступають соціально-психологічний тренінг, рольова гра, дискусія, обговорення типових і складних ситуацій в групі, практичні вправи, відеотренінг, твір-роздум, моделювання ситуацій тощо. Реалізація завдань формування гендерної культури студентства вимагає кардинальної зміни акцентів у професійно-педагогічній діяльності закладу вищої освіти як одного з провідних агентів гендерної соціалізації молоді. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність відповідної підготовки науково-педагогічних кадрів із метою придбання професійної компетентності в справі формування гендерної культури студентської молоді. Зокрема, мова йде про оволодіння й використання ними спеціальних методик і технологій, що сприяють як виявленню гендерних особливостей студентів, моделюванню освітнього простору на принципах гендерної рівності, розробленню відповідних педагогічних стратегій, так і проведенню моніторингу якості навчально-виховного процесу за критерієм його продуктивності у названому напрямі. Умовами формування гендерної культури студентства є гуманітаризація професійної підготовки шляхом інтеграції гендерних досліджень у зміст навчальних дисциплін та педагогічна підтримка становлення гендерної ідентичності юнаків і дівчат періоду студентської юності, що відповідає їхній біологічній статі.

Література

1. Васютинський В. В. «Чоловіче або жіноче чи і жіноче, і чоловіче?» / В.В. Васютинський // Психолог. – 2003. – № 35(83). С. 15-19.
2. Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства: монографія / За заг. ред. Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко. – К.: Юридична думка, 2007. – 372 с.
3. Гендер: реалії та перспективи в Українському суспільстві. – К.: НТУУ «КПІ», 2003. – 132 с.
4. Грабовська І.М. Суспільство гендерної рівності як принцип сучасної європейської демократії та українські реалії / І.М. Грабовська // Проблеми освіти. – К., 2004. – С. 54-163.

5. Кікінеджи О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи / О. Кікінеджи // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 27-28.
6. Мельник Т.М. Гендер як компонент громадської думки / Т. М. Мельник // Проблеми освіти. – К., 2004. – С. 82-93.
7. Мельник Т.М. Міжнародний досвід гендерних перетворень / Т.М. Мельник. – К.: Логос, 2004. – 320 с.

Завацький Вадим Юрійович – к. психол. н., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи, докторант кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Севе-родонецьк).

Завацький Ю. А.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ГЕНДЕРНЫХ ОТНОШЕНИЙ В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Постановка проблемы. Проблема гендерных отношений, связанная с особенностями пола человека, его психологическими различиями и ценностными ориентациями, в последнее время входит в число наиболее активно обсуждаемых в обществе. С одной стороны, происходят процессы демократизации и гуманизации, способствующие созданию равных возможностей для реализации личности независимо от социального происхождения, положения, национальности, возраста и пола. С другой стороны, сознанию обоих полов присущи стереотипные представления о роли в жизни, положении, статусе, различные ценностные ориентации. Эти стереотипы откладывают свой отпечаток при желании мобилизовать свои возможности и реализоваться как личность. Поэтому актуальным представляется анализ развития гендерных отношений в контексте социальной мобильности личности.

Изложение основного материала. Гендерные отношения являются ключевым понятием гендерных исследований в научной литературе социально-гуманитарного профиля и преимущественно используется при изучении проблем дифференциации, стратификации и доминирования в системе общественного устройства. Гендерные отношения включены в широкий пласт общественных, межгрупповых, межличностных отношений. Поэтому гендерные отношения можно рассматривать как одну из

разновидностей социально-психологических отношений. В научном дискурсе гендерные отношения рассматриваются как отношения между конкретными личностями мужского и женского пола или социальными группами, состоящими из мужчин или женщин. Гендерные отношения представляют собой различные формы взаимосвязи людей, как представителей определенного пола, возникающие в процессе их совместной жизнедеятельности. Гендерные отношения проявляются на разных уровнях общества, существующие как на макро-, мезо- и микроуровнях социальной реальности, так и на внутриличностном уровне.

Исследования гендерной психологии призваны показать механизмы конструирования гендерной идентичности в разных временных и социокультурных контекстах, а также обосновать возможности изменения идентичности мужчин и женщин в ситуации социальных преобразований. Поскольку гендерные отношения рассматриваются как разновидность социально-психологических отношений, к ним относятся следующие элементы: гендерные представления, гендерные стереотипы, гендерные установки и гендерная идентичность. Эти характеристики представляют собой разновидность социальных представлений, социальных стереотипов, социальных установок и социальной идентичности личности.

В развитии проблематики гендерных отношений в западной психологии можно выделить три направления. Первое направление развивалось под влиянием полоролевого подхода. Доминирующая научная парадигма психологических исследований пола этого периода - парадигма половых (гендерных) различий. Другое направление формировалось под влиянием психоанализа и других классических психологических концепций. Научная ориентация этого направления - парадигма уникальности женской психологии. Третье направление оформляется под влиянием социоконструкционистского и постмодернистского интеллектуального движения. В рамках этого направления доминирующей в психологии стала парадигма социального конструирования гендера.

Выводы. Анализ развития гендерных отношений позволяет утверждать, что на формирование гендерной культуры огромное влияние оказывают установки и стереотипы, которые реализуясь в поведении людей, оказывают существенное влияние на формирование социальной реальности. Разрыв между стереотипами и реальными обстоятельствами, противоречие между общественными нормами и требованиями реальных общественных систем является барьером развития. Необходимо внедрение новых формальных правил для преодоления негативного действия неформальных норм и правил поведения, лежащих в основе гендерных стереотипов. Подобно многим явлениям, гендерное неравенство пред-

ставляє собою частину системи суспільного устрою. Тому механізм конструювання гендерної ідентичності в різних часових і соціокультурних контекстах повністю залежить від необхідності впровадження гендерного підходу во всі сфери життєдіяльності соціума.

Л и т е р а т у р а

1. Бендас Т. С. Гендерная психология / Т.С. Бендас. – СПб.: Питер, 2006. – 431 с.
2. Клецина И. С. Гендерная психология и направления ее развития /И.С. Клецина. – СПб.: Питер, 2003. – 479 с.
3. Малкина-Пых И.Г. Гендерная терапия / И.С. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2006. – 552 с.
4. Микляева А.В. Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования: монография / А.В. Микляева, П.В. Румянцева. – СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 2008. – 118 с.

Завацький Юрій Анатолійович – к. психол. н., завідувач кафедри здоров'я людини та фізичного виховання, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м.Сєвєродонецьк).

Івченко Ю. А.

АКТИВІЗАЦІЯ ЖІНОК ЛУГАНЩИНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ

Проблема насильства з кожним роком стає гострішою саме через її прихований характер. Ми бачимо лише верхню частину айсберга офіційної статистики, яка не є досконалою через те, що наші жінки приховують акти знущання над ним. Прояви насильства в сім'ї мають циклічний характер: насильство – примирення – заспокоєння – посилення напруги – і знову насильство. І замовчування фактів насильства, є однією з причин віри людей у те, що насильство більше не повториться, що значно перешкоджає подоланню цього явища.

Гендерне насильство – це насильство, яке чиниться над особою тому, що вона належить до тієї чи іншої статі. Переважна частина гендерного насильства чиниться чоловіками над жінками. Метою гендерного насильства, як і будь – якого іншого насильства, є прагнення до доміну-

вання і контролю поведінки. Гендерне насильство має форми фізичного, сексуального економічного, а також психологічного приниження, яке здійснюється шляхом експлуатації, дискримінації, погроз і репресій.

Гендерне насильство стає серйозною перешкодою для досягнення рівноправності та дотримання прав людини. Повага до прав людини та їх дотримання мають посідати центральне місце у викоріненні гендерного насильства [1]. Так, Міністерством соціальної політики України з метою забезпечення стабільного миру, вирішення конфлікту на основі взаємної поваги, із врахуванням потреб та інтересів жінок і чоловіків, високого рівня участі жінок у повсякденній політичній та військовій діяльності, миротворчих процесах та процесах відновлення, а також запобігання та протидії гендерно-обумовленому насильству, реінтеграції осіб, які постраждали від збройного конфлікту, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, та на виконання вимог резолюції Ради Безпеки ООН від 31 жовтня 2000 року № 1325 (2000) ініціюється створення Національного плану дій «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року, який буде розглянуто та в установленому порядку затверджено відповідно постановою Кабінету Міністрів України в 2015 році [2].

На протидію гендерному насильству спрямоване наступне законодавство: Конституція України (1996 р.) (стаття 24) проголошує рівність усіх громадян, у тому числі незалежно від статі, Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав Людини» (1998 р. зі змінами) наділяє Уповноваженого здійснювати контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 р.) визначає правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи і установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї та інші.

З точки зору гендерного права гендерне насильство означає будь-яке насильство, що базується на гендерних (соціостатевих) засадах, незалежно від того, чи це є факт публічного чи домашнього насильства. Воно виникає в усіх класах, культурах, релігіях, расах, у будь-якої статі та у будь-якому віці. Цей різновид насильства є одним із найпоширеніших порушень прав людини всупереч принципу рівноправ'я статей. Нерівні гендерні відносини сприяють укоріненню насильства в сім'ї, суспільстві та державі.

У п'яти східних регіонах України (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська та підконтрольні Україні території Донецької та Луганської областей) «Українська фундація громадського здоров'я» створила 21 мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги. Соціальні працівники та психологи мобільних бригад надають екстрену допомогу потерпілим

від гендерно-обумовленого та домашнього насильства. Активну участь у протидії гендерно зумовленого насильства проводить наприклад ГО «ЖІНКИ ЛУГАНЩИНИ» та інші.

Так слід зазначити про необхідність розширення участі жінок у розбудові та встановленні миру, формуванні культури, підсилити їх роль у прийнятті рішень на різних рівнях, більш активно залучати до миротворчого процесу, а також до участі в процесах бюджетування. Жінкам треба об'єднуватись у спільноти для вирішення проблем на локальному рівні, наснажатись новими знаннями та навичками щодо ведення суспільно корисної діяльності у даній сфері.

Таким чином, активізації громадськості та громадянських об'єднань жінок для протидії насильству зумовлює впровадження та удосконалення не тільки нормативно-правової бази, але й вирішення зазначеного питання шляхом активного залучення міжнародних інститутів.

Література

1. 16 днів проти гендерного насильства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nvrda.com.ua/index.php/arkhiv-2011r/1467-16-dniv-proti-gendernogo-nasilstva>
2. Національний план дій «Жінки, мир, безпека» в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gender-zt.org.ua/publication_details/55

Калитич О. І.

ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Постановка проблеми. Одним із основних завдань суспільства є підготовка молоді до створення повноцінної сім'ї. Однак, психологічні дослідження свідчать про існування певних проблем щодо сприйняття студентами себе у сімейному житті: незнання елементарних норм сімейного права; хибне уявлення про особливості статевої поведінки; відсутність психологічної готовності до домашньої праці, рівномірного розподілу домашніх обов'язків; несформованість психологічних рис, необхідних для гармонійного спілкування в шлюбі; невміння розв'язувати конфліктні ситуації у міжстатевому спілкуванні; відсутність психологіч-

ної і практичної підготовки до виховання і догляду дітей, виконання материнських і батьківських функцій.

Викладення основного матеріалу. Підготовка молоді до шлюбу і сім'ї є багатограним процесом, який охоплює кілька аспектів: загальносоціальний, моральний, психологічний, правовий, господарсько-економічний, естетичний, інтимно-сексуальний. Всі вони тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного, мають за мету формування хорошого сім'янина.

Загальносоціальна підготовка молоді до сімейного життя передбачає завершення освіти, здобуття професії, початок самостійної трудової діяльності. Загальносоціальна підготовка передбачає також ознайомлення молоді із суспільною сутністю шлюбно-сімейних стосунків, із значенням сім'ї в житті людини і суспільства, соціальними ролями подружжя і батьків.

Моральна підготовка до сімейного життя передбачає формування готовності будувати сім'ю, серйозного ставлення до шлюбу, почуття відповідальності, доброти, чуйності, обов'язку, терпеливості, турботливості тощо, а також ознайомлення з правилами подружнього етикету, культурою і етикою поведінки в сім'ї тощо.

Правова підготовка до сімейного життя має на меті ознайомлення молодих людей з основними положеннями сімейного права: моногамія (одношлюбність); досягнення шлюбного віку, визначеного в Україні: для дівчат 17 – років, для юнаків – 18 років; психічне здоров'я партнерів (дієздатність); обопільна згода партнерів (добровільність); рівноправність незалежно від походження, соціального і майнового стану, національності тощо.

Господарсько-економічна підготовка до сімейного життя передбачає формування умінь і навичок економічного і господарського характеру, необхідних у домашньому побуті: ведення домашнього господарства, рівномірний розподіл обов'язків між членами сім'ї, подолання хибних установок щодо поділу домашньої праці на жіночу і чоловічу, планування і дотримання сімейного бюджету тощо.

Естетична підготовка молоді до сімейного життя зорієнтована на формування уявлень про естетичну культуру сім'ї, ознайомлення з естетикою міжстатевих стосунків, основами етикету у взаєминах чоловіка і жінки; на виховання поваги до сімейних традицій, бажання їх примножувати, вміння організувати сімейні свята.

Психологічна підготовка до сімейного життя спрямована на формування здатності розуміти іншу людину, підтримувати її і психологічно розвантажувати. А це передбачає виховання в собі таких якостей, як емпатія (здатність співпереживати), емоційна гнучкість, розуміння пот-

реб партнера, вміння пристосуватися до його звичок, особливостей характеру.

Інтимно-сексуальна підготовка полягає у формуванні в молоді певного рівня сексуальної культури. Важливим її елементом є емоційне багатство особистості, вміння надавати своєму почуттю різних відтінків, здатність до переживання насолод, віднайдення засобів вираження почуття кохання. Одним з невід'ємних атрибутів сексуально вихованої людини є дотримання нею гігієнічних вимог.

Підготовка молоді до виконання материнських і батьківських функцій передбачає освоєння нею репродуктивної функції сім'ї. Це усвідомлення ролі дітей у подружньому житті, їхнього впливу на родинне життя: діти урізноманітнюють і збагачують міжособистісні стосунки, розширюють сферу інтересів і потреб сім'ї.

Гендерні відносини в родині розглядаються і за допомогою параметра ієрархічності позицій подружжя як суб'єктів міжособистісних відносин. У цій системі чоловік і дружина можуть займати рівноправні або нерівноправні позиції. Рівноправність - симетрична позиція, тут обоє мають рівні права і обов'язки, ніхто не підпорядкований іншому; виникаючі проблеми вирішуються шляхом згоди або компромісу, ніхто з подружжя не домінує, не пригнічує і не підпорядковує собі іншого.

Сформовані в сім'ях ролі, тип розподілу домашніх обов'язків, прийняття рішень та інші аспекти взаємодії чоловіків і дружин визначають стійкі моделі гендерних відносин у родині. В системі міжособистісної взаємодії подружжя гендерні відносини виражаються в наступних двох основних моделях: партнерської і домінантно-залежною.

Перша модель, партнерські відносини, є відносини двох рівноправних суб'єктів, особистісна цінність і значимість яких не піддається сумніву. Подружжя мають свої індивідуальні цілі, але кожен бере до уваги цілі і інтереси іншої. Відносини між подружжям будуються на рівних, немає прагнення придушити і підпорядкувати собі партнера, висловлено готовність до взаємних поступок. Спілкування відрізняється повагою і коректністю, умінням поставити себе на місце партнера, зрозуміти його, вникнути в його проблеми і ситуацію, причому це властиво обом подружжю.

Протилежна модель відносин, домінантно-залежна модель, що не передбачає рівноправності. У цьому випадку один з подружжя спонукає іншого підкоритися собі і прийняти цілі, що не узгоджуються з прагненнями та намірами партнера. Домінантна позиція включає в себе такі прояви в поведінці, як впевненість в собі, незалежність, владність, демонстрація власної значущості, уміння наполягти на своєму. У спілкуванні домінуючий чоловік, як правило, використовує інструментальний стиль

вербальної комунікації, часто ігнорує точку зору співрозмовника, наполягає на своїй думці і варіанті вирішення проблеми.

У партнерської моделі гендерних відносин позиції чоловіка і дружини рівні. В системі домінантно-залежних гендерних відносин домінуючу позицію може займати і чоловік, і дружина.

Висновки. Отже, спеціальна психологічна підготовка та врахування гендерних аспектів при підготовці молоді до сімейного життя сприяють формуванню уміння попереджати можливість виникнення конфліктних чи напружених ситуацій у стосунках між подружніми партнерами, спростування уявлень про ідеальну сім'ю як безконфліктну. Студентська молодь повинна зрозуміти, що сумісність сім'ї досягається не завжди і тим більше не відразу, що щасливі сім'ї відрізняються не відсутністю конфліктів, а вмінням їх розв'язувати, управляти ними.

Література

1. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2001. - С.123-160.
2. Кікінеджи О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. - № 11. – С. 22 – 28.
3. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. – К.: Київська правда, 2000. – 688 с.
4. Хубер Д. Теория гендерной стратификации // Антология гендерной теории. – Минск: Профилен, 2000.

Калитич Оксана Іванівна – провідний фахівець кафедри психології, Мукачівський державний університет.

Калько І. В.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА КУЛЬТУРУ СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Розвиток світової цивілізації в XXI сторіччі зумовлений складним і діалектично протирічним процесом глобалізації, який виявляється не лише в тенденціях до об'єднання, але й у трансформації культурних стереотипів мужності та жіночності, що призводить до порушення соціалізації чоловіків і жінок та, як наслідок, до соціальної дезадаптації. У цьому контексті виникає необхідність формування уявлень про взаємодію з представниками протилежної статі. Важливим ета-

пом формування гендерної культури особистості є вік між 17 та 25 роками, коли формується світогляд, уявлення про особисте призначення і сенс життя. Освіта не повинна бути гендерно нейтральною у зазначеному напрямі [3; 4].

Викладення основного матеріалу. Для формування гендерної культури студентської молоді необхідно змінювати усталені гендерні стереотипи. Вони, відбиваючи гендерну культуру суспільства, виконують ряд функцій – регулятивну, пояснювальну, ретрансляційну й виправдувальну.

Спрямованість регулятивної функції усталених гендерних стереотипів полягає у направленості мислення студентів на здобуття „чоловічих” або „жіночих” професій через асиметрію їхньої гендерної соціалізації. У результаті цього завдяки дії регулятивної функції гендерних стереотипів упроваджується гендерна нерівність у вигляді зосередження уваги на діяльності чоловіків та ігноруванні життєвого досвіду жінок, їхньої ролі в суспільстві, пропаганді слабкості, залежності та акцентуванні на силі, рішучості, агресивності чоловіків.

Пояснювальна функція усталених гендерних стереотипів полягає у формуванні настанов щодо поведінки статей, через що в реальній практиці вищій професійній школи й до цього часу продовжує домінувати патріархатна ідеологія.

Дія ретрансляційної функції усталених гендерних стереотипів, для яких головною є настанова, що жінка для самореалізації обов’язково повинна мати дітей, сприяла тому, що вища школа, як і інші соціальні інститути, акцентує увагу на сексуальності й материнстві жіночої особистості, зменшуючи значення інших її соціальних ролей, створюючи внутрішні конфлікти, які отримали назву „страх успіху”, „конфлікт жінки, яка працює”. Через це „біологічна здатність вважається соціальним призначенням і шляхом соціальної самореалізації, що може означати усвідомлення й прийняття практичної недоступності інших наявних у суспільстві шляхів втілення закладеного в кожній людині...” [2, с. 3 – 6].

Внаслідок цього виправдовувальна функція усталених гендерних стереотипів мотивує не тільки некоректну поведінку випускників вищих навчальних закладів, але і їхні необґрунтовані дії щодо стратегій власної життєдіяльності та кар’єрного зросту. Виправдовувальна функція є однією з найбільш негативних функцій гендерних стереотипів. Вона пов’язана зі спробою „виправдання і захисту існуючого стану речей, у тому числі фактичної нерівності між статями”. Вищезазначеною функцією може бути виправдане нерівне становище чоловіків і жінок у родині та суспільстві. За допомогою існуючих стереотипів про нібито

„природні якості” чоловіків і жінок можуть бути пояснені (виправдані) подвійні стандарти відносно представників різних статей [1, с. 291].

Одним із пріоритетних завдань гендерної соціалізації молоді є руйнування усталених стереотипів та формування егалітарних уявлень у міжособистісних стосунках та як наслідок – підвищення рівня гендерної культур. Під гендерною культурою ми розуміємо специфічний добір культурних характеристик, заснованих на психологічних особливостях поведінки чоловіка та жінки, що закріплюють зв'язок між біологічною статтю й досягненнями (особистості) в соціальному житті, культивують соціальну егалітарну поведінку щодо взаємостосунків обох статей і в яких наявні елементи статичності та динаміки.

Процес формування гендерної культури студентів слід убачати в такій структурній обізнаності: взаємодія між студентами, студентками та викладачами спиратиметься на принципи партнерства, толерантності та відкритості; створювані правила й моделі поведінки, образ мислення студентської молоді, буде адекватним демократичній культурі правового громадянського суспільства, що в майбутньому зможе гарантувати успіх в обраній фаховій діяльності; у студентської молоді буде створюватися модель поведінки, засобами якої кожен із них зможе себе захистити підвищенням конкурентоспроможності свого „Я”, усвідомленням ресурсів і потенційних можливостей власного особистісного й професійного потенціалу; розвиватиметься здатність передбачати наслідки своїх вчинків за рахунок знання специфіки вияву статевої особливості жінок і чоловіків у сферах особистісної й професійної самореалізації, розуміння різних технологій і моделей життя особистостей, уміння трансформувати конфлікти з особами своєї та протилежної статі на засадах філософії не насильства та ін. [5, с. 37 – 38].

Висновки. Таким чином, дотримання принципу рівності статей у соціальній, економічній та політичній сферах суспільства, у яких успішно відтворюються демократичні цінності, є показником сформованості гендерної культури. Розв'язання гендерних проблем можливе в тому числі і завдяки руйнуванню усталеного стереотипного сприйняття дійсності та зумовлене необхідністю формувати сучасні уявлення так, щоб вони також стали звичними, стійкими, тобто стали стереотипами, але відповідали б вимогам часу.

Л і т е р а т у р а

1. Агеев В. С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов / В. С. Агеев // Психология семьи: хрестоматия / ред.-сост. Д. Я. Райгородский. – Самара, 2002. – С. 283–294.

2. Говорун Т. Право на гендерну рівність / Т. Говорун // Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Т., 2003. – С. 3–6.
3. Закон України „Про вищу освіту”: Верховна Рада України; Закон від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 11.02.17.
4. Кікінежді О. Формування гендерної культури молоді // О. М. Кікінежді, О. Б. Кізь / Практ. психологія та соц. робота. – 2007. – № 11. – С. 22–28.
5. Клєцина И. С. Развитие гендерных исследований в психологии / И. С. Клєцина // Обществ. науки и современность. – 2002. – № 3. – С. 181–192.

Калько Ірина Василівна – к. пед. н., доцент кафедри управління освітою, Луганський ОШПО.

Карпіченко О. Г.

ГЕНДЕРНИЙ ЧИННИК В РОЗВИТКУ ПЕСИМІЗМУ

Постановка проблеми. Останнім часом, до одних з найбільш обговорюваних в суспільстві відносять питання, пов’язані із статевими та гендерними особливостями людини. Адже доведено, що між чоловіком та жінкою існує безліч біологічних та соціально-психологічних відмінностей, які стосуються усіх сфер життєдіяльності людини. Сучасний світ наповнений безліччю негативних подій, з якими зіштовхується кожна людина в своєму житті – це економічні кризи, війни та інші соціальні катаклізми. Все це ставить значний відбиток на свідомість людини, негативно впливає на їхнє подальше життя і на розвиток майбутнього суспільства в цілому. Для ефективного протистояння цьому негативу необхідно розвивати позитивний погляд на життя. Перш ніж працювати над розвитком оптимістичного мислення необхідно знати всі причини виникнення песимізму та шляхи його подолання. Ці причини можуть залежати від безлічі факторів, таких як вік, соціальний статус, оточення і особливо – стать. Саме тому дослідження гендерних особливостей виникнення песимізму є актуальним.

Проблемою особливостей виникнення песимізму займалися такі вчені, як Є. Ільїн, С. Лейбніц, В. Соловйов, Дж. Селлі, О. Сичов та інші.

Викладення основного матеріалу. Песимізм та оптимізм – це поняття, що характеризують ту чи іншу систему уявлень про світ з точки зору позитивного чи негативного ставлення до сущого та очікувань від майбутнього [1].

Селігман і Петерсон пов'язують оптимізм і песимізм з атрибутивними стилями суб'єкта. Згідно даної концепції, впродовж життя у людини складається стійка манера пояснювати причини того, що відбувається, і коли вона стикається з тим чи іншим результатом діяльності, то приписує їм причини відповідно до стилю атрибуції, що склалась [3].

Інший підхід до вивчення причин песимізму пов'язаний з ім'ям американських дослідників М. Шейєра і Ч. Карвера. Суть даного підходу полягає в тому, що песимізм розглядається як узагальнені негативні очікування індивіда, які можна більшою чи меншою мірою розповсюдити на все його життя [5].

Аналізуючи результати досліджень передумов і факторів розвитку песимізму О. Сичов об'єднав їх у декілька основних груп: біологічні фактори, психологічні та соціально-психологічні фактори, а також соціальні та культурні фактори [4].

Сучасні науковці виокремили декілька загальних факторів, що можуть впливати на виникнення песимізму. До них входять як біологічні, так і соціально-психологічні чинники. До біологічних відносять вплив генетичних варіацій, від яких залежить те, яким чином люди бачать світ і як його сприймають. Ці генетичні варіації у чоловіків та жінок є різними, тому вони ніби «дивляться на світ крізь окуляри різного кольору». Вчені визнали наявність так званого гену песимізму, який визначає ставлення людини до життя. Як виявилось, цей ген має великий вплив на емоційний стан людини, на регуляцію організму під час стресових ситуацій та навіть на формування емоційних спогадів. Не дивлячись на те, що жінок вважають більш емоційними цей ген частіше присутній у чоловіків.

Ще однією біологічною причиною виникнення песимізму можна назвати вік людини. В більшій мірі оптимізм притаманний дітям та молоді. Це пов'язано з тим, що в них ще досить мало життєвого досвіду, не сформовані погляди на життя та більше надій на майбутнє. До песимізму більше схильні люди зрілого та похилого віку, оскільки в цей період фізичне здоров'я починає згасати і люди замислюються над тим скільки ще часу залишилося жити, що не встигли зробити і скільки ще є часу для самореалізації. Велику роль тут грає і фактор гендеру, оскільки чоловіки та жінки по різному сприймають свої вікові зміни. Доведено, що чоловіки більш важко реагують на досягнення зрілого та похилого віку ніж жінки, їм важче змиритися із втратою фізичних та психологічних сил, що не рідко призводять до зміни стилю мислення на песимістичний. Жінки,

що досягли зрілості теж більш схильні до песимізму, ніж діти та молодь. Але це більше пов'язано не з фізичними віковими змінами, як у чоловіків, а з тим, що змінюється їхнє соціальне становище, жінкам стає важко прийняти зміни в своїй родині та на роботі, адаптуватися до нових соціальних ролей [2].

Іншим важливим фактором виникнення песимізму є виховання. В даному випадку все починається з дитинства, з того як і хто виховував людину, які цінності, поведінкові установки і когнітивні конструкти було нав'язано дитині. Спираючись на гендерні стереотипи, виховання хлопців та дівчат завжди мало свої відмінності. Чоловікам та жінкам з дитинства пропонують певну модель поведінки, що традиційно прийнята в суспільстві, з конкретним набором соціально-рольових установок. Історично склалося, що суспільство завжди надавало перевагу чоловікам, занижуючи роль жінки. В сучасному світі ця нерівність стала менш помітною, проте не зникла.

Існує безліч характеристик соціально «правильної» поведінки чоловіка та жінки, того, яку соціальну роль вони мають виконувати, а невідповідність цим ролям призводить до осуду з боку соціуму. Наразі суспільство стоїть на шляху боротьби із такими гендерними стереотипами, жінки стали більше проявляти маскуліність в своїй поведінці, а чоловіки фемініність, проте тиск соціуму залишається незмінним. Він призводить до виникнення у людей негативних переживань, стресів, депресій, розчарувань, що є показниками песимізму.

Також, до психологічних факторів виникнення песимізму відносяться особистісні якості людини. Песимістами називають людей, що мають такі якості, як невпевненість у собі, критичність, нещирість, підозрілість та інші. Оптимістам притаманні навпаки, впевненість в собі та своїх силах, відкритість, віра в майбутнє і таке інше. Всі ці якості на пряму не залежать від статі людини, але вони є досить важливими у формуванні позитивного чи негативного стилю мислення.

Висновок. Отже, сучасний світ відрізняється великою кількістю негативних подій, що відповідним чином впливають як на суспільство в цілому, так і на кожного окремо. Одні люди легко справляються з наслідками такого впливу, а інші важко, великою мірою це залежить від песимістичного чи оптимістичного типу мислення. Для того, щоб боротися з песимізмом необхідно знати всі причини його виникнення і фактори, що на це впливають. Одним із найвагоміших факторів є саме гендерні відмінності, тому роль гендерного виховання повинна мати на меті не лише розвиток процесів усвідомлення своїх гендерних характеристик, а й формування особистості, яка була б націлена на позитивне сприйняття світу і вмінню виважено аналізувати події свого життя.

Література

1. Ильичёв Л. Ф. Философский энциклопедический словарь / Л. Ф. Ильичёв. – М.: Наука, 1983. – 644 с.
2. Овсеник О. А. Гендерные особенности восприятия возраста / О. А. Овсеник. – Ульяновск: Россия, 2012. – 236 с.
3. Селли Дж. Пессимизм: История и критика / Дж. Селли. – М.: ЛКИ, 2007. – 120 с.
4. Сычев О. А. Психология оптимизма / О. А. Сычев. – Бийск: БПГУ, 2008. – 120 с.
5. Циринг Д. А. Вопросы диагностики оптимизма и пессимизма в контексте теории диспозиционного скептицизма / Д. А. Циринг. – СПб.: Питер, 2013. – 343 с.

Карпіченко Ольга Гергіївна – студентка IV курсу, спеціальність «Психологія», Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського.

Науковий керівник: к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії **Літвінова О. В.**, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

Каширіна Є. В.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку соціально-економічної ситуації вимагає від психологічної науки вирішення складних завдань, зокрема, дослідження гендерних аспектів управління. Активність проникнення жінок в управління економіки або політики обумовлена появою нової соціальної категорії «ділових жінок».

Для України гендерна проблема в економіці, політиці, зокрема, участь жінок в управлінні, досить актуальна. По-перше, це обумовлено демографічними чинниками: на протязі десятиліть відзначається перевага жіночого населення. На теперішній час частка жінок становить приблизно 57%, і з ряду причин вона буде зростати в майбутньому.

Викладання основного матеріалу. У ході професійної адаптації у жінок на перший план виходить соціально-психологічний аспект, тоді як у чоловіків це професійно-діяльнісний аспект. Здійснюючи однакову професійну діяльність, чоловіки і жінки по-різному до неї ставляться. При плануванні власної кар'єри жінки частіше орієнтуються на поточне положення

справ, ніж на перспективу розвитку. Управління є однією зі сфер, у якій так званий патріархат має прояву найбільш зримо [2]. Монополізація чоловіками влади в сім'ї, в організаціях, установах і на підприємствах, в суспільстві є автоматичним спричиненням за собою авторитарних функцій управління. Тим не менш, в умовах становлення ринкової економіки в Україні значно поширюється малий та середній бізнес, в якому керівниками стають жінки, які прагнуть всебічно та відкрито себе реалізувати. Ця тенденція відповідає процесам, що відбуваються в країнах з розвинутою ринковою економікою, де жінки очолюють близько 40% дрібних і середніх компаній.

Гендерні відносини, які складаються між дорослими чоловіками і жінками на роботі у сучасному діловому світі обумовлені двома протилежними тенденціями:

- сегрегацією (примусова ізоляція);
- конвергенцією (сходження ознак різних груп).

Остання тенденція є результатом серйозних змін, які відбулися в суспільстві, тому що чоловікам і жінкам доводиться працювати разом. При співпраці складаються як ворожі відносини і конкуренція, так і дружні відносини, які націлені на співпрацю представників різних статей [1].

У жінок та чоловіків різне здійснення однієї і тієї ж діяльності, у тому числі і управлінської. Жінки частіше, ніж чоловіки, схильні використовувати демократичний стиль керівництва. Жінки - менеджери орієнтовані на соціальну групу, вони характеризуються контактністю, умінням спілкуватися, делегуванням. Жінки-лідери вміють мотивувати підлеглих до нових досягнень, формувати у працівників професійне самовдосконалення, а чоловіки-керівники частіше використовують авторитарну стратегію, опору на владу, авторитарність та контроль [3].

Одним із проявів диференціації в стилях управління є відмінність у характері лідерства серед чоловіків та жінок. Дослідження показують, що чоловіки частіше використовують ділову модель лідерства, в якій є чітке прагнення до влади, домінування, формування цілей, стратегічний розвиток. Жінки обирають соціальну модель лідерства (спрямованість на спілкування, взаємодію, врегулювання міжособистісних відносин). У ситуації стресу чоловіки і жінки зазвичай поведуть себе по-різному: чоловіки - менеджери схильні впадати в диктаторство, а жінки частіше вдаються до поради, можуть поділитися проблемами з оточуючими. Чоловіки і жінки відчувають одні й ті ж емоції, але виражають їх зовсім по-різному [4].

Висновки. Вибір стилю керівництва жінки і чоловіка демонструє різні моделі ділових стратегій, спираючись не на статево-рольові особливості, а на вимоги ефективності. Чоловік – керівник більш «ефективний» при постановці мети в організації і з параметру лідерських якостей. Жінка «ефективніше» у сфері мотивації трудового колективу, комунікації, при прийнятті

рішень. Керівниця з інтересом використовує знання та потенціал співробітників для аналізу альтернатив. Що ж стосується контролю, то чоловіки і жінки реалізують його з однаковою успішністю. Гендерні переваги керівників доповнюють один одного.

Л і т е р а т у р а

1. Герчанівська П. Е. Культура управління: навч. посібник / П. Е. Герчанівська – К.: ІВЦ Видавництво "Політехніка", 2005. – 152 с.
2. Глушаков В. Е. Психологія корпоративного управління / В. Е. Глушаков – Минск: Изд. Центр БГУ, 2009. – 175 с.
3. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Академія, 2004. – 308 с.
4. Ткалич М.Г. Гендерна психологія / М.Г.Ткалич. – К.: Академвадав, 2012. – 248 с.

Каширіна Євгенія Володимирівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Ким О. В., Бохонкова Ю. О.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДІ НА ПРОФЕСІЙНУ САМОРЕАЛІЗАЦІЮ. ОБЗОР РЕЗУЛЬТАТОВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Сучасна соціально-психологічна наука розрізняє поняття стать і гендер (gender). Традиційно перше з них використовувалося для позначення тих анатомо-фізіологічних особливостей людей, на основі яких людські істоти визначаються як чоловіки або жінки. Стать (тобто біологічні особливості) людини вважався фундаментом і першопричиною психологічних і соціальних відмінностей між жінками і чоловіками. У міру розвитку наукових досліджень стало ясно, що з біологічної точки зору між чоловіками і жінками набагато більше схожості, ніж відмінностей. Багато дослідників навіть вважають, що єдина чітка і значуща біологічна відмінність між жінками і чоловіками полягає в їх ролі у відтворенні потомства. Сьогодні очевидно, що такі «типові» відмінності статей, як, наприклад, високий зріст, більша вага, м'язова маса і фізична сила чоловіків досить непостійні й набагато мен-

ше пов'язані зі статтю, ніж було прийнято думати. Наприклад, жінки з Північно-Західної Європи в цілому вище ростом, ніж чоловіки з Південно-Східної Азії. На зріст і вагу тіла, а також на фізичну силу істотно впливають харчування і спосіб життя, які, в свою чергу, перебувають під впливом суспільних поглядів на те, кому — чоловікам чи жінкам — необхідно давати більше їжі, кому потрібніше калорійна їжа, які спортивні заняття прийнятні для тих чи інших.

Крім біологічних відмінностей між людьми існують поділ їх соціальних ролей, форм діяльності, відмінності в поведінці та емоційних характеристиках. Антропологи, етнографи і історики давно встановили відносність уявлень про «типово чоловіче» або «типово жіноче»: те, що в одному суспільстві вважається чоловічим заняттям (поведінкою, рисою характеру), в іншому може визначатися як жіноче. Відзначається в світі розмаїття соціальних характеристик жінок і чоловіків та принципова тотожність біологічних характеристик людей дозволяють зробити висновок про те, що біологічна стать не може бути поясненням відмінностей їх соціальних ролей, які існують в різних суспільствах. Таким чином виникло поняття гендер, що означає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство наказує виконувати людям залежно від їх біологічної статі. Не біологічна стать, а соціокультурні норми визначають, в кінцевому рахунку, психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності, професії жінок і чоловіків. Бути в суспільстві чоловіком чи жінкою означає не просто мати ті чи інші анатомічні особливості - це означає виконувати ті чи інші запропоновані нам гендерні ролі.

Гендер створюється (конструюється) суспільством як соціальна модель жінок і чоловіків, визначає їх становище і роль у суспільстві та його інститутах (сім'ї, політичній структурі, економіці, культурі та освіті, та ін). Гендерні системи розрізняються в різних суспільствах, проте у кожному суспільстві ці системи асиметричні таким чином, що чоловіки і все «чоловіче/маскулінне» (риси характеру, моделі поведінки, професії та інше) вважаються первинними, значущими і домінуючими, а жінки і все «жіноче/фемінінне» визначається як вторинне, незначне з соціальної точки зору і підпорядковане. Сутністю конструювання гендеру є полярність і протиставлення. Гендерна система, як така відображає асиметричні культурні оцінки і очікування, призначені людям залежно від їх статі. З певного моменту часу майже в кожному суспільстві, де соціально визначені характеристики мають два гендерних типу (ярлика), одній біологічній статі пропонуються соціальні ролі, які вважаються культурно вторинними. Не має значення, які це соціальні ролі: вони можуть бути різними в різних суспільствах, але те, що приписується і наказує жінкам, оцінюється як вторинне (другорядне). Соціальні норми

змінюються з часом, проте гендерна асиметрія залишається. Таким чином, можна сказати, що гендерна система - це соціально сконструйована система нерівності по статі. Гендер, таким чином, є одним із способів соціальної стратифікації суспільства, який у поєднанні з такими соціально-демографічними чинниками, як раса, національність, клас, вік організує систему соціальної ієрархії.

Важливу роль у розвитку та підтримці гендерної системи відіграє свідомість людей. Конструювання гендерної свідомості індивідів відбувається за допомогою поширення та підтримки соціальних і культурних стереотипів, норм і приписів, за порушення яких суспільство карає людей (наприклад, ярлики «мужоподібна жінка» або «мужик, а веде себе як баба» дуже болісно переживаються людьми і можуть викликати не тільки стреси, але і різні види психічних розладів). З моменту свого народження людина стає об'єктом впливу гендерної системи - у традиційних суспільствах відбуваються символічні пологові обряди, що розрізняються в залежності від того, якої статі народилася дитина; колір одягу, колясок, набір іграшок новонародженого у багатьох суспільствах також визначено його статтю. Проведені дослідження показують, що новонароджених хлопчиків більше годують, зате з дівчатками більше розмовляють. У процесі виховання сім'я (в особі батьків і родичів), система освіти (в особі виховательок дитячих закладів і вчителів), культура в цілому (через книги, засоби масової інформації) впроваджують у свідомість дітей гендерні норми, формують певні правила поведінки і створюють уявлення про те, хто є «справжній чоловік» і якою має бути «справжня жінка». Згодом ці гендерні норми підтримуються за допомогою різних соціальних (наприклад, право) і культурних механізмів, наприклад, стереотипи в ЗМІ. Втілюючи в своїх діях очікування, пов'язані з їхнім гендерним статусом, індивіди на мікрорівні підтримують (конструюють) гендерні відмінності і, одночасно, побудовані на їх основі системи панування і володарювання.

Викладення основного матеріалу. Диференціація понять стать і гендер означала вихід на новий теоретичний рівень осмислення соціальних процесів. В кінці 80-х років феміністські дослідниці поступово переходять від критики патріархату і вивчення специфічного жіночого досвіду до аналізу гендерної системи. Жіночі дослідження поступово переростають в гендерні дослідження, де на перший план висуваються підходи, згідно з якими всі аспекти людського суспільства, культури і взаємин є гендерними. У сучасній науці гендерний підхід до аналізу соціальних і культурних процесів і явищ використовується дуже широко. В ході гендерних досліджень розглядається, які ролі, норми, цінності, риси характеру суспільство наказує жінкам і чоловікам через систему

соціалізації, розподілу праці, культурні цінності і символи, щоб вибудувати традиційну гендерну асиметрію та ієрархію влади.

Існує кілька напрямків розробки гендерного підходу (гендерної теорії). До основним теоріям гендеру, прийнятим сьогодні в соціальних і гуманітарних науках, відносяться теорія соціального конструювання гендеру, розуміння гендеру як стратифікаційної категорії та інтерпретація гендеру як культурного символу. Крім цього, досить популярним у вітчизняних роботах залишається псевдогендерний підхід. Псевдогендерними дослідженнями називаються ті, де це поняття використовується як нібито синонім слова стать або як синонім соціополової ролі. Така ситуація складається в тому випадку, коли автори/дослідники свідомо чи несвідомо стоять на біодетерміністських позиціях, тобто вважають, що біологія людини абсолютно чітко визначає чоловічі і жіночі соціальні ролі, психологічні характеристики, сфери занять та інше, а слово гендер використовують як «більш сучасне». Змістовно ситуація не змінюється навіть тоді, коли стать як біологічний факт і гендер як соціальна конструкція авторами все ж різняться, але наявність двох протилежних «гендерів» (чоловічого і жіночого) приймається як відображення двох біологічно різних статей. Типовим прикладом соціополового, а не гендерного підходу є традиційне запитання соціологів, адресований жінкам: «Ви хотіли б сидіти вдома, якби мали таку матеріальну можливість?» або горезвісні опитування на тему «чи Може жінка бути політиком?» Такого роду соціологам просто невтямки, що результати їх досліджень вже вирішено наперед самою методологією. Псевдогендерними дослідженнями є також і популярні дослідження з соціології праці, в яких опис «чоловічих та жіночих» професій або робочих місць не супроводжується аналізом причин і сенсу цієї диференціації. З позицій соціополового підходу неможливо пояснити, чому переважну частину лікарів, суддів або банківських службовців в СРСР становили жінки, а в Європі і США це були в переважній масі чоловіки. Ситуація проясняється тільки тоді, коли з позицій гендерної теорії дослідник аналізує, які престижність тієї чи іншої професії в суспільстві та розмір оплати праці. Очевидно, що жінок серед лікарів в СРСР не було не тому, що вони «від природи більш милосердні і схильні до самовідданості» (як сказали б біодетерміністи), і не тому, що така соціальна роль представниць їх статі (як сказали б прихильники соціополової теорії), а тому, що ця робота була низькооплачуваною (порівняно, наприклад, з роботою у військово-промисловому комплексі) і в цілому малопrestiжної (наприклад, робітники мали набагато більше соціальних пільг, ніж лікарі).

Теорія соціального конструювання гендеру базується на двох постулатах: 1) гендер конструюється (будується) за допомогою

соціалізації, розподілу праці, системою гендерних ролей, сім'єю, засобами масової інформації; 2) гендер конструюється і самими індивідами — на рівні їх свідомості (тобто гендерної ідентифікації), прийняття заданих суспільством норм і ролей і підлаштування під них (в одязі, зовнішності, манері поведінки тощо). Ця теорія активно використовує поняття гендерної ідентичності, гендерної ідеології гендерної диференціації та гендерної ролі. Гендерна ідентичність означає, що людина приймає визначення мужності і жіночності, існуючі в рамках своєї культури. Гендерна ідеологія — це система ідей, за допомогою яких гендерні відмінності і гендерна стратифікація отримують соціальне виправдання, у тому числі з точки зору «природних» відмінностей або надприродних переконань. Гендерна диференціація визначається як процес, у якому біологічні відмінності між чоловіками і жінками наділяються соціальним значенням і вживаються як засоби соціальної класифікації. Гендерна роль розуміється як виконання певних соціальних приписів - то є відповідне статі поведінка у вигляді мовлення, манер, одягу, жестів тощо. Коли соціальне виробництво гендера стає предметом дослідження, зазвичай розглядають як гендер конструюється через інститути соціалізації, праці, сім'ї, мас-медіа. Основними темами виявляються гендерні ролі та гендерні стереотипи, гендерна ідентичність, проблеми гендерної стратифікації й нерівності.

Отже, ми бачимо, що поняття гендер означає, по суті, і складний соціокультурний процес формування (конструювання) суспільством відмінностей у чоловічих і жіночих ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках, і сам результат - соціальний конструкт гендеру. Важливими елементами створення гендерних відмінностей є протиставлення «чоловічого» і «жіночого» і підпорядкування жіночого начала та чоловічого начала.

Висновки. Сучасна гендерна теорія не намагається заперечити існування тих чи інших біологічних, соціальних, психологічних відмінностей між конкретними жінками і чоловіками. Вона просто стверджує, що сам по собі факт відмінностей не так важливий, як важлива їх соціокультурна оцінка та інтерпретація, а також побудова владної системи на основі цих відмінностей. Гендерний підхід заснований на ідеї про те, що важливі не біологічні чи фізичні відмінності між чоловіками і жінками, а то культурне і соціальне значення, яке надає товариство цим відмінностям. Основою гендерних досліджень є не просто опис різниці в статусах, ролях та інших аспектах життя чоловіків і жінок, але аналіз влади і домінування, затверджуваних у суспільстві через гендерні ролі та відносини.

Полоролева ідентичність як чоловіків, так і жінок формується і змінюється залежно від умов виховання, навчання і ступеня тиску полоролевих стереотипів, щеплених засобами масової інформації. Незважаючи на декларування «рівних можливостей» для чоловіків і жінок в придбання тієї чи іншої професії, історично сформовані стереотипні уявлення про «чоловічих» чи «жіночих» спеціальностях тяжіють серед значної частини населення.

Гендерні стереотипи, які супроводжують і сучасний процес соціалізації, можуть дезорієнтувати, опинившись помилковими або мало відповідають дійсності, і серйозно деформувати особистісний розвиток і міжособистісне взаємодія. Не дивлячись на те, що стереотипні уявлення мають тенденцію залишатися стабільними протягом тривалого часу як в індивідуальному, так і суспільній свідомості, зміна цінностей і культури відносин людей закладає основу для формування нових норм і правил поведінки в сучасному світі.

У ході дослідження було опитано 50 чоловік, 26 осіб (52%) з яких юнаки та 24 особи (48%) дівчини. Таким чином, головна умова вибірки, передбачає рівну представленість молоді чоловічої і жіночої статі, було дотримано. Респонденти репрезентували вікову групу 16 - 18 років. Блок питань був спрямований на виявлення безпосередньо гендерних стереотипів респондентів. Запропоновані на цьому етапі завдання виявляють ставлення до соціальних ролей чоловіків і жінок у дівчат та юнаків. Тут питання були навмисно сформульовані таким чином, щоб «чоловіки» і «жінки» респондентами сприймалися як групи людей. На питання «чи існують індивідуальні риси характеру у чоловіків і жінок?» 52% респондентів дали відповідь «ні». Це демонструє їх розуміння того, що будь-які особистісні характеристики можуть бути притаманні як чоловікам, так і жінкам, т. е. є загальнолюдськими, навіть якщо по різному проявляються. 48% респондентів відповіли «так» і привели варіанти таких характеристик. Найчастіше як «обумовлені статтю» у відповідях відзначалися «мужність» і «жіночність», а також інші характеристики, традиційно закріплені за однією статтю. Наприклад, виключно чоловічими рисами названі лідерство, самостійність і цілеспрямованість, а жіночими - скромність, непостійність, сором'язливість. Можна припустити, що узагальнені образи чоловіків і жінок частіше протиставляються один одному при описі властивостей характеру, тобто є більш стереотипизованими. Перевіркою даного припущення з'явився наступний блок з 25 тверджень, щодо яких респондентам пропонувалося висловити свою точку зору від повної незгоди до повної згоди за 5-ти бальною шкалою. Всі розглянуті затвердження являють собою існуючі гендерні стереоти-

пи, які визначають відмінності юнаків і дівчат у професійній діяльності. Це дозволило визначити різницю сприйняття гендерних ролей реальних значущих дорослих та гендерних стереотипів на прикладі узагальнених образів чоловіків і жінок.

Проаналізувавши отримані результати в даному блоці анкети, ми умовно розділили розглянуті стереотипні твердження на 4 групи:

- стійкі - з ними згодні більшість респондентів обох статей;
- динамічні - вони відображають думки, протилежні запропонованим в опитувальнику стереотипам, які змінилися в уявленнях сучасних молодих людей,
- дискусійні - твердження, в яких уявлення юнаків і дівчат різні, «сперечаються один з одним»;
- протестні - включають в себе твердження, в яких юнаки та дівчата дають протилежні відповіді.

Так, з третиною запропонованих тверджень (9 з 25) найбільшою мірою згодні юнаки та дівчата. Серед стійких стереотипів рівну кількість «приписів» чоловікам і жінкам (5:5).

Стереотипне уявлення про те, що тільки жінкам важливо бути привабливими не підтверджується, майже дві третини учнів у віці від 16 до 18 років вважає зовнішню привабливість однаково значущою як для жінок, так і для чоловіків.

Незважаючи на те, що 80% юнаків і 75% дівчат поділяють стереотип: «кар'єра — основа життя чоловіків», сім'я, традиційно вважається «жіночою» сферою інтересів, для чоловіків, на думку більше половини респондентів обох статей, також важлива.

З твердженням про вплив професії на поведінку не згоден кожен другий респондент. Зазначимо, що на питання анкети «чи існують посправжньому „чоловічі“ і „жіночі“ професії?» негативно відповіли 43% юнаків і 32% дівчат. Позитивні відповіді дали 57% хлопчиків та 68% дівчат, навівши як приклад типово жіночих професій «доярка», «прибиральниця». Тобто такі типи занять, які не потребують професійної освіти, або приклади низькокваліфікованих робіт - з низькою оплатою праці і передбачають традиційну для жінок сфери обслуговування, у тому числі членів сім'ї: «нянька», «швачка», «медсестра». У якості «чоловічих» професій вказувалися «шахтар», «водій», «програміст». Іноді респонденти замість конкретних професій вказували посаду «директор» або «начальник», очевидно вважаючи це типово «чоловічою справою».

Динамічні стереотипи мають тенденцію до послаблення або зміни торкнулися тільки «чоловічих» тверджень. Молодь висловлює думку, що

чоловіки можуть працювати в будь-якій сфері праці без шкоди своєї особистості, їм важливо бути привабливими і мати сім'ю. Дискусійні стереотипи відображають відмінності подання юнаків і дівчат про ролі чоловіків і жінок. Загальну тенденцію до зміни стереотипних уявлень відображає число вагалися висловити певну думку (від 9% до 29%). Незгода зі стереотипами висловили понад 30% або в групі дівчат, або в обох групах.

Група протестних стереотипів в цілому демонструє інтерес дівчат до професійного та кар'єрного росту, а також бажання самостійності і незалежності в особистих і сімейних відносинах.

Блок питань, які вивчають в даній анкеті ставлення до стереотипних уявлень, що існують в суспільстві про ролі чоловіків і жінок, завершувався завданням закінчити речення: «Склад ума и характера у мужчины или женщины ...»

Юнаки	Відповіді	Дівчата
19%	Визначає природа та стать людини	14%
8%	Вирішує суспільство, його норми та традиції	6%
36%	Кожна людина за себе вирішує самостійно	30%
37%	Вирішує сама людина, але їй доводиться «подпорядковуватись» нормам та традиціям того суспільства, в якому вона живе	50%

На думку 19% хлопців і 14% дівчат, маючи певні статеві ознаки, людина вже гарантовано володіє конкретним набором особистісних характеристик і здібностей. Юнаки частіше, ніж дівчата (36% та 30% відповідно) вважають, що кожна людина для себе вирішує самостійно - яким бути і не бачать жодних перешкод своєї самореалізації. Найменше респондентів дали відповідь, що все вирішує суспільство, його норми і традиції. Більше третини юнаків і кожна друга дівчина з опитаних визнають, що суспільство формує особистість і впливає на зміну її цінностей і поведінкових характеристик. Самі, будучи частиною цього суспільства, учасники даного дослідження демонструють зміну деяких гендерних стереотипів на нові «норми» і «правила», які є менш обмежують вибір у самореалізації людини будь-якої статі.

Література

1. Иванова Е. Гендерные исследования в психологии // Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие / Под ред. И. А. Жеребкиной. – Харьков: СПб.: Алетейя. 2001. С. 312–345.
2. Клещина И. С. Гендерная социализация: Учебное пособие / Клещина И. С. – СПб.: РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 92 с.
3. Чалдини Р. Социальная психология. Пойми себя, чтоб понять других! (Серия «Главный учебник») / Чалдини Р., Кенрик Д., Нейсберг С. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 336 с.

Ким Оксана Володимирівна – аспірант кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Кірющенко В. Л., Гарькавець С. О.

ДО ПРОБЛЕМИ ТРАНСЛЯЦІЇ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. На теперішній час в багатьох сферах суспільного життя ми спостерігаємо стійкі штампи або усталені ставлення людей до тих або інших аспектів їхнього існування. Це відбувається на підставі екстраполяції, так званих стереотипів (від грец. *stereos* – твердий та *typos* – відбиток), які визначаються як стандартизовані, стійкі, емоційно насичені уявлення про соціальні об'єкти [1].

Але серед різноманіття існуючих соціальних стереотипів (економічних, політичних, соціально-нормативних тощо) особливе значення мають гендерні стереотипи (від англ. *gender*, лат. *genus* – рід), тобто спроцєні, схематизовані образи статево-рольових характеристик чоловіків і жінок. Гендерні стереотипи виступають штампами про те, як має поводитися та або інша людина, спираючись на свою стать, та функціонують на рівні буденної свідомості. Вони втілені у сприйнятті, оцінці людини, що належить до певної статевої групи з визначеними соціально-психологічними характеристиками.

Разом із цим, гендерні стереотипи суттєво впливають на весь процес сучасної соціалізації індивіда, що іноді значно його дезорієнтує, та можуть негативно впливати та значно деформувати особистісний розвиток і міжособистісну взаємодію. Дана проблема має тенденцію до свого загострення, оскільки збільшується кількість засобів, через які вони транслюються (комунікативні та соціальні мережі), а отже вона потребує свого подальшого поглибленого вивчення.

Викладення основного матеріалу. Вагомий вплив на формування гендерних стереотипів і закріплення їх у свідомості особистості мають засоби масової інформації. На теперішній час найбільш потужними, з них виявляються телебачення, радіо та Інтернет. За допомогою засобів масової інформації дуже часто транслюються стереотипні упередження, які, з одного боку, позитивно висвітлюють роль чоловіків у суспільстві, а з іншого – не до оцінюють положення жінок. Наприклад, реклама, у якій превалює когнітивний аспект – спрямовується на чоловіків, а реклама з афективним забарвленням залишається для жінок. Тобто, чоловіки вважаються як розсудливі та такі, що спроможні оцінити товар та його практичну цінність (виступають у ролі експертів), а жінки змальовуються як ірраціональні особистості, що переважно орієнтуються на престиж і символічне значення товарів (виступають у ролі підлеглих).

Також має місце стереотипне зображення чоловіків як нормальних, активних та успішних, а жінок як невидимих або маргінальних, пасивних і залежних. Дуже часто таке гендерне спотворення відтворюється в навчальних матеріалах і спеціалізованих джерелах, що застосовуються у навчанні на рівні вищої освіти. Достатньо подивитися на вибір спеціальностей для навчання, щоб зрозуміти глибину проблеми. Точні та природничі науки – це прерогатива чоловіків, а гуманітарна сфера для жінок. Засоби масової інформації тиражують такі стереотипізовані підходи, що утворює певний дисбаланс у навчанні (наприклад, у педагогічних вишах).

Звертає на себе увагу й те, що в останні роки були здійснені спроби послабити дію гендерних стереотипів за допомогою засобів масової інформації. Наприклад, у телевізійних передачах жінку можна побачити у діловому оточенні чоловіків, а чоловіка за кухарською справою. Жіночі персонажі в кіно поводять себе більш незалежно, самоствердно та компетентно, а чоловічі персонажі більше проявляють емоцій. Проте, опитування дітей та підлітків, які дивляться телебачення показує, що переконання щодо поведінки чоловіків і жінок у них не змінюється. Кухарити та мити посуд – це справа дівчат, а виносити сміття – юнаків [2].

Отже, не дивлячись на те, що в останній час відбуваються значні зміни у висвітленні гендерної проблематики, стереотипи стосовно стате-

во-рольових характеристик чоловіків і жінок демонструють свою вражаючу стійкість.

Висновки. Таким чином, на теперішній час, залишається не вирішеною проблема гендерної стереотипізації свідомості особистості за допомогою засобів масової інформації. Останні залишаються провідними каналами поширення гендерних стереотипів, що змушує шукати соціально-психологічні чинники та механізми таких екстраполяцій. З цією метою, як ми вважаємо, наукові студії слід зосередити у напрямку вивчення проявів гендерних стереотипів у фахівців, які працюють у засобах масової інформації та формують відповідну гендерну політику.

Л і т е р а т у р а

1. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підручник / В. В. Москаленко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
2. Тейлор Ш. Социальная психология / Ш. Тейлор, Л. Пипло, Д. Сирс. – СПб.: Питер, 2004. – 767 с. – (Серия «Мастера психологии»).

Кірющенко Владислав Леонідович – студент спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Кисловська Ю. С.

ВИЗНАЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО СТИЛЮ ТА ПРОСТОРУ ЖІНКИ ЗРІЛОГО ВІКУ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМИРІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, коли в силу політичних, економічних, соціальних змін відходять у минуле чіткі розмежування виключно жіночих сфер діяльності і суто чоловічих, життя вимагає більш гнучких гендерних моделей для здійснення життєвого шляху, побудови гармонійного внутрішнього світу. В даному матеріалі ми розглянемо визначення життєвого стилю жінки зрілого віку та її простору в гендерному вимірі.

Викладення основного матеріалу. З точки зору соціальної психології, гендер знаходиться під сильним впливом як культурних норм, що

встановлюють, що повинні робити чоловіки, а що - жінки, так і соціальної інформації, що вселяє людям, наскільки велика різниця між чоловіками і жінками. Теорія нормативного та інформаційного тиску частково пояснює, яким чином на нас впливають ці норми і що змушує нас дотримуватися їх [1].

Існує три типи жінок: маскулінні жінки, або жінки з чоловічими рисами характеру (цілеспрямованість, наполегливість, само стійність, ініціативність, витримка, самовладання, рішучість, прийняття складних вольових рішень); фемінінні жінки (суто жіночі риси характеру: пасивність, безініціативність, часто підвищена тривожність і занижена самоповага); андрогінні жінки (гармонійне поєднання жіночих і чоловічих рис характеру) [4].

Гендерна роль жінки нерозривно пов'язана із материнством як одним із способів реалізації себе у іншій людині – дитині. Зокрема, Д. О. Леонт'єв говорив про те, що самоактуалізація жінки йде шляхом реалізації себе у формі особистісних вкладів у інших людях [5].

Проте поряд зі змінами, що відбуваються у ході розвитку суспільства, відбувається й прискорення процесу розвитку особистості жінки як у сімейній, так й у професійній сферах. Відсутність однієї із цих сфер не сприяє їх гармонійному розвитку і становленню внутрішньої рівноваги.

Перш за все жінка повинна навчитися розділяти своє повсякденне життя на три сфери, відводячи кожній з них певний період часу: перша з них відводиться роботі, друга - взаєминам з іншими, а третя повинна бути віддана внутрішньому світу. [2].

1. Робота. У робочий час жінка заробляє свої гроші і повагу. Стійке становище в цій сфері дозволяє жінці зберегти, насамперед, саму себе. Якщо жінка, наприклад, має фазенду, то важливо не саме володіння землею, а вміння управляти нею і отримувати з цього прибуток. Жінка повинна досконально вивчити можливі джерела свого багатства і знати сферу своєї роботи краще за всіх. Вона повинна займатися справою, яке приносило б їй любов і повагу до себе.

2. Взаємовідносини з іншими. Інші - це група ціннісної орієнтації, ті значимі люди, які корисні жінкам для досягнення лідируючих позицій в соціумі. Жінка повинна підтримувати відносини лише з тими людьми, які сприяють її ефективності, іміджу, досягнення результату, з усіма тими, хто прямо або побічно сприяє розширенню сфери її професійних можливостей.

3. Внутрішній світ. Йдеться про особливу форму нарцисизму, метафізичної медитації, самоповаги і турботи про себе. Тут не можна розраховувати на чийсь домога, необхідно володіти власною культурою і безперервно вибудовувати її [7].

Створення жінкою гармонійного життєвого стилю навколо себе передбачає повноцінну реалізацію її в окреслених сферах. Здатність до світотворення закладена у кожній жінці не лише на рівні індивідуального, а й колективного несвідомого, проте часто блокується багатьма глибинно психологічними чинниками. Існують також мотиваційні комплекси, важливі сфери життєдіяльності для особистості, які відбиваються на її життєвому самопочутті.

1. Вітальномотиваційний – життєві проблеми зв'язані з матеріальним забезпеченням повсякденного життя.

2. Навчально-професійний – усе, пов'язане з вирішенням конкретних проблем на роботі.

3. Сімейно-родинний – проблеми створення сім'ї, відносини в ній, виховання та здоров'я членів сім'ї, розпад сімейних відносин.

4. Морально-мотиваційний – заклопотаність індивіда проблемами відносин у соціумі та в оточенні: добро, зло, справедливість, чесність.

5. Особистісно-мотиваційний – усе, зв'язане з цінностями досягнення: самоосвіта, цілеспрямованість, самопізнання, самореалізація, а також моральне самовдосконалення.

6. Міжособистісні – проблеми, що виникають в особистому спілкуванні з близькими людьми, друзями, коханими.

7. Щоденні цінності підстав ідентифікації: щастя, яскраве життя, душевний спокій, свобода і незалежність, слава і влада.

8. Комплекс ізольованості – нудьга, самотність, безвихідь, розчарування в житті, соціальна критика.

9. Комплекс неприязні до людей. Проте людина як господар своєї долі повинна мати не тільки мужність, а й уміння займатися творенням самої себе, свого життя [3].

Висновки. Таким чином, основними компонентами життєтворчого простору жінки є сімейна сфера, професійна реалізація, самоактуалізація та особистісний простір. Існує також багато як глибинно психологічних, так і соціальних чинників, які блокують креативний потенціал жінки, погіршують її самопочуття і ускладнюють побудову траєкторії свого життєвого шляху.

Л і т е р а т у р а

1. Берн М. Ш. Гендерна психологія / М. Ш. Берн. – М.: Прайм-Евронік, 2004. – 320 с.
2. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посібник / Т.В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 308 с.
3. Доній В. М. Мистецтво життєтворчості особистості: [Наук.метод. посібник: у 2 ч.] / В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін. / – К.: ІЗМН, 1997. – Ч. 2. – 392 с

4. Кон И. С. Введение в сексологию / И. С. Кон. – М.: Медицина, 1988. – 320 с
5. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2е, испр. изд. / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2003. – 487 с.
6. Літвінова О. В. Гендерна психологія: навч. посіб. Для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
7. Менегетти А. Женский ум в проекте жизни / Антонио Менегетти. – М.: ННБФ «Онтопсихология», 2010. – 330 с.

Кисловська Юлія Сергіївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Севе-родонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології **Лосієвська Ольга Геннадіївна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Ковальчук А. А.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ АДАПТОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Сучасний суспільно-політичний та соціально-економічний стан української держави вимагає вміння оцінювати не лише оточуючий світ, але й себе в ньому, швидко, просто та досить надійно спрощувати своє соціальне оточення. При оцінюванні певну роль відіграють стереотипи, зокрема гендерні стереотипи. Але в умовах обмеженої інформації про об'єкт сприйняття, стереотип часто виявляється хибним і виконує консервативну роль, формує в особистості помилкове знання людей і деформує процес міжособистісної взаємодії та позначається на адаптованості особистості. Тому особливої ваги набуває розгляд даного феномену в контексті проблеми адаптованості особистості.

Викладення основного матеріалу. Фундаментальні питання гендерних стереотипів докладно висвітлені в численних працях вітчизняних та іноземних науковців (Ш. Берн, Л. Ю. Бондаренко, О. А. Вороніна, І. С. Кльоцина, Н. К. Радіна, Т. О. Рябова, Т. Г. Стефаненко, О. В. Шабурова, В. А. Ядов та ін.). Автори розкривають поняття «гендерні стереотипи» як якості та характеристики, за допомогою яких звичайно описують чоловіків і жінок; як нормативні взірці поведінки, тради-

ційно приписують чоловікам або жінкам; як узагальнені думки, судження, уявлення людей про те, чим відрізняються один від одного чоловіки та жінки; як культурний контекст певного середовища, в якому вони знаходять своє застосування.

Останнім часом зусилля дослідників зосередженні на вивченні продуктивних стратегій та тактик поведінки чоловіків і жінок у подолання традиційних гендерних стереотипів, аналізі закономірностей та механізмів зміни існуючих і розвитку нових гендерних стереотипів.

Нині спостерігається інший прояв гендерних стереотипів у сім'ї. Сучасна молодь вважає, що за сімейний бюджет повинні відповідати обоє. Жінки частіше визначають життєву стратегію сім'ї. Але влада, якою наділена жінка, міфічного характеру, бо саме жінка «розтягує» сімейний бюджет на покриття усіх потреб за допомогою економії, планування витрат до найдрібніших речей. Тому розуміння про владні повноваження у сім'ї має дещо інший відтінок, ніж у владних відношеннях у суспільстві. Жінка за мовчазної згоди чоловіка «панує» у більшості сфер внутрішньосімейного життя – веде господарство, займається дітьми, розпоряджається бюджетом та ін. Як чоловічий, так і в жіночий соціум такий розподіл поки влаштує.

Щодо стереотипу про те, що жінка, кар'єра і сім'я – це несумісні поняття, то переважна більшість людей погоджується з цим. Про те, якщо один робить кар'єру, то інший повинен створювати для цього умови. Все більше чоловіки особливо молодого віку схильні перебрати на себе «жіночу роботу» (догляд за немовлям, роль домогосподарки тощо) і не соромляться цього.

Сучасне життя неможливе без реклами, яка проникає в усі сфери суспільства та активно впливає на його інститути і поведінку людей. Але реклама передає не лише інформацію про товари, послуги, ринки, а й про суспільні, політичні та інші типи стосунків у суспільстві, зокрема й міжособистісні взаємостосунки чоловіків і жінок, в яких останні, як правило, не лише стерео типізовані, а й спрощені, зведені до рівня «ритуальних ідіом». Безпосередні пропозиції щодо товарів і послуг подаються у рекламі в контексті інших образів, які розкривають устрій суспільства, його культурні конструкції і взаємини в ньому (чоловіків і жінок).

Не пройшли гендерні стереотипи й повз розподілу виробничих обов'язків між чоловіками і жінками. Переважно жінки працюють у легкій, харчовій, промисловій, швейній промисловості, освіті, охороні здоров'я та ін. Чоловіки – на будівельно-монтажних роботах, транспорті, видобувній промисловості та ін.

Отже, гендерні стереотипи виконують роль схем, завдяки яким люди помічають та запам'ятовують приклади, що підтверджують стійкі переконання відносно гендеру. Гендерні схеми, перебуваючи у «зведеному

стані», завжди готові до управління процесами обробки інформації завдяки тій завзятій наполегливості, з якою в нашому суспільстві йдеться про гендерні відмінності.

Гендерні стереотипи визначають статусні характеристики чоловіків і жінок, закріплюючи домінуюче становище чоловіків і дискримінаційної практики по відношенню до жінок. Це явища відображається як у взаєминах між подружжям, так і в прояві гендерної нерівності в ЗМІ.

Висновки. Гендерні стереотипи транлюються людині впродовж всього життя і формують гендерні ролі. Останні завжди пов'язані з певною нормативною системою, яку особистість засвоює та відбиває у своїй свідомості та поведінці. Одна частина цих норм впроваджується у свідомість через телебачення, популярну літературу, а інша – через настанови батьків або несхвалення з боку суспільства. Отже, гендерні стереотипи часто діють як соціальні норми.

Консервативність і традиційність поглядів на розподіл соціальних ролей значно звужує рамки самореалізації особистості і може зумовити появу внутрішньоособистісних конфліктів, за відсутності чіткого усвідомлення причин їх виникнення. Тиск гендерних стереотипів викривляє соціальну свідомість особистості, і тому завдає шкоди психічному здоров'ю людини.

Характерними властивостями гендерних стереотипів є: стійкість, укорінення у свідомості, здатність передаватися з покоління в покоління, складність у їх перетворенні. Однак саме суспільство спроможне їх змінити, якщо зміниться свідомість суспільства. Тому слід проводити просвітницьку та корекційну роботу з дорослими, розкривати механізми конструювання гендерної ідентичності у різних часових і соціокультурних контекстах, обґрунтовувати можливості зміни ідентичності у чоловіків і жінок в ситуації соціальних перетворень, запроваджувати гендерний підхід у всіх сферах життєдіяльності соціума.

Література

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – 2-е международное издание. – СПб.: Питер, 2002. – 320 с.
2. Клещина И. С. Самореализация и гендерные стереотипы / И. С. Клещина // Психологические проблемы самореализации личности. – Вып. 2. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 1998. – С. 188–202.
3. Ковальчук А. А. Основні підходи до вивчення феномену адаптивність /А. А. Ковальчук // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Психологічні науки. Вип. 8. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. – 140 с. – С.76-83.
4. Намази Д. Б. О факторах, влияющих на формирование гендерных стереотипов у личности / Д. Б. Намази // Социосфера. – 2012. – Вып. 43.– С. 43-46.

5. Рябова Т. Б. Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных исследований / Т. Б. Рябова // Личность. Культура. Общество. – Т. V. – Вып. 1-2 (15-16). – 2003. – С. 120-139.

Ковальчук Алеся Андріївна – магістр, аспірант кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ).

Костю С. Й., Митрюк В. Ю.

ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

Постановка проблеми. Ми живемо досить в нестійкий час – період розвитку інформаційних технологій, ЗМІ, бурхливої соціальної, політичної та культурної діяльності та інтеграції. Нове суспільство висуває нові вимоги до рівня знань, умінь, навичок людини, а також до самої людини. Ці зміни найбільш актуальні для молоді.

Юнацький вік - це період життєвого і професійного самовизначення особистості. Цей період життя людини характеризується активним становленням особистості, виникненням і розвитком значимих психологічних новотворів, задіяних у всіх проявах когнітивного й емоційного відношення до світу, - в оцінці реальної дійсності й оточуючих людей, у прогнозуванні своєї соціальної активності, у плануванні майбутнього і самореалізації, у формуванні власних уявлень про світ і про себе самого.

Важливим аспектом цього періоду є підготовка до сімейного життя. Підготовка до сімейного життя - це складний цілісний процес, показником результативності якого є готовність молодих людей правильно будувати свої взаємини у подружньому житті. У зв'язку з тенденцією до різкого омолодження шлюбу актуальною стає підготовка до одруження молоді.

Актуальність даної проблеми. Потреба розвитку сучасної сім'ї: омолодження шлюбу, уникнення розлучень, пов'язаних переважно з невмінням чоловіка і жінки будувати свої взаємини, з невірними уявленнями молодих людей про ролі чоловіка і жінки в родині, розвиток альтернативних форм шлюбно-сімейних відносин і інших явищ.

Аналіз наукової літератури і життєва практика свідчать про те, що молодята часто зазнають труднощів, обумовлених їх психологічною невідповідністю: низьким рівнем психологічних знань, не сформованістю якостей сім'янина, невмінням вирішувати міжособистісні проблеми,

нездатністю проявляти емпатію, взаємоповагу, турботу. Варто приділити більше уваги гендерній освіті та питанням підготовки молоді до подружнього життя, зважаючи на значне омолодження шлюбу, починаючи зі школи та продовжуючи її у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Вихідним моментом готовності до подружніх взаємовідносин і створення сім'ї є розуміння дівчатами і хлопцями соціальної значущості своїх дій, відповідальності за свою сім'ю та дітей, добровільного і оптимістичного прийняття неминучих життєвих сімейних проблем та обмеження й узгодження особистісних дій з особою протилежної статі [1,2].

Підготовка до шлюбу і сімейного життя завжди була однією з головних задач юнацького віку. Але ця проблема не стояла так гостро, як зараз.

Важливим аспектом в цьому питанні є гендерні особливості молоді та гендерні стереотипи.

Великий вплив на формування гендерних стереотипів мають суспільні інститути, передусім ЗМІ, реклама в яких є своєрідним соціальним взірцем гендерної поведінки. В них образ чоловіка найчастіше пов'язується із силою, достатком, здатністю до благодійництва, жінки – з інфантильністю, утриманством, безпомічністю, не самодостатністю [5,с.23].

При цьому гендерні стереотипи нерівності між чоловіками та жінками більш притаманні чоловікам, ніж жінкам. Як засвідчує В.Бондаровська, 70% юнаків і лише 21% дівчат вважають, що домашнє господарство – справа жінки [3, с.30].

На даному етапі розвитку суспільства в нашій країні спостерігається значні зміни та трансформації гендерних стереотипів внаслідок емансипації та феміністського руху.

В результаті досліджень вченими були виявлені розбіжності в поглядах юнаків і дівчат з приводу шлюбно-сімейних відносин, встановлено, що ці уявлення відрізняються недостатньою повнотою, невисокою оцінкою ними себе як майбутнього чоловіка і жінки.

Формування у старшокласників психологічної готовності до подружніх взаємовідносин та сімейного життя припускає у них формування відповідального батьківства. Відповідальне батьківство розуміється науковцями, як духовно-етична і соціальна потреба особистості, її орієнтація на свідоме і добровільне ухвалення відповідальності за власну поведінку в сім'ї і за її членів, готовність до забезпечення та виховання дітей, суб'єктивне відчуття себе батьком або матір'ю й усвідомлене формування ціннісних установок батьківства [6].

Вузькість образів характерна для таких аспектів шлюбно-сімейних жіночності, гендерної ідентичності, сімейних ролях і їх розподілі між

чоловіком і дружиною. Особливо ж неповними є уявлення молодих людей про функції сім'ї й організації сімейного життя. Розходження виявляються в розумінні юнаками і дівчатами понять "мужність" і "жіночність", трактуванні змісту деяких сімейних ролей, представленнях про значимості ролей чоловіка і дружини. Розходження між юнаками і дівчатами виявляються також у їхньому оцінюванні своїх можливостей в області сімейного життя. У цілому самооцінка молоді в цій області є невисокою. Велику впевненість у своїх можливостях демонструють юнаки в питаннях, що стосуються забезпечення основних цінностей сім'ї і виконання сімейних ролей, меншу - у питаннях, зв'язаних з оцінкою розвиненості в себе якостей зразкового чоловіка і жінки і якостей, що характеризують мужність - жіночність. Отже, виявлені гендерні особливості шлюбно-сімейних уявлень молодих людей необхідно враховувати в процесі їхньої цілеспрямованої підготовки до сімейного життя. Все це викликає у партнерів потребу налагоджувати сімейні взаємини, зниження мотивації шлюбу.

Л і т е р а т у р а

1. Бендлер Р., ГриндерДж., Сатир В. Семейнаятерапия и НЛП. - М.: Изд-воИнтаобщегуманитар. исслед., 1999.
2. Берн Ш. Гендернаяпсихология. / - СПб.: Прайм-Еврознак, 2001. - С.123-160.
3. Бондаровська В.М. Гендерний паритет у сім'ї: соціально-психологічні засади / Бондаровська В.М. Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5-6 грудня 2002р.). – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002.
4. Карташова Т.Е. Молодежь и брак в современномобществе. Технологии психолого-социальной работы в условиях мегаполиса / Т.Е.Карташова // Материалы международной научно-практической конференции; СпбГИПСТР, 2010 – 398с.
5. Кікінеджи О.М., Кізь О. Б. Формування гендерної культури молоді / О.М.Кікінеджи // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. - № 11. – С. 22 – 28.
6. Яценко Л.В. Педагогічні умови підготовки старшокласників до сімейного життя в процесі гендерного виховання: дис.. канд. пед. наук: 13.00.07 / Л.В.Яценко; Переяслав-Хмельницький педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький,2006 – 312с.

Костю Світлана Йосипівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, Мукачівський державний університет.

Митрюк В.Ю. – студентка четвертого курсу спеціальності «Психологія», Мукачівський державний університет.

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ СТРАТЕГІЙ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Постановка проблеми. Гендерні та вікові аспекти опанувальної з життєвими труднощами поведінки, індивідуально-психологічні властивості та особистісні якості, умовно звані особистісними детермінантами та їх зв'язок з опанувальною поведінкою, вивчені і описані недостатньо, хоча кореляти та детермінанти копінг-поведінки займають першочергову роль при розгляді копіngu особистості.

Поки не існує переконливих доказів, які свідчили б, хто краще – чоловіки чи жінки справляються зі стресом. Індивідуальні відмінності і діапазон можливих стресорів настільки великі, що достатньо грубий поділ за статевою ознакою не завжди правомірний. Статистика засвідчує, що в той час як частота емоційних порушень вища у жінок, передчасна смерть від хвороб, які безпосередньо пов'язують зі стресом (переважно серцево-судинного характеру), більш поширена серед чоловіків. [1; 2; 4; 5]

Викладення основного матеріалу. Гендерні особливості поведінки жінок та чоловіків у складних стресових ситуаціях виявляються в тому, що чоловікам та жінкам властиві різні джерела стресу, а також і види відповідних реакцій на нього. Жінки більш часто стикаються зі стресом у вигляді безпорадності, низького статусу, нестачі різноманітності, а з іншого боку, нестачі часу та енергії на домашні та професійні справи, через що виникає набагато більше внутрішньособистісних конфліктів. Чоловіки, навпаки, більше відчувають стрес в ситуаціях професійних проблем: конфлікти з керівництвом, незрозуміння зі сторони колег, незручний графік роботи, а також в ситуаціях, пов'язаних з питаннями професійної відповідальності та фінансовими труднощами. Проте, в умовах темпорального сьогодення, фінансові труднощі можна вважати універсальною передумовою стресу для всіх, тому що ступінь матеріальної забезпеченості серйозно впливає на різні сторони життя сучасної людини, не залежно від її приналежності до тої чи іншої статі.

Вважається, що жінкам більш властива потреба в підтримці, прояв емоцій та прагнення розділити їх з іншими. Чоловіча модель поведінки включає прагнення бути фізично та інтелектуально активним, емоційно незалежним, не проявляти ознак слабкості (обговорювати свої проблеми

або поганий настрій з іншими людьми). Тенденція співпраці та підтримки проявляється менше серед чоловіків. Тим не менш, сучасний розвиток науки часто вважає наведені вище твердження застарілими стереотипами людини ХХ, а не ХХІ ст. і стверджує, що успішне протистояння стресовим ситуаціям та життєвим труднощам, емоційна стабільність, здатність шляхи і методи самотворення не чутливі до статі [2].

Більшість чоловіків та жінок, які залучені до психологічних, сімейних та інших соціальних ролей, вимоги яких створюють ситуацію стресу, призводять до різних конфліктів. Так як у більшості жінок досі спостерігається більша різноманітність ролей, вони мають більше шансів знаходитись у стресових, важких ситуаціях ніж чоловіки, хоча більш точно було б сказати у більш різноманітних стресових ситуаціях, ніж звертатися до їх кількості. Це краще спостерігається, якщо розглядати проблеми професійно орієнтованої жінки і працюючих жінок взагалі. Професійно орієнтованими є жінки, які віддають багато часу роботі та ідентифікують себе зі своєю діяльністю. Робота для жінок є благом, вона веде до підвищення почуття самореалізації, самоефективності, впевненості в собі. Ті жінки, які не працюють і не можуть задовільнити ряд своїх психологічних потреб у сучасному світі стають все більш незахищеними, фінансова залежність і роль домогосподарки від чоловіка не тільки знижує її вплив у родині, але і знижує самооцінку, соціальну активність у сучасному конкурентному світі.

Дослідниками встановлено, що робота, забираючи багато сил, часу, думок, творчого потенціалу, в поєднанні з більшістю обов'язків по будинку і догляду за дітьми, також створює передумови для серйозного стресу і внутрішніх конфліктів у тих жінок, які працюють. Часто працюючі жінки займаються побутом набагато більше, ніж їх працюючі чоловіки, часто не маючи достатньо часу для відпочинку та повноцінного відновлення сил. Проте, відсутність особистого життя також є серйозною психологічною проблемою. Доведено, що самотність переживається важче жінками, ніж чоловіками, так як жінку, в першу чергу хвилює, «що» вона для інших, а вже потім – «що вона може зробити з цим світом» [1; 2; 3].

Висновки. Отже, чоловікам та жінкам властиві різні джерела стресу та стратегії опанування ними. Негативний вплив стресів на психічне здоров'я у жінок в значному ступені знижується завдяки стосункам емоційної прихильності до близьких людей. Для чоловіків важливішими є самоефективність і включеність у соціальний взаємозв'язок. Важливим ресурсом та стратегією опанування зі стресом є соціальна підтримка. Різноманітна допомога та довірливість у важких стресових ситуаціях пов'язана з шлюбом, сім'єю та іншими близькими людьми.

Література

1. Крюкова Т.Л. Психология совладающего поведения: Монография / Татьяна Леонидовна Крюкова. – Кострома: Студия оперативной полиграфии «Авантитул», 2004. – 344 с.
2. Либин А.В. Дифференциальная психология: на пересечении европейской, российской и американской традиций / Александр Викторович Либин. – М.: Смысл Per Se, 2000. – 532 с.
3. Нартова-Бочавер С.К. «Coping Behavior» в системе понятий психологии личности / Софья Кимовна Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 1997. – Т.18, № 5. – С.20–30.
4. Lazarus R. Coping with Aging / Richard S. Lazarus, Bernice N. Lazarus. – Oxford University Press: 2006. – p. 256
5. Taylor, Sh. E. Health Psychology / Sh.E.Taylor.– McGraw-Hills, Inc., 1995 –p. 552

Корніснко Інокентій Олексійович – к.психол.н, доц., завідувач кафедри психології, Мукачівський державний університет.

Котова Л. В.

ГЕНДЕРНА НЕЙТРАЛЬНІСТЬ ЯК НАПРЯМОК ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Відповідно до сучасного національного законодавства рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства тощо.

Українська юридична наука протягом останнього часу активно проводить гендерні дослідження у різних галузях юриспруденції. Науковий пошук у зазначеній царині здійснюється з урахуванням державної стратегії, спрямованої на євроінтеграцію України. Постійна актуальність та незгасаючий інтерес до вирішення проблем практичної реалізації гендерної рівності, створення дієвого механізму притягнення до відповідаль-

ності за прояви дискримінації у всіх сферах суспільного життя та існуючих правовідносинах, зокрема, трудових, підтверджується великою кількістю наукових розробок вчених-юристів, філософів, соціологів, психологів, економістів.

Питаннями формування гендерної концепції у сфері трудових відносин в Україні займалися багато вчених: Н.Б. Болотіна, І.А. Ветухова, О.Р. Дашковська, І.П. Лавринчук тощо. Однак проблема рівних прав і можливостей чоловіків і жінок у трудових правовідносинах і сьогодні належить до найбільш актуальних - в період доопрацювання та прийняття нового Трудового кодексу України. Гендерна дискримінація при працевлаштуванні та звільненні, порушення права жінок на справедливу і рівну з чоловіками оплату праці за рівноцінну працю, створення сприятливих умов праці з урахуванням репродуктивної функції жінок, а також економічні та соціальні гарантії для успішного поєднання професійних та сімейних обов'язків - ці проблеми залишаються незмінно актуальними як в Україні, так і в усьому світі.

Викладення основного матеріалу. Однак, це погляд на ситуацію тільки з одного боку. Мова йде про те, що питання гендерної рівності у трудових правовідносинах, як правило, вирішуються за рахунок розширення прав жінок, посилення їх захисту та державних гарантій; прийняття правових норм, що створюють особливі умови для жінки, яка поєднує в собі одночасно два статуси: жінки-працівника і жінки-матері. Такий підхід скоріше відповідає поняттю «рівноправність жінок і чоловіків», викладеному у Пекінській декларації, що трактується як «підтягування» жінок до чоловічого статусу [1, с.56]. Поняття ж гендерної рівності передбачає рівність прав і можливостей чоловіків і жінок, рівний розподіл обов'язків, трудового навантаження, доходу, доступу до економічних і інтелектуальних ресурсів і до прийняття рішень [2, с.30].

При цьому варто зауважити, що розглядаючи жінку як жертву дискримінації, створюючи їй спеціальні умови праці, і маючи на меті, образно кажучи, вирівнювання обмежених прав жінок, підняття їх до рівня чоловіків, досягається абсолютно протилежний результат - відбувається перекид у бік посилення диференціації трудових прав жінок. У результаті жінка розцінюється як особливий суб'єкт трудових правовідносин, щодо неї трудове законодавство доповнюється спеціальними нормами, що містять чимало пільг і переваг для жінки-працівника, і заборон і обмежень для роботодавця. Однак при цьому жінка стає все менш привабливим для роботодавця об'єктом найму, а зазначені норми виконуються не повною мірою або носять декларативний характер.

Тому дуже важливо обрати правильні напрями державної політики у сфері соціально-трудова відносин з метою встановлення гендерної рівності

чоловіків і жінок. В якості одного з таких напрямків пропонується політика гендерної нейтральності в трудовому законодавстві.

Наразі гендерна теорія відносно права знаходиться в стадії становлення і розвитку, що призводить до значної термінологічної плутанини, тавтологічного визначення понять, паралельного вживання термінів гендерної та статеворольової теорії. Зокрема, термін «гендерна нейтральність» в публікаціях трактується по-різному, неоднозначно, тому вимагає детального дослідження і чіткого визначення у контексті застосування у сфері трудових правовідносин.

Насамперед, необхідно уточнити, що включає в себе поняття гендеру. Так, на думку А.А. Денисової, гендер позначає «сукупність соціальних і культурних норм, що суспільство наказує виконувати людям залежно від їх біологічної статі. Не біологічна стать, а соціокультурні норми визначають, зрештою, психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності, професії жінок і чоловіків. Бути у суспільстві чоловіком чи жінкою означає не просто мати ті чи інші анатомічні особливості. Це означає виконувати ті чи інші запропоновані нам гендерні ролі» [2, с.6]. О.В. Клімашевська вважає, що гендер - це соціальна модель чоловіка і соціальна модель жінки, за допомогою яких розглядається стан в суспільстві обох статей рівною мірою і не робиться акцент на якомусь одному [3], тобто гендер у цьому випадку розглядається як поняття, що передбачає рівність соціальних моделей чоловіка і жінки. Узагальнюючи, зазначимо, що в межах цієї роботи гендер трактується як організаційна модель соціальних взаємин між чоловіками і жінками в основних інститутах суспільства, зокрема, у сфері трудових правовідносин.

Гендерна нейтральність спочатку позначала відсутність дискримінаційних положень або установок у законодавстві, нормативних актах, наукових проектах тощо, тобто гендерна нейтральність фактично розумілася як відсутність дискримінації за статтю. Наразі існує думка, що використання абстрактних або загальних понять і категорій не завжди гарантує формальну гендерну рівність, і тому гендерна нейтральність виявляється тотожною гендерній нечутливості [2, с.35]. Відповідно, виникло поняття, протилежне цьому - «гендерна чутливість», тобто прийняття до уваги (облік) гендерного вимірювання будь-яких політичних, соціальних і економічних явищ [2, с.36]. На нашу думку, такий підхід до гендерної політики щодо встановлення гендерної рівності у трудових відносинах можливий тільки в якості позитивних дій (спеціальних тимчасових заходів), спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [4, ст.1]. Сьогодні у трудовому законодавстві, про що йшлося вище, жінка є особливим суб'єктом права, зокрема трудового. Правовий статус жінки відрізняється від правового статусу

чоловіка тим, що крім загальних основних прав, він містить ще й додаткові, які надаються жінці спеціальними нормами права [5, с.63]. Таким чином, назріла необхідність у зміні державної гендерної політики у сфері соціально-трудових правовідносин. Вважаємо, що головна відмінність «гендеру» від «статі» і полягає в тому, що це поняття передбачає можливість зміни встановленого порядку соціальних відносин між чоловіками і жінками.

Тому запропонована політика гендерної нейтральності означає не політику невтручання, ігнорування гендерних проблем (гендерна сліпота), а відсутність подвійних стандартів стосовно трудових прав жінок і чоловіків та можливостей їх реалізовувати. Це зовсім не означає, що трудове законодавство має містити тільки єдині норми для всіх працівників - чоловіків і жінок без урахування особливостей і наявності спеціальних норм диференціації праці. Йдеться про диференціацію, заснованої виключно на наявності або відсутності у працівника особливого статусу (батько), функції (репродуктивної, причому, незалежно від статі), періоду фізіологічного стану (вагітність, захворювання) тощо, а не в залежності від статевої приналежності. У цьому випадку доречніше було б ототожнювати гендерну нейтральність з терміном «гендерна справедливість», тобто справедливим ставленням на основі гендеру, яке є еквівалентним з точки зору прав, обов'язків і можливостей чоловіків і жінок. Однак таке справедливе ставлення може бути як рівним, так і диференційованим ставленням, а оскільки під запропонованою гендерною нейтральністю мається на увазі саме рівне ставлення до чоловіків і жінок, як суб'єктам трудового права, то повністю ототожнювати поняття гендерна нейтральність і гендерна справедливість не є можливим.

Слід зазначити, що цей напрямок було запропоновано І.М. Чистяковою в якості одного із заходів щодо вирішення проблем у сфері трудових відносин Республіки Білорусь, зокрема, корегування білоруського трудового законодавства з метою зробити його гендерно нейтральним, приведення його у відповідність до Конвенції МОП № 156 «Про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі з сімейними обов'язками»[6].

Висновки. Таким чином, гендерна нейтральність, як один із напрямів вдосконалення національного трудового законодавства, яку слід розуміти як нейтральне (однакове, рівне) ставлення до чоловіків і жінок - суб'єктам трудових правовідносин, дозволить усунути перекоси в існуючому правовому регулюванні праці, заснованому на захисній ідеології щодо жінок і несприятливому підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці. Застосування зазначеного напрямку створить можливість: по-перше, реального втілення принципів, проголошених Конституцією України: рівності прав жінки і чоловіка (ст.24), гарантії рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності (ст.43); по-друге, впровадження до сфери трудових пра-

ввідносин принципів гендерної рівності: рівність прав і можливостей чоловіків і жінок у сфері зайнятості; рівну оплату за працю рівної цінності; встановлення балансу між роботою та сім'єю для працівників (жінок і чоловіків), що виведе Україну на новий рівень регулювання трудових відносин в гендерному аспекті, відповідний міжнародним трудовим стандартам.

Література

1. Пекинская декларация и Платформа действий и Пекин + 5: политическая декларация и итоговый документ / ООН, Департамент общественной информации. – Нью-Йорк, 2002. – 304 с.
2. Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой // Региональная общественная организация «Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты». - М.: Информация XXI век, 2002. - 256 с.
3. Климашевская О.В., Крутов А.В. Гендерная политика государства: генезис понятия / О.В. Климашевская, А.В. Крутов // журнал «Женщина в российском обществе». - 2010. - №4 // [Электронный ресурс]. - режим доступа: <http://www.womaninrussia.ru/content/gendernaya-politika-gosudarstva-genezis-ponyatiya>
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005р. № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 52. - ст.561.
5. Котова Л.В. Значение признаков пола при характеристике правового статуса работника / Л.В. Котова //Збірник наукових праць. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля. – 2007. - №10. – С.62-67
6. Чистякова И.М., Чуткова И.А. Гендерная экспертиза законодательства, регулирующего трудовые отношения / И.М. Чистякова, И.А. Чуткова // [Электронный ресурс]: Право / Законодательство Республики Беларусь / режим доступа: <http://mediabanner.net/by-pravo/150x150/news-203973.html>

Котова Любов Вячеславівна – к. ю. н., доц., доцент кафедри правознавства, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ В ПРОЯВІ ГОТОВНОСТІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку українського суспільства характеризуються складною політичною, економічною та соціальною ситуацією, що ускладнено наявністю військового конфлікту на сході України. Всі ці умови створили підґрунтя для активізації волонтерського руху серед громадян держави, різного віку та статі. Саме завдяки активності простих громадян, які стали на шлях активної добровільної безкоштовної діяльності вдалось забезпечити нашу армію всім необхідним на початку військового конфлікту, допомогти вивести постраждалих мирних жителів, стабілізувати психологічний стан дітей, вимушено переміщених осіб. Волонтерство не є новим явищем, але на сьогодні це діяльність, яка спрямована, в основному, на допомогу воїнам АТО, пораненим бійцям, вимушено переміщеним особам. Інші соціальні проекти, такі як екологічні акції, допомога тваринам, безпритульним, дітям-сиротам відійшла на другий план. Особливість волонтерської діяльності полягає в тому, що найчисельнішою його рушійною групою є учнівська і студентська молодь. Активізація поведінкової активності студентів на здійснення допомоги іншим повинно стати пріоритетним завданням закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. Проблемі волонтерства присвячено ряд наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а саме: О. Безпалько, З. Бондаренко, Г. Гаскеллі, І. Зверєвої, А. Капської, О. Карпенко, Г. Лактіонової, Т. Лях, С. Маккарлі, О. Решетнікова, Є. Холостова та інших.

Волонтерська діяльність – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб (волонтерів), спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Аналізуючи підходи різних авторів до проблеми структурних компонентів волонтерської діяльності, можна виокремити наступні: 1) когнітивний компонент – це знання, думки щодо специфіки роботи волонтера та засобів здійснення діяльності; 2) емоційно-оцінний – це емоційне ставлення до волонтерської діяльності; 3) поведінковий – тобто реальні дії стосовно виконання діяльності. Незважаючи на різноманітність підходів, практично всі дослідники вказують на наявність в структурі психологічної готовності до волонтерської діяльності необхідного об'єму спеціальних і психолого-педагогічних знань, а також виділяють

комплекс професійно-значущих характеристик особистості (здібності, особистісні якості, характер, та ін.). Враховуючи те, що волонтерство являє собою особливу форму соціальної активності, яка опосередкована просоціальною (альтруїстичною) мотивацією та здійснюється переважно в системі взаємовідносин «людина-людина» в структуру моделі вчені виокремлюють наступні п'ять компонентів: компонент соціальних цінностей, мотиваційний компонент, когнітивний компонент, емотивний компонент, комунікативний компонент. Традиційно допомога іншим, цінності доброти, любові, емпатійні здібності вважаються притаманними в більшому ступені дівчатам, тому для підтвердження цього було здійснено дослідження щодо гендерних особливостей в прояві готовності до волонтерської діяльності.

Проведене анкетування серед студентської молоді I-II курсів навчання у кількості 100 осіб (50 – хлопці, 50 – дівчата) показало, що 100% студентів мають уявлення про волонтерство, у них є розуміння того, хто такий волонтер, чим він займається, при цьому 50% хлопців отримують інформацію про волонтерські акції з телебачення, 33% – від друзів, 27,7% – від викладачів начального закладу. Таким чином ми можемо припустити, що дана проблема є актуальною на сьогоднішній день, вона висвітлюється на телевізійному просторі, залучає суспільство до даної діяльності. Волонтерська діяльність є достатньо популярною серед молоді, вони обговорюють питання допомоги іншим у своєму повсякденному житті, спілкуючись один з одним, що викликає повагу. 57% дівчат стверджують, що інформація до них надійшла з навчального закладу, що може бути пояснено тим, що дівчата більш зосереджені на навчанні, інформація більше засвоюється у навчальному процесі, але інформація про волонтерство надходить і від телебачення (47,6% опитаних дівчат віддали перевагу саме цьому ресурсу). І найменший показник – 9,5% надходження інформації від друзів. Тобто навчальні заклади мають значний вплив на розповсюдження такого соціального явища, тому потрібно це враховувати і далі розвивати, оскільки одним із завдань освіти є виховання гармонійної, соціально-активної особистості.

На запитання «Чи приймали ви самі участь у волонтерських проєктах?» 22% хлопців відповіли позитивно, а 78% юнаків негативно, тоді як у дівчат 52% були волонтерами, а 48% ніколи не приймали участь в даній діяльності. Таким чином ми можемо зробити висновок, що дівчата більше націлені на допомогу тим, хто цього потребує, ніж хлопці і більш активні в поведінковій активності щодо даного питання.

На питання: «Яким видом волонтерської діяльності ви б хотіли займатися?», було отримано такі дані (табл.).

Розподіл видів волонтерської діяльності серед респондентів

Види волонтерської діяльності	Хлопці, % (n=50)	Дівчата, % (n=50)
а) соціальні проекти	21,3	38
б) екологічні проекти	16	19
в) спортивні проекти	35	9,5
г) культурні проекти	11	19
д) фандрейзинг (залучення предметів для допомоги нужденним)	5	14,2
е) ваш варіант (допомога бійця АТО, дітям, тваринам тощо)	22	33,3

На основі опрацьованого матеріалу ми можемо стверджувати, що юнаки знають хто такий волонтер, в чому полягає його робота, але на жаль, в даному виді діяльності дівчата та хлопці активної участі не беруть. Частіше за все вони займаються цим за необхідністю, на прохання педагогів. Назв організації вони не знають, що свідчить про те, що волонтерство не знайшло свого належного прояву серед даного віку. Уявлення про волонтерство фрагментарні, схематичні, але розуміючи, що засоби масової інформації є потужним транслятором певних соціальних норм і цінностей і молодь заявила про це, то потрібно використовувати цей ресурс для пропаганди цього виду діяльності, займаючись яким молодь зможе зробити користь як для тих, хто потребує допомоги, так і для себе, розвиваючи доброту, щирість, вміння турбуватися про інших і допомагати.

Висновки. Говорячи про гендерні аспекти волонтерства ми виявили, що дівчата більш схильні до соціальних проектів, хлопці – до приймання участі в спортивних акціях, що всі вони готові надавати допомогу воїнам АТО, дітям. Але це тільки їхні суб'єктивні роздуми, чи стануть вони реальною поведінкою, щирою готовністю здійснювати безкоштовну допомогу тим, хто її потребує – ще потрібно дослідити більш ретельно, вивчаючи наявність певних психологічних якостей, мотивів поведінки тощо. Але те що навчальні заклади, викладачі, їхній приклад в прояві небайдужості може стати пусковим механізмом в розвитку складових готовності до волонтерства не викликає сумніву. Потрібно розуміти, що включеність особистості до волонтерської діяльності призводить до позитивних змін світогляду, що, в свою чергу, призводить до збільшення соціальної й інтелектуальної активності, емпатійності, духовності, соціальної компетентності та бажання бути корисним.

Література

1. Богучарова О. І. Соціально-психологічні чинники розвитку волонтерства як нової наукової моделі / О. І. Богучарова // Теоретичні і прикладні проблеми психології Збірник наукових праць СНУ ім. В. Даля. – 2015. – №1(36). – С. 29-35.
2. Капська А. Й. Підготовка волонтерів до соціальної роботи: навч.- метод. посібник /А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, Н. М. Комарова. – К.: Держсоцслужба, 2005. – С. 152-160.
3. Лях Т. Л. Історичні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном / Т. Л. Лях – К.: Християнський дитячий фонд, 2006. – 328 с.

Літвінова Ольга Володимирівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

Лунін С. С.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

На сьогоднішній день, проблеми, пов'язані з приналежністю до певної статі, дуже актуальні не тільки серед громадських наук, а й при залученні до кримінальної відповідальності і виконанні покарань у рамках практичної діяльності правоохоронних органів.

Психологи-фахівці виправно-трудової педагогіки стверджують, що тюремне ув'язнення по-різному позначається на психіці чоловіків і жінок. Це пов'язано з тим, що морально-психологічний світ чоловіків, засуджених до позбавлення волі, значно простіше і грубіше, ніж у жінок, які опинилися в такій самій ситуації. Тюремне ув'язнення завдає серйозної шкоди жіночій психіці: знижує емоційний фон, викликає почуття відчаю та безнадії. В результаті цього, жінки швидко втрачають свою індивідуальність. А зберегти її здатні тільки найсильніші з них. Крім цього, фізичний стан організму погіршується услід за психологічним. Жінки починають часто відчувати стан фрустрації, який пов'язан з тим, що вони не можуть задовольнити свої природні потреби, потреби в материнстві і в прояві ніжності і любові. Характеропатія у представниць жіночої статі розвивається швидше, ніж у чоловіків. Вони починають поводити себе грубо і невірноважено, стають більш схильними до істерик і сльозливості.

Відбування тюремного ув'язнення позначається і на чоловіках. Однак їх ідентичність не змінюється і не зникає, а скоріше навпаки, зміцнюється. Їх характер загартовується і стає ще грубіше і мужніше, посилюється прагнення домінування і контролю над іншими. Після виходу з в'язниці, закріпитися і не пропасти в житті зможе тільки той чоловік, який знайшов собі гідне місце в тюремній ієрархії і знає собі ціну. Звичайно, ідентичність такої людини менш соціалізована і не пристосована до умов життя в звичайному світі, але, з часом, її нормальний статус буде відновлено.

Поняття «жіноча ідентичність» включає в себе пасивність, нерішучість, залежну поведінку, відсутність логічного мислення і прагнення до досягнень, а також велику емоційність і соціальну врівноваженість. Всі ці якості формуються в приватній сфері, тобто вдома.

Чоловіча ідентичність - повна протилежність жіночої. У неї входять такі зразки поведінки, як обмеження емоційності, потреба в контролі людей і ситуації, обмеження в прояві сексуальності і прихильності, нав'язливе прагнення до змагань й успіху. І формується вона, навпаки, в публічній сфері.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна сказати, чоловіки і жінки по-різному переживають позбавлення волі, а також їх психофізичні і гендерні особливості визначають і різні наслідки після відбування терміну покарання.

Проблему гендерної рівності особливо чітко видно при аналізі видів кримінально-виконавчих установ, в яких відбувають покарання чоловіки і жінки у виді позбавлення волі. Так, стать засудженого, за Кримінально-виконавчим кодексом України впливає на умови відбування покарання. Аналізуючи норми Кодексу, стає очевидно, що для жінок передбачені кращі умови, ніж для чоловіків. Це свідчить про наявність привілеїв за ознакою статі, яке безпричинно створює гендерну асиметрію. Адже при здійсненні, наприклад, тяжкого злочину чоловіком і жінкою, і при призначенні однакового покарання у вигляді позбавлення волі, відбувати його вони будуть в виправних колоніях різного рівня безпеки.

А. М. Костенко говорила: «Диференціювати засуджених слід не за ознаками їх статевої приналежності, а за ознаками соціальних проявів їх біологічної статі. Якщо має місце хоч один випадок, коли окремо взята жінка може бути більш соціально небезпечним, ніж окремо взятий чоловік, то вже це само собою робить невиправданим створення при відбуванні покарання будь-яких привілеїв жінкам тільки за ознакою їх біологічної приналежності до жіночої статі».

Ще одне положення, яке порушує гендерну рівність, передбачає різні норми житлової площі для засуджених чоловіків і жінок. Зокрема, вказується, що на одного засудженого чоловіка у виправних колоніях

площа не може бути меншою ніж три квадратних метрів, а у виховних колоніях і у виправних колоніях, призначених для тримання жінок, - чотирьох квадратних метрів.

Виправити ці нерівності можна шляхом обрання виду виправної колонії в залежності від суспільної небезпеки засудженого і тяжкості вчиненого злочину.

Підводячи підсумок, можна сказати, що деякі чинні положення існуючого Кодексу України про відбування покарання у вигляді позбавлення волі не відповідають принципу гендерної рівності та гендерної адекватності і тому вимагають змін, оскільки не є доцільними і не сприяють досягненню мети покарання.

Література

1. Альперн Л. Сон и явь женской тюрьмы / Л. Альперн. – М.: Алетейя, 2004, – 478 с.
2. Исправительно-трудовая педагогика. – М.: Юриспруденция, 1978. – 375 с.
3. Котюк И. И. Уголовное, уголовно-процессуальное и уголовно-исполнительное право Украины: гендерная экспертиза / И. Котюк, А. Н. Костенко. – М.: Логос, 2004. – 286 с.

Луїнін Сергій Сергійович – магістр з психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології **Бохонкова Ю. О.**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Макарова Н. М.

ГЕНДЕРНІ ПІДСТАВИ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Постановка проблеми. Сім'я - найдавніший інститут людської взаємодії, унікальне явище. Це мала соціальна група суспільства, найважливіша форма організації особистого побуту, джерело якої в відносинах між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, братами і сестрами та іншими родичами, котрі живуть разом і провідними спільне господарство.

Її унікальність полягає в тому, що, будучи повнофункціональною структурою, в її рамках кілька людей самим тісним способом взаємодіють протягом тривалого часу, що нараховує десятки років, тобто протя-

гом більшої частини людського життя. У такій повнофункціональній системі інтенсивної взаємодії не можуть не виникати суперечки, конфлікти і кризи.

Сімейні конфлікти є однією з найпоширеніших форм конфліктів. За оцінками фахівців, в 80-85% сімей відбуваються конфлікти, а в інших 15-20% виникають сварки з різних приводів. Практично всі сімейні конфлікти є гендерними, тому що в першу чергу сім'я - це особистісні відносини між чоловіком і жінкою.

Викладання основного матеріалу. Гендерний конфлікт - взаємодія або психологічний стан, в основі якого лежить суперечливе сприйняття гендерних цінностей, відносин, ролей, що приводить до зіткнення інтересів і цілей

Сім'я виступає як природний майданчик для навчання вирішенню протиріч, що можна віднести до однієї з важливих функцій сім'ї.

Відносини подружжя в традиційній сім'ї визначають її основні характеристики, спосіб життя, уклад, традиції, емоційно-моральний клімат, форми сімейного дозвілля.

Фундаментом сімейних відносин є компроміс двох автономій: чоловіки і жінки. Відмінності у світогляді, психіці, сприйнятті, фізіології, стилях мислення, в пріоритетах цінностей чоловіків та жінок досить великі. Сама наявність зазначених відмінностей між статями є гіпотетичною основою для протиріч. Що ж стосується сімейного життя, довгострокове тісне спілкування чоловіка і жінки містить в собі перед конфліктну ситуацію. Думка про те, що чоловік і жінка можуть прожити довге спільне життя без протиріч слід віднести до розряду міфів.

Протиріччя можуть наростати в міру пізнання свого партнера. Закоханість передбачає не стільки прагнення до реальної людини з його недоліками, звичками, скільки конструювання в своїй свідомості ідеальної людини, на якого, щоб він був схожий. Розбіжність очікування і реальності призводить до важкого психологічного стану: я помилився, це зовсім інша людина! Насправді він не інший, немає його провини в тому, що його неадекватно сприйняли.

Протиріччя в сім'ї між батьками об'єктивно існують не тільки через індивідуальності кожного з подружжя. Статева диференціація включає фізіологічні, психологічні, світоглядні відмінності і знаходить своє відображення в сімейних відносинах.

Конфліктогенність сімейних відносин пов'язана з формами організації сім'ї. Гендерні конфлікти в основному викликані потребою в перерозподілі традиційних жіночих і чоловічих ролей. Як правило, чоловіки мають установки на традиційний тип сімейних відносин в побуті (дружина виконує більший обсяг домашніх робіт, а якщо чоловік їй і допо-

магає, то тільки виконанням традиційних видів «чоловічої роботи»). Жінки частіше схиляються до егалітарної типу розподілу ролей в сім'ї, при якому сімейні обов'язки діляться порівну між чоловіком і дружиною, або розподіляються залежно від ситуації, що склалася: основну частину домашніх справ бере на себе той член сім'ї, у кого більше вільного часу.

Але якщо цей процес приймає радикальний характер, коли влада в родині неформально переходить жінці, оскільки вона демонструє велику відповідальність за сім'ю в кризовий час. Це викликає протидію чоловіків. Зрозуміло, що протиріч у таких сім'ях не зменшується.

Підводячи підсумок роздумів про проблему конфліктів в сім'ї, необхідно визнати, що велика частина причин знаходиться не в зовнішньому середовищі. Безумовно, матеріальний стан, суспільне благополуччя, правові норми відіграють важливу роль в гармонізації відносин членів сім'ї. Але основна причина конфліктності знаходиться в ступені розвиненості індивідуальної свідомості і культурної зрілості людини.

Література

1. Бендас Т. В. Гендерная психология / Т. В. Бендас. – СПб.: Питер, 2006. – 431 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. - СПб.: Издательский дом Нева, 2001. – 320 с.
3. Голубева О. Б. Значение гендерной роли супругов в семейном конфликте / О. Б. Голубева // Первая научно-практическая Интернет-конференция «Психология и семья», Белорусский государственный педагогический университет им. М. Танка.

Макарова Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Марценюк М. О.

ГЕНДЕР І ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Постановка проблеми. В ХХ столітті з'явилося поняття «гендер», що означає соціокультурну стать, що відрізняється від біологічної. Цей термін введений Дж. Мані (Money, Ehrhardt, 1972) і означає рід в граматиці. Окрім чоловічого (маскулінного) і жіночого (фемінного) гендера

виділяють андрогінний, який поєднує риси чоловічого і жіночого. Саме у цьому напрямі розвиваються сучасні чоловіки і жінки, з метою максимального розкриття своїх задатків і реалізації власних завдань для чого використовують психологічні риси представників обох статей.

Це призводить до конфліктної взаємодії двох типів виховання дітей - хлопчиків і дівчаток: традиційному (статеворольовому) і гендерному.

Викладення основного матеріалу. Традиційний (статеворольовий) підхід в освіті спирається на уявлення - що фізіологічні відмінності чоловічого і жіночого організму обумовлює різноманітність їх соціальних ролей. В той же час, гендерний підхід щодо проблеми виховання полягає в тім, що окрім фізіологічного впливу існує потужний соціальний вплив, який і веде до вибору тих або інших ролей хлопчиками і дівчатками. Саме тому є чоловіки, яким подобається хатня робота та є жінки, що вважають за краще бути пілотами або військовими.

Ті, хто переоцінює роль біологічних відмінностей жінок і чоловіків в їх соціальній поведінці, створюють такі умови для дітей, які б сприяли прийняттю не тієї ролі, яка була б найкраща для конкретної дитини, а ту, яку передбачає для неї оточення. Дитина постійно чує: «Ти - хлопчик!» чи «А ще — дівчинка!» Малюк рано починає розуміти, що деякі дії для хлопчиків — табу (наприклад, заплакати або пожаліти когось), і дівчинка через них може стати «поганою» (наприклад, при гри з хлопчиками в «хлопчачі ігри»).

Згідно з традиційним підходом дівчинка має бути доброю, скромною, слухняною, турботливою, такою, що уміє стежити за своєю зовнішністю, бути старанною і працелюбною. Саме такі вимоги пред'являють до неї батьки і педагоги. Особливо це стосується слухняності. Не випадково, як показують деякі дослідження, більшість тих, хто виховує дівчаток, вважають, що готовність бути слухняною, поступатися, а не наполягати, не йти напролом, терпіти і підпорядковувати свої інтереси інтересам інших в житті не будуть зайвими. Проте реалії сучасного світу очікують від дівчинки, коли вона вийде на ринок праці, ініціативності, активності, здатності приймати самостійні рішення. Ці якості вважаються чоловічими і повсякчасно викорінюються з дівчинки ще до підліткового віку.

Прихильники статеворольового підходу вимагають від майбутньої жінки, щоб, ставши матір'ю і дружиною, вона не мала особистого життя, а була зобов'язана жити для чоловіка і дітей постійно приносячи в жертву свої інтереси, потреби, часом, проявляючи значну турботу і увагу тільки до ближніх, а не до себе. Їй з дитинства нав'язують залежне, підпорядковане положення від чоловіка, украй рідко орієнтуючи на професійну самореалізацію, індивідуальні досягнення і власну думку. Їй

постійно повідомляють і нагадують, що вона неодмінно повинна вийти заміж, народити дітей та турбуватися про них та чоловіка. Подібне навіювання нерідко супроводжується залякуванням: «...будеш нечепурою і ледаркою — ніхто заміж не візьме», «не вмітимеш смачно готувати — чоловік покине...», тощо. У дівчинки формується враження, що вона цікавить іншого не як оригінальна особистість зі своїм особливим поглядом на світ, а як універсальний кухонний комбайн по розв'язанню всіх сімейних проблем [2; 4].

У дівчаток не розвивають здатності постояти за себе, чинити опір насильству, їх виховують фізично і психологічно беззахисними і до того ж відповідальними за моральний вигляд чоловіків, що знаходяться поряд з ними. Від дорослих і зі ЗМІ дівчата дізнаються, що найголовніше для них — бути красивими, привабливими, акуратними, вміти подобатися іншим, справно вести домашнє господарство, вчитися пристосовуватися до бажань ближніх і при цьому не претендувати на відстоювання особистих інтересів, успіхи в професійній сфері, кар'єрний ріст і високу заробітну плату [1; 3].

Виховуючи хлопчиків, суспільство орієнтує їх на зневажливе відношення до жіночої слабкості, повну відмову від «жіночої» роботи, прагнення змагатися, доводити свою силу і перевагу, уміння не проявляти емоції, прагнення досягати високого статусу і великої зарплати. При цьому багато з них є безпорадними в побуті і самообслуговуванні, нечутливими до проблем рідних та близьких. Особистий успіх виявляється єдиним сенсом життя більшості чоловіків, вони впевнено і рішуче йдуть до нього за будь-яку ціну. Одержимі кар'єрою, чоловіки, часто забувають про власних дітей і нерідко жалкують про це вже в старості, коли діти стають дорослими. Сприймаючи свої професійні невдачі як катастрофу у чоловіків може виникати розчарування в житті і озлоблення, почуття невпевненості в собі, що може призводити до алкоголізму і компенсаторного насильства [3].

Можливі наслідки подібного виховання виявляють себе досить рано, вже в дитячому віці, нерідко примушуючи дорослих задумовуватися про серйозні соціальні проблеми. Якщо дитині не дозволять чинити опір цим вимогам і вона прийме їх повністю, її особистісний розвиток буде спотворений, він перетвориться у втілений соціальний стереотип, втративши унікальність, дану їй від народження [1].

Модель розвитку і виховання дітей з урахуванням гендерного підходу передбачає розширення можливостей вибору як для дівчаток/жінок, так і для хлопчиків/чоловіків, а також відхід від такого розуміння мужності і жіночності, яке не дозволяє їм проявляти повною мірою усі свої людські якості. Іншими словами, гендерний підхід співзвучу-

чний цінностям і ідеям гуманізму, толерантності до різноманітності і світової практики ненасильницької педагогіки. Крім того, він цілком адекватний і реаліям сучасної дійсності, тим змінам, які сталися в XX столітті в житті жінок (не лише сім'я, але і професійна діяльність) і які повинні спричинити закономірні зміни в житті чоловіків (не лише кар'єра, але і сім'я).

Відповідно до гендерного підходу, для якого особистість людини є вищою і важливішою за її стать, передбачається, що виховні зусилля дорослих, їх виховні впливи будуть скореговані у напрямі індивідуально орієнтованого розвитку дитини поза жорсткими гендерними приписами і стереотипами, що робить індивіда заручником статі і обмежує його активність рамками статево-специфічних вимог — «треба» і «не можна». Водночас, визнається важливим відмова від введення дітей в оману відносно суті самого феномену статі шляхом повідомлення їх неправдивої інформації.

Гендерні відмінності можуть бути пов'язані з особливостями гігієни хлопчиків і дівчаток, специфікою їх загартовування і занять спортом. У віці 2-3 років дитина починає розуміти, що вона або дівчинка, або хлопчик, і позначає себе відповідним чином. У віці з 4 до 7 років формується гендерна стійкість, дітям стає зрозуміло, що гендер не змінюється: хлопчики стають чоловіками, а дівчатка — жінками, і ця належність до статі не зміниться залежно від ситуації або особистих бажань дитини.

Висновки. На сьогодні в суспільстві існує безліч упереджень відносно статевого виховання. Наприклад, іноді стверджують, що якщо хлопчика виховувати як дівчинку або дівчинку як хлопчика, це може призвести до зміни статевої ідентичності, тобто вплине на уявлення про себе як про хлопчика або дівчинку. Сучасна наука довела, що це не так. Оскільки статева ідентичність формується у дитини до народження, то зміна статевої ідентичності у хлопчиків відбувається тільки у тому випадку, якщо під час вагітності його мати піддавалася дії потужного стресу. Саме тому збільшення кількості людей, прагнучих змінити свою стать, відбувається приблизно через 14-16 років після соціальних катаклізмів або криз. Дослідженнями нейропсихологів доведено існування відмінностей в організації мозкових структур хлопчиків та дівчаток, і вони значні, проте не впливають на почуття відповідальності, ініціативність, бажання мати сім'ю і виховувати своїх дітей [3].

Література

1. Говорун Т. В. Стать і сексуальність. Психологічний аспект/ Говорун Т.В., Кікінеджи М.Р. – Тернопіль, 1996. – 375 с.

2. Малкина-Пых И. Г. Гендерная терапия. Справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. - М.: Эксмо, 2003. - 522 с.
3. Николаева Е. И. Психология семьи: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения / Е. И. Николаева – СПб.: Питер, 2013. – 336 с.: ил.
4. Целуйко В. М. Психология современной семьи / В. М. Целуйко. - М.: ГИЦ «ВЛАДОС», 2004. – 135 с.

Марценюк Марина Олексіївна – к. психол. н., доцент кафедри психології, Мукачівський державний університет.

Медведенко М. Г.

СТИГМАТИЗАЦІЯ ТА ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ГЕНДЕРНОЮ ІДЕНТИЧНІСТЮ НА ПРИКЛАДІ ТРАНСГЕНДЕРНИХ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ

Щодня в усьому світі трансгендери зазнають дискримінації та стигматизації за гендерною ідентичністю. В Україні ситуація з достовірністю та науковою інформацією про трансгендерність складна. Більшість не усвідомлюють значення цього терміну, а це призводить до того, що люди не можуть зрозуміти особливості трансгендерних людей. Для багатьох це є чимось не до кінця прийнятним в суспільстві, неприємним та викликає загрозу. Необізнаність призводить до дискримінації та стигматизації людей з альтернативною гендерною ідентичністю. Не прийняття соціумом змушує трансгендерів підвергатися жорсткому відношенню в школах та власних сім'ях, на роботі та в лікарнях. Мільйони людей в усьому світі продовжують зіштовхуватися з трансфобією, яка призводить до фізичного та вербального насильства, погроз, використання електрошокової терапії, залякування, звалтувань, переслідування та навіть вбивства. У зв'язку з цим дослідження цієї теми є надзвичайно важливим та актуальним.

Особливу увагу цій проблемі приділяють міжнародні організації «ILGA-Europe», ООН, Рада Європ, Equality and Human Rights Commission (Комісія із питань рівності та прав людини) ОБСЄ, GLSEN (Освітня мережа геїв, лесбійок і гетеросексуалів).

В 2014 році вийшло дослідження «Вивчення поведінки трансгендерів та їх потреб у профілактичних послугах щодо ВІЛ», у якому зазначено про уразливість даної групи до сексуального насильства, проблему

стигми і дискримінації. Найбільш ретельно вивченою трансгендерна тематика зустрічається у дослідженнях ЛГБТ організацій, зокрема, ГО «Інсайт» [3, с. 96].

Вагомий вклад у дослідженні цієї теми внесли: А. Кінсі, Д. Бентам, Ш. Фур'є, І. С. Кон, Д. Батлер, С. Бем, Ю. Левада, Г. Герек, Г. Бенджамін, Р. Севін.

Трансгендери – це індивіди, які неухильно прагнуть змінити свою стать на протилежну. Їх існування йде ще з давніх часів, але вони сприймалися як божевільні та були за межею як соціальної, так і медичної свідомості. І лише у 1966 році американцю Г. Бенджаміну вдалося переконати медичну громадськість, що в них немає психічного захворювання. Дослідник зумів довести, що мова йде про специфічну форму психосексуального розладу, при якому тіло людини є достатньо здоровим та являє собою ознаки однієї статі, а психіка (здорова з точки зору психіатрії) належить людині іншої статі, що виражено в його поведінці та стилі життя, звичках та іншому [4].

Трансгендери входять до так званої групи ЛГБТ (лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери). Але навіть серед них вони залишаються маргінальною групою. В Україні дуже мала кількість соціологічних досліджень на тему гендерної ідентичності. Більшість з них спрямовані на дослідження сексуальної орієнтації та соціального самопочуття геїв, лесбійок та бісексуалів.

У більшості країн ЛГБТ - спільноти стверджують, що існує брак об'єктивної інформації про сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність в шкільних програмах, яка могла б вплинути на відносини між гетеросексуальними та гомосексуальними однолітками [5, с. 9].

Мала кількість і організацій, що захищають права ЛГБТ – спільнот та звертають увагу на права людей з альтернативною гендерною ідентичністю. Важко знайти книжки в бібліотеці чи журнали, які можуть надати необхідну інформацію у процесі переходу – «трансзишен». Єдиним варіантом є Інтернет.

В Україні змінити стать дуже складно. Головною проблемою є те, щоб отримати нові документи необхідно прийти стерилізацію. Наявність власних дітей та репродуктивних органів є підставою для відмови дозволу на зміну паспортних документів.

Процедура «зміни/корекції статі» принижує гідність трансгендерних людей, проте без її проходження в Україні неможливо змінити документи, що для трансгендерів означає щодня боротися із дискримінацією у майже всіх сферах суспільного життя [3, с. 95].

Через складність та високу вартість трансгендери не можуть собі дозволити такі операції. Вони можуть використовувати гормонотерапію,

яка впливає на зміни у зовнішності. Але це також призводить до ряду проблем пов'язаних з документами, юридичними та фінансовими операціями, зверненням до лікарів чи поліції, працевлаштуванням, вступу до навчальних закладів. У більшості європейських країн навіть ті трансгендери, які наважуються відвідувати медичні заклади, стикаються не лише з дискримінацією, а й відсутністю професіональних навичок з боку медичних працівників у поводженні з такими пацієнтами.

На жаль, українські ЛГБТ зазнають дискримінації не лише на законодавчому рівні, а й у повсякденному житті [2, с. 4]. Трансгендери, як виявилось, ще більш уразливі в цій категорії [1]. Серед сексуальних меншин частіше за все саме трансгендерні люди стають жертвами злочинів на ґрунті ненависті. В Україні такі випадки списують на «хуліганство». Такі злочини замовчуються, а офіційної статистики вбивств на ґрунті трансфобії взагалі не ведеться. Все це призводить до того, що людина має жити подвійним життям. Приховувати свої справжні думки та почуття.

Такі люди вимушені жити в тяжкому емоційному кліматі, бо близькі та рідні не сприймають їх альтернативну ідентичність. Проблеми виникають і навчальних закладах. Цькування та образи можуть йти не тільки з боку однокласників, а й вчителів. Нерідко все закінчується виключенням зі школи через відвідування «не тої» вбиральні. Часто підлітки не можуть впоратися з такими проблемами. Ізоляція спричиняє депресивну поведінку.

У сучасному світі все більше країн визнають права людей з альтернативною гендерною ідентичністю та намагаються забезпечити їм якісні умови життя. В Україні не має повного забезпечення базових прав трансгендерів. Вони і далі продовжують зіштовхуватися з дискримінацією майже у всіх сферах життя. Українське законодавство має бути спрямованим на врегулювання суспільного життя трансгендерних людей, на подолання дискримінації та стигматизації в українському суспільстві.

Таким чином, кожна людина заслуговує право на власну самоідентифікацію, вільний розвиток особистості та вираження гендерної ідентичності, право на гідність та можливість жити у гармонії із собою.

Література

1. Видавництво Ради Європи [Електронний ресурс]: Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в Європі. Електронні дані (169). - Режим доступу: URL: https://www.coe.int/t/commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_Russian.pdf. - Назва з екрану.
2. Звіт за результатами дослідження: «Опитування громадської думки для визначення суспільного сприйняття ЛГБТ та шляхів його поліпшення» / [Ю. Привалов, О. Трофименко, О. Рокицька та ін.]. – К., 2013. – 52 с.

3. Марценюк Т. О. Дискримінація за гендерною ідентичністю в Україні на прикладі транс гендерних людей / Т. О. Марценюк, В. С. Колесник // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2014. – №2 (22). – С. 95 – 105.
4. Навчальний матеріал онлайн [Електронний ресурс]: Технології соціальної роботи з сексуальними меншинами. - Режим доступу: URL: http://pidruchniki.com/73076/sotsiologiya/tehnologiyi_sotsialnoyi_roboti_seksualni_mim_menshinami. - Назва з екрана.
5. FRA Professionally speaking: challenges to achieving equality for LGBT people [Electronic resource]: Equality2016. - Electronic data (100 file). – Mode of access: URL: - fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-lgbt-public-officials_en.pdf. - Title from the screen.

Медведенко Маргарита Георгіївна –магістрантка спеціальності «Соціологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: д. соц. н., проф., професор кафедри психології та соціології **Нагорний Б. Г.**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Меріуц Т. Ю., Пелешенко О. В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ ТА СТЕРЕОТИПІВ

Постановка проблеми. Наукою підтверджено той факт, що чоловіки і жінки дуже різні. Наявність специфічних ролей, які чоловіки і жінки грають у суспільстві, є головною причиною появи гендерних стереотипів. Особливий вплив на статево-рольові відносини надають певні моделі поведінки, стійкі образи-символи, які є складовими соціальної структури будь-якого суспільства. Проблема гендерних відносин та формування їх стереотипів у процесі виховання взагалі стала актуальною в суспільстві з кінця ХХ століття.

Викладення основного матеріалу. Гендерна роль — один з видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки (або норм) для чоловіків і жінок. Гендерну роль розуміють як виконання певних соціальних розпоряджень — тобто поводження у мові, манерах, одязі, жестах відповідної статі [2, с. 34-35].

Гендерні стереотипи є невід’ємними атрибутами повсякденного мислення, самоусвідомлення та взаємодії індивідів в соціальному просторі. Варто зазначити, що вони є важливою складовою і базою соціалізації, адже за умов відсутності вищезгаданих усталених уявлень людині довелося б пізнавати всі речі заново, що, в принципі, неможливо за умов сьогоденного суспільного устрою – інформаційного суспільства [1, с. 20-22].

Гендерні стереотипи виконують роль схем, завдяки яким особистість отримує інформацію, помічає і запам’ятовує приклади, підтвердження, стійкі переконання щодо гендерів. Важливу роль у поясненні походження гендерного стереотипу відіграла концепція «природної» взаємодоповненості ролей Т. Парсонса і Р. Бейлса, які розглядали диференціацію чоловічих та жіночих ролей у структурно-функціональному плані. Автори концепції поділили ролі чоловіка та дружини в сучасній сім’ї на дві сфери – інструментальну та експресивну. Інструментальна роль складається з підтримки зв’язку між сім’єю і зовнішнім світом – це професійна діяльність, що приносить матеріальний дохід і соціальний статус; експресивна роль передбачає в першу чергу піклування за дітьми і регулювання взаємовідносин у родині [2, с. 65-67]. Т. Парсонс і Р. Бейлс вважають, що здатність жінки до народження дитини та доглядання за дітьми зумовлює однозначно її роль, а чоловік, який не може виконувати ці біологічні функції, стає виконавцем інструментальної ролі. Отже, згідно з їхньою точкою зору, гендерні стереотипи формуються на основі біологічного поділу ролей між чоловіком та дружиною, які сприймаються як фундаментальні відмінності та зумовлюють їхню діяльність [2, с. 70-71].

Досліджуючи гендерні стереотипи, науковці виділяють кілька груп гендерних стереотипів, серед них найбільш поширеною та загальноприйнятною вважається класифікація І. С. Клециніної, яка поділяє їх на три основні групи [3, с. 47-48].

Перша група – стереотипи маскуліності або фемінності. До цієї групи гендерних стереотипів можна віднести стереотипи, що характеризують чоловіків і жінок використовуючи соціально-психологічні властивості у яких відображається ставлення до мужності і жіночності. Наприклад, жінкам зазвичай приписують такі риси, як пасивність, дратівливість, залежність, емоційність, та інше, а чоловікам протилежні риси, такі як активність, незалежність, компетентність, агресивність тощо.

У другій групі гендерних стереотипів проявляються особливості пов’язані з формуванням певних соціальних ролей в сімейній сфері, а також професійній та інших сферах. До сімейної сфери зазвичай відносять жінок, приписуючи їм ролі «дружини – берегині сімейного вогни-

ща», матері, господині, а для чоловіків – професійні ролі (годувальник сім'ї, який своєю професійністю та силою забезпечує сім'ю). Як зазначає І. Клеціна, «чоловіків прийнято оцінювати із професійних успіхів, а жінок – наявністю сім'ї та дітей».

Третя група гендерних стереотипів зображує різницю між професійною зайнятістю чоловіків та жінок. За існуючими стереотипами для чоловіків приписують професії пов'язані з управлінням, технікою, будівництвом та іншими значущими галузями, а жінкам приписують заняття та професії пов'язані з творчістю, наданням певних послуг, легка, не значима робота. Тому поширена думка про існування «чоловічих» і «жіночих» професій [3, с. 50-52].

Отже, гендерний стереотип – це стандартизоване уявлення про моделі поведінки та риси характеру відповідно до понять «чоловіче» та «жіноче». За усталеними уявленнями, чоловік повинен бути сильним, мужнім, холоднокровним, результативним, а жінка – лагідною, покірною, турботливою, емоційною та балакучою. Стереотипи в даний час є невід'ємним елементом повсякденного життя кожного індивіда нашого суспільства [1, С. 24-25].

Висновки. Гендерна соціалізація, розвиток гендерних ролей та стереотипів особистості залежать від психологічних закономірностей та процесів. Оцінка ролі гендерного стереотипу має подвійний характер. З одного боку, гендерні стереотипи призводять до викривлення та спрощення соціального середовища, заважають його адекватній оцінці, обмежують поведінку особи низкою гендерних ролей та очікувань. З іншого боку, варто зважати на конструктивні вияви гендерного стереотипу, які полягають у впорядкуванні та систематизації інформації про нову реальність та суб'єктів цієї реальності у суспільстві, що трансформуються [2, с. 110-111]. Таким чином, дослідження особливостей формування гендерних ролей та стереотипів дає змогу уникнути проблем і суперечностей розвитку гармонійності стосунків особистості із соціальним світом.

Література

1. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие / Т. В. Бендас. – СПб.: Питер, 2005. – 431 с.
2. Говорун Т. В. Гендерна психологія: Навчальний посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308с.
3. Кон И. С. Психология половых различий // Вопросы психологии. – 1981. - №2. – С.47-57.

Меріуц Тетяна Юріївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Пелешенко Олена Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Мітічкіна О. О.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З АГРЕСИВНІСТЮ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ

Постановка проблеми. Агресія та агресивність – невід’ємна частина життя людини. Не зважаючи на те, що людство досліджує агресію з самого початку свого існування, однозначного відношення до її проявів не має до цієї пори. З одного боку, агресія – частина життєвих сил, а з іншого – джерело руйнування. Психолог в своїй роботі постійно стикається з необхідністю роботи з агресією клієнта, що звернувся по допомогу. Знання та урахування гендерних відмінностей прояву агресії можуть полегшити цю роботу, зробити результат більш корисним для клієнта.

Викладення основного матеріалу. У сучасній психології поняття «агресивність людини» має кілька значень. Розрізняють агресію як наслідок фрустрації; інструментальну агресію – спосіб досягнення значимої мети; ситуативну агресію – захист наприклад; агресивність як властивість особистості, схильність людини здійснювати акти фізичної чи вербальної агресії, спрямованої проти інших людей. Агресивність розуміється як риса характеру, як одна з найважливіших характеристик дій і вчинків, які визначають і встановлюють взаємовідносини між людьми; а також як дія індивідуума, особистості.

Нові можливості для дослідження і корекції агресивності відкриває гендерний підхід, що передбачає такий спосіб пізнання дійсності, в якому відсутня «безстатевий погляд» на психічні явища, і в той же час немає поляризації і ієрархії «чоловічого» і «жіночого». Методологічні основи гендерного аналізу в психології розробляються різними науковцями. Зарубіжні роботи представлені авторами: Ш. Берн, К. Бьєрквіст, К. Дьюкс, А. Ігли, К. Лагерспетц, Д. Фаррінгтон, К. Уест. Вітчизняні – О.А. Вороніна, Т.А. Гурко, І.С. Клецина, Л.П. Репіна, Н.А. Челишева і ін.

Серед українських науковців проблема агресії висвітлена в працях Б.С. Братуся, С.М. Єніколопова, Л.Ю. Іванової, А.А. Налчаджяна, Н.О. Ратінової, Т.Г. Рум'янцевої, І.О. Фурманова, О.В. Хреннікова. А саме гендерною проблематикою в поєднанні з дослідженням агресії займаються: Л. Гусякова, І. Даниленко, О. Плахотнік, М. Сухомлин та ін.

Узагальнення наукової літератури з питання гендерних досліджень показало, що основний перелік психологічних відмінностей між чоловіком та жінкою невеликий: здатність до орієнтування в просторі, математичні здібності, мовні навички та агресивність.

Результати численних досліджень встановили велику агресивність хлопчиків і чоловіків в порівнянні з дівчатками і жінками як одну з найбільш стійких гендерних відмінностей. Однак, як правило, тут мається на увазі такий яскравий вид агресії, як відкрита фізична агресія, причому гендерні відмінності в цьому плані не зменшуються, а збільшуються з віком випробуваних.

Якщо ж виділити інші форми і види агресії: приховану – вербальну і невербальну, то картина стає іншою. Оскільки пряме прояв агресії може загрожувати збереженню добрих взаємовідносин з оточуючими, що традиційно вважається більш важливим для жінок, вони вдаються до прихованої вербальної агресії у вигляді наклепу, лихослів'я, розкриття чужих секретів, остракізму, прагнення викликати в іншій людині почуття провини.

Технічні аспекти роботи з агресією опираються на різні наукові школи. Найбільш успішною є школа сучасного психоаналізу Х. Спотніц. Ці техніки успішно використовуються як в роботі з пацієнтами з серйозними особистісними розладами, так і в роботі з людьми, що успішно функціонують, але зазнають різні труднощі в спілкуванні на професійному або сімейному рівні, тобто з тими, кого психологи називають невротиками.

В рамках школи сучасного психоаналізу, а також в інших напрямках такі прояви агресії розглядаються як прояви емоційної незрілості. Тому класична техніка психологічної роботи, як інтерпретації, – розглядається як така, що може глибоко ранити незріле Его людини та призвести до більшого прояву агресії чи аутоагресії. Що підчас робить подальшу психологічну роботу з таким клієнтом неможливою.

Замість інтерпретації, фахівці в рамках цієї школи використовують інтервенції, які демонструють повне прийняття, впроваджують техніки приєднання, задають об'єктно-орієнтовані питання, консультуються з пацієнтами та повертає агресію на себе.

Техніка приєднання містить у собі застосування емпатичного слухання, випитування подробиць, як би психолог був умовно «на стороні клієнта проти всього світу». Така безумовна підтримка без оцінювання надає можливість встановити діалог. Бесіда дає змогу зрозуміти актуальну потребу клієнта, яка саме фрустрована (причина агресії) та у роботі допомогти клієнтові знайти засоби її задоволення іншим безконфліктним способом.

Друга техніка це – консультація з клієнтом про те, як краще вчинити консультанту. Якби радячись з клієнтом, як краще для нього зробити, психолог може запитати: «Якої відповіді Ви чекаєте від мене? Чим я можу Вам саме допомогти?» та ін. Розподіл відповідальності за результат психологічної допомоги може стимулювати клієнта на серйозне відношення до своєї частини роботи щодо змін. Х. Спотніц вважає, що така форма втручання більш безпечна для пацієнта, ніж ті інтервенції, які психолог хоче зробити, але не знає, до якого ефекту вони призведуть.

Техніка повертання агресії на терапевта має найбільший успіх у роботі з агресією. Завдання такої інтервенції – викликати агресію на терапевта. Це краще робити у символічній формі, використовуючи порівняння (наприклад з природними явищами), обговорення актуальних почуттів клієнта, аналіз перенесення. Питання задаються не атакуючи учасників, а допомагаючи говорити. Відреагування агресії у безпечному просторі психологічного контакту призводить до полегшення емоційного стану клієнта, робить можливим обговорення та осмислення клієнтом своїх афектів та навчання прийомам їх саморегуляції.

Техніка об'єкт-орієнтованих питань полягає в тому, що психолог запитує клієнта не про інших людей (які начебто причинили шкоди клієнтові), а про його внутрішній стан, його почутті при цьому, про його думки під час події та ін. Потрібно допомогти клієнтові бути собою, не намагаючись його змінити. Якби він мав право бути собою поруч з психологом, таким, який він є.

Висновки. Такі основні техніки у роботі з агресією під час психологічного консультування можна визначити на даній час. Агресія у чоловіків та жінок може проявлятися на різних етапах бесіди. У психологічному консультуванні частіше за все ми маємо справу з такими проявами агресії, як наслідки різних фрустраційних ситуацій. Відреагування агресії клієнтом під час консультації може бути у формі: розповіді про подію, аналіза своїх почуттів, всебічного погляду на ситуацію тощо. Гендерний аспект у цій роботі може проявитися в тому, як саме клієнт поступав у ситуації. Чоловіки більш схильні до прямої агресії (при сильній фрустрації вона перетворюється на пасивну), жінки віддають перевагу непрямим засобам відреагування – плітки, сарказм тощо (при сильній

фрустрації може виникнути аутоагресія та психосоматичні розлади). Робота психолога-консультанта може бути направлена як на урахування цих природних схильностей, так і на навчання таким засобам вираження агресивності, якими той, хто звернувся, ще не володіє.

Література

1. Гендерні проблеми очима студентства: Аналітична доповідь / Л. Гусякова, І. Даниленко, О. Плахотнік, М. Сухомлин. – Харків: Райдер, 2009. – 64 стор.
2. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
3. Клецина И.С. Гендерная социализация / И.С. Клецина. – СПб.: Питер, 2006. – 334 с.
4. Спотниц Х. Современный психоанализ шизофренического пациента. Теория техники / Х.Спотниц. – М.: ВЕИП, 2004. – 296 с.

Мігічкіна Ольга Олександрівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Мордус К. В., Лосієвська О. Г.

«КРИЗА МАСКУЛІННОСТІ» В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Постановка проблеми. Зміна гендерної структури сучасного суспільства, звичного порядку носить об'єктивний характер. Ініціатором цих глобальних змін виступають жінки, так як їх соціальні ролі змінюються швидше і радикальніше, ніж чоловічі.

Викладення основного матеріалу. У. Бек, розглядаючи процес "вивільнення", перш за все, жінок з традиційної ролі, розкриває п'ять основних умов цього процесу (демографічне вивільнення, декваліфікація домашньої праці, попередження вагітності, розлучення, участь в освіті та професійній діяльності), показує ступінь емансипації жінок від завдань їх сучасної, станової жіночої долі [1, с. 166-168]. Ситуація у чоловіків зовсім інша, бо їх самостійне економічне забезпечення і давня рольова ідентичність збігаються. Батьківство ніколи не було перешкодою для професійної освіти, кар'єри. Істотні імпульси для вивільнення з чоловічої ролі йдуть ззовні, через зміну жіночої ролі. Чоловіки перестають бути

єдиними годувальниками, але при цьому стає ненадійною сімейна гармонія. Чоловік починає здогадуватися про свою несамостійність в повсякденному житті і про свою емоційну залежність. В цьому і закладені важливі імпульси розхитування ідентифікації із завданням чоловічої ролі і випробування нових форм життя.

Криза «маскулінності» пов'язана зі зміною соціальних умов, тобто її передумови слід шукати не стільки в індивідуальній психології, скільки в соціально-економічних процесах сучасного суспільства. Тобто, спочатку змінюється соціальний стан і характер діяльності чоловіків і жінок, потім їх базові установки і цінності і тільки після цього більш тонкі психологічні властивості, які, в свою чергу, впливають на соціальну структуру. Іншими словами, починати треба не з психології та культурології, а з гендерної стратифікації [2, с. 112-113].

У сфері професійних відносин відбувається поступове і прискорене руйнування традиційної системи гендерного розподілу праці, ослаблення діхотомізації і поляризації чоловічих і жіночих соціально-професійних функцій, ролей, занять і сфер діяльності. У цьому ж напрямку, але з набагато більшим хронологічним відставанням і кількістю варіацій, еволюціонують сімейно-шлюбні відносини.

У сучасному шлюбі більше рівності, взаємоповаги. У дитячо-батьківських відносинах, батьківська влада все частіше замінюється поняттям батьківського авторитету, а «справедливий» розподіл домашніх обов'язків стає одним з найважливіших ознак сімейного благополуччя.

Зміна в структурі гендерних ролей переломлюється в соціокультурних стереотипах маскулінності. На даний момент багато соціально-значущих рис особистості вважаються гендерно-нейтральними або допускають суттєві соціально-групові варіації. Дані соціокультурні зміни поширюються на соціальні уявлення про специфіку чоловічого тіла, критерії чоловічої краси і межі чоловічої емоційної чуттєвості. Ускладнюються взаємини між чоловіками.

Головним суб'єктом і носієм соціальних змін, які ламають звичний гендерний порядок, є не чоловіки, а жінки, соціальний стан, діяльність і психіка яких змінюються зараз значно швидше і радикальніше, ніж чоловіча. Справа тут, мабуть, не стільки в ефективності адаптації жінок (по теорії Геодакяна), скільки в загальній логіці соціально-класових відносин [3, с. 246-248].

Висновки. Отже, причини «кризи маскулінності» і можливі шляхи її подолання трактують по-різному. З одного боку можна сказати, що чоловіки як гендерний клас чи соціальна група відстають від вимог часу. З іншого боку, навпаки, в соціальних процесах, які розхитують чоловічу

гегемонію, бачать загрозу віковичним "природним" засадам людської цивілізації і закликають чоловіків як традиційних захисників стабільності і порядку покласти край цій деградації.

Л і т е р а т у р а

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. — 383 с.
2. Бороденко М. В. Феномен гетерогенности пола / М. В. Бороденко. — М.: Мир психологии, 2001. – 192 с.
3. Гаврилюк В. В. Маскулинность в социализации городских подростков / В. В. Гаврилюк. – М.: Академия, 2004. – 384 с.

Мордус Карина Валентинівна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Морозова О. В., Лосієвська О. Г.

БРЕХНЯ ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЮВАННЯ У СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ В ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. Останнє десятиріччя характеризується масштабними змінами в політичному, економічному, соціальному та культурному устрої життя країни. Наростання психоемоційних переважань у дорослих членів сім'ї, пов'язаних із труднощами адаптації до нових умов, негативно позначається і на сімейному благополуччі. Подружжя прагне викликати почуття щодо себе та, відповідно, перекласти відповідальність за негаразди у стосунках на іншу людину, при цьому у подружніх стосунках використовується маніпулятивні прийоми тиску.

Виклад основного матеріалу. Маніпуляція як вид психологічного впливу - приховане від адресата спонукання його до переживання певних станів, зміна ставлення до чого-небудь, прийняття рішень і виконання дій, необхідних для досягнення цілей ініціатора. При цьому для маніпулятора важливо, щоб адресат вважав ці думки, почуття, рішення і

дії своїми власними, а не нав'язаними ззовні і визнавав себе відповідальним за них.

Е. Берн маніпулятивні впливи у сім'ї називає “іграми”, розуміючи їх як низку наступаючих одна за одною прихованих додаткових трансакцій з чітко визначеним і передбаченим результатом. Вона є набором деколи одноманітних повторюваних трансакцій, які зовні виглядають цілком правдоподібно, але володіють прихованою мотивацією; інакше кажучи, це серія ходів, що містять пастку, якусь каверзу.

Маніпуляція - це завжди знання про реакцію, а це значить, що реакція вже існує незалежно від того, чи знає, а точніше, чи усвідомлює її об'єкт впливу [3; 4].

Існує безліч способів і видів маніпуляцій, проте виходячи з того, на яких наших відчуттях грає маніпулятор, їх можна розділити на кілька основних типів. Так, Ірина та Олександр Медведєви, розрізняють такі типи сімейних маніпуляторів [3]:

“Айсберг” – карає партнера, який не виконує його бажання, крижаним відчуженням. “Айсберг” експлуатує потребу партнера в любові та спілкуванні. Здаючись і поступаючись “айсбергу” своїми інтересами, його половина відчуває пригнічувану незадоволеність, яка, нагромаджуючись, рано чи пізно приводить до кризи у відносинах.

“Самовбивця” – дає зрозуміти, що, якщо його бажання не буде виконано, він може захворіти, впасти в депресію, перестати ходити на роботу або робити щось у домі, припинити їсти, спати або приймати ліки, почне випивати або приймати наркотики, отруїться або вистрибне з вікна. Він розігрує цілі драми, вимагаючи від партнера співчуття та захисту, грає на почутті відповідальності іншої людини або її жалості. Як правило, партнер відчуває при цьому свою неспроможність: “Я погана дружина”; “Я не чоловік, мало грошей додому приношу” тощо.

“Страждальник” – коли він чимось незадоволений, викликає у партнера найсильніше почуття вини, приймаючи вид сумної приреченості, мовчазного мученика, що намагається стоїчно виносити удари долі. Така особистість часто виявляється іпохондриком, стурбованим своїм самопочуттям і настроєм. Як правило, інший член подружжя часто навіть не знає причини, з якої “тихий страждальник” ховається в собі. А причину своїх терзань цей домашній мучитель пояснити відмовляється, даючи проте зрозуміти, що вина за його стан полягає в поведінці партнера.

“Знедолений” – експлуатує душевну щедрість партнера, його прагнення допомогти та піклуватися. Детально розповідає про свою тяжку долю, чекаючи, що інша людина розв'яже за нього всі проблеми. Звинувачує улюблену людину в своїх невдачах, дорікає в нерозумінні та

відсутності співчуття. Партнер у такому подружжі відчуває, що його загнули в пастку: він або під впливом відчуття відповідальності задовольняє вимоги шантажиста в збиток своїм власним інтересам, або переживає гнітюче почуття вини.

“Диктатор” – шантажує партнера проявами гніву й агресії. Для “диктатора” головне у відносинах - влада над партнером. В основу кута завжди ставляться інтереси “диктатора”, він добивається виконання своїх вимог всіма можливими способами. “Диктатори” – чоловіки можуть вдаватися до рукоприкладства, після чого просять вибачення та присягаються, що подібне більше не повториться.

Партнери від такого спілкування звичайно відчувають найсильніший стрес, особливо, якщо емоційно або матеріально залежать від “диктатора”. З одного боку, один з подружжя відчуває наростаючу ворожість до “диктатора”, а з іншого – страждає від відчуття власної неповноцінності та безпорадності.

Широке поширення отримало життєве розуміння маніпуляцій, де стверджується, що: «Маніпуляція - це брехня, примус людини до прийняття не вигідного для нього рішення. Маніпулятор живе у брехні, стає рабом згубної звички прикидатися і напружено приховувати свої справжні наміри за фальшивими масками».

Пол Екман у своїй книзі «Психологія брехні» визначає брехню як дію, якою одна людина вводить в оману іншу, роблячи це навмисне, без попереднього повідомлення про свої цілі і без чітко вираженого з боку жертви прохання не розкривати правди.

У своїх книгах Пол Екман виділяє два основних види брехні:

- умовчання (приховування правди);
- спотворення (повідомлення неправдивої інформації).

Так само виділяють різновиди брехні, такі як: повідомлення правди у вигляді обману і особлива брехня [4].

Більшість людей не приймають цей вид брехні за, безпосередньо, брехню. Людина не видає спотвореної інформації, але й не каже реальної. Досить часто, освітлюється тільки частина інформації, а не потрібна залишається за кадром. Такий метод умовчання прийнято називати «частковим освітленням або виборчої подачею матеріалу».

Висновки: Спотворення реальної інформації це те, що ми і звикли називати брехнею. Коли нам, замість реальної інформації підносять обман, видаючи його за правду, тим самим, вводячи нас в оману. З такою брехнею ми зустрічаємося кожен день, і саме ця брехня є найнебезпечнішою і самої невиправданою. Брехня як засіб маніпуляція існувала і буде існувати, від неї не можливо позбавитись. Однак її можливо зроби-

ти позитивною, без негативних наслідків до інших особистостей і гармонічного існування зі світом.

Література

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 308 с.
2. Літвінова О. В. Гендерна психологія: навч. посіб. Для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
3. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений / Н. Н. Обозов. — Киев: Лебедь, 1990. – 191 с.
4. Экман П. Психология лжи. Обмани меня, если сможешь / П. Экман. [Пер. с англ. Н. Исуповой, Н. Мальгиной, Н. Миронова, О. Тереховой] – СПб.: Питер, 2015. – 346 с.

Морозова Олена Володимирівна – магістр з психології, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля (м. Северодонецьк).

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Москович І. М., Лосієвська О. Г.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Економічна, політична та соціальна ситуація, яка склалася в нашій країні в останні роки, сприяє підвищенню рівня психоемоційного напруження, виникненню таких психічних станів, як тривога, незадоволеність життям, невпевненість у завтрашньому дні, страх за майбутнє, дратівливість та ін. У сучасних умовах економічної кризи чоловіки й жінки перебувають в однаково складній, травмуючій обстановці. Формування стресостійкості з урахуванням гендерного компоненту є запорукою психічного здоров'я і неодмінною умовою соціальної стабільності, прогнозованості процесів, що відбуваються в суспільстві. В даний час на передній план виходить турбота про збереження психічного здоров'я та формування стресостійкості в жінок та чоловіків.

В останні десятиліття стрес та стресостійкість є актуальним предметом досліджень різних галузей науки. Стресостійкість - є інтегральною якістю особистості, основою успішної соціальної взаємодії людини, яка характеризується емоційною стабільністю, низьким рівнем тривожності, високим рівнем саморегуляції, психологічною готовністю до стресу [3].

Гендерні особливості стресостійкості можна простежити на всіх рівнях становлення особистості, а саме на когнітивному, емоційному та комунікативно-поведінковому.

Дані досліджень гендерних відмінностей досить суперечливі. На незначність гендерних відмінностей вказує Ш. Берн. Навпаки, Г. Орме наводить дані про те, що, незважаючи на відсутність відмінностей між чоловіками і жінками за загальним рівнем коефіцієнта емоційності, жінки виявляють більш високий рівень з міжособистісними показниками емоційного інтелекту (емоційності, міжособистісних відносин, соціальної відповідальності). У чоловіків переважають внутрішньоособистісні показники (самоствердження, здатність відстоювати свої права), здатності до управління стресом (стресостійкість, контроль імпульсивності) і адаптованість (визначення правдоподібності, рішення проблем). Цікаво, що у жінок загальний рівень емоційного інтелекту пов'язаний з когнітивними процесами розуміння і осмислення емоцій, у чоловіків - в більшій мірі з якістю міжособистісних зв'язків [2].

Дані про прояв властивостей нервової системи в реакціях на інтенсивні стимули узгоджуються з уявленнями деяких авторів про більш низьку стійкість до стресу жінок в порівнянні з чоловіками. На думку Д.А. Жукова, особливо ці відмінності виявляються при високому рівні стресу, коли чоловіки демонструють кращу здатність до прийняття рішень. Автор пояснює біологічні механізми низькою стресостійкістю жінок, виходячи з даних про більш повільне повернення деяких фізіологічних параметрів до норми у жінок після стресових змін. Зокрема, після стресового впливу жінкам потрібно більше часу, ніж чоловікам, для зниження секреції кортизолу (гормону надниркових залоз) до вихідного рівня. Поряд з цим швидкість мобілізації регуляторних систем в умовах емоційного стресу у жінок вище, ніж у чоловіків. Це виражається в більш інтенсивному наростанні рівня збудження, швидкої загальної емоційної активації жіночого організму [1].

Відмінності у гендерному аспекті стресостійкості пов'язані із різною інтенсивністю і різними способами висловлювання своїх емоцій чоловіками та жінками. Інтенсивність вираження емоцій пов'язана з тим, що у жінок лицьова активність в цілому вище, ніж у чоловіків. Слід враховувати і той факт, що чоловіки в рамках своєї традиційної статевої ролі схильні до обмежування емоційних проявів. Чоловікам властиво не

висловлювати свої почуття, тим самим рівень стресу у них значно збільшений. Усвідомлена регуляція емоцій пов'язана в основному з їх пригніченням. На контроль та обмеження у виразі емоцій властивий представникам своєї статі звісно впливають гендерні стереотипи. Прояви печалі, депресії, страху і таких соціальних емоцій, як сором і збентеження, розглядаються як не властиві чоловікам. Чоловіки, що проявляють ці емоції, оцінюються більш негативно в порівнянні з жінками. Вираз гніву і агресії, навпаки, вважається прийнятним для чоловіків, але не для жінок. Жінки, починаючи з підліткового віку, виявляють більш виражену тенденцію до проявів депресії, смутку і сорому, ніж чоловіки. Не можна сказати, що чоловіки не відчують подібних емоцій, проте вони прагнуть не виявляти їх. Детермінація вираження емоцій гендерними нормами підтверджується відмінностями в вираженні емоцій в соціальних ситуаціях [1].

Розуміння (осмислення) емоцій переважає в осіб жіночої статі. Жінки в порівнянні з чоловіками виявляють великі здібності у прочитанні соціальної інформації по лицьовій експресії та іншим невербальним ознакам. Можливо, це пов'язано з тим, що у жінок область мозку, що обслуговує процеси, пов'язані з обробкою емоційної інформації, більша, ніж у чоловіків [1].

Також є виражені гендерні відмінності у сфері обробки емоційної інформації. Жінки в цілому більш ефективно регулюють і контролюють свої почуття, краще їх вербалізують, мають більш багатий тезаурус для опису емоційних станів, ніж чоловіки [2].

Результати досліджень показують, що чоловіки і жінки різняться в поясненні причин емоційних спалахів. Представники чоловічої і жіночої статі вказують на різні детермінанти таких емоцій, як гнів, страх або печаль. Чоловікам властиво шукати причини емоцій у міжособистісних ситуаціях, в той час як жінкам властиво бачити їх в особистих стосунках чи в настрої. Чоловік зазвичай пояснює власну поразку зовнішніми причинами, жінки шукають причини невдач у собі, в особистісній невідповідності [1].

Таким чином, дані про гендерні відмінності здібностей емоційного інтелекту в цілому досить суперечливі. Встановлено, що у жінок в порівнянні з представниками чоловічої статі переважає розуміння емоцій. В іншому відмінності носять скоріше якісний, ніж кількісний характер. Чоловіки і жінки в рівній мірі переживають ті чи інші події, демонструють ідентичні фізіологічні реакції. Однак вони по-різному, у відповідності зі своєю гендерної роллю, пояснюють причини емоцій.

Література

1. Виноградова Т. В. Порівняльне дослідження пізнавальних процесів у чоловіків і жінок: роль біологічних і соціальних факторів / Т. В. Виноградова, В. В. Семенов // Вопросы психологии. – 2003. – № 2. – С. 63-71.
2. Орме Г. Эмоциональное мышление как инструмент достижения успеха / Орме Г. - М.: КСП, 2003. – 272 с.
3. Суворова В. В. Психология стресса / Суворова В. В. – М.: Педагогика, 1975. – 208 с.

Москович Інна Миколаївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к.психол.н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Новицька Л. В.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА РОЗВИТОК ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. В останні десятиліття зацікавленість науковців гендерними стереотипами посилилася, адже вивчення широкого кола питань, які пов'язуються з різними аспектами гендерних стереотипів, має, безперечно, не лише теоретичне, а й практичне значення. Гендерний стереотип, як і інші види соціальних стереотипів, – це невід'ємний атрибут повсякденного мислення, самоусвідомлення та взаємодії індивідів у соціальному просторі. Гендерні стереотипи, що не відповідають реаліям сьогодення, стають проблемою як для суспільства, так і для окремої особи, оскільки вони породжують труднощі в формуванні гендерної ідентичності та знижують рівень психологічного здоров'я нації загалом. Для вирішення цих проблем необхідні дослідження гендерних стереотипів, настановлень щодо представників протилежної статі на сучасному етапі розвитку суспільства, їх порівняння з традиційними гендерними стереотипами, що існують вже тривалий час, з'ясування особливостей і закономірностей їх трансформації на фоні змінення гендерних ролей.

Виклад основного матеріалу. В останні роки соціальні норми та цінності стають більш гнучкими, але, незважаючи на це, в суспільстві ще стійко використовуються стереотипи минулого. Тому сучасна молодь намагається виходити за межі стереотипів для повної самореалізації своєї особистості. Гендерні стереотипи пояснюють як уявлення в суспільстві про соціальні ролі чоловіків і жінок, їх психологічні та фізіологічні особливості. Стереотипи в соціумі мають як позитивні, так і негативні сторони. Стереотипи допомагають особі орієнтуватися в обставинах, які не вимагають від неї серйозних роздумів або індивідуальних рішень. Але стереотипи являються підсвідомими стандартами поведінки, в цьому сенсі вони відіграють негативну роль у тих ситуаціях, де необхідна повна інформація та адекватна оцінка; іноді стереотипи, як певні сталі конструкти, сприяють виникненню та закріпленню консервативності, ворожості до нового. Традиційно вчені поділяють гендерні стереотипи на три умовні групи. Стереотипи першої групи ґрунтуються на уявленнях про психологічні якості особистості чоловіків та жінок. Згідно цим стереотипам чоловікам приписується активність, здатність до вирішення проблем, логічне мислення. Жіноче начало пояснюється як природно-репродуктивне, тому жінка має бути покірною, емоційною, залежною. Друга група стереотипів об'єднує соціальні ролі представників різних статей. Для чоловіків головними є ролі професійні, для жінок – сімейні (дружина, жінка, берегиня). До третьої групи включають стандартні уявлення про зміст праці. Вважається, що жінки мають працювати у виконавчій та обслуговуючій сфері, чоловіки - у творчій сфері, сфері інструментальної праці. Дані стереотипи суттєво впливають на розвиток та самореалізацію особистості. Ми згодні з думкою, що негативний вплив гендерних стереотипів позначається на індивідуальному, міжособистісному та соціальному рівнях. На індивідуальному рівні виконання стереотипних гендерних ролей може суперечити власним цілям, пріоритетам, цінностям і, в результаті, відбиватись на психологічному здоров'ї, виборі професії, особливостях сімейних відносин та відносин з оточуючими. Гендерні стереотипи на міжособистісному рівні, на нашу думку, позначаються на якості спілкування індивідів, представників різних статей. Як наслідок, конфлікти, труднощі у спілкуванні, непорозуміння, що також відбивається на розвитку особистості. Соціальний рівень гендерних стереотипів залежить від минулих умов життя, які перешкоджають активному включенню жінок у економічне, політичне життя суспільства. В результаті у жінок можуть виникати труднощі у самореалізації, внутрішні конфлікти, занижений рівень домагань та інші проблеми. Розподіл гендерних ролей має негативне значення для розвитку не лише окремої особистості, але і всього суспільства.

Вважається, що найбільш вкоринені гендерні стереотипи серед молоді. Молодь, безумовно, найбільш гостро відчуває на собі вплив гендерних стереотипів, оскільки в цей період свого особистісного становлення вона не схильна протиставляти себе оточенню однолітків. Тенденції зміни традиційних гендерних стереотипів та установок сучасної молоді зумовлені трансформаційними процесами щодо соціальних стереотипів взагалі, зменшенням полярності в сприйнятті гендерних ролей, нівелюванням різниці між професійними якостями чоловіка та жінки в сучасному суспільстві тощо

Висновки. Гендерні стереотипи можуть негативно позначатися на розвитку особистості чоловіків і жінок, виступати суттєвою перешкодою у розвитку індивідуальності. Дотримання гендерних стереотипів нерідко призводить до ситуацій, коли самореалізація та самовираження стає практично неможливим. У таких ситуаціях не враховуються особисті інтереси, губиться почуття власного «Я», формується покірність і залежність. Наше суспільство йде вперед, а стереотипи залишаються тими ж. Застарілі стереотипи не відповідають реаліям сьогодення і це стає серйозною проблемою і суспільства, і окремої людини. Дана проблема потребує подальшого дослідження та пошуку шляхів, методів, форм роботи по поступовій заміні застарілих гендерних стереотипів на нові, сучасні, які будуть сприяти самореалізації, саморозвитку, самовихованню та позитивній соціалізації підростаючого покоління.

Л і т е р а т у р а

1. Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс / Т. Говорун, О. Кікінеджи. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
2. Митина О.В. Кросскультурное исследование стереотипов женского поведения / О.В. Митина, В.Ф. Петренко // Вопросы психологии. – 2000. – №1. – С. 68-86.
3. Приходькіна Н. Виявлення гендерних стереотипів та гендерних конфліктів у студентському середовищі / Н. Приходькіна // Конфліктологічна експертиза: теорія та методика. – К., 2006. – С. 113-120.
4. Рябова Т. Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных исследований / Т. Рябова // Личность. Культура. Общество. – СПб., 2003. – Т. V. – Вып. 1-2 (15-16). – С. 120-139.

Новицька Ліана Вікторівна – докторант кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У РОЗПОДІЛІ СІМЕЙНИХ РОЛЕЙ

Постановка проблеми. Соціальні норми - це основні правила, які визначають поведінку людини в суспільстві [2]. У сучасному світі багато уваги приділяється проблемі гендерних відмінностей статей. Спочатку стверджували, що відмінності гормонів і хромосом у чоловіків і жінок є основною причиною гендерних відмінностей. Однак на сьогоднішній день, соціальні психологи стверджують, що більшість гендерних відмінностей полягає в соціальних нормах, які приписують різні типи поведінки відповідно до біологічної статі.

Викладення основного матеріалу. Набори норм, що містять узагальнену інформацію про якості, властиві кожному зі статі, називаються статевими або гендерними ролями. Соціальні норми впроваджуються в свідомість людини через засоби масової інформації: телебачення, популярну літературу, інтернет. Інші ми отримуємо на особистому досвіді, в дитячому віці спостерігаючи за поведінкою батьків, а також відчуваючи несхвалення з боку суспільства, коли відхиляємося від очікуваної гендерно-рольової поведінки.

Гендерні стереотипи входять в поняття соціальних норм. Самі ж люди формують уявлення про те, що чоловікам і жінкам властиві певні набори конкретних якостей і моделей поведінки, що переважна більшість людей дотримується цієї точки зору, і що зазвичай ми усвідомлюємо, яка поведінка вважається правильною для представників тієї чи іншої статі.

У різних сферах життя, суспільство нав'язує гендерні стереотипи чоловікам і жінкам. Перш за все, це розподіл сімейних ролей.

Сім'я - це мала соціальна група, яка заснована на подружньому союзі і родинних зв'язках (відносини чоловіка з дружиною, батьків і дітей, братів і сестер), які живуть разом і ведуть спільне домашнє господарство.

Ще з давніх часів повелося, що жінка - це мати, домогосподарка. Для неї важливіше сімейне вогнище, ніж професійна кар'єра. Жінці пропонується знаходження в приватній сфері життя - будинок, народження дітей, на неї покладається відповідальність за взаємини в сім'ї. А чоловікам пропонується матеріальне забезпечення сім'ї, але при цьому для них важливим є включеність в суспільне життя, професійна успішність.

Існує думка, що «сама природа подбала про те, щоб половина населення - жінки - максимум своєї енергії віддавали родині, щоб друга половина - чоловіки - вивільняла час і енергію для громадської діяльності, що вимагає не«тіла», а справді людських якостей, що проявляються в політичній, господарській, військової, наукової діяльності» [6].

Природою і суспільством кожен чоловік готується до того, щоб стати чоловіком і батьком, а жінка - жінкою і матір'ю. Відносини між чоловіком і жінкою в родині визначаються економічним ладом суспільства. Матріархат мав свою економічну основу, патріархат - свою, однак і в тому, і в іншому випадку сім'я була авторитарною. Перевага однієї статі над іншою пронизувала всю сімейне життя. Разом з тим існують сім'ї, де здійснюється два рівня керівництва - материнське і батьківське, всі питання вирішуються подружжям спільно [1].

Традиційна сім'я - це сім'я, де за подружжям відповідно до їх статі закріплені певні ролі - дружина виконує ролі матері і господині, чоловік в основному відповідальний за матеріальне забезпечення і сексуальні відносини.

У сучасному суспільстві необхідність поділу праці на основі діто-родної здатності жінок давно неактуальна. Більшість жінок працюють у виробничій сфері поза домом, а чоловіки давно перестали бути тільки «воїнами і мисливцями», що захищають і годують сім'ю. І тим не менше стереотипи традиційних гендерних ролей дуже стійкі [4].

Зараз практично у всіх культурах щодо гендерних ролей відбуваються радикальні зміни

У зв'язку з рівністю соціального статусу і фінансовою незалежністю, обидва члени сім'ї можуть вибирати і домовлятися, хто яку роль в сім'ї буде виконувати. Вже не існує такого серйозного розходження статі, у кожного члена сім'ї більш менш рівні обов'язки. У сім'ях немає монархії, все живуть разом, разом приймають рішення, відкрито висловлюють власну думку, критикуючи або заохочуючи, разом несуть відповідальність за ті чи інші події. На сьогоднішній день обидва парнера рівноправні.

Висновки. Сучасні сім'ї ґрунтуються не на гендерних стереотипах, закладених суспільством з давніх часів, а на рівності статей. Розуміння і співпереживання - основні якості, які допомагають зберегти сім'ю.

Л і т е р а т у р а

1. Андреева Т. В. Психология современной семьи / Т. В. Андреева. – СПб.: Речь, 2005. – 436 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – М.: Прайм-Еврознак, 2004. – 320 с.

3. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / Під редакцією Л. Гентош, О. Кісь. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. – 252 с.
4. Костикова И. В. Введение в гендерные исследования: Учеб. Пособие для студентов вузов / И. В. Костикова. — М.: Аспект Пресс, 2005. – 235 с.
5. Про рівність статей. Збірник / Пер. з фр. Під заг. ред. О. Хоми. — Київ: Альтерпрес, 2007. — 484 с.
6. Хоткина З. А. Гендерная асимметрия в сфере занятости / З. А. Хоткина. – М.: МЦГИ, 1997. – С. 60-64.

Новосад Альона Сергіївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: старший викладач кафедри психології та соціології **Макарова Наталія Миколаївна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Останчук С. В.

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ БЕЛОРУССКОЙ СЕМЬИ

Постановка проблемы. Белорусская семья претерпевает существенные изменения: увеличивается возраст вступления в брак, уменьшается количество детей, в нашей стране доминирует малодетность - семьи с одним ребенком составляют более 66% общего количества семей [4], распространение отсроченного родительства и другие изменения. Для современной семьи характерна неопределенность гендерных и родительско-детских отношений.

Гендерные отношения внутри семьи по-прежнему строятся по схеме «мужчина – добытчик семьи», а женщины считаются работниками второстепенной «значимости». У них ограниченные возможности добиться карьерного роста, и они по-прежнему несут двойное бремя профессиональной занятости и домашних обязанностей. Женщины и мужчины часто оказываются дезориентированными перед лицом быстрых социальных изменений[1].

Изложение основного материала. К сожалению, традиционное стереотипное отношение к распределению семейных ролей сохраняется и у молодых людей. Нами было проведено исследование в Полоцком государственном университете. В опросе участвовали студенты 3-4 кур-

сов, всего 70 человек, 35 девушек и 35 мужчин. Анализируя данные, мы обнаружили, что молодые люди и девушки единодушны в том, что есть роли, которые являются типичными для мужчин и женщин. Так, например, роли «организатора домашнего хозяйства», «готовящего еду», «убирающего со стола», «убирающего квартиру», «организатора праздников и развлечений» должны быть женскими. Что касается таких ролей, как «зарабатывающий деньги», «чинящий сломанное», «принимающий решение», то студенты относят их к сугубо мужским. Практически все девушки (97%) уверены, что роль «ухаживающего за младенцем» только женская роль, молодые люди не были столь категоричны, но и они отнесли эту роль к типично женским.

Согласно Трудовому кодексу Беларуси отпуск по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет может предоставляться не только женщине, но и работающему отцу. Однако в Беларуси мужчина в декретном отпуске это чаще миф, чем реальность. Так, в нашей стране лишь в 1% семей, где рождаются дети, в декретный отпуск идут отцы[3]. И связано это с рядом факторов.

Во-первых, существующие установки и гендерные стереотипы в обществе, которые транслируются в процессе социализации в семье, школе, СМИ и т.п., поддерживают строго определенный для того или иного пола тип поведения. Во-вторых, недостаточная материальная поддержка родительства не оставляет часто родителям пространства для выбора[2]. В семье чаще всего зарплата мужчины значительно превосходит зарплату женщины, соответственно выбор становится очевидным. Существующая гендерная сегрегация на рынке труда, когда женщины чаще работают в малооплачиваемых непроизводительных отраслях, логично сочетается с тем, почему в декретный отпуск идет именно женщина.

Обозначенные факторы взаимообуславливают друг друга. Существующие установки в отношении женской роли, изначально создают для женщин барьеры в продвижении на рынке труда, а также ориентируют их на те виды работ, которые позволяют лучше сочетать роли матери и работницы.

Нахождение в течение трех лет в отпуске помещает женщину в экономическую зависимость от мужа, кроме того это часто приводит к потере трудовой квалификации.

В законодательстве ряда европейских стран (Исландия, Швеция и др.) принимаются дополнительные меры для поощрения отцов к использованию декретного отпуска.

При этом важно отметить, что привлечение мужчин к использованию декретного отпуска это не только вопрос экономический, но и во-

прос разрушения стереотипного представления о большей включенности женщины в частную сферу, а мужчин – в публичную, их отстраненности от домашних дел, детей [12].

Подпрограммой «Семья и детство» государственной программы «Здоровье народа и демографическая безопасность Республики Беларусь» на 2016–2020 годы предусмотрено в 2016—2017 годах проработать вопрос о целесообразности установления обязательного социального отпуска для отцов при рождении ребенка [3]. Подобная политика может означать переход от декретного отпуска для матери к «родительскому отпуску», что тем самым будет способствовать равноправному распределению обязанностей по уходу и воспитанию детей между партнерами.

Выводы. Гендерное неравенство в распределении бюджетов времени, патриархальное распределение гендерных ролей снижает рождаемость.

Неравенство в уровне занятости повышает вероятность потерь в национальном доходе; тормозит развитие технологий. Разрыв в оплате труда замедляет рост дохода на душу населения; продуцирует бедность, особенно «женских типов домохозяйств». Низкое представительство женщин в органах управления власти не позволяет развиваться новым стилям управления и принимать решения, снижающие дискриминацию на рынке труда.

Л и т е р а т у р а

1. Гендерный ликбез / Под ред. Е. Минчени, О. Сасункевич. - Вильнюс, 2013.
2. Беларуси нужна новая семейная политика [Электронный ресурс] Режим доступа: onglash.biz/semya/belarusi-nuzhna-novaya-semeynaya-politika/ Дата доступа: 24.01.2017.
3. Декретный отпуск для отцов в Беларуси планируют сделать обязательным [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://finance.tut.by/news496122.html/> Дата доступа: 26.01.2017.
4. Семья с одним ребенком [Электронный ресурс] Режим доступа: http://naviny.by/rubrics/society/2013/05/15/ic_news_116_416687/ Дата доступа: 26.01.2017.

Остапчук Светлана Владимировна – старший преподаватель кафедры технологии и методики преподавания, Полоцкий государственный университет, г. Новополоцк, Республика Беларусь.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЧОЛОВІКАМ

Постановка проблеми. Динамізм розвитку соціально-політичних, економічних, психолого-педагогічних та морально-етичних особливостей сучасного суспільного життя висуває більш жорстокий «ідеал успішності чоловіків». Історично «ідеал чоловіка» складається під впливом колективної свідомості. Аналітична психологія стверджує, що за будь-якими проявами суспільної свідомості стоять образи колективного несвідомого, або архетипи. Ідеал успішного чоловіка йде корінням в архетип Героя, або Альфа-самця. Психологічна допомога чоловікам спрямована на розширення психологічних можливостей людини в її особистісному, поведінковому і соціальному функціонуванні.

Викладання основного матеріалу. За статистичними даними встановлено, що з усіх людей за консультативною допомогою офіційно звертаються приблизно десять відсотків чоловіків. Можливо зробити висновок, що звертаються цілеспрямовано і конкретно кажучи, що їм потрібна допомога у вирішенні певної проблеми психологічного характеру. Причини того, що чоловіки звертаються за допомогою рідше, прямим чином пов'язані з культурними особливостями і нормами. Адже чоловіки, будучи хлопчиками чують, що вони сильні, міцні і витривалі. І всі можливі і неможливі труднощі і проблеми не тільки можуть, а й повинні вирішувати самостійно. Бондаренко О. вказує: «...зміст психологічної допомоги полягає у забезпеченні емоційної, смислової та екзистенційної підтримки людини в ситуаціях ускладнення, які виникають у ході особистісного та соціального буття». Чоловіки потребують психологічної допомоги з метою купіювання психопатологічних (невротичної й психосоматичної патології) розладів.

Дослідження доказують, що багатьом чоловікам не дозволяє ходити до психолога «гордість», або якийсь засвоєний ними в соціумі еталон, що став обов'язковим для виконання.

Психологічні проблеми у сильної статі рідше діагностуються з-за особливостей мислення, емоційного сприйняття світу і виховання. Чоловіки дійсно менше схильні до виникнення психологічних розладів завдяки переважанню абстрактного мислення, раціоналізму та логіки, їм легше об'єктивно оцінити ситуацію, вони менш схильні до самозвинувачення і воліють шукати вихід зі складної ситуації. Також у більшості чоловіків менш розвинута емоційна сфера, чітко визначені життєві цілі та

способи їх реалізації. В останні десятиліття кількість чоловіків, які страждають від важких форм психологічних розладів, збільшилася в кілька десятків разів, але, не всі чоловіки звертаються за професійною допомогою. Особливості чоловічого виховання, що нав'язуються суспільством стереотипи призводять до того, що чоловіки заперечують наявність у себе відхилень або намагаються впоратися з ним самотужки. Це часто призводить до зловживання спиртними напоями, психоактивними речовинами, розвитку захворювань серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту або порушень статевого життя.

Дослідження причин виникнення психологічних розладів у чоловіків дають змогу говорити про різноманітні провокуючі фактори. Причиною виникнення психологічних проблем у чоловіків частіше стають відразу декілька причин, наприклад, хронічний стрес, генетична схильність до психічних порушень, лабільність нервової системи, перенапруження або авітаміноз. Але психологи, психотерапевти визначають, що при розвитку психологічних розладів у конкретного представника чоловічої статі практично завжди є чітка причина (або декілька), яка і стала «пусковим чинником», що спровокував погіршення стану.

Найпоширенішими причинами психологічних проблем у чоловіків є: смерть близької людини, розлучення або розрив відносин, звільнення, втрата роботи, крах бізнесу, фінансова неспроможність, народження дитини, самотність, порушення сексуального життя.

Психологічна допомога чоловікам полягає в допомозі чіткіше усвідомити зв'язок між почуттями і емоціями, які відчуваються і реальними життєвими подіями. Психологи та психотерапевти в роботі з чоловіками частіше використовують методи когнітивно-поведінкової або раціональної психотерапія, що дає можливість усвідомити витоки проблеми, які стали причиною виникнення в житті травмуючої ситуації, тим самим, підказує, як знайти вихід із ситуації або змінити своє ставлення до неї. Також використовують методи арт-терапії, анімал-терапії, пісочної терапії.

Висновки. Гендерні особливості психологічної допомоги чоловікам залежать від гендерних відмінностей, обумовлених соціально-придбаними чоловіками особливостями і являють собою очікування суспільства від людини, яка належить до тієї чи іншої статі. Гендерні відмінності, обумовлені стереотипами, існуючими в даному суспільстві, мають великий вплив на психологічні стани чоловіків та на способи вирішення психологічних проблем.

Література

1. Бутовская М. Л. Тайны пола. Мужчина и женщина в зеркале эволюции/ М. Л. Бутовская. - Фрязино: «Век 2», 2004.-368 с.
2. Літвінова О. В. Гендерна психологія: [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів] / О. В. Літвінова. – Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
3. Социология гендерных отношений. Учеб. пособие / Под ред. З. М. Саралиевой. - М., 2004. - 270 с.

Пелешенко Олена Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Пліско В. В., Бохонкова Ю. О.

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР

На нинішньому етапі розвитку українського суспільства, яке прагне входження до європейської спільноти як рівноправного партнера, одним із ключових напрямків забезпечення демократичного поступу України на принципах євроінтеграційних цінностей є впровадження гендерної рівності в усі сфери суспільного життя, оскільки Україна як європейська держава ставить своїм завданням не лише забезпечення успішних соціально-політичних та соціально-економічних реформ, але й досягнення нової якості життя, гармонізації суспільних відносин. Актуальність гендерних перетворень в Україні зумовлена як міжнародними зобов'язаннями держави, такі її внутрішніми потребами. Саме тому особливого значення набуває повсякденна робота щодо поширення гендерних знань, упровадження в життя принципів гендерної рівності та формування нових стандартів і традицій поведінки, які б закріплювали ці принципи на рівні прийнятних і звичних кроків, незалежно від того, в якій сфері ця поведінка проявляється – в економіці, політиці, в інформаційному просторі, у педагогічному процесі чи у повсякденному спілкуванні, у сімейному житті, побуті [4].

Саме система вищої освіти, яка має сьогодні потужний науково-педагогічний потенціалі працює з молодими людьми, які в майбутньому стануть елітою країни і вестимуть за собою інших, здатна стати основною ланкою у формуванні нових підходів і традицій, що сприятимуть

проникненню принципів гендерної рівності в усі сфери життя українського суспільства [4].

Неможливо досягнути розвиненого демократичного суспільства без розв'язання проблеми рівноправності обох статей, і дотримання вимог поважного та неупередженого ставлення до особистості незалежно від статі.

Акцентуючи увагу на питанні гендерно-відповідальної поведінки, необхідно відштовхуватися від того, що з точки зору інтересів як суспільства у цілому, так і кожної окремої людини недостатньо аналізувати наявність у молодих людей, студентів чи студенток необхідної кількості знань із гендерної проблематики. Важливими є засвоєння отриманих знань і закріплення їх у системі цінностей та повсякденній поведінці.

Згідно з концепцією М. Савчина, відповідальна людина не лише глибоко усвідомлює завдання, які стоять перед суспільством, вона добровільно та цілеспрямовано слідує нормам і принципам моралі, пов'язує свою діяльність з інтересами колективу, бере активну участь у їх реалізації, свідомо підкоряє свою волю і бажання громадському обов'язку [1].

У психології відповідальність трактується як специфічна для особистості форма саморегуляції та самодетермінації, що виражається в усвідомленні себе як причини вчинків, а також у здатності бути джерелом змін у навколишньому середовищі та у власному житті [3].

Статеворольова соціалізація проводиться протягом усього життя людини, тільки з дорослішанням росте самостійність у виборі цінностей і орієнтирів. У деяких ситуаціях люди можуть переживати гендерну ресоціалізацію, тобто руйнування раніше прийнятих цінностей та засвоєння нових моделей поведінки [2].

Важлива роль у формуванні гендерних цінностей належить сімейному вихованню. Саме в родині у світогляді молодшої людини формуються базові уявлення щодо поняття чоловічого і жіночого. Батькам необхідна певна установка на цілеспрямоване гендерне виховання своєї дитини, усвідомлення високої відповідальності за підготовку юнака або дівчини [2].

Формування гендерно-відповідальної поведінки включає як необхідний і базовий компонент ознайомлення молодих людей з основами гендерного підходу і гендерного аналізу. Важливо навчити їх серед жіночих і чоловічих обличчя бачити ті важливі соціальні характеристики, які власне і роблять людину людиною, спонукають її добровільно та цілеспрямовано слідувати нормам і принципам моралі. А тому гендерно-відповідальна поведінка сприятиме інтеграції кращих моральних якостей особистості. Одночасно гендерно-відповідальна поведінка, яка передбачає усвідомлення причин та наслідків своєї діяльності, може включати і

можливість протистояти суспільній думці, навіть суспільним нормам, які часто існують у формі гендерних стереотипів.

Суспільство при формуванні статевої ролі і статевої свідомості орієнтується у вихованні на стандарти фемінність - маскуліність, при цьому толерантно ставиться до маскуліної поведінки дівчинки, але засуджує феміністичну поведінку хлопчика. Джерела гендерного конфлікту лежать у дитинстві [4].

У певних випадках гендерно-відповідальна поведінка може розглядатись як вчинок чи дія особистості, спрямовані наперекір загальноприйнятим, стереотипним формам поведінки у широкому розумінні – на подолання стереотипів.

Гендерно-відповідальна поведінка передбачає у ролі своєї складової і гендерну чутливість, яка буде проявлятися саме у співвіднесенні своїх інтересів з інтересами інших людей, які мають інші гендерні особливості. Ці питання є сьогодні надзвичайно важливими, оскільки особливістю українського суспільства є якраз зосередженість наукової, експертної, інформаційно-просвітницької і виховної роботи з питань гендерної рівності саме в системі освіти.

Л і т е р а т у р а

1. Зозуля О. В. Гендерні відмінності в прояві відповідальності у студентів – психологів / О. В. Зозуля, С. В. Маковецька. - Одеса: Півд. наук. центр НАПН України, 2012. - № 6 - С. 76-80.
2. Муздыбаев К. Психология ответственности / Муздыбаев К. - Л.: Наука, 1983. - 240 с.
3. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. - К.: Вища шк., 1982. - 204 с.
4. Формування у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ) / [за ред. Н. Д. Світайло] - Суми: РА «Хорошие люди», 2013. - 209 с.

Пліско Валерій Вікторович – студент спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Студентська молодь виступає найбільш динамічною, сприйнятливою до зовнішніх впливів соціальною групою, яка легше інших вікових і соціально-демографічних груп адаптується до нових обставин, засвоює нові культурні зразки і стереотипи поведінки, а також нові цінності, що відносяться до сфер освіти, праці, політики, моралі, людських взаємин, тощо. Актуальність питань, що стосуються процесу життєвого пошуку студентської молоді, обумовлені новим сплеском інтересу людства до пошуку невідомих внутрішніх ресурсів. Сьогодні це відбувається через декілька причин: з одного боку, через зростання пропонованих суспільством вимог до людини як успішної особистості, яка гармонійно розвивається та усвідомлює свою унікальність і неповторність, має потенціал до самореалізації і самоактуалізації та характеризується спрямованістю на досягнення успіху в різних сферах діяльності і чітко усвідомлює сенс свого життя; з іншого боку - з огляду на зростання числа тих молодих людей, які, гублячись у величезному полі можливостей сучасності, не можуть знайти свій життєвий шлях до розвитку. У зв'язку з цим розуміння складових частин і уявлення про структуру самореалізації необхідні як для науки, так і для психологічної практики.

Самореалізація - необхідний атрибут життєдіяльності особистості студента. Інтерес до цієї проблематики зростає, однак цей феномен залишається багато в чому нерозкритим. Сьогодні під самореалізацією розуміється здійснення індивідуальних і особистісних можливостей людини за допомогою власних зусиль, а також співдіяльності з іншими людьми.

Викладення основного матеріалу. Проблема самореалізації особистості студента має безліч аспектів дослідження як теоретичних так і практичних. Проблематика гендерних відмінностей є широкою областю для вивчення різних аспектів самореалізації особистості студента. У психологічній літературі накопичена інформація про вікові особливості, навченості, способах розумової діяльності, особливості поведінки, спілкування, вибору соціальних ролей, спрямованості задатків потенціалу розвитку та інші.

Дослідники такі, як А. Я. Варга, І. С. Кон, Т. І. Юферова та ін. виявили, що для кожної статі характерні певні особливості, що уповіль-

нують процеси самореалізації - це специфічні психологічні проблеми, порушення поведінки, реакції на стреси.

Самореалізація означає прийняття себе, своїх особистісних і статевих особливостей, але цей процес можуть утруднювати конфлікти між індивідуальними особливостями і традиційними уявленнями про гендерні ролі. Чималий інтерес представляє проблема впливу гендерної ідентичності і займаних особистістю переважних гендерних ролей на її самореалізацію. Гендерна ідентичність, тобто усвідомлення індивідом себе пов'язаним з культурними визначеннями мужності й жіночності, - складне і багаторівневе утворення. У різних людей різний обсяг знань про свої маскуліні та фемініні характеристики, неоднозначне ставлення до них і переживання проявів своїх гендерних ролей. Гендерна ідентичність має велике значення для особистості, поза неї не може бути повноцінної особистості ні в психологічному, ні в соціальному плані. Формування гендерної ідентичності відбувається під впливом розвитку біологічних передумов, закономірностей статевої диференціації в ході гендерної соціалізації.

Гендерна соціалізація є частиною загального процесу соціалізації та включає в себе два взаємопов'язані процеси. По-перше, це засвоєння індивідом соціального досвіду, психосексуальних установок і ціннісних орієнтацій, певних способів поведінки і діяльності, властивих представникам тої чи іншої статі. По-друге, це процес формування статевої самосвідомості (статевої ідентичності). Він включає пізнання свого схожості та відмінностей з представниками своєї і протилежної статі; емоційну оцінку себе як представника певної статі; самоствердження «Я» як представника певної статі в спілкуванні і діяльності. Активна особистість, прагнучи до свободи і незалежності, розширює свій особистісний досвід і забезпечує реалізацію своєї індивідуальності; при цьому індивід може в тій чи іншій мірі відходити від статевого еталона.

Важливий внесок у розробку теорії і методології гендерних досліджень, визначення місця та ролі гендерного виховання в системі професійної підготовки студентів внесли дослідники: О. Вороніна; розробка методичних програм з питань впровадження гендерної освіти і виховання Л. Штильова; шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей І. Кльоцина.

Вчені відзначають певні труднощі в реалізації себе, що спостерігаються як у студентів-хлопців, так і у студентів-дівчат, багато в чому зумовлені особливостями саме гендерної соціалізації. Причини труднощів можна виявити в когнітивній, емоційній сферах особистості, в її поведінкових проявах. Зокрема, уявлення, знання студента про гендерні ролі можуть бути недостатніми або ж не відповідати реальній ситуації. Зале-

жно від статевої приналежності студентів різняться вираженість показників в різних компонентах самореалізації, а також вираженість показників особистісних характеристик самореалізації. Можна припустити, що адекватне дотримання власної гендерної ідентичності сприяє задоволеності особистістю самореалізацією, і, навпаки, відмова від визнання гендерної ідентичності перешкоджає самореалізації особистості студента.

Висновки. Отже, самореалізація особистості у студентському віці позначає прийняття себе, своїх особистісних і статево-рольових особливостей, але цей процес може ускладнювати інтрапсихічні конфлікти між індивідуально-типологічними особливостями і традиційними уявленнями про гендерні ролі.

Л і т е р а т у р а

1. Клещина И. С. Самореализация и гендерные стереотипы / И. С. Клещина – СПб.: СПбГУ, 1998. – С. 188-202.
2. Літвінова О. В. Гендерна психологія: [навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів] / О. В. Літвінова. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
3. Майерс Д. Социальная психология: [Пер. с англ.] / Дэвид Майерс. – СПб.: Питер, 2000. – 687 с.
4. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підручник / В. В. Москаленко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

Полукетова Крістіна Олександрівна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ, ЯКІ ПЕРЕНЕСЛИ ПРОФЕСІЙНИЙ СТРЕС

Постановка проблеми. Сучасні умови життя пов'язані з великою кількістю стресогенів. Одним з них, в більшій чи меншій мірі, може бути професійна діяльність людини. Прикладом професії, яка є достатньо стресогенною, особливо в сучасних умовах нестабільної соціально-економічної ситуації, наявності військового конфлікту на сході нашої держави, є професійна діяльність медичних працівників. По-перше, лікар фактично вирішує проблеми життя і смерті пацієнта, по-друге – дуже високий рівень відповідальності за власні прийняті рішення, оскільки жоден лікар не може гарантувати повне зцілення і не в змозі на 100% захистити себе від помилок. Важливим третім аспектом є те, що велика кількість медиків, особливо молодший персонал – це жінки. Чутливий та більш емоційний, порівняно з чоловіками характер може стати передумовою для розвитку негативних психологічних явищ.

Робота психолога з медичним персоналом, що мають у своїй професійній діяльності психологічні навантаження, негативні стреси, психічну напруженість є дуже важливою. Однак, незважаючи на високу потребу у кваліфікованій допомозі спеціалістів психологічного напрямку, в медичних закладах практично відсутня така можливість.

Виклад основного матеріалу. Питання стресу вивчали такі вчені як: Г. Сельє, Т. Кокс, Ю. Александров, В. Суворова, П. Горизонтов; професійний стрес досліджували: А. Елкін, Н. Самоукіна, В. Винокур; стресогенність професійної діяльності знайшла своє відображення в роботах М. Авоти, Н. Смагулова, Г. Хантуріної, Н. Кожевникової та інших науковців.

Стрес – це функціональний стан організму, що виникає в результаті зовнішнього негативного впливу на його психічні функції, нервові процеси або діяльність периферичних органів [4].

Професійний стрес – це напружений стан працівника, що виникає у нього при дії емоційно-негативних і екстремальних факторів, пов'язаних з виконуваною професійною діяльністю. Виділяють такі різновиди професійного стресу, як інформаційний, емоційний і комунікативний стрес [3].

Стрес медичних працівників обумовлений специфікою професії. Сюди входить: відповідальність, що супроводжує діяльність; тривале

сприйняття негативних емоцій – страждання, болю, відчаю, роздратування; раптова смерть пацієнта; режим праці з нічними і добовими чергуваннями.

Чоловіки характеризуються більшою активністю в діяльності, гнучкістю мислення, прагненням до професійного зростання, високою швидкістю виконання операцій при здійсненні предметної діяльності, а жінки – комунікативністю, підвищеною чутливістю в роботі і спілкуванні, старанністю, дбайливістю [1]. Такі різні психологічні особливості, безумовно, грають позитивну роль у роботі. Чоловіча стриманість відкриває можливості для лікаря-реаніматолога чи хірурга, жіноча дбайливість – для лікаря-терапевта, педіатра або ж медичної сестри. На сьогодні можна відслідкувати тенденцію до фемінізації медицини. Жіноча емоційність в стресовій ситуації може зіграти негативну роль.

Прояви переживання стресу варіюють від легких реакцій, таких як дратівливість, підвищена стомлюваність, до невротичних і навіть психосоматичних розладів у лікарів. Адаптивність до стресу залежить від типу нервової системи. Так, в екстремальній ситуації швидше знижується ефективність діяльності в осіб зі слабкою нервовою системою. Представники з сильними нервовими процесами проявляють велику стійкість при значній психоемоційній напрузі, тоді як при середній стресогенності суб'єкти зі слабкою нервовою системою демонструють високу ефективність діяльності, іноді навіть випереджаючи осіб з сильною нервовою системою [2].

Важливим фактором для пристосувальної здатності у складних професійних ситуаціях виступає якість соціальної взаємодії. Спокійна та позитивна взаємодія з близькими, у трудовій діяльності, створює сприятливе підґрунтя для стресостійкості працівника. Окрім власних обов'язків медпрацівник повинен вміти підтримати хворого, вселити віру у майбутнє та бажання йти до нього. Допомога і підтримка можуть також знадобитися і колегам.

Х. Хекхаузен запропонував модель психотерапевтичної допомоги, яка включає в себе: 1) готовність до емоційного співпереживання внутрішньому стану іншого; 2) здатність враховувати наслідки своїх дій для оточуючих; 3) розвинуті морально-етичні норми, які визначають еталони оцінки суб'єктом свого альтруїстичного вчинку; 4) тенденція приписувати відповідальність за вчинення чи не вчинення альтруїстичної дії себе, а не інших людей і зовнішніх обставин.

В програму роботи психолога при медичному закладі необхідно включити заняття, де медики змогли б отримати розширену інформацію про таку властивість психіки як стресостійкість. Також спеціаліст

повинен навчити медиків заходам для управління стресом. К. В. Судаков, перераховуючи найважливіші шляхи антистресових заходів, вказує на такі способи: аутогенне тренування; різні методи релаксації; системи біологічного зворотного зв'язку (використання тактильних, зорових та інших сигналів-стимулів для розвитку саморегуляції); дихальну гімнастику; включення в життя людини позитивних емоцій; музику; фізичні вправи; психотерапію; фізіотерапевтичні заходи (масаж, сауна, електросон); голковколювання та ін. При цьому зазначається, що вибір якогось методу корекції стресу повинен визначатися тією системою організму, показники якої найбільш сильно відхиляються від нормальних значень [4].

Висновки. Усунути стрес в умовах лікувально-профілактичних закладів неможливо, але можна навчитися правильно реагувати та вчасно усувати його. Досить ефективною профілактикою є оптимістичний настрій. Впровадження психологічної допомоги медичним працівникам в подальшому продемонструє свої позитивні результати. Працівники відчують користь в тому, що їм стане простіше реагувати на життєві негаразди, а також створювати сприятливу атмосферу для лікувального процесу, адже психічний спокій та рівновага пацієнта – це перший крок до одужання.

Л і т е р а т у р а

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
2. Реан А. А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А. А. Реан, А. Р. Кудашов, А. А. Баранов. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 479 с.
3. Самоукина Н. В. Психология профессиональной деятельности; [2-е изд.] / Н. В. Самоукина. – СПб.: Питер, 2003. – 224 с.
4. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции / Ю. В. Щербатых. – СПб.: Питер, 2006. – 256 с.

Ракітська Ольга Миколаївна – студентка спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

Науковий керівник: к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії **Літвінова О. В.**, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО В ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИНАХ

Протягом усього розвитку людської цивілізації завжди мало місце насильство. Воно й сьогодні пронизує всі сфери суспільства, у тому числі й сімейну сферу життєдіяльності цілих соціальних груп і окремих індивідів.

Насильство, як правило, ототожнюється з агресивними діями, що включають використання фізичної сили. Однак фахівці, що займаються проблемою насильства в гендерному аспекті, поряд з фізичним насильством виділяють і такі різновиди насильства, як сексуальне, економічне, психологічне.

Психологічний вид насильства є досить розповсюдженим у гендерних міжособистісних відносинах. Так, приміром, у соціологічному дослідженні, проведеному І. Д. Горшковою й І. І. Шуригіною, спрямованому на з'ясування масштабів і характеру різних видів подружнього насильства відносно жінок, було встановлено, що майже 80% опитаних жінок зіштовхнулися хоча б з одним із проявів психологічного насильства з боку чоловіка: їх або принижували, у тому числі нецензурною лайкою, або принизливо критикували їхню особистість, або до них застосовували заборони й/або погрози. Найпоширенішою забороною, з якою зустрічаються заміжні жінки (21%) є обмеження в переміщенні (заборона куди-небудь піти, вийти з будинку); найпоширенішою погрозою є фізична розправа (22%). З наведених даних можна бачити, що психологічне насильство, особливо відносно жінок, є досить розповсюдженою проблемою в сучаснім суспільстві й вимагає більш докладного вивчення з наступними розробками програм, спрямованих на його профілактику й запобігання.

Розглянемо особливості психологічного насильства, що проявляються в гендерних міжособистісних відносинах.

Насильство в гендерних відносинах являє собою різновид агресії на основі половой ознаки й представляє собою таку поведінку, яка завдає шкоди або має на меті заподіяння шкоди іншій людині. Відмінною рисою психологічного насильства є його «побутовий», «домашній» характер; тобто, таке насильство здійснюється у відношенні добре знайомих чоловіків і жінок (подружжя й партнерів, що мають близькі відносини).

Психологічне насильство – це вплив, спрямований на близьку людину з метою встановлення над нею своєї влади. Для цього систематич-

но використовуються такі засоби, як: докори й лайка; зневажливе відношення; залякування; образи й висміювання; контроль над діяльністю, над розпорядком дня, над колом спілкування; примус до виконання припинюючих дій.

Психологічне насильство полягає у впливі на психіку людини за допомогою залякування, погроз, з метою зломити волю потерпілого до опору, до відстоювання своїх прав і інтересів.

Психологічне насильство використовується й чоловіками, і жінками у відношенні один одного, однак жінки частіше виявляються в ролі жертв насильства. Ця форма насильства присутня практично у всіх випадках насильства в родині, будучи при цьому досить складною для діагностування. Тоді як усі інші форми насильства легко визначаються, бо мають чіткі фізіологічні наслідки, явні ознаки психологічного впливу видні рідко, але наслідки при цьому можуть бути надзвичайно важкими.

Показниками існування психологічного насильства у відносинах чоловіків і жінок є негативні почуття, які занадто часто має один з партнерів у процесі спілкування: напруга, тривога, непевність у собі, безсилля, залежність, безвихідність, почуття провини, страх, безправ'я, неповноцінність.

Психологічне насильство в ситуації міжстатевої взаємодії найчастіше будується на стереотипах «справжньої жінки», «справжнього чоловіка», які представляють ідеалізовані уявлення про представників конкретної статі. Реальним чоловікам і жінкам вкрай складно відповідати цим ідеалізованим уявленням, однак саме ці устояні стереотипи часто виступають у ролі нормативних стандартів, якими користуються і які пред'являють агресори стосовно своїх партнерів і партнерок.

Психологічне насильство за своїм значенням наповненням відповідає таким способам психологічного впливу, як *явне (пряме) домінування й маніпуляція*.

Домінування являє собою відношення до іншої людини як до речі або засобу досягнення своїх цілей, при цьому спостерігається ігнорування її інтересів і намірів. У ситуації домінування одного з партнерів інший змушений займати залежне положення. У цьому випадку один суб'єкт відносин спонукує інший підкоритися собі й прийняти мету, що не узгоджується із його власними устремліннями й бажаннями.

Випадки психологічного насильства в родинях домінантно-залежного типу стають нормою. Часто в таких родинях саме чоловік виконує роль глави родини. Він «опікує» дружину, приймає рішення й вважає, що має право застосовувати силу для покарання партнерки, якщо, за його розумінням, вона поводить не так, як їй належить. Жінці

приділяється пасивна роль і нав'язується думка, що відповідальність за всі домашні негоди лежить на ній.

Ще один спосіб психологічного впливу, у яким більшу роль відіграє психологічне насильство - це явище *маніпуляції* в міжособистісних відносинах. Якщо при домінуванні насильство проявляється у відкритій формі, то при маніпуляції насильство не виражене явно, воно існує в схованому, завуальованому виді.

Маніпуляція – вид психологічного впливу, при яким один учасник (маніпулятор) навмисно й приховано спонукує інший (адресата маніпуляції) приймати рішення, здійснювати дії й відчувати емоції, необхідні для досягнення маніпулятором власних цілей. При маніпуляції один з партнерів (маніпулятор) підкоряє почуття й дії іншого партнера своїм цілям, планам і бажанням. Інший партнер як би добровільно, без видимого примусу робить ті або інші дії й вчинки, однак психологічні стани останнього, які сліднують за цим, близькі до почуттів та емоцій, переживаних у ситуаціях психологічного домінування: стан тривоги, почуття приниженості й образи, відчуття, що тебе контролюють і використовують.

Повторюване насильство веде до значних психологічних страждань, посттравматичного стресу, депресії, неминушого почуття страху, а іноді й до більш серйозних наслідків (спроби суїциду). Результатом даного виду насильства також може стати загострення хронічних соматичних захворювань і поява психосоматичних захворювань. Хронічна депресія, само-деструктивні тенденції, труднощі функціонування в рамках подружньої й батьківської ролей – усе це відноситься до довгочасних наслідків психологічного насильства.

Сучасна культура найчастіше розглядає домашнє насильство тільки як психологічну проблему, ігноруючи її соціокультурний базис і її статус гендерної проблеми. Таким чином, відбувається певна «патологізація» постраждалої сторони й рішення проблеми зводиться тільки до використання терапії. Насправді основа проблеми насильства корениться не в поведінці подружньої пари в цілому або жертви зокрема, а в поведінці агресора, що підкріплюється всією системою суспільних поглядів, норм, культурних і сімейних цінностей.

З погляду прихильників гендерного підходу у вивченні проблеми психологічного насильства в міжособистісних відносинах основна причина прояву насильства криється в широкім поширенні в суспільній свідомості традиційних гендерних стереотипів. До тих пір, поки не буде перетворено значеннєвий зміст мужності й жіночності, нам чи навряд вдасться усунути прояви різних форм насильства в гендерних відносинах.

Література

1. Андреева Г. М. В поисках новой парадигмы: традиции и старты XXI века. / Социальная психология в современном обществе / Под ред. Г. М. Андреевой, А. И. Донцова. – М.: Фолиум, 2002. – С. 9–26.
2. Бендас Т. В. Гендерная психология: [учебное пособие] / Т. В. Бендас. – СПб.: Питер, 2006. – 431 с.
3. Берн Ш. Гендерная психология. / Ш. Берн. – СПб.: Прайм-еврознак, 2007. – 320 с.
4. Клецина И. С. Гендерная психология. / Под ред. И. С. Клециной. – [2-е изд.] – СПб.: Питер, 2009. – 496 с.
5. Клецина И. С. Психология гендерных отношений. Теория и практика / И. С. Клецина. – СПб.: Алетейя, 2004. – 408 с.
6. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб.: Питер, 1998. – 673 с.

Рябуха Вероніка Олександрівна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Науковий керівник: д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології **Бохонкова Ю. О.**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Сєдих Н. С., Бохонкова Ю. О.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Постановка проблеми. Гендер і сім'ю як соціальні інститути не можна розглядати окремо, оскільки вони нерозривно пов'язані між собою. Традиційні гендерні ролі історично склалися саме в сім'ї, а вже потім були винесені на ринок праці як переважно «жіночі» - вихователь (учитель, викладач, няня в дитячому садку), годувальниця (кухар, офіціант), травник (лікар, медсестра) і інші функції з обслуговування первинних потреб членів сім'ї – або «чоловічі» професії (які передбачали передусім забезпечення членів сім'ї матеріальними засобами існування роль «добувача»). До того ж саме в родині починається гендерна соціалізація дитини по засвоєнню цих гендерних ролей.

Викладення основного матеріалу. Сім'я є безперечною загальнолюдською цінністю, транслятором культурної спадщини, етичних норм і

традицій, значення яких в сучасних умовах зростає не тільки для кожної окремої особистості, а й для суспільства в цілому.

Сімейні відносини в Україні регулюються «Сімейним кодексом України», прийнятим Верховною Радою України 10 січня 2002 року (набув чинності 1 січня 2004 року) [3]. З точки зору гендерної рівності Сімейний кодекс України можна охарактеризувати як прогресивний і досить демократичний: він ліквідує юридичні підстави для дискримінації жінок і чоловіків у сфері сімейної, приватного життя. Уже в статті 1 зазначено, що Кодекс регулює сімейні відносини з метою їх побудови «на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки», а стаття 7 прямо говорить, що «жінка і чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї».

У сучасному світі найбільшого поширення набули три різновиди сім'ї:

- подружня пара з дітьми або без дітей (нуклеарна сім'я);
- один з батьків з дітьми (неповна нуклеарна сім'я);
- подружня пара з дітьми або без дітей з одним із батьків подружжя та іншими родичами (складна сім'я).

В сучасній Україні домінуючою формою сімейного організації є проста (нуклеарна) сім'я.

Основний тягар в забезпеченні базових потреб членів сім'ї традиційно лягає на жінок, які повинні піклуватися про виживання сім'ї в складних економічних умовах.

Залежно від прийнятого в сім'ї розподілу обов'язків і повноважень розрізняють патріархальні сім'ї (глава сім'ї - батько, тільки він розподіляє матеріальні ресурси і приймає життєво-важливі рішення щодо дружини, дітей, усіх важливих проблем функціонування сім'ї); і матріархатні сім'ї, де всі ці функції виконує мати. У тому випадку, коли в родині не виділяється чітко виражений глава, обов'язки розподіляють ситуативно, а рішення приймають колегіально або доручають це найбільш компетентному в даній проблемі, можна говорити, що це егалітарна сім'я [1].

В Україні переважають сім'ї егалітарного типу з демократичними розподілом участі чоловіка і дружини в прийнятті рішень з важливих проблем сімейного життя, з ситуативним розподілом сімейних обов'язків. Найбільш стійкий стереотип щодо розподілу влади в сім'ї, згідно з яким главою сім'ї обов'язково повинен бути чоловік [2].

Сімейні конфлікти – це протиставлення між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів і поглядів.

В області сімейних відносин українського суспільства можна відзначити чіткий конфлікт між уявленнями українців про бажані моделі шлюбно-сімейних відносин і відповідних гендерних ролей, які можна розцінювати як традиційні (патріархальні), і реально наявними типами устрою сімейного життя, серед яких переважають гендерно-егалітарні.

Гендерні проблеми в сфері сімейних відносин стосуються гендерної нерівності в сімейному осередку, а також тих контекстуальних в цьому відношенні обставин і стереотипних уявлень, які його підтримують. До актуальних гендерних проблем, наявних в нинішніх сімейних відносинах в Українських сім'ях, можна віднести наступні:

- ослаблення відповідальності чоловіка за дружину і дітей в результаті того, що шлюб перестав бути довічним соціальним інститутом;
- високий рівень розлучень і конфліктності в сучасних сім'ях;
- подвійне, а в селі потрійне навантаження на жінок (домашня робота, присадибне господарство і заняття найманою працею на приватному або державному підприємстві);
- невиконання домашніх обов'язків і обов'язків по вихованню дітей з боку чоловіка (так звані «приховані безбатченки»);
- фізичне і психологічне насильство по відношенню до представників обох статей, а також сексуальні злочинні дії щодо дівчат і жінок в сім'ях;

- архаїчна гендерна соціалізація дітей і підлітків, яка ґрунтується на застарілих уявленнях про жорсткий розподіл сімейних ролей на «чоловічі» і «жіночі», що вже не відповідає ні реаліям сучасного життя, ні практиці партнерських відносин сучасного подружжя [6, с. 143].

Сьогодні в українській реальності чітко простежується існування чотирьох типів гендерних контрактів. 1. Працююча мати - контракт включає материнство, але заробіток жінки життєво необхідний для всієї родини. 2. Жінка орієнтована на кар'єру - контракт несуперечливо поєднує роль матері і відповідальною за домашнє господарство з роллю орієнтованою на професійне зростання фахівця (включаючи безкоштовну допомогу родичів і платну допомогу найманих працівників). 3. Домогосподарка - контракт означає обслуговування членів сім'ї, материнство і турботу в обмін на матеріальне забезпечення з боку чоловіка. Крім того, ядро цього контракту містить сексуальну привабливість, яка в другій половині минулого століття перебувала в сфері тіньового, нелегітимного контракту. 4. Спонсорський контракт - означає обмін (продаж) зовнішньої привабливості і сексуальності на матеріальну підтримку з боку чоловіка. Цей раніше нелегітимний контракт набуває легітимність, хоча морально і не схвалюється. Для жіночої ідентичності тут не є значущими ні материнство, ні робота, виконується і акцентується тільки сексуальна роль.

Висновки. Як будь-який соціальний феномен, гендерні відносини в українській родині мають певні особливості, пов'язані з існуванням протиріч, конфліктів між уявленнями українських громадян про бажані моделі шлюбно-сімейних відносин і відповідними гендерними ролями (які можна розцінювати як традиційні, патріархальні) і реально існуючими

типами устрою сімейного життя, серед яких переважає гендерно-егалітарний.

Але гендерні відносини в сімейному середовищі хоч і повільно, але розвиваються в демократичному напрямку, і цей факт є запорукою демократичного майбутнього України, адже «все починається з сім'ї».

Література

1. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие / Т. В. Бендас. – СПб.: Питер, 2006. — 431 с: ил. — (Серия «Учебное пособие»).
2. Власенко Н. С. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків / Власенко Н. С., Виноградова Л. Д., Калачова І. В. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 56 с.
3. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства / Українознавчий альманах. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2002. – 121 с.
4. Сімейний кодекс України / Сімейне законодавство України. – К.: Істина, 2007.
5. Пірен М. І. Гендерні відмінності в суспільстві та їх соціопсихологічний аналіз / Пірен М. І. // Гендерні аспекти державної служби: монографія. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 335 с.
6. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма. — М.: АСТ, 2003.

Сєдих Наталія Сергіївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Соловійов О. В.

ПРО БІОЛОГІЧНУ ТА СОЦІАЛЬНУ СКЛАДОВУ «НЕСПРАВЕДЛИВОСТІ» У ГЕНДЕРНОМУ ПИТАННІ

Чи має освічена жінка ображатись на неосвіченого чоловіка за те, що вона все ще вимушена обслуговувати його неосвічене буття? Чи, навпаки, має освічений чоловік ображатись на неосвічену жінку за те, що вона, скориставшись перевагами сучасної емансипації, вибирає шлях «дурної свободи»? Та, в кінці кінців, чи має освіченість, взагалі, ображатись на неосвіченість? Відповіді на ці питання, як на мене, є відносно

надійним лакмусовим папірцем відповіді на більш цікаве для мене питання: чи може та чи інша людина йти дорогою справжнього людського буття. Буття нелукавого. Буття, де людина для людини не є об'єктом, не є засобом його власного існування (на кшталт стола, стільця, чи, навіть коштовної статуетки, що стоїть там, де «я її поставив»). Спробую відповісти на це питання засобами еволюційної нейропсихології.

Суттєвим тут є те, що еволюція послідовно формує людське «Я», що здатне мати іншу людину (навіть тварину) не за об'єкт, а за суб'єкт. Суб'єкт, що є ні чим не гіршим, аніж «Я сам». А цінність, яку «вибираю Я сам», яка не є нав'язаною мені моєю біологією чи моїм (або не моїм) соціумом, є «мною самим». Коротше кажучи, сучасне «людське Я» є управлінською інстанцією психічної природи в нервових мережах нашого мозку, яка має еволюційно досягнуту здатність самостійно вибирати власні цінності на континуумі інформації, фіксованої в «його» мозку. І, навіть, «із середини себе» змінювати вцент самого себе, змінюючи ієрархію своїх цінностей. Це стає можливим тому, що наш мозок функціонує таким чином, що «людське Я», будучи суб'єктивно функціонуючим, тобто тим, що може щось оцінювати як «добре для мене» чи «не добре для мене», «позитивно» чи «негативно», “good” or “bad” [1,2], оцінювати якісно (не кількісно, як комп'ютер), є мозковим механізмом вільного вибору чогось біологічно чи соціально значимого на континуумі інформації, фіксованої в «його» нейронних мережах. Бо якщо є механізм суб'єктивної оцінки чогось, має бути і деякий континуум, на якому ця суб'єктивність має вибирати бажане нею. Про правоту такого уявлення про мозкові механізми свободи свідчить те, що більшість коркових полів мозку (моторних, сенсорних, що фіксують накопичений досвід) складається з функціональних одиниць – так званих модулів, що фіксують у мозку певну інформацію. Ці нейронні модулі не пов'язані жорстко між собою, що і забезпечує комбінування фіксованої в них інформації за посередництвом «Я», що маніпулює інформацією про минуле в «своєму» мозку заради формування бажаного майбутнього. А тож, забезпечує формування на основі вже фіксованих в мозку цінностей нових цінностей.

Звернемось до даних еволюційної нейропсихології. Мозок наших еволюційних предків (ще на рівні підкіркових істот) забезпечував лише біологічні потреби за рахунок автоматизованих механізмів, заснованих на примітивних психічних процесах. В англійській літературі мозок такої істоти (на кшталт крокодила) красномовно називають Reptile Brain – ніякого жалю, ніяких ностальгій і думок, майже ніякої свободи (окрім рухової). Тут панують одномірні психічні змісти: або «відчувати голод», або «відчувати чи передчувати задоволення від їжі», або «відчувати

страх чи лють», або «передчувати чи переживати секс» [3]. Тож, еволюція живого починалась не з самих альтруїстичних, розумних і вільних істот. Але на протигагу мозку таких біологічних «автоматів-егоцентриків» мозок людини вже має принципову відмінність. Коли умови існування деяких тварин стали соціальними, нові нейрони дозволили їм відчувати те, що відчуває інша тварина. А це забезпечувало можливість відноситись до іншої істоти як до того, хто має свої бажання. Вперше так звані дзеркальні нейрони були виявлені нейрофізіологом Джакомо Різолатті (1996р.). Досліджуючи лобову кору мавпи, він випадково помітив, що певні нейрони активувались не тільки коли мавпа брала з рук дослідника банан, але і тоді, коли інша мавпа на її очах теж брала банан з рук. А це означало, що перша мавпа була здатна оперувати не тільки суб'єктивно значимою для неї самої інформацією, а і інформацією, значимою для іншої мавпи. Тож, чужі цінності є, хоча б в деякій мірі, навіть у мавп, вибраними за власним бажанням. Люди ж встигли еволюціонувати аж до можливості вибору на користь морально-етичних цінностей.

Тут я дозволю собі досить сміливе твердження: якщо свобода, будучи «вшитою» в структуру і процесуальність нейронних мереж мозку, є атрибутом нашого «Я», і якщо «цінності іншого» є теж одним з останніх еволюційних надбань людства, то «Я, що творить самого себе на підставі загальнолюдський цінностей» повинно, рано чи пізно, стати власним вибором переважної кількості пересічних громадян Землі. І я не бачу альтернативи такому шляху. У цьому глобальному власному, виборі, який має відбутись в кожному нехворому, або не обтяженому «біологічними автоматизмами», людському мозку, я і вбачаю можливість (а тому і необхідність) мати ІНШОГО (чи то жінку, чи то чоловіка, чи то людину іншої країни, чи то людину іншого етносу) як того, хто «є ні чим не гіршим за мене». Принаймні у екзистенційному вимірі.

Тож чи є підстави у того, кому вже еволюція вручила ключи до розуміння цієї ситуації, образатись на того, кому вона їх ще не вручила, вирішувати самому володарю цієї ступені свободи. І ця подія як раз і буде лакмусовим папірцем власної налаштованості на майбутнє: чи захотів він перетнути межу між світом архаїчного соціуму і світом майбутнього людського буття.

Література

1. A.Vasylchenko, "Towards the logic of projective identification", Journal of Applied Logic 13, 197–214(2015). doi:10.1016/j.jal.2015.03.008.
2. O.V.Soloviov, "Neuronal Networks Responsible for Genetic and Acquired (Ontogenetic) Memory: Probable Fundamental Differences", Neurophysiology, Oct., Volume 47, Issue 5, 419–431 (2015) doi:10.1007/s11062-016-9550-5

3. A. R. Damasio, *The Feeling of What Happens*, Harcourt Brace & Comp., New York, San Diego, London (1999).

Соловійов Олег Володимирович – д. психол. н., доц., професор кафедри здоров'я людини та фізичного виховання, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Тесленко В. І.

ПРОБЛЕМА САМОСТАВЛЕННЯ У ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, коли в силу політичних, економічних, соціальних змін відходить у минуле чітке розмежування виключно жіночих сфер діяльності від суто чоловічих, життя вимагає наявності більш гнучких гендерних моделей для здійснення життєвого шляху, побудови гармонійного внутрішнього світу. В умовах суспільної трансформації, що спостерігаємо зараз в Україні, вступають у силу нові критерії розвитку особистості і суспільства загалом, формується інше, більш уважне, але й вимогливіше ставлення до особистості, нове розуміння соціального та психологічного благополуччя. Наш час вимагає від кожного активності, вміння актуалізувати здібності та реалізувати себе як особистість у різних сферах діяльності та спілкування. У зв'язку з цим зростають вимоги до психологічної науки, яка покликана допомогти кожному члену суспільства, як чоловікам, так і жінкам, ефективно визначити життєві орієнтири та реалізувати свій особистісний потенціал.

Роль жінки у сучасному світі має два аспекти: жінка-матір і дружина та жінка як суб'єкт професійної діяльності. Одним із важливих періодів у реалізації сенсожиттєвих орієнтацій та становленні зрілої особистості є вік середньої зрілості, саме в цей період особистість робить висновки щодо поставлених нею цілей та отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу. Психологічна природа ставлення достатньо складна і різноманітна: деякі дослідники пов'язують її з активністю індивіда (В. М. Мясичев, В. А. Ядов), інші – з його емоційною сферою (Л. І. Божович, В. С. Мухіна, Ю. А. Приходько, Г. І. Щукіна); представники іншого напрямку – з формою психічної діяльності, найбільш представленою у мотиваційно-емоційній сфері

особистості (К. О. Альбуханова-Славська, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн). Саме з мотиваційно-емоційною спрямованістю активності особистості більшість дослідників пов'язують феномен ставлення до себе. Найбільш глибокий та багатосторонній аналіз проблеми ставлення здійснено В. М. Мясішевим, який розглядає «ставлення до себе» як базову категорію психології та як вихідну одиницю психологічного аналізу [2]. Переважна більшість підходів щодо визначення проблеми самоставлення розглядає її як невід'ємну частину категорії свідомості. На думку С. Л. Рубінштейна, свідомість є первинним утворенням, порівняно із самосвідомістю, яка формується через активність людини як суб'єкта життєдіяльності. Виокремлюючи власне «Я», індивід розглядає себе як дещо самостійне по відношенню до оточуючого, виділяє себе як суб'єкта своїх дій. Саме в цьому аспекті відображається міра усвідомленості особистістю себе та рівень її зрілості в цілому [3].

Особливості самореалізації жінки полягають у необхідності поєднувати професійну активність із виконанням сімейних обов'язків, вихованням дітей. Труднощі самореалізації жінки пов'язані із пануванням статево-рольових стереотипів, наявності «подвійних стандартів» у підходах до виховання підростаючого покоління, у розподілі обов'язків у сім'ї та на робочих місцях. Інші психологічні перешкоди самореалізації жінки пов'язані із віковим розвитком, індивідуальними особливостями, рольовими стереотипами, життєвими умовами.

Обмеження жінки приватною сферою призводить до зниження почуття власної значущості, заниження самооцінки, появи невпевненості в собі, матеріальної, моральної, психологічної залежності від чоловіка, відмови від власних планів, поглядів заради дітей та спокою у сім'ї. Суперечності між прагненнями особистості до розвитку та існуючими стереотипами в розподілі ролей призводять до внутрішньоособистісних конфліктів, побутової конфліктності, фрустрованості, схильності до депресій, проблем становлення гендерної ідентичності жінок, що шкодить психологічному здоров'ю та гальмує процеси особистісного розвитку [1].

Найгострішою соціально-психологічною проблемою сучасного українського суспільства є існування гендерних стереотипів. Під ними розуміють набір загальноприйнятних норм і суджень, які стосуються існуючого становища чоловіків та жінок, норм їхньої поведінки, мотивів, потреб і впливають на прагнення та самооцінку жінок і чоловіків, зумовлюють упереджену оцінку їхніх дій та здібностей. Саме вони впливають на прагнення та самооцінку жінок, зумовлюють упереджену

оцінку їхніх дій та можливостей, обмежують реалізацію їхнього потенціалу.

Часто у жінки формується неадекватне уявлення про те, що для збереження важливих взаємин з близькими людьми вона має займати слабку позицію і відмовитись від таких сторін своєї особистості, як амбіції та прагнення до самореалізації. На шляху до успіху жінка відчуває тривогу за збереження родини, невдоволення своєю жіночністю, недооцінює свої професійні досягнення, відмовляється від подальшого просування в роботі. Цей феномен був виявлений і описаний як «страх успіху» психологом Мартіною Хорнер. Це поняття відтворює специфічне переживання жінок, що вирішили заявити про свою компетентність і кар'єрні амбіції та з огляду на це мають боротися з неусвідомленою тривогою, супротив оточуючих та під тиском стереотипів [4].

Висновки. Важливим фактором в боротьбі з такими стереотипами виступає самоставлення, яке відіграє важливу роль у побудові кар'єри та взаємодії з оточуючим середовищем. Саме те, як особистість себе сприймає впливає на її відношення до оточуючого світу та реалізацію власних планів всупереч зовнішнім обставинам. Самоставлення становить собою складний феномен, динамічну ієрархічну систему, що містить в собі взаємоперетворювані, різними способами пов'язані та ієрархічно влаштовані підсистеми. Теоретичний аналіз проблеми показав, що: самоставлення розглядається психологічною наукою як дієвий початок саморозвитку індивіда та реалізації його самості, як обов'язкова невід'ємна основа суб'єктності людини; самоставлення є необхідним каналом впливу особистості на розвиток власних ставлень щодо життя. Відношення особистості як емоційно-ціннісна система займає особливе місце в системі ставлень. Воно є однією зі складників суб'єктного ядра особистості та структури її самосвідомості, виражає особливості ставлення людини до самої себе і забезпечує центрування її внутрішнього простору й формування смислового вектора життєвого шляху. Незважаючи на наявність фундаментальних досліджень феномену самоставлення особистості, питання щодо його зв'язку із специфікою життєвої організації особистості залишається не вирішеним. Саме це виступає предметом наших подальших досліджень.

Л і т е р а т у р а

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды: в 2 т. / Б. Г. Ананьев; под ред. А. А. Бодалева, Б. Ф. Ломова. – М.: Педагогика, 1980. – Т.1. – 230 с.
2. Мясищев В. Н. Психология отношений: избр. психол. труды / В. Н. Мясищев; под ред. А. А. Бодалева. – Академ. пед. и соц. наук, Московский психол.-соц. инст. – Воронеж: Инт практ. Психологии, 1998. — 362 с.

3. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М.: АН СССР, 1957. — 327 с
4. Сарджвеладзе Н. И. Структура самоотношения личности и социогенные потребности / Н. И. Сарджвеладзе // Проблемы формирования социогенных потребностей: сб. статей. – Тбилиси, 1974. — С. 103 — 107.

Тесленко Валерія Ігорівна – студентка V курсу спеціальність «Психологія», Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

Науковий керівник: к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії **О.В. Літвінова**, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

Toba M. V., Zhigarenko I. E.

SOCIAL SUPPORT FOR PEOPLE WITH PROBLEMS OF UNSUCCESSFUL PROCESS OF ADAPTATION IN SOCIETY

Judging from the systematic approach to the process of social adaptation of a personality, social support plays a crucial role in this process. According to researches criteria for psychological (emotional) social support include assessment of experience of positive sense of intimacy, trust and community; criteria, related to instrumental social support, presuppose assessment of practical, information or material (money, things) help; criteria, aimed at assessing the level of social integration, are determined by entry into a network of social interaction, presence of the reference group, within which there is a coincidence of values and perceptions of life, satisfaction with social support, associated with experience of stability in relations, and the sense of confidence and security.

According to researches, deficit of close supportive interpersonal relationships, formal, superficial contacts are closely related to the risk of various emotional disorders and social dezadaptation. Researchers have defined such important aspects of social support as availability, associated with common human's feeling that in case of unexpected or critical events you have someone to share these difficulties with; general satisfaction of a human with that social support which he/she receives; reciprocity of social support, its frequency and regularity. The content of social support is made up of psycholog-

ical support (emotional, cognitive, focused on self-esteem, etc.) and instrumental support (advice, information, job, money, and so on).

The appropriate level of social support is possible under the following conditions: firstly, preservation of local informal communication network - positive relations with immediate surroundings; secondly, normal functioning of the organizational structure, forming professional adaptive potential, required for various negative situations; and formation of adequate ideas about the possibilities and conditions for being helped in the public consciousness. In the current Ukrainian society one can hypothetically assume the existence of only the first one of the abovementioned factors - pervasive presence of informal communicational networks in the micro-environment. The other factor - normal functioning of the relevant organizationally-professional structure - requires the development and psychological explanation.

On the basis of these studies and our own experience of work with the socially deadapted studied there has been made a hypothesis about narrowing of their interpersonal relations and low level of social support. Results of the study of features of motivationally-value, emotionally-volitional and individually-typological areas of the socially deadapted studied may also serve the proof of this hypothesis: a high level of aggressiveness and hostility hinder the establishment of close trustful contacts with others. Excessive demands on other people, with a critical attitude towards them, don't allow to see and to appreciate good, bringing shortcomings and failures on the foreground. In addition, disrupted emotional communication in the family, induction of distrust to people, emotional expression difficulties also complicate interpersonal contacts.

Thus, the study of interpersonal social components of adaptive potential of the socially adapted and the deadapted studied with the help of social network questionnaire has revealed significant reductions in all types of perceived social support; moreover, general index of social support and index of social integration in the group of people with destructive degree of social deadaptation with other groups of the studied. According to the data of social network questionnaire, both groups (with total and destructive degree of social deadaptation) have the narrowing of social ties - significantly less number of people in social network and its core (the main source of emotional support) compared with the socially adapted. Significant differences from the socially adapted studied in the number of people who provide instrumental support and frequency of contacts with relatives have been also found among the studied with total degree of social deadaptation with the help of social network questionnaire. People with destructive degree of social deadaptation have the reduced number of trustworthy relations and symmetry in relations with oth-

ers concerning providing instrumental and emotional support. They neither get it, nor provide it.

Literature

1. Завацька Н. Є. Дослідження адаптаційного потенціалу особистості / Н. Є. Завацька // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2003. – № 599. – С. 98–101. – (Серія =: Психологія).
2. Brugha T. Social support and psychiatric disorders: overview of evidence / T. Brugha // Social support and psychiatric disorders. – Cambridge: University Press, 1995. – P. 62–78.
3. Fydrich T. Fragebogen zur Sozialen Unterstützung (F-SozU): Normierung an einer repräsentativen Stichprobe / T. Fydrich, M. Geyer, A. Hessel, G. Sommer, E. Brähler // Diagnostica. – 1999. – V. 45. – 1999. – P. 212–216.

Toba M. V. – Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University Professor of the Department of Applied Psychology and social work.

Zhigarensko I. E. – Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University Associate Professor of Applied Psychology and social work.

Федорова О. В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СУБ'ЄКТА МЕНЕДЖМЕНТУ ВНЗ

Постановка проблеми. Суспільство сьогодні ставить завдання перебудови педагогічного процесу на основах гуманізації і гуманітаризації, постають проблеми формування загальної активності студента як суб'єкта студентського самоврядування, суб'єкта менеджменту ВНЗ.

Формування студента як суб'єкта менеджменту ВНЗ потребує дослідження соціально-психологічних умов прояву активності студентів. У зв'язку з цим було поставлено завдання установити, у якому відношенні знаходяться навчальна активність і навчальна успішність.

Викладання основного матеріалу. Проведене дослідження дозволило диференціювати активність студентів за сферою прояву на навчальну, суспільну і культурно-освітню, котрі разом узяті утворюють загальну активність, яка і дозволяє бути суб'єктом менеджменту ВНЗ.

В процесі дослідження було визначено персональні індекси активності студентів як відношення абсолютного значення індивідуальної оцінки і максимально можливого, для кожного виду активності [1]. На основі персональних індексів обчислювалися середній значення групових індексів. Вони виявилися рівними: по загальній активності - 0,51; навчальної - 0,6; суспільної - 0,4; культурно-освітньої активності - 0,44. Амплітуди коливань персональних індексів склали: по навчальній активності - (0,8 - 0,4); суспільної - (0,6 - 0,3); культурно-освітньої - (0,6 - 0,28); загальної активності - (0,63 - 0,35).

За результатами проведеного дослідження встановлено помітні розходження в показниках інтелекту у студентів, що мають різні рівні навчальної активності. Більш високі показники інтелекту виявилися в групі студентів з низьким ступенем навчальної активності. Разом з тим для обох груп характерні майже однакові показники професійної спрямованості і навчальної успішності. Отже, при відносно однаковій професійній спрямованості рівні навчальні успіхи досягаються в результаті навчальної активності, обумовленої наявним інтелектуальним потенціалом.

Виявилося, що показники навчальної активності знаходяться в негативному зв'язку тільки з показниками інтелекту, вимірюваного за допомогою методики Р.Кеттелла, і показниками невербального інтелекту, визначеного за методикою Д. Векслера. Між показниками загального і вербального інтелекту і показниками навчальної активності статистично значимих зв'язків не виявлено. Варто також звернути увагу на те, що показники вербального інтелекту зв'язані з навчальною успішністю, але не зв'язані з навчальною активністю, тоді як невербальний інтелект зв'язаний з навчальною успішністю лише опосередковано, через загальну структуру інтелекту, але має безпосередній негативний зв'язок з навчальною активністю.

Таким чином, було визначено, що ціннісне відношення до навчальних предметів безпосередньо впливає на інтенсивність і якість навчальної роботи студентів, причому навчальна активність залежить від усвідомлення студентами професійної значимості навчальних дисциплін, а якість і результати навчальної роботи – від ступеня інтересу до них.

Формування позитивної мотивації до навчання й оволодіння професією визначається рівнем організацій навчального процесу; крім того, воно саме впливає на суб'єктивну оцінку студентами різних аспектів, що характеризують організацію навчального процесу, таких, як організація навчальних занять і наукової праці студентів, діяльність органів студентського самоврядування, майстерність викладачів, створення сприятли-

вої психологічної атмосфери на факультеті та у студентській групі, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу [6].

Одна з головних цілей виховання складається в перетворенні людини з об'єкта в суб'єкт діяльності і управління. Це значить, що в результаті виховання людина повинна стати здатною керувати собою і робити всяку справу самостійно. Самостійність є найбільш істотною ознакою людини і як особистості, і як суб'єкта діяльності.

В області пізнавальної діяльності можна говорити про наукову самостійність. Одна із ознак навчання полягає в тому, що пізнавальна діяльність студентів здійснюється під керівництвом викладача. В міру інтелектуального розвитку ступінь втручання і зовнішньої допомоги з боку педагога повинна скорочуватися, а рівень самостійності зростати.

Розумова самостійність визначалася за рівнем сформованості таких інтелектуальних умінь, як уміння бачити проблему, уміння переформулювати її на своїй мові, уміння передбачати можливий результат, уміння критично відноситися до змісту навчального завдання, уміння ставити питання та ін.

За результатами дослідження було встановлено, що на IV курсі число студентів з низьким рівнем самостійності і репродуктивним способом роботи менше вдвічі, чим на II курсі, але всі ці студенти переходять тільки на середній рівень самостійності і творчості. Таким чином визначено, що більша частина студентів (майже 90%) не досягають бажаного, тобто високого, рівня творчості і самостійності [1].

Також представляють інтерес результати досліджень Т. А. Воронової, присвяченого вивченню проблеми самоосвіти студентів. Серед обстежених нею 658 студентів високу готовність до самоосвіти мали тільки 8,9%, середню - 26,7% і низьку - 64,4%

У результаті введення експериментального навчання студентів мовам і умінням самостійної роботи удалося підняти рівень готовності студентів до самоосвіти в середньому вдвічі в порівнянні з вихідним рівнем. Великі можливості для розвитку розумової самостійності і творчості студентів відкривають практичні форми самостійної роботи з застосуванням комп'ютерної техніки [3].

Інтелектуальні і професійні уміння успішно формуються в самостійній роботі, якщо в навчальному процесі моделюється професійна діяльність і враховуються її труднощі; якщо профілювання навчальної і наукової праці студентів здійснюється на молодших курсах; якщо індивідуальні форми занять сполучаються з груповими; якщо навчальні завдання носять проблемний характер і в них враховується роль образних компонентів у розвитку мислення. Облік усіх цих факторів утворює особливу систему організації творчої самостійності роботи, упровадження

якої докорінно змінює процес і результат формування інтелектуальних і професійних знань, умінь і навичок як основи розумової і професійної самостійності і зрілості [5].

Висновки. Проведене дослідження дозволило установити у якому відношенні знаходяться навчальна активність і навчальна успішність. Результати дослідження можуть бути використані для підвищення активності студентів та визначення напрямів розвитку студентської молоді як суб'єкта менеджменту ВНЗ.

Література

1. Вербець В. Соціологія: теоретичні та методичні аспекти: Навч.-метод. посіб. / Рівненський держ. гуманітарний ун-т. - Рівне: РДГУ, 2005. - 202с.
2. Герасимчук А. Соціологія: Навчальний посібник/ Андрій Герасимчук, Юрій Палеха, Оксана Шиян,; Ред. В. Я. Пипченко, Н. М. Труш. -3-є вид., вип. й доп.. -К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. - 245 с.
3. Дворецька Г. Соціологія: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. - 2-ге вид., перероб.і доп. - К.: КНЕУ, 2002. - 472с.
4. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник/ Під заг. ред. В.І.Воловича. -К.: Укр. Центр духовн.культури, 1998. -727 с.
5. Соціологія: Підручник/ Н. П. Осипова, В. І. Астахова, В. Д. Воднік та ін.; За ред. Н. П. Осипової; М-во освіти і науки України. -К.: Юрінком Інтер, 2003. - 335 с.
6. Черниш Н. Соціологія: Курс лекцій/ Наталія Черниш,; Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. -3-є вид., перероблене і доп.. -Львів: Кальварія, 2003. -540 с.

Федорова Олена Вікторівна – к. е. н., доц., декан факультету гуманітарних наук, психології та педагогіки, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Хайруліна О. В.

ЩОДО ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ В ПРОЯВІ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. У міжособистісному контакті ми проводимо велику частину свого життя, саме суспільство задає соціальні норми поведінки, щодо яких і відбувається поділ людей на добросесних і тих, хто ці норми не дотримується. Охопивши останні події, що відбуваються в усьому світі і в нашій країні не можна не помітити загальне зростання

агресивних проявів. Економічна криза, спад виробництва, зниження життєвого рівня в країні, руйнування старої системи цінностей і стереотипів, що регулювали відносини особистості з суспільством – все це хворобливо переноситься населенням, відображаючись на його соціальному самопочутті, підвищеній тривожності і напруженості, з'являються озлобленість, жорстокість і насильство. Статистика свідчить про зростання поведінки, що відхиляється, серед осіб різних соціальних і демографічних груп. Особливо важко в цей період виявилось підліткам. Тривожним симптомом є зростання числа неповнолітніх з девіантною поведінкою, що виявляються в асоціальних діях (алкоголізм, наркоманія, порушення громадського порядку, хуліганство, вандалізм і ін.). У крайніх формах стали виявлятися жорстокість і агресивність, з'являються нові види асоціальної поведінки: підлітки беруть участь у воєнізованих формуваннях політичних організацій екстремістів, в рекеті, займаються проституцією та сутенерством.

Виклад основного матеріалу. Зростання агресивних тенденцій в підлітковому середовищі відображає одну з найгостріших соціальних проблем нашого суспільства, де за останні роки різко зросла молодіжна злочинність, особливо злочинність підлітків. При цьому турбує факт збільшення числа злочинів проти особистості, що тягнуть за собою тяжкі тілесні ушкодження. Почастішали випадки групових бійок підлітків, що носять запеклий характер, причому багато дослідників зазначають у них участь саме дівчат [2].

Агресія – це складний, багаторівневий феномен, щодо якого не існує загальноприйнятої думки, за допомогою нього позначають різноманітні по цілях, механізмам, методам і результатам індивідуальні та групові дії людей. Тому всі сучасні дослідження орієнтовані на комплексне вивчення різних рівнів і компонентів агресії [1]. Існує велика кількість теоретичних концепцій агресії, які по-різному пояснюють психологічні механізми її виникнення. Найбільш відомими є: теорія потягу (З. Фрейд); етологічна теорія (К. Лоренц); теорія фрустрації-агресії (Л. Берковіц, А. Басс); теорія соціального навчання (А. Бандура); теорія примушуючої сили (Фішбах).

Початок вивчення психологічних механізмів агресивності пов'язані з ім'ям З. Фрейда, що виділив два фундаментальних інстинкти – життя (творчий початок в людині, що виявляється в сексуальному потязі, Ерос) і смерті (руйнівний початок, з яким і пов'язують агресивність, Танатос). Ці інстинкти вроджені, вічні і незмінні. Тому й агресивність – невід'ємна властивість людської природи.

Більш зрозумілими, і на сьогоднішній день набагато краще вивченими є статеві відмінності агресивної поведінки, зумовлені особливос-

тями соціалізації. Проведені дослідження показують, що в цілому хлопчики агресивніше дівчаток, а чоловіки агресивніше жінок, у жінок агресивні дії гальмуються сильніше – проявивши агресію вони скоріше будуть реагувати на неї почуттям провини і страху.

Той факт, що агресивність у хлопців вище, ніж у дівчат встановлений у багатьох дослідженнях, хоча деякі автори це, здавалося б очевидне положення, оскаржують. Так Т. Нігер, на основі ґрунтового аналізу даних укладає, що до 6 років відмінностей між хлопчиками і дівчатками немає і що з'являються в подальшому відмінності, обумовлені статеворольовим вихованням. А. Фродо і Дж. Маколейтеж вважають думку про більшу агресивність чоловіків невірною. Вони пишуть, що жінки, маючи більш виражену емпатію, тривогу і почуття провини пригнічують у себе відкритий прояв агресивності там, де чоловіки вже її виявляють. Насправді ж жінки не менш схильні до агресії, якщо розцінюють свої дії як справедливі чи відчувають себе вільними від відповідальності [3].

Висновки. Агресивна поведінка в підлітковому віці стає одним з найбільш поширених, а для багатьох і найбільш зручним способом вирішення проблем, що виникають у складних ситуаціях і викликають психічну напруженість. Хлопчики більшою мірою схильні до фізичної і вербальної агресії, а дівчатка проявивши агресію у більшості випадків будуть реагувати на неї почуттям провини.

Л і т е р а т у р а

1. Берковиц Л. Агрессия: Причины, последствия и контроль / Л. Берковиц. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2002. – 402 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология: Секреты психологии мужчины и женщины / Ш. Берн. – СПб.: Прайм-Еврознак Нева: ОЛМА-Пресс, 2002. – 318 с.
3. Морозова К. Агрессивность и личностная идентичность у подростков – воспитанников интернатов: автореф. дис. канд. психол. наук / К. Морозова. автореф. дис. канд. психол. наук – М., 2006. – 22 с.

Хайруліна Олена Валеріївна – студентка спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

Науковий керівник: к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії **Літвінова О. В.**, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського.

ГЕНДЕРНІ РОЗБІЖНОСТІ У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТИЛІВ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ-ОСВІТЯН В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Освіта та система управління нею завжди були тими галузями суспільно-економічного життя, де традиційно реалізувались соціальні ролі: «жінка-господиня», «жінка-вихователь», «чоловік-організатор» тощо. Проте на сьогодні така позиція потребує кардинальної зміни, адже склалося, що державну політику в галузі освіти, формують, як правило, чоловіки, в той час як реалізовувати її доводиться, переважно, жінкам. Такий гендерний дисбаланс об'єктивно знижує ефективність функціонування систем освіти та управління нею. Звичайно, можна зазначати й інші чинники ефективності функціонування системи управління освітою. Але, ведучи розмову про гендер в управлінні освітою, слід відзначити, що запровадження гендерного паритету в управління освітою може стати, серед інших, тим засобом, який допоможе вийти освіті на якісно новий рівень її функціонування. Провідна роль в цьому процесі належатиме управлінцям освіти.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на загальні принципи, підходи, механізми формування стратегії управління освітою, їх реалізація є особистісною – кожен керівник органу управління освітою реалізує загальну політику з урахуванням власного життєвого і професійного досвіду, особистісних цінностей і орієнтацій, віку, гендерної приналежності, іноді особистих уподобань тощо. Тому зв'язок між підходами до здійснення управління й особистістю керівника є очевидним. Найбільш виразно даний зв'язок простежується на прикладі індивідуального стилю управлінської діяльності, який характеризує її зовнішній поведінковий аспект. Він визначається як цілісна, відносно стійка системи методів, технік і прийомів впливу керівника на суб'єктів управління з метою виконання управлінських функцій.

Індивідуальний стиль управлінської діяльності організацією системи управління освітою – це результат взаємодії, спільної діяльності керівника з колективом. Отже, особистість керівника як системотвірному елементу управлінської системи знаходить прояв у індивідуальному стилі керівництва. Саме стиль управління, який виявляється під час розв'язування як організаційно-управлінських, так і психологічних ситу-

ацій є детермінантою ефективності функціонування всієї системи управління.

Говорячи про гендерну специфіку управління освітою, слід відзначити, що стиль управління ефективних жінок-управлінців і ефективних управлінців-чоловіків принципово не відрізняється. Як правило, спільними є чітка мотивація, раціональна організація управлінської діяльності, налагоджені комунікації, делегування повноважень тощо. Проте на рівні індивідуального стилю керівництва, що конкретизує поведінковий аспект управління, уже помітними є певні відмінності. Кожен керівник реалізує управлінські повноваження індивідуально. Жінка-керівник при цьому не є виключенням. Пріоритетний стиль керівництва може слугувати як показник ефективності управління, свідчити про здатність налагоджувати управлінську взаємодію, а також створювати і відтворювати в організації особливу атмосферу, яка б визначала норми стосунків і поведінки. У літературі часто зустрічається визначення «жіночий стиль керівництва», що розкривається як поєднання таких специфічних якостей як доброта і жорсткість, жіночність і спрямованість на справу, врівноваженість і вимогливість, м'якість і воля. Жінки не конкурують з чоловіками за звання «кращого керівника», проте мають низку якостей, що допомагають їм досягати значних результатів в управлінні. Освіта традиційно вважається «жіночим» сектором суспільства, чого не можна сказати про управління освітою. У міру сходження в управлінській ієрархії спостерігається повна зміна гендерного показника серед управлінців. Це показник є кількісним. Щодо якісних характеристик, які розкривають особливості реалізації управлінського процесу, відмічено, що чим нижчою є керівна посада в системі управління освітою, тим більш характерною для неї є прийняття «жіночого» стилю керівництва, чим вищою – тим більше управління набуває «чоловічих ознак». Зазначимо, що жінки-керівники, як правило, є управлінцями яскравими, здатними ефективно налагоджувати комунікації, відповідальними, творчими. Звичайно, у кожній людини є власне сприйняття кожного конкретного керівника. Але узагальнений образ жінки-управлінця відповідає зазначеному вище переліку.

Висновки. Розвиток системи управління освітою, її вдосконалення в умовах європейського вибору України вимагають від керівників освіти постійне удосконалення методів і технік управління. У цьому контексті слід відзначити, що жінки-керівники володіють величезним управлінським потенціалом, реалізація якого дозволить удосконалити управлінську практику як на рівні організації, установи, так і на рівні системи управління освітою. Основними резервами підвищення управлінського потенціалу жінок-керівників системи управління освітою є організаційні резе-

рви, що пов'язані з перспективою вдосконалення підходів до стратегічного управління організаціями системи управління освітою; економічні резерви, що передбачають підвищення рівня економічної компетентності жінок-керівників освіти; ефективну реалізацію функцій планування, контролю й обліку в управлінні організаціями системи управління освітою; розширення системи мотивації кадрового складу організації за рахунок використання економічних стимулів діяльності; ефективну економічну діяльність жінок-керівників; соціальні резерви, які включають потенціал жінки-керівника щодо розширення розуміння ролі жінки в управлінні організаціями, підвищення соціального статусу жінки в управлінні організаціями системи управління освітою; підтримання прагнення жінок-керівників до соціального партнерства і співробітництва не лише в напрямі освіти і системи управління нею, а й в інших галузях суспільного життя; забезпечення соціальних гарантій і преференцій праці жінки; психологічні резерви, що пов'язані з використаннями жінками-керівниками інтуїції, передчуття тощо; цілеспрямованістю і наполегливістю жінок-керівників; активним застосуванням системи засобів невербальних комунікацій тощо.

Література

1. Баран Л. Реалізація гендерного підходу в системі підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти / Л. Баран // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. – №3. – С. 11- 12.
2. Болотська О.А. Правові чинники гендерного виховання жінок-лідерів / О.А. Болотська // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005.– №4. – С. 52-57.
3. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / [В. П. Кравець, Т.В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.]; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.
4. Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами: навчально-методичний комплекс з підготовки тренерів програми / Кол. авт.: Олійник В.В., Даниленко Л.І. та ін. – К.: Логос, 2003. – 72 с.
5. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту / Л. М. Карамушка. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.
6. Корсак В.В. Гендерна тема в освітній сфері / В.В. Корсак // Управління школою (Основа). – 2004. – №7. – С. 16-20.
7. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою: навчально-методичний посібник / за заг. ред. д.пед.наук, проф. Н.Г. Протасової. –Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 176 с.

Чубова Ірина Іванівна – аспірант кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Дала (м. Северодонецьк).

ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВА ДИСГАРМОНІЯ

Постановка проблеми. Процеси трансформації, що відбуваються в останні часи в українській державі, радикально змінили уклад суспільного життя. Відбувається зміна традиційних культурних стереотипів чоловічої та жіночої поведінки. Руйнується жорстка поляризація чоловічих і жіночих ролей, що обумовило зміни в гендерній ідентичності як особистісного утворення, безпосередньо зв'язаного з усвідомленням та переживанням себе як представника певної статі. Гендерно-рольова поведінка людини має свою історію. Гендерні ролі не виникають з самого народження дитини. Вони розвиваються в залежності від багатьох умов, факторів протягом людського життя. Цей розвиток має свої закономірності, протиріччя та виміри. Від нього залежить характер життєвого сценарію людини, її стиль життя, стратегії поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях та випадках. Насамперед розвиток гендерних ролей або гендерний розвиток пов'язані з багатьма характеристиками особистості, зокрема, з ідентичністю [1]. Ідентичність – є однією з найістотніших характеристик людини, без якої вона не може існувати як свідомо автономна особистість.

Збереження і підтримка особистістю власної цілісності, тотожності, нерозривності та історії свого життя, усвідомлення у собі певних особистісних якостей, індивідуально-типологічних особливостей, рис характеру, способів поведінки, які визнаються своїми, достовірними – це прояв психосоціальної ідентичності. У людини є прояви психологічних проблем, де важливу роль відіграє гендерно-рольова дисгармонія, як наслідок порушення гендерного розвитку [1].

Викладання основного матеріалу. Серед багатьох видів гендерно-рольових дисгармоній слід назвати такі:

- гендерно-рольовий конфлікт;
- гендерно-рольовий інфантилізм ;
- гендерно-рольову недостатність.

Гендерно - рольовий конфлікт так чи інакше присутній в усіх формах гендерно-рольових дисгармоній. Гендерно-рольовий інфантилізм - це невідповідність гендерної ролі віковій стадії гендерного розвитку, заміна або компенсація одних ролей іншими, що відповідають більш ранньому періоду життя. Це проявляється в переважанні дитячих форм гендерно-рольової поведінки, наприклад: в сфері сімейних ролей роль "чоловіка" (чи "жінки") заміщається роллю "дитини".

Гендерно-рольова недостатність буває в двох основних формах гендерно-рольовий дефіцит та атрофія гендерної ролі.

Гендерно-рольовий дефіцит - це затримка рольового розвитку, блокування важливих потреб у рольовому розвитку, внаслідок чого гендерна роль не формується, або розвивається в скороченому вигляді. Рольовий дефіцит може розвиватись тоді, коли гендерні ролі прямо чи непрямо заборонялися в дитинстві, не заохочувалися, або зустрічали негативну оцінку значимого соціального оточення. Наприклад: внаслідок того, що в дівчинки не підтримувалися прояви чуттєвої жіночності, в неї не розвинулась роль "коханки" [2].

Атрофія гендерної ролі - це втрата роллю її функціональних особливостей, скорочення сфер застосування в результаті обмеження рольової поведінки або тривалого перебування гендерної ролі в латентному вигляді. Атрофія ролі виникає тоді, коли внаслідок соціальних причин виконання гендерних ролей стає неможливим. Наприклад, після тривалого ув'язнення людина частково чи повністю може втратити таку гендерну роль, як "шлюбний партнер" [2].

Висновки. Гендерний розвиток та гендерна соціалізація особистості - це складні і різноманітні процеси, які підкоряються багатьом закономірностям. На їх шляху виникає багато протиріч, проблем та дисгармоній. Знання закономірностей повинне допомогти людині в уникненні цих проблем та протиріч розвитку. Цей шлях не лише є успіхом до гармонійності розвитку гендерної сфери людини, а й до гармонійності особистості в цілому, до етичних стосунків з особами протилежної статі та з соціальним світом взагалі.

Л і т е р а т у р а

1. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навчальний посібник / Т. В. Говорун, О.М. Кікінежді. — К.: Академія, 2004. — 308 с.
2. Ожигова Л.Н. Психологія гендерної ідентичності: учебное пособие / Л.Н. Ожигова. — Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 2006. — 290 с.

Шабельнік Антон Васильович – магістрант спеціальності «Менеджмент: управління соціальним закладом», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: асистент кафедри психології та соціології **Каширіна Є.В.**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

ПРОБЛЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР

Постановка проблеми. Сьогодні професійна підготовка фахівців є однією з найбільш актуальних проблем для низки наук, зокрема і психології. Від якості професійної підготовки фахівців, рівня їх професійної компетентності й загальної культури багато в чому залежить успіх здійснення майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблемі комунікативної компетентності особистості приділяють увагу С. Кубіцький, Н. Неділька, С. Поплавська, О. Стукало та інші. Теоретико-методичні засади дослідження професійно-комунікативної компетентності представлено також у працях таких науковців, як М. Василенко, Ю. Жуков, Б. Ломов, А. Маркова, Л. Петровська, О. Щербов, А. Щукін та інші. Крім того, сучасними дослідниками здійснено низку наукових розвідок щодо з'ясування змісту поняття «професійно-комунікативна компетентність», проблеми її формування у працівників (Л. Галікова, Д. Годлевська, Т. Грабой, Н. Доловова, В. Зикова, С. Петрушин, В. Черевко та інші). Особливості підготовки майбутніх фахівців до професійного спілкування досліджували Т. Алексеєва, Н. Волкова, Л. Дарійчук, В. Пасинок, Л. Савенкова та інші.

Однак у роботах вітчизняних науковців питання науково-теоретичного обґрунтування процесу формування соціально-комунікативної компетентності фахівців представлені недостатньо. За цих обставин особливо актуальним є вивчення проблеми розвитку компетентності у професійному спілкуванні.

У життєдіяльності людини, її становленні як особистості спілкування відіграє провідну роль, оскільки воно виступає засобом передачі форм культури і суспільного досвіду. Найпоширеніші трактування поняття «спілкування» пов'язані з розглядом його як складного процесу становлення і розвитку контактів між людьми, породжуваного потребами у спільній діяльності, та включають обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини [3].

Н. Ануфрієва наголошує на тому, що компетентність у спілкуванні — це знання норм та правил спілкування, оволодіння його технологією, використання в повному обсязі комунікативного потенціалу особистості [1]. Загалом під комунікативною компетентністю розуміють сукупність комунікативних здібностей, комунікативних умінь і комунікативних

знань, які є адекватними комунікативним задачам і являються достатніми для їх вирішення [5].

Спілкування — один із компонентів професійної діяльності будь-якого фахівця. Професійне спілкування розглядається як складний багатоплановий процес розвитку контактів між людьми у професійній сфері, учасники якого виступають в офіційних статусах і орієнтовані на досягнення конкретних завдань у професійній діяльності [6]. Тому професійне спілкування, опосередковане у професійній діяльності, має свої специфічні особливості, котрі детермінують середовище відповідного колективу.

Великий інтерес викликає дослідження гендерних особливостей і у професійній комунікації. Так, за результатами тривалого дослідження гендерної специфіки професійного спілкування було встановлено, що чоловіки і жінки виявляють тенденції до різних стилів ведення полеміки. Чоловіки рідше погоджуються з критикою, частіше вдаються до іронії, посилення на авторитети, використовують менше мовних засобів, що виражають непевненість, і в результаті справляють враження більш компетентних і впевнених у собі і своїй правоті фахівців, тобто більш успішно домагаються так званого «статусу експерта» [4].

Більшість чоловіків почувають себе комфортно, якщо виступають публічно, жінки віддають перевагу приватній бесіді. Тому жінки відчувають себе вільно і невимушено під час розмови в колі знайомих, рідних чи близьких у той час, коли чоловікам досить важко спілкуватись в цьому колі, адже чоловіки є більш стриманими і закритими порівняно з жінками.

У процесі комунікації жінка і чоловік переслідують різну мету. Чоловік частіше схильний до того, щоб у розмові маніпулювати статусом, жінка частіше схильна до встановлення близьких відносин, жінки відчувають себе комфортно, коли розмовляють у присутності своїх друзів і людей, рівних їм за статусом, а чоловіки — коли їм необхідно встановити і зберегти свій статус у групі [2].

До чоловічого стилю спілкування Ф. Бацевич відносить переважання інформації (фактів, цифр, результатів). Чоловіки у комунікації зорієнтовані на соціальні статуси і владу, пристосовуються до ієрархічних соціальних ролей у комунікації, віддають перевагу асиметричній комунікації та формулюють пропозиції прямо. У розмовах, дискусіях чоловіки часто акцентують увагу на власній позиції, а конфлікти розв'язують за допомогою аргументів і переконань. У порівнянні з чоловічим жіночий стиль спілкування за Ф. Бацевичем, має такі особливості. Жінки зорієнтовані на атмосферу спілкування (інтерактивні, міжособистісні аспекти), віддають перевагу партнерській комунікації, намагаються скоротити дистанцію між собою і партнером у

комунікації. Вони легко встановлюють контакти, формують пропозиції у вигляді запитань. У конфліктних ситуаціях жінки схильні відмовлятися від своїх поглядів, позицій [2].

Також у ході досліджень було встановлено, що мовлення жінок порівняно з мовленням чоловіків менш категоричне, відзначається формами ввічливості, які менш характерні або не властиві взагалі чоловічій комунікативній поведінці [2; 4].

Висновки. Таким чином, професійне спілкування виступає одним із важливих чинників здійснення ефективної професійної діяльності. При цьому комунікативна компетентність є важливою складовою професійної підготовки майбутнього фахівця та неодмінною основою його професіоналізму. Компетентність у спілкуванні не можна вважати константною особистісною характеристикою, вона вимагає постійного розвитку та вдосконалення.

У професійній комунікації існують значні розбіжності у поведінці та в мовленні чоловіків і жінок, які дають можливість говорити про існування чоловічого та жіночого стилів спілкування, особливості яких необхідно знати та враховувати у процесі спілкування.

Література

1. Ануфрієва Н. М. Комунікативна компетентність особистості / Н. М. Ануфрієва // Вісник Київського національного інституту ім. Т. Шевченка. – 2002. – № 12-13. – С. 52-55.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с
3. Гура О. І. Педагогічні умови формування професійних комунікативних якостей соціального педагога: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О. І. Гура. – Х.: Харківський Національний університет імені В. Н. Каразіна, 2001. – 20 с.
4. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2004. – 209 с.
5. Соціальна педагогіка: підручник / За ред. проф. А. Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
6. Дорошенко С. М. Гендерні особливості спілкування / С. М. Дорошенко. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Philologia/8_100640.doc.htm.

Шостя Інна Володимирівна – аспірант кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

СУГЕСТІЇ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ РЕКЛАМИ

Постановка проблеми. Реклама сьогодні постійно супроводжує наше життя, побут, роботу, відпочинок. Реклама стає ознакою сучасності. Сьогодні в рекламі сугестії відіграють важливу роль. У процесі сприймання інформації сугестії допомагають упорядкувати всі елементи специфічної і надзвичайно складної інформації, де дискурсивно-логічно виражені смисли перебувають в органічній єдності із почуттєво-інтуїтивними. Особливість такої інформації полягає ще в тому, що вона не тільки не передається — вона позначена певною активністю, тобто пристосована впливати, «заряджаючи» людину почуттями. У рекламі будь-яке сприйняття образу викликає в людини низку асоціацій, причому особливості асоціативного ряду та формування різних стереотипів сприйняття значною мірою зумовлені належністю людини до жіночої та чоловічої статі.

Об'єкт дослідження – сугестії у процесі сприйняття та інтерпретації реклами. Предмет дослідження – психологічні особливості сприйняття та інтерпретації реклами відповідно до статі цільової аудиторії. Мета дослідження – виокремити окремі гендерні особливості сприйняття та інтерпретації реклами.

Викладення основного матеріалу. Сугестія - процес впливу на психічну сферу людини, пов'язаний з: виникненням станів йому подібних, відновленням цілісного стану з появою одного із його елементів, асоціації ідей, ланцюга думок химерних або утворених з певним наміром. Сугестивність - ступінь сприйнятливості людини до вселяння, обумовлений суб'єктивною готовністю піддатися впливу й підкоритися тому, хто вселяє і що вселяється. Сугестивність є характеристикою людини, залежною від ситуативних і особистісних факторів. До числа властивостей особистості, сприятливих підвищеній сугестивності, належать: невпевненість у собі, низька самооцінка, почуття власної неповноцінності, покірність, боязкість, незручність, довірливість, тривожність, екстравертованість, підвищена емоційність, вразливість, слабкість логічного мислення, повільний темп психічної діяльності [1,2].

Виділяють наступні фактори, що впливають на підвищення індивідуальної сугестивності: стан суб'єкта; низький рівень поінформованості, компетентності в обговорюваному питанні чи виконуваному виді діяльності, малий ступінь його значимості для особистості.

Сугестивність під впливом «групового тиску» залежить від рівня групового розвитку. Експериментально показано, що суб'єкти, які характеризуються за даними тестів сугестивності, у колективній дії, в ре-

зультаті опосередкування міжособистісними відносинами цілями й цінностями спільної діяльності, виявляються здатними здійснювати колективістське самовизначення, тобто протистояти сугестивності.

Реклама - це образ сучасності, вона акумулює почуття та досвід особистості. В той же час рекламу можна розглядати як систему внутрішніх установок, що здійснюють вплив на особистість. Аналізуючи рекламу з позицій сприймання, необхідно звернути увагу на механізм виникнення уявлень і їх зрощення з певними емоційними станами; пояснити, в чому полягають секрети того чи іншого образу, тексту, який наділений особливою здатністю викликати яскраві уявлення, супроводжені відповідним акомпанементом емоцій та механізми навіювання. Сугестії відіграють важливу роль в процесі сприймання, допомагають упорядкувати всі елементи специфічної і надзвичайно складної інформації текстів, де дискурсивно-логічно виражені смисли перебувають в органічній єдності із почуттєво-інтуїтивними. Особливість такої інформації полягає ще в тому, що вона не тільки не передається - вона позначена певною активністю, тобто пристосована впливати, «заряджаючи» людину почуттями.

Для перетворення реклами у соціальну маніпуляцію, для здійснення величезного впливу на індивідуальну та суспільну свідомість необхідна розробка та впровадження не лише ефективних комунікативних технологій, а й знання стереотипів, узагальнень, що ґрунтуються на моделях людської логіки та асоціацій. Тому у період сьогодення дослідження реклами набуває особливої значущості в різних наукових студіях: психології, теорії масових комунікацій, лінгвістики. Дослідження сприйняття та інтерпретації реклами відповідно до статі робить значний внесок для підвищення ефективності впливу реклами на цільову аудиторію: жінок та чоловіків. Тому дослідження психології реклами з позиції тендерних особливостей її сприйняття є актуальним як для рекламної комунікації, так і для наукових робіт гендерної психології. Таким чином, актуальність дослідження зумовлена низкою таких чинників: підвищенням інтересу до досліджень реклами як одного з видів масових комунікацій сучасного суспільства; необхідністю вивчення соціально-психологічних характеристик цільової аудиторії з метою здійснення на неї ефективного впливу; актуалізацією досліджень особливостей когнітивних процесів людини відповідно до її статі, що посідають значне місце у царині тендерної психології.

Дослідженням було охоплено 75 респондентів віком від 18 до 25 років. У роботі проведено емпіричні дослідження за методиками: Методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокич, діагностика особистості на мотивацію до успіху Т.Елерс, методика дослідження рівня співвідношення «цінності» та «доступності» різних життєвих сферах (УСЦД) Е.Б.Фанталової, метод семантичного диференціалу Ч. Осгуд.

Отримано наступні результати дослідження. Реклама в форматі відеоролика краще сприймається та інтерпретується як чоловіками так і

жінками, ніж фотореклама або друкована реклама. Чоловіки є більш стереотипні аніж жінки, вони сприймають інформацію через призму минулого досвіду та виховання. В ту ж чергу, жінки гнучкіші, відкритіші до взаємодії та до сприйняття будь-якої інформації з метою використання її в майбутньому. Гендерна відмінність була зафіксована в загальній оцінці всіх запропонованих реклам, жінки виявилися більш активніші аніж чоловіки, їхній рівень оцінки незалежно від типу та форми реклами завжди перевищував рівень оцінки чоловіків. В інтерпретації реклам, жінки спираються більше на деталі, чоловіки беруть від реклами тільки конкретно те, що їх цікавить, не зважаючи на другорядну інформацію, яка подається у рекламному тексті. У чоловіків відсутні відмінності у вираженості рівня «бажаного» і «доступного» майже у всіх життєвих сферах; у жінок результат виявився схожим окрім відмінності у сферах «краса природи і мистецтва» та «матеріально-забезпечене життя».

Висновки. Узагальнюючи відмітимо наступне. У процесі сприймання рекламної інформації сугестії допомагають упорядкувати всі її елементи, де дискурсивно-логічно виражені смисли перебувають в органічній єдності із почуттєво-інтуїтивними. Отримано наступні емпіричні результати дослідження: відеореклама сприймається та інтерпретується краще як чоловіками так і жінками, ніж фотореклама або друкована реклама; чоловіки є більш стереотипні; жінки гнучкіші, відкритіші до взаємодії та до сприйняття будь-якої інформації з метою використання її в майбутньому; в інтерпретації реклам, жінки спираються на деталі, чоловіки - тільки те, що їх цікавить. Отримані результати дадуть змогу краще організувати формування рекламної продукції.

Література

1. Щербан Т. Д. Психологія навчального спілкування: монографія / Щербан Т. Д. – К.: Міленіум, 2004. – 346 с.
2. Щербан Т. Д. Художній образ у навчальній взаємодії учня з вчителем / Щербан Т. Д. // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / гол. редактор С. Д. Максименко. – Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – Випуск 26. Том X: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – С. 341-953.
3. Щербан Т. Д. Деякі проблеми професійної готовності / Т. Д. Щербан, В. В. Гоблик // Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя: збірник наукових статей. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – С. 22-27.

Щербан Тетяна Дмитрівна – д. психол. наук, проф., ректор, Мукачівський державний університет.

Дем'ян Ярослава Юрївна – старший викладач кафедри менеджменту, Мукачівський державний університет.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. У зв'язку з трансформаційними змінами сучасного суспільства зростає роль і значення як глобальної, так і міжособистісної комунікації, яка є умовою суспільного існування та поступу; особливі вимоги висуваються до комунікативної культури особистості. Від того, наскільки добре особистість буде підготовленою до спілкування, залежить можливість її самореалізації, успішність професійної діяльності і, нарешті, вклад у суспільне життя [1; 3; 6].

Виклад основного матеріалу. Цілісному, концептуально побудованому осмисленню комунікативної культури передують дослідження педагогів, психологів, соціологів, філософів, присвячені вивченню різних складових культури особистості й комунікативно-інформаційному підходу до цієї категорії. Наукове поняття «комунікативна культура» ще не знайшло своє відбиття в психологічних словниках і енциклопедії. Проте, існують численні теоретико-методологічні дослідження цього феномена. У сучасному науково-психологічному інформаційному полі виникли різні підходи до трактування зазначеного поняття: методологічний (О. В. Волдаревська, Н. В. Кузьміна, В. А. Сластьонін, Г. І. Щукіна й ін.), світоглядний (О. О. Бодальов, Б. Ф. Ломов та ін.), психологічний (Б. Г. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, І. Л. Зимня, І. Б. Котова, О. О. Леонтєв, Є. І. Рогов, Ю. А. Шерковін та ін.), соціологічний (Т. М. Дрідзе, С. І. Самигін, А. А. Реан, Є. В. Руденський та ін.), лінгвістичний (Б. Н. Головін, Н. Н. Кохтерев, А. К. Міхальська та ін.), мистецтвознавчий (П. М. Єршов, А. А. Мурашов та ін.), адаптивний (В. Т. Ащепков, Г. М. Якушева та ін.), які пояснюють взаємопроникнення наукових знань із однієї галузі в іншу.

Термін «комунікативна культура» розуміється і використовується як збагачення, удосконалення нематеріального життя, високий ступінь розвитку акту передачі, знань про життя, заснованого на взаєморозумінні, що легко встановлюється [2; 4; 5].

Питання, присвячені комунікативній культурі, розглянуті в дослідженнях Г. Н. Артемьєвої, О. О. Бароненко, А. В. Білоножко, В. А. Возчикова, В. О. Григорьєвої-Голубєвої, Ю. В. Ємельянова, С. В. Знаменської, О. М. Корніяки, О. В. Кравченко, А. О. Позднякової, Т. О. Слухай та ін. Зокрема, О. М. Корніяка розглядає комунікативну культуру як морально-зорієнтований засіб спілкування, що забезпечує афективно-інформаційний обмін між людьми, який опосередковує їхню

взаємодію та взаємовплив, уможливлене міжособистісне сприймання та взаєморозуміння (перцепцію); це довершена готовність і спроможність особистості до спілкування з оточенням. У своєму об'єктивному значенні комунікативна культура являє собою діючий в суспільстві культурний код спілкування, характерними особливостями якого є упорядкованість, системність, вербалізованість, нормативність, моральність тощо, які забезпечують повноцінний зв'язок людини із соціумом. У суб'єктивному значенні комунікативна культура розуміється як складна система закріплених у структурі психіки людини якостей, що мають моральний сенс, і вмінь ефективної взаємодії, які дають змогу досягати особистісно й соціально значущих цілей [3]. У зв'язку з цим комунікативна діяльність суб'єкта спілкування – це не просто обмін інформацією, а й складна система потреб, намірів, інтересів, настанов, емоцій, ідеалів, особистісних властивостей, які становлять складові комунікативної культури. Завдяки цим утворенням, а також комунікативним знанням, умінням і навичкам відбувається міжособистісна взаємодія, взаємовплив, взаєморозуміння індивідів у процесі спілкування.

Деякі дослідники визначають комунікативну культуру як такий рівень сформованості міжособистісного досвіду, тобто навченості взаємодії з оточуючими, який потрібний індивіду, щоб у межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати у відповідному суспільстві. Такого погляду дотримується Ю. В. Ємельянов, який простежує залежність комунікативної культури від індивідуальних здібностей особистості, від її соціальної мобільності. Розглядаючи комунікативну культуру як специфічний спосіб організації спілкування, С. В. Знаменська відзначає, що вона характеризується наявністю комунікативного ідеалу, системою комунікативних норм і правил, ставленням до співбесідника як до цінності, знанням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей і умінням володіти комунікативною ситуацією. Автор розглядає комунікативну культуру як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії. Досліджуючи комунікативну культуру особистості, О. В. Кравченко розуміє її як комплекс сформованих знань і умінь у царині міжособистісного спілкування, які проявляються в ставленні до людей, в умінні контролювати й регулювати свою мовленнєву поведінку, досвідчено аргументувати свою позицію, продуктивно співпрацювати за допомогою вербальних і невербальних засобів та способів спілкування.

Висновки. У зв'язку з вищевикладеним, ґрунтуючись на результатах вітчизняних та зарубіжних досліджень, можна зробити висновок, що комунікативна культура – це властивість її носія, яка дозволяє йому відтворювати засвоєні ним знання, цінності, моральні й етичні норми, проявляючи індивідуальні та особистісні якості, досягати конгруентного

спілкування, а саме: репрезентація власних думок, ефективного сприйняття, розуміння партнерів по спілкуванню, їх взаємодії і взаємовпливу, використовуючи вербальні та невербальні комунікативні уміння й навички.

Література

1. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти як сприяння розвитку культури особистості / Г. О. Балл; за ред. О. В. Винославської // Психологічний ресурс простору вищої освіти: збірник наукових праць. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – Вип. 1. – 124 с.
2. Белявський І. Г. Соціокультурні детермінанти процесу спілкування / І. Г. Белявський // Проблеми соціальної психології. – 1992. – Вип. 2. – С. 24-31.
3. Корніяка О. М. Деякі аспекти комунікативної культури особистості / О. М. Корніяка // Актуальні проблеми психології: Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К.: Нора-Друк, 2001. – Вип. 21. – С. 124-133.
4. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (досвід особистісно-центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату) / В. В. Рибалка. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
5. Формування комунікативної культури студентів-психологів в умовах гуманізації вищої школи: монографія / Під ред. Н.Є. Завацької. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – 287 с.
6. Чмут Т. К. Культура спілкування / Т. К. Чмут. – Хмельницький: ХІРУП, 1999. – 358 с.

Смирнова Олена Олександрівна – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк)

Боярин Л.В., Макогон В.К.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА РОЗВИТОК ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Життя в сучасному суспільстві великою мірою знаходиться у поліні деяких стереотипів, що історично склалися і закріпилися в нашій свідомості. Власне соціальними стереотипами називають схематичний, стандартизований образ або уявлення про соціальне явище чи об'єкт.

Постановка проблеми. Спостерігаючи за тим, що відбувається в інформаційному просторі (інтернет, соціальні мережі, ТБ, велика кількість книг, журналів на цю тему та ін.) і розглядаючи цей гігантський інформаційний потік, як певний зріз колективного розуму сучасності, можна зробити досить невтішний висновок: ми всі є заручниками багатьох (іноді дуже застарілих і хибних) стереотипів. Сама функція стереотипу, безумовно, корисна: це узагальнення, які допомагають нам у повсякденному житті. Стереотипи виконують важливу функцію – вони розвантажують мозок, класифікуючи, схематизуючи, узагальнюючи і спрощуючи інформацію, співвідносячи її з певним знайомим шаблоном. Дійсно, жодна людина не може обійтися в своєму житті без певних автоматизмів і алгоритмів у мисленні. Щоб обмірковувати наново кожен ситуацію ні в кого з нас не вистачить ні сил, ні часу, адже, щоразу, зіткнувшись з будь-яким явищем, мозку доводилося б заново створювати уявлення про нього (добре-погано, корисно-шкідливо і т.д.) – а це гігантська робота, особливо якщо врахувати, що нас постійно оточують сотні і тисячі різних явищ і ситуацій. Проте є в них (стереотипах) і негативна риса – вони обмежують наше мислення і не дають вийти за рамки звичного світосприйняття.

Слід окремо зазначити про гендерні стереотипи і їх механізми, що визначають напрямок стереотипного мислення в суспільстві та в сім'ї. У суспільній свідомості гендерні стереотипи функціонують у вигляді стандартизованих уявлень про моделі поведінки й риси характеру, що відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче». Користуватися ними звично й легко, це коли йде мова про пересічну людину.

Саме стереотипи є бар'єром у встановленні справжньої гендерної рівності в нашому суспільстві. З плином часу все актуальнішими стають питання гендерного паритету і конструювання гендерної свідомості. Це зумовило зацікавленість багатьох науковців, які провели і оприлюднили велику кількість досліджень гендерних відносин. Окремо слід виділити науковців, які достатньо ґрунтовно займаються цими питаннями: О. Залізников, А. Кириліна, Б. Місонжиков, О. Помазан, Н. Сидоренко, М. Скорик, Л. Таран та ін. [3].

Викладення основного матеріалу. Психологи установили, що не існує «чисто» чоловічої і «чисто» жіночої особистості. Усім: чоловікам і жінкам – різною мірою притаманні активність і пасивність, самостійність і залежність. Будь-яка особистість являє собою поєднання різних рис характеру. Стереотипи – найбільш складна умова в створенні принципово нових відносин у соціумі і переході до якісно нової демократичної держави.

Одним із шляхів розповсюдження гендерних стереотипів у сучасному суспільстві є засоби масової інформації. Щоб проілюструвати вплив засобів масової інформації на гендерні стереотипи, можна згадати трактування чоловічого і жіночого родів у таких формах даних ЗМІ: те-

левізійна реклама, музичні кліпи та дитяча література. Психолог Стефан Крейг вважає, що сучасна телевізійна реклама побудована так, щоб посилити образ саме того роду, чоловічого чи жіночого, який являється найефективнішим для продажу певного товару, розрахованого для певної цільової аудиторії. Так, реклама, що транслюється вдень і розрахована на домогосподарок, фокусується на образах традиційних жіночих ролей, а чоловіки зображуються домінуючими на виробництві та вдома. Проте традиційна гендерна стереотипізація в рекламі, яка транслюється вдень, різко контрастує із вечірньою чи нічною рекламою, цільовою аудиторією якої, за Р.С.Крейгом є працюючі неодружені молоді люди та пари, де двоє партнерів активні в кар'єрному плані. У такій рекламі домінуючими є жіночі персонажі, а чоловіки частіше зображенні в традиційних жіночих ролях (дім-родина-сім'я) [4].

Стефан Франсуа зазначає, що вплив реклами на формування гендерних стереотипів є досить відчутним і вагомим. Він також вважає, що музичні відеокліпи містять ще потужніші гендерні стереотипи, ніж реклама.

Якщо розглядати трактування чоловічих та жіночих ролей у дитячій літературі, то тут за останні роки ситуація дещо змінилася. Ілюстрована дитяча література являється одним із перших «вікон у світ» для дітей. Тому психологи приділяють особливу увагу зображенню чоловічих і жіночих персонажів. За останні десятиліття із зміною соціального клімату автори розпочали процес «лібералізації» і більш збалансованого зображення персонажів чоловічого і жіночого, так як став очевидним негативний вплив гендерних категоризацій на соціальний розвиток дітей. Жіночі персонажі поступово здобули вагомішу роль у літературі. Психологи Р.Кларк та Р.Леннон вважають, що тенденція до збільшення уваги, яка надається зображенню персонажів жіночого роду, повинна позитивно вплинути на збагачення дитячого світогляду [4].

Також, варто відмітити, що специфіка масових видань та друкацій певним чином передає реальні співвідношення чоловіків і жінок у різних владних структурах, дзеркально відображаючи звичний розподіл ролей: чоловік – це уособлення сили, могутності, влади, розуму; жінка – це лагідність, надійність, певна «обмеженість» сфери інтересів і занять, вміння послужити там, де у чоловіків уже вичерпалися ресурси й терпіння.

Більшість засобів масової комунікації обирають заробляння грошей, аніж формування гендерної культури. Журналісти навіть зацікавлені в гендерному дисбалансі, тому що він дає змогу заробляти гроші. Приклад тому – велика кількість реклами, розміщеної на сторінках журналів (особливо жіночих), яка складається з суцільних стереотипів, що щільно проникають і надовго залишаються в підсвідомості.

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що сьогодні гендерними питаннями в Україні не переймаються, а, здебільшого, маніпулюють. Тому є потреба змін як у структурі самих ЗМІ, так і в поданні якісних

гендерних матеріалів для створення принципово нових відносин у соціумі і переході до якісно нової демократичної держави.

Засоби масової інформації являються важливими джерелами гендерних перцепцій, які так чи інакше впливають на формування гендерних стереотипів суспільства як шляхом посилення значення традиційних гендерних орієнтацій, так і шляхом розширення сфери нетрадиційних, якісно нових гендерних моделей поведінки.

Література

1. Бутиріна М. В. Стереотипи масової свідомості: особливості формування та функціонування у медіасередовищі: монографія / М. В. Бутиріна. – Дніпропетровськ : Слово, 2009. – С. 230–242.
2. Лисюченко М. К. Бінарні опозиції як мовний прийом міфологізації у французькому політичному дискурсі // М. К. Лисюченко // *Studia linguistica*. – 2012. – Вип. 6(2). – С. 314–322.
3. Першина О. Є. Гендерні стереотипи та засоби масової комунікації / О. Є. Першина // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. – 2005. – Вип. 23. – С. 110–115. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgzdia_2005_23_13.
4. Снічук О. А. Вплив засобів масової інформації на формування гендерних стереотипів / О. А. Снічук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ONG/Psihologia/12_snichuk.doc.htm.

Боярин Л.В. – доцент кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Макогон В.К. – викладач, Чернівецький медичний коледж Буковинського державного медичного університету.

Семененко І.М.

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ НА СТАН ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ "ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ"

Постановка проблеми. Україна є однією з багатьох країн, які приєдналися до Порядку денного в області сталого розвитку і прагнуть досягнути 17 цілей, спрямованих на підвищення добробуту всього населення світу. Досягнення цілей сталого розвитку можливе за умови співпраці не лише урядів держав, а і за участю громадянського суспільства, бізнесу,

наукових і освітніх установ тощо. Однією з цілей є забезпечення гендерної рівності, як "основи для досягнення миру, розквіту і сталого розвитку" [1]. Події, які відбуваються на Сході України, безсумнівно впливають на досягнення будь-яких цілей. Внутрішня міграція вимусила переміститися багатьох людей всередині країни, у тому числі жінок. Тому особливо актуальним є дослідження впливу внутрішньої міграції в Україні на стан досягнення цілі сталого розвитку №5 – "Гендерна рівність".

Викладення основного матеріалу. Значення міграційних процесів для досягнення цілей сталого розвитку були включені в деякі завдання, які деталізують конкретні цілі. В контексті досягнення цілі №5 посилення на людську мобільність є непрямим, але передбачає забезпечення безперешкодного і вільного переміщення жінок і дівчат. Окупація частини території Сходу України та проведення антитерористичної операції спричинило значне переміщення людей всередині країни, у тому числі жінок. Загалом налічують близько 1,7 млн офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб, дві третини від яких складають жінки і діти [2]. Під час переміщення жінки стикаються з проблемами реєстрації, отримання допомоги, медичного обслуговування, пошуку житла і налагодження побуту, пошуку гідної роботи зі справедливою оплатою праці.

Жінки переважають у складі малозабезпеченого населення порівняно з чоловіками. Кількість жінок, які зверталися по соціальні пільги та субсидії, відповідно у 1,4 і 2,3 рази більше за чоловіків [3]. Такий розрив у кількості звертань свідчить про розбіжності у чисельності працевлаштованих жінок і чоловіків, видів займаних посад та робіт, що виконуються, рівні оплати праці на відповідних посадах та пенсій, що може свідчити про гендерну дискримінацію щодо працевлаштування.

Особливу увагу слід звернути на підвищення рівня насильства над жінками в умовах військового конфлікту на Сході України, у тому числі сексуального насильства. За даними Міністерства соціальної політики України у 2015 року було зареєстровано 103101 звернення з приводу насильства в сім'ї, з яких 86,9% від жінок [4]. Кількість звернень з приводу домашнього насильства майже не змінилась порівняно з роками до початку військового конфлікту. Але існує проблема насильства над жінками, які залишилися на окупованій території і, отже, не подають відповідних звернень до органів України, а також підвищений рівень насильства у сім'ях, які постраждали від військового конфлікту. Наявність даних про таке насильство свідчить про те, що воно відбувається у тому числі у сім'ях внутрішньо переміщених осіб.

Саме міграція багатьох жінок, у тому числі з маленькими дітьми і тих, що постраждали внаслідок проведення АТО, призвела до підвищеної уваги міжнародних організацій до жінок. Гендерні питання стали одними з пріоритетних цілей надання грантової допомоги, а також включаються до документів стратегічного розвитку регіонів України, зокре-

ма, оновленої Стратегії Луганської області на період до 2020 р. [5], Регіонального плану Луганської області із реалізації Національного плану дій "Жінки, мир, безпека" [6] тощо. Слід зазначити, що після початку військових подій значно підвищився рівень громадянської активності населення України, у тому числі жінок. Жінки - внутрішньо переміщені особи активно беруть участь в громадській активності та / або створюють жіночі громадські організації для вирішення проблем у тому числі переміщених осіб та громад, до яких вони перемістились.

Висновки. Внутрішня міграція в Україні безпосередньо вплинула на стан досягнення цілі сталого розвитку "гендерна рівність". Проте цей вплив не є однозначним. З одного боку, визначним є той факт, що жінки опинилися серед найуразливіших груп населення, які постраждали від військового конфлікту. З іншого боку, увага до жінок і гендерних питань посилилась. Крім того, зросла активність самих жінок щодо забезпечення своїх прав та реалізації свобод.

Література

1. Цель 5: Обеспечение гендерного равенства и расширение прав и возможностей всех женщин и девочек [Электронный ресурс] / ООН. – Режим доступа: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/issues/people/gender-equality/>
2. Гендерна рівність [Електронний ресурс] / United Nations Ukraine. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/nasha-robota/gender>
3. Цілі Розвитку Тисячоліття Україна: 2000–2015. Національна доповідь. – К., 2015. – 124 с.
4. Н. Федорович: ми запроваджуємо комплексний підхід до боротьби з домашнім насильством [Електронний ресурс] / Міністерство соціальної політики України. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/11326.html>
5. Стратегія розвитку Луганської області до 2020 року. – Сєвєродонецьк, 2016. – 68 с.
6. На Луганщині затверджено Регіональний план із реалізації Національного плану дій "Жінки, мир, безпека" [Електронний ресурс] / Міністерство соціальної політики України. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/11283.html>

Семененко І.М. – завідувач кафедри економіки і підприємництва, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

INTRAPERSONAL CONFLICTS AND PSYCHOLOGICAL DEFENC

Intrapersonal conflict is a conflict that is perceived and experienced by a man as emotionally significant to him psychological problem that needs to be resolved and causes inner efforts of consciousness, aimed at overcoming it.

Intrapersonal conflict is an intractable contradiction caused by a collision between approximately equal in strength but opposite interests, needs, motives, etc...

There are certain indicators of intrapersonal conflict:

1. *cognitive field*: low self-esteem, awareness of own status as a psychological impasse, a delay in making a decision, profound doubt of the truth related to principles which guided a person before;

2. *emotional field*: emotional stress, frequent and significant negative experiences;

3. *behavioral field*: activity reduction in quality and intensity, decreased satisfaction from any activity, negative emotional background of communication;

Integrated indicators: a deterioration of an adaptation mechanism, increased stress.

Intrapersonal conflict can be clearly classified. The differentiation will be based on the structures of the inner world that are conflicting.

The inner world of a person includes motives, values, self-esteem.

Motives - "want" (needs, interests, desires)

values - "necessary"

self-esteem - "I can"

The following types of intrapersonal conflicts are:

Hysterical. It is characterized by exaggerated claims of an individual in combination with underestimation of objective conditions and requirements of others.

Obsessive-psychasthenic. This type is characterized by conflicting needs, struggle between a desire and a duty, between moral principles and personal behavior.

Neurasthenic. This one is recognized by the contradiction between possibilities of the individual and his/her excessive demands to himself/herself.

Of course, speaking of intrapersonal conflicts we must understand that a "pure" intrapersonal conflict does not exist. They always are the result of social environment effects on the personality.

In the common group of intrapersonal conflicts the following two subgroups can be distinguished:

- *conflicts* that arise as the result of inner world's objective contradictions influencing the inner world (moral conflicts, adaptation).

- *conflicts* arising from the contradictions of the inner world into the reality (motivation, inadequate self-esteem). They reflect the personality to the environment.

At the heart of the intrapersonal conflict lies an experience.

Like any other conflict, intrapersonal conflict can be *constructive and destructive*.

The constructive conflict is distinguished by maximum development of conflicting structures and low energy loss for its resolution. Overcoming these conflicts we are moving forward. Destructive conflict exacerbates split of the personality and develops into a life crisis or leads to the neurotic reactions development.

Constructive intrapersonal conflict resolution helps us achieve peace in mind, deeper understanding our lives, new value awareness. Resolution of the intrapersonal conflict is realized through the absence of disease states associated with the current conflict; reduction of negative manifestations of psychological and socio-psychological factors; improving quality and efficiency of professional work.

Psychological Defence

The phenomenon of psychological protection and its various manifestations long before scientific explanations were repeatedly described in philosophy by Socrates, Plato, Epicurus, Aurelius Augustine, Kant, V.I. Soloviev, Berdyaev, and many other philosophers.

For example, a typical example of *intellectualization* as one of the main mechanisms of psychological defense. A behavior of Socrates before his death, described by Plato in his work "Phaedo", demonstrates that: "Well, it's time for me, perhaps, to bathe", - says Socrates, - I think it's better to drink poison after washing and to free women from unnecessary trouble - washing my dead body.

No less striking examples of the different psychological defense mechanisms can be found in literature (Proust, Flaubert, Zweig, Pushkin, Gogol, Dostoevsky, Tolstoy and many others).

Mechanisms of psychological defence

Scientific analysis of the psychological protection of the personality began at the end of the XIX century with Freud, who explained this

phenomenon basing it on the priority of unconscious instinctual origin (mainly sexual), which undergoes various transformations (displacement, sublimation, and others) over conscious "I".

Modern science identifies a number of psychological protection mechanisms as the following:

1. Displacement. It is a process where not acceptable for individual thoughts, memories, experiences get "expelled" from the mind and turned into the unconscious.

2. Sublimation is a conversion of instinctive forms of a psyche (energy or aggression) in more acceptable forms for the individual and society.

3. Regression (from the Latin regressio – movement backward). It is a return of the individual to early childhood behaviors, switching to previous levels of mental development. Regression implies a departure from reality and returns to a stage of development when a person experienced feeling of pleasure.

4. Rationalization. A process when a person is not accepting true but not acceptable motives of actions and thoughts.

5. Projection is a conscious or unconscious transference of properties, feelings, and states that are not acceptable to the individual, to external objects. Thus, the person shifts the "blame" on an external object, which is a source of difficulty, credits him with negative qualities and at the same time takes it away. Here we have a technique that is easily visible in the expression "you are fool yourself."

6. Replacement has two manifestations:

1) replacement of the object ~ transfer of negative feelings and actions from one object which caused them to another one that has no relation to them. For example, if you can not offend the boss that you are dissatisfied with something, you can kick something or slam the door;

2) replacement of feelings. This form is characterized by the fact that the object that caused dissatisfaction of the individual remains the same, but the feeling towards him is reversed. An example of feelings substitution is described in a fable by Krylov "The fox and the grapes."

7. Intellectualization. It is a method of analyzing problems that the person is facing. An example of this is the psychological mechanism that has been shown in the case of Socrates.

8. Identification is the process of the individual identification with another person or a group by which he learns the patterns of behavior, forms and takes a definite role. Identification helps cope with anxiety and insecurity, provides mutual communication between members of the group and creates a sense of confidence.

9 Separation. That is a rejection of need to think about possible negative impact of future events and actions. Usually expressed by the words "come what may", and so on.

10 Imagination (imagination). A process of creating the program for behavior when a problem situation, generating intrapersonal conflict, is uncertain.

These are the basic mechanisms of psychological defence (protection) from the intrapersonal conflict.

Андрєєва Олена Анатоліївна – студентка спеціальності «Практична психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

Науковий керівник – д. психол. н., проф., завідувач кафедри практичної психології та соціальної роботи **Завацька Наталія Євгенівна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

Чуловський В.Е.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТРАПЕРСОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Проблема інтраперсональних конфліктів у контексті формування соціальної компетентності молоді набуває особливого значення через зростання кількості та інтенсивності конфліктогенних чинників у сучасному житті. Джерелом їхнього виникнення виступають як глибинні трансформації ціннісно-нормативних основ суспільства, так специфічні труднощі «дорослішання», обумовлені конкретним «простором-часом» соціалізації молоді, зокрема у період їхнього навчання у вищому навчальному закладі [1; 3; 5; 6].

Роль інтраперсональних конфліктів у формуванні соціальної компетентності молоді пов'язана не стільки з пошуком шляхів попередження кризових форм конфліктних переживань, скільки з визначенням умов, за яких молода людина здатна використовувати позитивний потенціал таких переживань. Тобто психологічні конфлікти розглядаються як чинники, що стимулюють особистісне та професійне зростання, сприяють ус-

пішній соціалізації індивіда (Ф. Василюк, Л. Виготський, П. Лушин, В. Москаленко, К. Роджерс, Б. Хасан, К. Юнг та ін.).

Проблема інтраперсональних конфліктів розглядалась через аналіз афективної сторони процесу переживання інтраперсональних конфліктів (Л. Божович), з позиції теорії відносин (В. Мясищев), через специфіку мотиваційної сфери особистості (А. Файзуллаєв).

Питання соціальної компетентності особистості достатньо ґрунтовно розглянуто представниками різних наукових напрямків (Дж. Алмонд, Е. Зіглер, Д. МакКлелланд, Дж. Хант, Дж. Равен та ін.) психологічній науці. Вчені акцентували увагу на особливій ролі соціальної компетентності у розвитку особистості, її спрямованістю на вирішення проблеми соціальної орієнтації, адаптації, інтеграції загально-соціального та особистісного досвіду, концептуалізації найвищого рівня соціальної активності особистості [2; 4; 7].

Науковці вказували на значення конфліктів у процесі формування соціальної компетентності особистості (Л. Виготський, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Л. Козер, Г. Костюк, Р. Мертон, Р. Спенсер, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні та ін.), їхнє протікання в юнацькому віці (Т. Драгунова, В. Ілійчук, І. Кон, С. Кузікова, К. Поліванова, Г. Прихожан, Л. Регуш, О. Тарновська, М. Толстих та ін.), їхньої ролі в період пізньої юності, у зв'язку з проблемами вікового (Н. Герасимова, О. Донченко, Л. Орбан-Лембрик, Т. Титаренко, О. Щотка та ін) та професійного становлення (Н. Волянюк, Е. Зеєр, Г. Ложкін, Н. Пов'якель, С. Симанюк, Н. Чепелева та ін.).

В останній час проведено низку досліджень, в яких вивчалися особливості формування громадянської (Ю. Борець, О. Пометун), дослідницької (Л. Абдулова), полікультурної (Л. Данілова, А. Демчук), політичної (М. Головатий, Г. Демченко), професійної (О. Бондарева, Ж. Вірна, І. Дударенко, Н. Пов'якель, Н. Шевченко) компетентності у майбутніх фахівців. Але, ґрунтовно не досліджувалися такі компоненти соціальної компетентності майбутніх практичних психологів, як мотиваційний, емоційно-вольовий, функціональний, комунікативний та рефлексивний, які на етапі їхньої професійної підготовки значно впливають на процес її формування.

Разом із тим, визначення ролі інтраперсональних конфліктів у процесі формування соціальної компетентності молоді, залишилася поза увагою дослідників.

На основі теоретико-методологічних підходів до проблеми формування соціальної компетентності в процесі розв'язання інтраперсональних конфліктів та розробленої моделі визначено процедуру емпіричного дослідження.

Емпірично доведено, що наявність інтраперсонального конфлікту впливає на розвиток структурних компонентів соціальної компетентності молоді, який полягає у формуванні власної, критично осмисленої системи цінностей, розумінні власних бажань і потреб, підвищенні самоєфективності в різних сферах життєдіяльності, досягненні впевненості, гнучкості та реалістичності мислення, розвитку саморефлексії та навичок розв'язання як внутрішніх, так і зовнішніх проблем.

Констатовано, що низький рівень розвитку мотиваційно-ціннісного компонента соціальної компетентності молоді виражається в недоступності найбільш важливих життєвих цінностей та знаходить реальний прояв у внутрішньому конфлікті. Визначено індивідуально-психологічні ресурси афективного та операційного, міжособистісного та рефлексивного компонентів соціальної компетентності, дефіцит яких продукує переживання інтраперсонального конфлікту зі значним дезадаптивним ефектом. Це перешкода прагненню до власної значущості, яка виражається: в тенденції до негативного самоствавлення, втраті самоповаги та аутосимпатії; переживанні внутрішньої скутості, нездатності контролювати власну поведінку; невмінні підкорюватися встановленим правилам; у вираженій тенденції до інтернальності в сферах міжособистісних стосунків та особистісних досягнень, що в свою чергу може призвести до емоційного вигорання та перенапруження через гіперконтроль.

Теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до проблеми соціальної компетентності показав, що соціальна компетентність особистості – це складний синтез когнітивного, предметно-практичного та особистісного досвіду соціальної взаємодії в різних соціокультурних контекстах, а також мотивація та функціональна здатність досягнення особистісних і соціально-значущих цілей з гнучким використанням різноманітних оптимальних засобів для вирішення актуальних завдань особистісного розвитку.

З'ясовано, що соціально компетентною є особистість, яка легко адаптується у системі нових соціальних відносин, відрізняється власним стилем поведінки, творчістю і самостійністю, вміє швидко та адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, володіє достатніми уміннями та навичками, необхідними для безконфліктного співіснування, має багатий особистий досвід соціальних стосунків.

Основними структурними компонентами соціальної компетентності молоді є мотиваційно-ціннісний, афективний, операційний, міжособистісний та рефлексивний. Рівень розвитку цих компонентів визначає ступінь сформованості соціальної компетентності, який, в свою чергу, забезпечує їхнє активне входження у різні види діяльності й

сприяє інтенсивному соціально-професійному становленню молоді та її самореалізації.

Література

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування | Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід в сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
2. Горноста́й П.П. Теория и практика психологического консультирования: Проблемный подход. / П.П. Горноста́й, С.В. Васьяковская. – К.: Наук. думка, 1995. – 128 с.
3. Завацька Н. Є. Узагальнення змістових аспектів процесу саморозвитку та адаптації суб'єкта : міждисциплінарний аналіз / Н. Є. Завацька // Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ : СХУ ім. В. Даля, 2012. – №1(27). – С. 3-11.
4. Ложкин Г. В. Проницательность менеджера в конфликте / Г. В Ложкин, Т. В. Петровская // Теоретико-методологические проблемы совершенствования психологической подготовки менеджеров : приложение к научному журналу «Персонал». – К., 2000. – №1 (55). – С. 124-128.
5. Локшина О. І. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу / О. Локшина. - // Шлях освіти. – 2007. - № 1. - С. 16-21.
6. Санникова О.П. Психологическая проницательность и ее диагностика / О.П. Санникова. //Виховання екологічної культури. - 1997. - С. 91-98.
7. Хуторской А.В. Ключевые компетенции. Технологии конструирования / А.В. Хуторской. // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55 - 61.

Чуловський Вадим Едуардович – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ЗМІСТ

Аксенченко К.Б., Лосієвська О. Г. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ	3
Алмаші С. І. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ	5
Андреев Т. П. ПРО ПОЛПШЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПИТАНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ	8
Андрушко Я. С. СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ КАР'ЄРНИХ ОРІЕНТАЦІЙ СТУДЕНСЬКОЇ МОЛОДІ	11
Антонюк О. С. ПРОЯВИ АГРЕСІЇ У ПІДЛІТКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	13
Арсентьева О. С. СУТНІСТЬ ГЕНДЕРУ І ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	17
Афтонюк Т. Г., Гарькавець С. А. К ВОПРОСУ ОБ ОКАЗАНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ В РАЗРЕШЕНИИ ГЕНДЕРНЫХ ПРОБЛЕМ	21
Байдик В. В., Харченко Т. В. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ НА ВИБІР СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В КОНФЛІКТІ	23
Барчій М. С. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА	26
Бацман Є. В., Лосієвська О. Г. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК НА УСПІШНІСТЬ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	29
Березовська Л. І. ГЕНДЕРНИЙ ВИБІР ПРОФЕСІЇ СТУДЕНТАМИ	32
Благая Н. Ю., Лосієвська О. Г. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ	35
Бова В. П. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ»	37
Бова О. П. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ НАРЦИСИЗМУ ОСОБИСТОСТІ	39

Болгова М. О., Замота Д. В. КОРЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	42
Бохонкова Ю. О. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ	44
Бриль М. М. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ ТВОРЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ АБИТУРІЄНТАМИ.....	47
Бутко В. В. ЖІНКА В ПОЛІТИЦІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ.....	50
Ващенко І. В. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ФОРМА ТА ЗМІСТ	53
Витришко І. С. АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖІНОК.....	58
Воеводина С. А., Жукова Т. Л. ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ СИСТЕМИ ГЕНДЕРНОТНОШЕНЬ В ДОШКОЛЬНОМУ ВОЗРАСТЕ.....	61
Волкова І. А. ПРОЯВИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЖІНКИ ЗРІЛОГО ВІКУ	64
Волченко Л. П. ПРО ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПРОКРАСТИНАЦІЇ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ГЕНДЕРНИМ РОЗПОДІЛОМ	66
Воронова О. Ю., Шелемба Г. М. ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ	69
Вязовська О. В. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	72
Гарькавець С. О. ПРО ДЕЯКІ СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІВЧАТ І ЖІНОК	74
Гоблик В. В., Алмашій І. І. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФОРМАЛЬНОЇ ЕКОСОЦІАЛІЗАЦІЇ	76
Гоблик В. В., Щербан Г. В. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ.....	79
Голуб Т. В. ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ У МІЖСОБИСТІСНІЙ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ.....	82

Гривнак І.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНКИ-КЕРІВНИКА.....	85
Завацька Н. Є. ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СКЛАДОВОЇ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНУ РОБОТУ ВНЗ.....	87
Завацький В. Ю. УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ.....	89
Завацький Ю. А. АНАЛІЗ РАЗВИТТЯ ГЕНДЕРНИХ ОТНОШЕНІЙ В КОНТЕКСТЕ СОЦІАЛЬНОЇ МОБИЛЬНОСТІ ЛИЧНОСТІ.....	92
Івченко Ю. А. АКТИВІЗАЦІЯ ЖІНОК ЛУГАНЩИНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ.....	94
Калитич О. І. ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ.....	96
Калько І. В. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА КУЛЬТУРУ СУСПІЛЬСТВА.....	99
Карпиченко О. Г. ГЕНДЕРНИЙ ЧИННИК В РОЗВИТКУ ПЕСИМІЗМУ.....	102
Каширіна Є. В. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ.....	105
Ким О. В., Бохонкова Ю. О. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДІ НА ПРОФЕСІЙНУ САМОРЕАЛІЗАЦІЮ. ОБЗОР РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	107
Кірюшенко В. Л., Гарькавець С. О. ДО ПРОБЛЕМИ ТРАНСЛЯЦІЇ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	115
Кисловська Ю. С. ВИЗНАЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО СТИЛЮ ТА ПРОСТОРУ ЖІНКИ ЗРІЛОГО ВІКУ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМИРІ.....	117
Ковальчук А. А. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ АДАПТОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	120
Костю С. Й., Митрюк В. Ю. ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ.....	123
Корнієнко І. О. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ СТРАТЕГІЙ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	126
Котова Л. В. ГЕНДЕРНА НЕЙТРАЛЬНІСТЬ ЯК НАПРЯМОК ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	128

Літвінова О. В.	
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ В ПРОЯВІ ГОТОВНОСТІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	133
Лунін С. С.	
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА	136
Макарова Н. М.	
ГЕНДЕРНІ ПІДСТАВИ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ	138
Марценюк М. О.	
ГЕНДЕР І ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ	140
Медведенко М. Г.	
СТИГМАТИЗАЦІЯ ТА ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ГЕНДЕРНОЮ ІДЕНТИЧНІСТЮ НА ПРИКЛАДІ ТРАНСГЕНДЕРНИХ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ.....	144
Меріуц Т. Ю., Пелешенко О. В.	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ ТА СТЕРЕОТИПІВ	147
Мітїчкіна О. О.	
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З АГРЕСИВНІСТЮ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ.....	150
Мордус К. В., Лосієвська О. Г.	
«КРИЗА МАСКУЛІННОСТІ» В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	153
Морозова О. В., Лосієвська О. Г.	
БРЕХНЯ ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЮВАННЯ У СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ В ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ	155
Москович І. М., Лосієвська О. Г.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ	158
Новицька Л. В.	
ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА РОЗВИТОК ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ.....	161
Новосад А. С.	
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У РОЗПОДІЛІ СІМЕЙНИХ РОЛЕЙ	164
Остапчук С. В.	
ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ БЕЛОРУССКОЙ СЕМЬИ	166
Пелешенко О. В.	
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЧОЛОВІКАМ....	169
Пліско В. В., Бохонкова Ю. О.	
ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР	171
Полукетова К. О., Лосієвська О. Г.	
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ.....	174

Ракітська О. М.	
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ, ЯКІ ПЕРЕНЕСЛИ ПРОФЕСІЙНИЙ СТРЕС.....	177
Рябуха В. О.	
ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО В ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИНАХ.....	180
Сєдих Н. С., Бохонкова Ю. О.	
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ.....	183
Соловійов О. В.	
ПРО БІОЛОГІЧНУ ТА СОЦІАЛЬНУ СКЛАДОВУ «НЕСПРАВЕДЛИВОСТІ» У ГЕНДЕРНОМУ ПИТАННІ	186
Тесленко В. І.	
ПРОБЛЕМА САМОСТАВЛЕННЯ У ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ	189
Toba M. V., Zhigarenko I. E.	
SOCIAL SUPPORT FOR PEOPLE WITH PROBLEMS OF UNSUCCESSFUL PROCESS OF ADAPTATION IN SOCIETY	192
Федорова О. В.	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СУБЪЕКТА МЕНЕДЖМЕНТУ ВНЗ.....	194
Хайруліна О. В.	
ЩОДО ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ В ПРОЯВІ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	197
Чубова І. І.	
ГЕНДЕРНІ РОЗБІЖНОСТІ У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТИЛІВ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ-ОСВІТЯН В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	200
Шабельнік А. В., Каширіна Є. В.	
ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВА ДИСГАРМОНІЯ	203
Шостя І. В., Лосієвська О. Г.	
ПРОБЛЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР	205
Щербан Т. Д., Дем'ян Я. Ю.	
СУГЕСТІЇ У ПРОЦЕСІ СПРІЙНЯТТЯ РЕКЛАМИ	208
Смирнова О.О.	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ.....	211
Боярин Л.В., Макогон В.К.	
ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА РОЗВИТОК ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ.....	213
Семененко І.М.	
ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ НА СТАН ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ "ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ"	216

Andreieva E	
INTRAPERSONAL CONFLICTS AND PSYCHOLOGICAL DEFENC.....	219
Чуловський В.Е.	
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТРАПЕРСОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	222

Наукове видання

Матеріали
XIII науково-практичної конференції
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ
СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА
(з міжнародною участю)
24-25 березня 2017 року

Оригінал-макет

Могильна О.В.

Підписано до друку 28.04.2017.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк 13,5. Обл.-вид. арк. 15,1.
Тираж 300 прим. Вид. № 3108. Замов. № . Ціна договірна

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса університету: просп. Центральний 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна
e-mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com.